

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা অধ্যয়ন

808'84
BIR

সম্পাদক

সোমনাথ বৰা

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন

সম্পাদক
সোমনাথ বৰা

ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা মহাবিদ্যালয়
পুৰণিগুদাম, নগাঁও : অসম

Birinchikumar Barua-Adhyayan : A proceeding volume edited by Som Nath Bora, Published by Organising Committee, U.G.C. Sponsored Seminar (Assamese Dept.) Dr. B.K.B. College, Puranigudam, Nagaon : Assam, December, 2009.

Price : Rs.100.00 only

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন

সম্পাদনা সমিতি

- উপদেষ্টা : ড° নৰেন কলিতা
উপেন্দ্ৰ বৰকটকী
সভাপতি : ড° ভূপেন শইকীয়া
সম্পাদক : সোমনাথ বৰা
সদস্য/সদস্যা : মোঃ আব্দুল হাচেম
শান্তনু বৰদলৈ
কমল চন্দ্ৰ শইকীয়া
গুণকান্ত শৰ্মা
কৃষ্ণ গোস্বামী
অঞ্জুমনি বৰা
মল্লিকা বৰা
আকাশী ভূঞা

৪০৪.৪৫
৩১৫

- প্রথম প্রকাশ : ডিচেম্বৰ, ২০০৯
মূল্য : ১০০.০০ টকা
প্রকাশক : আলোচনাচক্ৰ আয়োজক সমিতি

অক্ষৰ বিন্যাস

নিউ অজন্তা প্ৰেছ, এম. জি. ৰোড, নগাঁও

মুদ্ৰক

অজন্তা প্ৰেছ, হয়বৰগাঁও, নগাঁও : অসম, ফোন - ২২৩৫০৭

অৱতৰণিকা

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ চৰ্চাৰ ক্ষেত্ৰখনলৈ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ অৱদানৰ কথা দোহাৰিবৰ প্ৰয়োজন নাই। তেওঁ যেনেকৈ অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বিদ্যায়তনিক চৰ্চাৰ বাটকটীয়া, তেনেকৈ অনুষ্ঠান গঢ়াৰ ক্ষেত্ৰতো আগৰণুৱা। তেওঁৰ শ্ৰেষ্ঠতম সাহিত্য-কৃতি *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাস অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যৰেই শ্ৰেষ্ঠতম সম্পদ। আন নহ'লেও কেৱল এইকেইটা দিশৰ বাবেই অসমীয়াই বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাক মনত ৰাখিব।

কিন্তু বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ কৰ্মক্ষেত্ৰৰ গভীৰতা আৰু বিশালতাৰ বিপৰীতে বৰুৱা সম্পৰ্কীয় অধ্যয়ন বা চৰ্চা যথেষ্ট কম। এইক্ষেত্ৰত পৰিশ্ৰমী আলোচক-গৱেষকৰ সংখ্যালঘুতা, মৃত্যুৰ প্ৰায় অৰ্ধশতিকাৰ পাছতো ৰচনাৱলীৰ প্ৰকাশ নোহোৱা আৰু ড° বৰুৱাৰ পৰিয়ালৰ কিছু উদাসীনতায়ো ক্ৰিয়া কৰিছে বুলি অনুভৱ হয়। আমি ব্যক্তিগতভাৱে দুই-তিনিবাৰকৈ পৰিয়ালৰ লোকক লগ ধৰাৰ পাছত যি সামান্য আশাৰ ৰেঙনি দেখা পাওঁ, পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত সেয়া আশা হৈয়েই ৰয়।

তাৰ মাজতো এই কৰ্মযোগী পুৰুষজনাৰ কৰ্মৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰৰ বাবে ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা মহাবিদ্যালয়ে স্মাৰক বক্তৃতানুষ্ঠানৰ আয়োজন কৰি অহাৰ উপৰি বিভিন্ন কাৰ্যসূচীৰে 'বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা জন্ম শতবৰ্ষ' উদ্‌যাপন কৰি দুখন গ্ৰন্থও প্ৰকাশ কৰে। ২০০৯ চনৰ ১২ আৰু ১৩ অক্টোবৰ তাৰিখে মহাবিদ্যালয়ৰ অসমীয়া বিভাগে বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ অৰ্থসাহায্যেৰে নগাঁও জিলা সাহিত্য সভাৰ সহযোগত 'অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতি'লৈ বিৰিঞ্চিকুমাৰ

বৰুৱাৰ অৱদান' শীৰ্ষক আলোচনাচক্ৰৰ আয়োজন কৰে। অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি বংবং তেৰাংদেৱে উদ্বোধন কৰা এই আলোচনাচক্ৰৰ অধিবেশন কেইখন সঞ্চালনা কৰে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কলাগুৰু ড° উমেশ ডেকা, উক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অসমীয়া বিভাগৰ অধ্যাপক ড° উপেন বাভা হাকাচাম, তেজপুৰ কেন্দ্ৰীয় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ সংস্কৃতি অধ্যয়ন বিভাগৰ অধ্যাপক ড° সুনীল কুমাৰ দত্ত আৰু ড° প্ৰদীপজ্যোতি মহন্ত, নগাঁও জিলা সাহিত্য সভাৰ সভাপতি ড° নৰেন কলিতা আৰু প্ৰাক্তন সভাপতি শ্ৰীউপেন্দ্ৰ বৰকটকীয়ে। এই আলোচনাচক্ৰৰ জৰিয়তে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়নৰ এটা পৰ্যায় আৰম্ভ হোৱা বুলি আমি অনুভৱ কৰিছিলোঁ।

অৱশ্যে আলোচ্য বিষয়ৰ বিস্তৃতিৰ ক্ষেত্ৰত আলোচনাচক্ৰখনৰ সম্পূৰ্ণ সফলতাৰ আমি দাবী কৰিব নোৱাৰোঁ। কাৰণ আলোচনাৰ গ্ৰহণ কৰা দুকুৰি চাৰিখন গৱেষণা পত্ৰৰ ভিতৰত প্ৰায় ডেৰ কুৰিখন গৱেষণাপত্ৰ প্ৰস্তুত কৰা হৈছিল বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাস দুখনক লৈ। দুটি শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যকৰ্মৰ বিভিন্ন দিশৰ খুটি-নাতি আলোচনা হোৱা আনন্দৰ কথা, কিন্তু বৰুৱাৰ অৱদানৰ বহু গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশৰ প্ৰতি আংশিক সঁহাৰি দিয়া আৰু কিছু দিশৰ একেবাৰে আলোচনা নোহোৱা কথাটোৱে আমাক পতিয়ন নিয়ালে যে এই বিষয়ত সচেতনতা সৃষ্টি হ'বলৈ এতিয়াও বহু বাকী।

যি নহওক, সম্পাদনা সমিতিয়ে গৱেষণাপত্ৰ সমূহৰ পৰা বিশখন পত্ৰ নিৰ্বাচন কৰি গ্ৰন্থৰ আকাৰত পাঠক সমাজলৈ আগবঢ়াই দিছে। একেটি দিশৰে বাৰম্বাৰ আলোচনা হোৱা বাবে তেনে দিশৰ প্ৰতিনিধিত্বমূলক একোখন গৱেষণাপত্ৰ মাত্ৰ প্ৰকাশ কৰিব পৰা গ'ল। তথাপি আমি পুনৰাবৃত্তি দোষৰ পৰা মুক্ত হ'ব পৰা নাই। তাৰ মাজতো এই কথা ভাবি আনন্দ পাইছোঁ যে গ্ৰন্থখনে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা অধ্যয়নৰ আন এটি পৰ্যায়ৰ সূচনা কৰিব।

আলোচনাচক্ৰখন সফলভাৱে অনুষ্ঠিত কৰাৰ পৰা গৱেষণাপত্ৰৰ গ্ৰন্থৰূপ দিয়ালৈকে ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা মহাবিদ্যালয়ৰ অধ্যক্ষ, সমূহ বিভাগৰ অধ্যাপক-অধ্যাপিকাবৃন্দ, কৰ্মচাৰীসকল, নগাঁও জিলা সাহিত্য সভা, পুৰণিগুদাম শাখা সাহিত্য সভাই আগবঢ়োৱা সহায়-সহযোগিতাৰ বাবে কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছোঁ। গ্ৰন্থখনে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়নত কিঞ্চিত সহায় কৰিব পাৰিলেই আমাৰ শ্ৰম সাৰ্থক হোৱা বুলি ভাবিম। অনিচ্ছাকৃত ভুল-ভ্ৰান্তিৰ বাবে সুধীজনৰ ওচৰত ক্ষমা বিচাৰিছোঁ।

সোমনাথ বৰা

সূচীপত্ৰ

ইংৰাজীত অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰণেতা বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সূক্ষ্মদৰ্শী বিশ্লেষণ আৰু পাণ্ডিত্য	কমল চন্দ্ৰ শইকীয়া	৭
বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদিত গ্ৰন্থ : এটি আলোচনা	দীপকজ্যোতি মহন্ত	২০
‘বংঘৰ’ৰ সম্পাদকীয় আৰু বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ দৃষ্টিভঙ্গী	সোমনাথ বৰা	২৮
‘প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি’ত প্ৰতিফলিত আমেৰিকাৰ শৈক্ষিক আৰু সামাজিক জীৱন	নয়নমণি বৰুৱা	৪০
প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি : ছাত্ৰ-ছাত্ৰী উপকৃত হোৱাৰ সমল	মল্লিকা বৰা	৫০
বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ চুটিগল্পত ঐতিহ্য-জিজ্ঞাসা আৰু সদৰ্থক দৃষ্টিভংগী	ড° অৰ্চনা দেৱী	৫৬
সামাজিক প্ৰেক্ষাপট আৰু ‘পট-পৰিৱৰ্ত্তন’	ৰূপাঞ্জলি দেৱী	৬২
বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ দৃষ্টিৰে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ	দীপক কুমাৰ বৰা	৭২
বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসত পুৰুষতান্ত্ৰিকতা	কল্পনা হাজৰিকা গায়ন	৮৪
বাস্তৱবাদ : ‘জীৱনৰ বাটত’ আৰু ‘গোদান’	ননী নাৰায়ণ বৰা	৯৫
‘জীৱনৰ বাটত’ উপন্যাসত প্ৰতিফলিত স্বাধীনতা আন্দোলনৰ প্ৰতিচ্ছবি আৰু তাৰ তাৎপৰ্য	ৰেণু হাজৰিকা নিৰ্মালি মালাকাৰ	১১০

সূচীপত্ৰ

‘জীৱনৰ বাটত’ উপন্যাসত প্ৰতিফলিত অসমৰ লোক-সংস্কৃতিৰ উপাদান	ধীৰাজ পাটৰ	১১৮
‘সেউজী পাতৰ কাহিনী’ উপন্যাসত চিত্ৰিত সমাজ আৰু প্ৰকৃতি	ড° বিনীতা বৰা দেৱচৌধুৰী	১২৮
‘সেউজী পাতৰ কাহিনী’ উপন্যাসত প্ৰতিফলিত চাহ বনুৱাসকলৰ সমাজ-জীৱন	খগেশ্বৰী বৰুৱা	১৪২
বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ গদ্যশৈলী	ড° মায়াত্ৰী গোস্বামী	১৫৬
বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসৰ গদ্যশৈলী	অনুৰূপা চুতীয়া বুদ্ধেশ্বৰ কোঁচ	১৬৫
বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসত ব্যৱহৃত ফকৰা-যোজনা : এটি সম্যক দৃষ্টিপাত	তেজস্বিনী নাথ	১৭৭
বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসত ভাষিক নস্ৰতাৰ প্ৰকাশ :	হীৰা মান্না দাস	১৮৩
সমাজ ভাষাবিজ্ঞানৰ দৃষ্টিৰে বীণা বৰুৱাৰ জীৱনৰ বাটত	বিশ্বজিৎ দাস	১৯০
Treatment of gender question in Bina Baruah's 'Jivanar Batat'	Anuradha Chaudhuri Anil Kr. Saikia,	২০৪

ইংৰাজীত অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰণেতা বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সূক্ষ্মদৰ্শী বিশ্লেষণ আৰু পাণ্ডিত্য

কমল চন্দ্ৰ শইকীয়া

ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাক অসমৰ এগৰাকী পুৰোধা সাহিত্যিক, গৱেষক পণ্ডিত, লোক-সংস্কৃতিবিদ হিচাপে মূল্যায়ন কৰোঁতে অসমীয়া সাহিত্যৰ ঐতিহাসিক হিচাপে তেখেতৰ পাণ্ডিত্য আৰু সূক্ষ্ম ভেদজ্ঞানৰ প্ৰসঙ্গ বৰকৈ নোলায়। অথচ বিশ্বয়াভিভূত হ'ব লগা কথাটো হ'ল যে অসমৰ সাংস্কৃতিক ইতিহাস বিষয়ত উচ্চমানৰ গৱেষণা কৰা বৰুৱাদেৱে ইংৰাজীত ৰচনা কৰা অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসো সংখ্যাত চাৰিখন। তাৰে প্ৰথমখন — *Assamese literature* ১৯৪১ চনত বন্ধেৰ পৰা প্ৰকাশিত হৈছিল। দ্বিতীয়খন— *Studies in early Assamese literature* জয়ৰাম দৌলত ৰামৰ ভূমিকাৰে প্ৰকাশ পায় ১৯৫১ চনত; তৃতীয়খন হ'ল অধ্যাপক ছমায়ুন কবিৰৰ আগকথাৰে সমৃদ্ধ *Modern Assamese literature*, ১৯৫৭ চনত প্ৰকাশিত। অসমীয়া সাহিত্যৰ আটাইকেইটা যুগ আৰু পৰ্ব সামৰি ৰচনা কৰা চতুৰ্থখন *History of Assamese literature* ১৯৬৪ চনত দিল্লীৰ পৰা সাহিত্য অকাডেমীয়ে প্ৰকাশ কৰে।^১ সম্প্ৰতি শেযোক্ত গ্ৰন্থখন বজাৰত সুলভ যদিও বাকী তিনিখন লেখকৰ আন বহুতো মূল্যবান লেখাৰ দৰে দুষ্প্ৰাপ্য। এখন সুলিখিত পূৰ্ণাঙ্গ সাহিত্যৰ ইতিহাস হিচাপে *History of Assamese literature* খনে বোধকৰোঁ আগৰ কেইখনৰ মূল প্ৰতিপাদিত বিষয় আৰু সিদ্ধান্তসমূহ সাঙুৰিছে। ড° মহেশ্বৰ নেওগে 'a great work in the study of Assamese literature'^২ বুলি অভিহিত কৰা এইখন সাহিত্যৰ ইতিহাস একাধিক দিশত ব্যতিক্ৰমী। ড° কবীন ফুকনৰ মতে 'অসমীয়া মানুহে ইংৰাজী ভাষাত ৰচনা কৰা এইখন অন্যতম সুখপাঠ্য পুথি। ইয়াত সমাজ সাহিত্যৰ ইতিহাস চৰ্চা কৰোঁতে বৰুৱাদেৱে শৃংখলিত তথ্য সংযোজন, বিশ্লেষণ আৰু উপস্থাপন কৰিছে আৰু পাণ্ডিত্যৰে সমালোচনাৰে আৰু সমালোচনাৰে পাণ্ডিত্য সমৃদ্ধ কৰি পঢ়ুৱৈক সাহিত্যৰ অৰ্থব্যঞ্জনাৰ ভিতৰভাগলৈ বাট দেখুৱাইছে।'^৩

সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰণয়নৰ কাৰণে মেধা, পাণ্ডিত্য আৰু বসবোধ যিদৰে প্ৰয়োজন, বিষয়বস্তুৰ সূক্ষ্ম ভেদজ্ঞান আৰু ঐতিহাসিক বীক্ষণো অতি লাগতিয়াল সমল। নিঃসন্দেহ যে এনে সাহিত্যৰ ইতিহাস যেতিয়া অনা-অসমীয়া পঢ়ুৱৈ আৰু সমালোচকৰ উদ্দেশ্যে ইংৰাজীত লিখা হয়, মাতৃভাষাৰ গঢ়-গতি আৰু কালিকা আন এক ভাষাত প্ৰকাশ কৰিবলৈ সমালোচনাত্মক অন্তৰ্দৃষ্টিৰ লগতে ভাষাজ্ঞান আৰু নিজস্ব কথনশৈলীৰো প্ৰয়োজন হয়। বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাদেৱে চল্লিছৰ দশকৰ পৰা প্ৰায় পঞ্চাশৰ দশকৰ শেষলৈ নিৰলস সাধনা আৰু একাগ্ৰ নিষ্ঠাৰে চাৰিখনকৈ সাহিত্যৰ ইতিহাস (আন বহু পৰ্বতপ্ৰমাণ চিন্তাশীল আৰু সৃষ্টিশীল কৰ্মৰ উপৰি) প্ৰণয়ন কৰি আমাৰ সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ সম্পদসমূহ, ইয়াৰ ৰূপ-শৈলী আৰু বিৱৰ্তনৰ খতিয়ান দি তেখেতৰ গুণ আৰু গৰিমাৰ ওচৰত আমাক চিৰকাল ঋণী কৰি থৈ গৈছে। সাহিত্যৰ মনোগত, তাত্ত্বিক আধাৰতকৈ সাহিত্যকৰ্মৰ অন্তৰ্ভেদী আলোচনা আৰু সাহিত্যিকৰ সামাজিক অৱস্থান বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ ঐতিহাসিক অনুসন্ধানৰ লক্ষ্য।

এনে সৰ্বভুক পাণ্ডিত্যৰ পটভূমি কি, চাৰিখনকৈ সাহিত্যৰ ইতিহাস ৰচিবলৈ তেখেতে সাহস আৰু প্ৰেৰণা ক'ব পৰা পাইছিল সেই প্ৰশ্ন উঠিব পাৰে। দেশ-বিদেশৰ উচ্চমানৰ বিদ্যায়তনিক মহলত কৰা শিক্ষকতা আৰু গৱেষণা, বিদ্বৎ সমাজত লাভ কৰা পণ্ডিতমণ্ডলীৰ সান্নিধ্যই বৰুৱাক তেওঁৰ সময়তকৈ বহু আগবঢ়াই লৈ গৈছিল। সাহিত্য, সংস্কৃতি, ইতিহাস, ভাষাতাত্ত্বিক গৱেষণা, ঔপনিবেশিক সমাজত ক্ৰমে জীপাল হৈ উঠা প্ৰাচীন ঐতিহ্য আৰু আধুনিক মননৰ বিচিত্ৰ বিষয়ত স্বচ্ছন্দে বিচৰণ কৰিব পৰা কুৰি শতিকাৰ এই নমস্য ব্যক্তিজন সাহিত্যৰ ঐতিহাসিকৰ ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰাটো কোনো দুৰ্ঘটনা নহয়। বৰং অসমৰ ইতিহাস আৰু সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ গৱেষক পণ্ডিত হিচাপে সাহিত্যৰ নাতিদীৰ্ঘ ইতিহাসখনত তেখেতৰ সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণ সাহিত্যৰ ধাতু ধৰিব পৰা বিচক্ষণতা আৰু মৌলিকতা সন্দেহাতীতভাৱে প্ৰকাশ পাইছে।

আধুনিক মনন আৰু জিজ্ঞাসাৰে সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰণয়নত তেখেতক একাধিক বিদ্যায়তনিক অধ্যয়ন আৰু প্ৰকল্পই সহায় কৰিছিল বুলি সিদ্ধান্ত ল'ব পাৰি। এই ক্ষেত্ৰত প্ৰথম বিচাৰ্য বিষয়টো হ'ল ইতিহাসৰ পূৰ্ণকালীন ছাত্ৰ নহ'লেও অসম তথা ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক ইতিহাসৰ অধ্যয়ন আৰু চৰ্চা বৰুৱাদেৱৰ অন্যতম প্ৰিয় বিষয় আছিল। ভাৰত বুৰঞ্জী, বুৰঞ্জীৰ চিন্তা আদি পাঠ্যপুথি ৰচনা কৰাৰ উপৰি তেখেতে গেইট চাহাবৰ অসম বুৰঞ্জীখন নিজস্ব পৰিকল্পনাৰে সম্পাদনা কৰিছিল। তদুপৰি নগাঁও জিলাৰ কপিলীপৰীয়া ডবকাত আৱিষ্কাৰ কৰা শিলালিপিখন বৰুৱাদেৱৰ পুৰাতাত্ত্বিক অধ্যয়নশ্ৰীতিৰো জীৱন্ত স্মাৰক। আনকি ছাত্ৰাৱস্থাতেই তেখেতে বদন বৰফুকন, মণিৰাম

দেৱান আদিৰ জীৱনৰ সৈতে জড়িত পুৰণি কাহিনী-গীতসমূহ সংগ্ৰহ কৰিছিল। দ্বিতীয়তে, লোকসংস্কৃতি আৰু ঐতিহ্যৰ প্ৰণালীবদ্ধ অধ্যয়ন, গৱেষণা, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সংযোগ, দেশ-বিদেশৰ খ্যাতিমান পণ্ডিত ব্যক্তিত্বৰ সান্নিধ্য লাভ আদিয়ে বৰুৱাদেৱৰ সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ ঐতিহাসিক অনুসন্ধানক নতুন মাত্ৰা প্ৰদান কৰে। ৰজা-মহাৰজাৰ গুণানুকীৰ্তন, প্ৰশস্তি-গাথাৰ পৰিৱৰ্তে এনে অধ্যয়নে তৃণমূলৰ জীৱন-সংগ্ৰাম, সৃষ্টিশীলতাৰ প্ৰতি ঐতিহাসিকৰ মানোযোগ বঢ়ালে। ঔপনিৱেশিক পৰিৱেশত Social discourse ৰ এনে কেন্দ্ৰবিমুখ প্ৰান্তীয় অৱেষণে জ্ঞান চৰ্চাৰ একমুখী জড়তা ভাঙি Liminal space^৪ গঢ়াত অৰিহণা যোগাইছিল। তৃতীয়তে, বৰুৱাদেৱে অসমীয়া সাহিত্যৰ কেইবাখনো পৌৰাণিক আৰু আধুনিক গ্ৰন্থৰ বিজ্ঞানসন্মত সম্পাদনা, সূক্ষ্মদৰ্শী বিশ্লেষণেৰে অনেক সাহিত্যকৃতিৰ ভূমিকা লিখি সিবোৰৰ সাহিত্যিক মূল্য নিৰূপণ কৰা, Assam Research Society ৰ Journal সম্পাদনা কৰা, বিভিন্ন পত্ৰিকাত গৱেষণামূলক নিবন্ধ ছপোৱা (যিবোৰ আজিও তেনে উৎসতেই পৰি থাকি কাললৈ হেৰাই যোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে) আদি বিদ্বান-পণ্ডিত সুলভ কামৰ মাজেৰে পৰিশ্ৰুত কৰ্ম-কুশলতা, আন্তৰ্দৃষ্টি আৰু ভেদজ্ঞানে সাহিত্যৰ ইতিহাসকো সমৃদ্ধ কৰিছিল। উদাহৰণস্বৰূপে, ১৯৩৭ চনতেই প্ৰকাশ কৰা *চিন্তাকোষ* নামৰ সৰু গ্ৰন্থখনত অসমীয়া গদ্য-সাহিত্যৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে কৰা বিচাৰ-বিশ্লেষণ তেখেতৰ মনন নন্দনৰ মৌলিক দিশ আৰু ইয়াৰ গৱেষণালব্ধ মৌলিক সিদ্ধান্তসমূহ সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ বিবিধ প্ৰসঙ্গত সন্নিবিষ্ট হৈছে। কোৱা বাহুল্য মাথোঁ যে এই গ্ৰন্থখনে তেখেতৰ উদ্ভৱসূৰী ছাত্ৰ-গৱেষকক সেই বিষয়বোৰৰ বিস্তৃত অনুসন্ধান কৰিবলৈ প্ৰেৰণা যোগাইছিল।

সাহিত্যৰ ইতিহাস চৰ্চাৰ এনে পটভূমিৰ উমান লৈ আমি এতিয়া ইয়াৰ ভিতৰচ'ৰালৈ যাব পাৰোঁ। তেখেতৰ *History of Assamese Literature* অসমীয়া মানুহে গৰ্ব কৰিব পৰাকৈ এখন আপুৰুগীয়া গ্ৰন্থ। ইয়াৰ ভাব-ভাষা, বিশ্লেষণ মানবিশিষ্ট ইংৰাজী সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ ওচৰ চাপিব পৰা গুণেৰে উচ্চ। মুঠ দহোটা সুলিখিত অধ্যায়ত বৰুৱাদেৱে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ উদ্ভৱ, বিৱৰ্তন, ধৰ্মীয় ঐতিহ্য আৰু ৰাজনৈতিক নেতৃত্বই প্ৰদান কৰা গতিশীলতা, বিশিষ্ট সাহিত্য-কৰ্ম আৰু সাহিত্যিকৰ মননশীল মূল্যায়ন, সাহিত্যৰ গঢ়-গতি, মনোভঙ্গী সলনি কৰোৱাত ইংৰাজী তথা ইউৰোপীয় সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ আদি অনেক বৃত্তান্ত সাৱলীল গদ্যৰ সাজত ধৰি ৰাখিছে। তুলনামূলকভাৱে বিচাৰ কৰিলেও দেখা যায় যে ঔপনিৱেশিক পৰিৱেশত নতুন ভাষনা আৰু চিন্তাৰ নিৰ্মিত, ইংৰাজী আৰু ইউৰোপীয় সাহিত্যৰ চেতনাস্ৰোতে সাৰুৱা কৰা দৃষ্টিভঙ্গীৰ বিচিত্ৰতা আৰু শৈলীৰ অভিনৱত্বৰ বিষয়ে আন ঐতিহাসিকতকৈ বৰুৱাদেৱৰ অনুভৱ আৰু পৰ্যবেক্ষণ অধিক বিস্তৃত, তথ্য-সংবেদী

আৰু সূক্ষ্মদৰ্শী। অসমীয়া সাহিত্যৰ ধাৰাবাহিক বিকাশ আৰু সাফল্যৰ জোখ লওঁতে ইয়াৰ নৃগোষ্ঠীগত প্ৰব্ৰজন, আৰ্য আৰু অনাৰ্য উপাদানৰ সংশ্লেষণ, ভৌগোলিক অৱস্থান, লোক-জীৱনৰ গীত-মাত, কৃষ্টি-সংস্কৃতি, আহোম ৰাজতন্ত্ৰৰ ৰাজনৈতিক আধিপত্য ইত্যাদি বিষয়বোৰলৈ সততে চকু ৰাখিছে।

সাহিত্যৰ ইতিহাসখনত বৰুৱাদেৱে আগবঢ়োৱা মূল যুক্তি, আলোচনা আৰু সমালোচনাৰ সাৰাংশ অধ্যায় অনুসৰি এনেদৰে দেখুৱাব পাৰি— প্ৰথম অধ্যায়ত আছে ভাষা আৰু জাতি হিচাপে অসমীয়াৰ উদ্ভৱকালীন ঐতিহাসিক টোকা। পুৰাণখ্যাত ‘ম্লেচ’ আৰু ‘অসুৰ’ সকল অসমৰ প্ৰাচীনতম অধিবাসী, যিসকলে অষ্ট্ৰিক ভাষা পৰিয়ালৰ অন্তৰ্ভুক্ত ইণ্ডো-চাইনিছ ভাষা কৈছিল। এই অষ্ট্ৰিক ভাষী লোকসকলে যীশুৰ জন্মৰ কেইবা শতিকাৰ আগতে আৰু অসমলৈ আৰ্য গোষ্ঠীৰ প্ৰব্ৰজনৰ বহু আগতেই অসমত বসতি স্থাপন কৰিছিল। পৰৱৰ্তী কালত তিব্বত-বৰ্মী ভাষা কোৱা গোট কিছুমানে চীনৰ উত্তৰ-পশ্চিম উপত্যকাৰ পৰা নদীপথেৰে আহি ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ লগতে অসমৰ ধুবুৰী পায়হি। ইয়াৰ পৰাই প্ৰব্ৰজনকাৰীসকল ক্ৰমে কপিলী উপত্যকা, উত্তৰ কাছাৰ, নগা পাহাৰ আদি ঠাইলৈ সিঁচৰতি হৈ পৰে। অসমত থিতাপি লোৱা তিব্বত-বৰ্মী জাতিসমূহৰ ভিতৰত বড়োসকলেই আটাইতকৈ বৃহৎ জনগোষ্ঠী। কোঁচ, কছাৰী, লালুং, ডিমাচা, গাৰো, ৰাভা, চুতীয়া, মৰাণ আদি জাতি লোকসকল এই বৃহৎ জনগোষ্ঠীৰেই অন্তৰ্ভুক্ত। এনে জন-প্ৰব্ৰজনৰ মূলতেই হ’ল অসমৰ ভৌগোলিক অৱস্থান আৰু পৰিৱেশ। তিনিও দিশে পৰ্বতেৰে বেষ্টিত হৈ থাকিলেও ইয়াৰ মাজৰ দুৰ্গম গিৰিপথসমূহেই অসমৰ সৈতে তিব্বত, বাৰ্মা, চীন, ভূটান আদি বহিঃৰাষ্ট্ৰৰে বায়সায়িক আৰু সাংস্কৃতিক সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠিছিল। তদুপৰি অসম ভূখণ্ডৰ মাজেৰে প্ৰবাহিত ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীয়ে এককভাৱেই অসম আৰু অসমীয়াৰ জাতিগত, অৰ্থনৈতিক-সাংস্কৃতিক চৰিত্ৰ নিৰ্ণয় কৰিছে। এই অধ্যায়ৰ মূল তথ্য বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ পূৰ্বে প্ৰকাশিত *অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি* নামৰ গ্ৰন্থখনৰ পৰাই লোৱা।

প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়ৰ পৰাই অসমীয়া সাহিত্য ৰজাঘৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতাত ঠন ধৰি উঠে আৰু আহোম যুগৰে পৰা সাহিত্যই ধৰ্মীয় ঐতিহ্যৰ পোতন এৰি বৈষয়িক, সামাজিক পৰিমণ্ডললৈ বিস্তাৰ লাভ কৰে। উপৰ্যুপৰি মোগল আক্ৰমণত পুৰণি কামৰূপ ৰাজ্যৰ ভেটি লবিছিল। উত্তৰ-পূব দিশেৰে আহোমসকলৰ আগমন আৰু দীৰ্ঘকালীন ৰাজনৈতিক একাধিপত্যৰ ফলশ্ৰুতিত বৃহৎ অসমীয়া সমাজ, সাহিত্যই সঁজাল ধৰিছিল। প্ৰাচীন কামৰূপত ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত হৰিবৰ বিপ্ৰ, হেম সবস্বতী আৰু ৰুদ্ৰ কন্দলি আদিয়ে

ৰামায়ণ, মহাভাৰতৰ কাহিনীৰ আধাৰত কাব্য ৰচনা কৰিছিল। এনে ভক্তিমূলক সাহিত্যৰ বিষয়ে তেখেতে লিখিছে—

It was in his court that the Assamese language found a trellis to lean on for the first time' (*History of Assamese Literature*, page- 10)

নগাঁৱৰ কছাৰী ৰজা মহামাণিক্যৰ পৃষ্ঠপোষকতাতো প্ৰায় ১৪ শতিকাত মাধৱ কন্দলিয়েও মূল সংস্কৃতৰ পৰা ৰামায়ণ মহাকাব্য অনুবাদৰ দৰে পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ কামত হাত দিছিল। এনে অনুবাদ সাহিত্যই এহাতে অসমীয়া ভাষাৰ সমৃদ্ধি আনিছিল আৰু আনহাতে সৰ্বভাৰতীয় ঐতিহ্যৰ আঞ্চলিক ৰূপ এটাই গঢ় লৈছিল। এই যুগৰ সৰ্বোত্তম সাহিত্য কৃতি হিচাপে চিহ্নিত মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ থলুৱা জুতি আৰু মনকৰ-দুৰ্গাবৰ-সুকবি নাৰায়ণদেৱৰ মনসা কাব্যৰ মাজেৰে লোকবিশ্বাস আৰু কৃষ্টিৰ সাংস্কৃতীয় বৰুৱাদেৱৰ সূক্ষ্ম বিচাৰত ধৰা পৰিছে। মনসা কাব্যৰ বেউলা আখ্যানত সমসাময়িক সামাজিক জীৱনৰ ডুখৰীয়া ছবি মধ্যযুগৰ সাহিত্যৰ এক অভিনৱ দিশ—

Durgabar also wove into its tapestry of the Behula theme vignettes of contemporary social life.

দৰঙী ৰজা ধৰ্ম নাৰায়ণৰ ৰাজকবি নাৰায়ণদেৱেও একেটা কামকে কৰিছিল—

He brought to it a social consciousness that was altogether new to Medieval Assamese literature.

(page, 16)

লোকসংস্কৃতিৰ গৱেষণাই প্ৰদান কৰা অন্তৰ্গৃহীত সাহিত্যৰ মূল্যায়নত কিমান উপযোগী হ'ব পাৰে তাৰ পৰিচয় এনে সমাজতাত্ত্বিক ব্যাখ্যাত পোৱা যায় —

Whatever may be the literary, sustaining an interest in the old myths and legends and in strengthening the ties of our cultural life and literature, (page, 16)

শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ সাহিত্যৰ ধৰ্মীয় ঐতিহ্য, সমাজতাত্ত্বিক দৰ্শন আৰু অপূৰ্ব কাব্যখণ্ড এজন সংবেদনশীল সাহিত্যিকৰ গভীৰ বোধ আৰু চিন্তনেৰে উদঙাই দেখুৱাইছে। শঙ্কৰ-মাধৱৰ উচ্চ আধ্যাত্মিক ভাবাদৰ্শৰ মাজত লুকাই থকা জনমুখী সৰল স্বৰূপটো তেখেতসকলৰ সাহিত্যৰ মূল্যায়নত সাৰ্থকভাৱে দেখুৱাইছে। বৰুৱাদেৱৰ মতে অসমৰ অশিক্ষিত, সাধাৰণ লোকৰ মাজত সংস্কৃত পৰম্পৰাক প্ৰচাৰ কৰাৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য

লৈয়ে সংস্কৃত ভাষাত অসামান্য বুৎপত্তি থকা সত্ত্বেও অসমীয়া ভাষাতহে সাহিত্য চৰ্চা কৰিছিল। কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ বিষয়ে লিখা নিম্নোক্ত কথাখিনিয়ে বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ সাহিত্য সমালোচনাৰ আধুনিক দৃষ্টিভঙ্গী পৰিষ্কাৰ ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে—

Thus, in Kirtana, we find a string of stories first of their kind in Assamese literature, charmingly told, combining instruction and entertainment, and couched in a moving language. But to a modern reader the merits of Kirtana do not depend so much upon its difacticism and moral or theological content as much upon its literacy form, picturesque descriptions, originality of treatment and rhythmic felicities, (page, 27).

বৰুৱাদেৱৰ আলোচনাত ধৰা পৰা কীৰ্ত্তন পুথিৰ এনে আধুনিক ৰূপ আৰু ব্যাখ্যা পৰৱৰ্তী কালত অসমীয়া সাহিত্যৰ এগৰাকী বিদ্বান সমালোচক ড° হীৰেন গোহাঁইদেৱৰ কীৰ্ত্তন পুথিৰ ৰস বিচাৰত বিস্তৃতভাৱে আলোচিত হৈছে। শঙ্কৰদেৱৰ বিষয়ে আন এক সমুচিত সিদ্ধান্তও তৰ্কাতীত। সেয়া হ'ল— তেখেতৰ অক্ষীয়া নাটসমূহৰ বিশাল সাংস্কৃতিক, ভাষিক অৱদান। অসমৰ গ্ৰাম্য জীৱনক ইয়াৰ সমস্ত অভাৱ-দাৰিদ্ৰ্যৰ মাজতো সাংস্কৃতিক চেতনাৰে উজ্জীৱিত কৰি ৰখাৰ উপৰি এই নাটসমূহৰ পৰাই জনপ্ৰিয় মঞ্চ, নৃত্য-গীতৰ বিকাশ সম্ভৱ হৈছিল। তদুপৰি "in the Ankiya nats is found the first Assamese prose; a prose sinewy, musical and elevated ." (page, 30) পৰিৱেশ্য কলা হিচাপে অক্ষীয়া নাটৰ প্ৰয়োজনতেই আন কেতবোৰ শিল্পবো জন্ম হৈছিল। যেনে — মুখাশিল্প, বেশ-ভূষা, থলুৱাভাৱে প্ৰস্তুত কৰা ৰং, বাদ্যযন্ত্ৰ আদি। ইমানবোৰ শিল্প-ৰূপ একে সময়তে বিকশিত হোৱাটো অসমীয়া সাহিত্যৰ এক গৌৰৱোজ্জ্বল অধ্যায়। বৰুৱাদেৱৰ আলোচনাত পোৱা আন এক তাৎপৰ্যপূৰ্ণ দিশ হ'ল সংগীত আৰু নাটকৰ ধ্ৰুপদী পৰম্পৰাৰ সৈতে থলুৱা নৃত্য-পৰম্পৰাৰ সংমিশ্ৰণ। সাম্প্ৰতিক কালৰ গৱেষণাত পৰিস্ফুট হোৱা সত্ৰীয়া নৃত্যৰ সামগ্ৰিক ৰূপত থলুৱা জনগোষ্ঠীয় উপাদনাৰ উপস্থিতিৰ কথা বৰুৱাদেৱৰ পৰ্যবেক্ষণতো আঁৰ হৈ থকা নাই। তেখেতৰ মতে—

They (Ankiya nats) have admirably dovetailed the dance tradition of the soil into the classical tradition of drama and music along with occasional gleanings

বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন ॥ ১২ ॥

of art fragments from different parts of India. (page, 41).

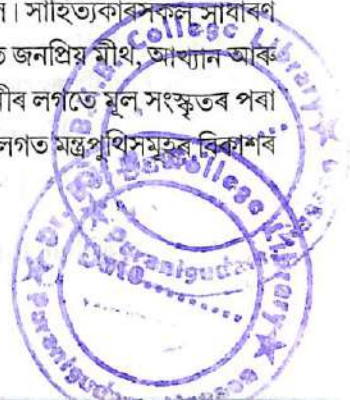
শঙ্কৰদেৱৰ অৱদানক বৰুৱাই শিষ্ট সংস্কৃতিৰ সঙ্কীৰ্ণতাৰ পৰা নিলগাই লোকসংস্কৃতি, গ্রাম্য-জীৱনৰ সৰল ভাবমণ্ডলতো আৱিষ্কাৰ কৰি আনন্দ পাইছিল যেন লাগে। তেখেতৰ বিচাৰধাৰাত তেনে এক প্ৰৱণতা লক্ষ্য কৰা যায়—

A feature which made his writings acceptable is the use of proverbs in surprising numbers. These pithy saying, racy of the soil, are used to illustrate facts of ordinary life, moral precepts and the wisdom of the common man. (page, 44).

অৱশ্যে বৈষ্ণৱ যুগৰ সাহিত্যৰ ওপৰত ধ্ৰুপদী সাহিত্যৰ অসীম প্ৰভাৱ অনস্বীকাৰ্য। তেখেতৰ মতে এই ঘাই শিপাডালে অসমীয়া সাহিত্যক কোনোকালে নজহা-নপমা-তেজস্বিতা প্ৰদান কৰিলে—

It also tampered, refined and polished the manners and character of the Assamese society, built of diverse elements. (page 72).

আহোমৰ যুগ আৰু সেই সময়ৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে লিখা অধ্যায় দুটাত কেতবোৰ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ আলোচনা আগবঢ়াইছে। আহোম ৰজাসকলৰ কাৰণেই পূব ভাৰতত ইচলামৰ সম্প্ৰসাৰণ ৰোধ হৈছিল। সুকীয়া ভাষা, কৃষ্টি আৰু ৰাজকীয় মৰ্যাদাৰে বৰ্তি থকাৰ পৰিৱৰ্তে হিন্দু ধৰ্ম, সংস্কৃতি, অসমীয়া ভাষা আদি গ্ৰহণ কৰি আৰু আন জনগোষ্ঠীৰে বৈবাহিক সম্পৰ্ক স্থাপন কৰি তেওঁলোকেই সাত ৰাজ মাৰি বৃহৎ অসমীয়া জাতি, অসমীয়া জাতিসত্ত্বা নিৰ্মাণত অৰিহণা যোগাইছিল। অৱশ্যে আহোম যুগৰ শেষৰ ফালে বৈষ্ণৱ আৰু শাক্ত ধৰ্মৰ প্ৰতি বিভিন্ন পৰ্যায়ত প্ৰদৰ্শন কৰা ৰাজকীয় অসহিষ্ণুতাই কালান্তক ৰূপ লৈ আহোম ৰাজতন্ত্ৰৰ বেলি মাৰ যোৱাত সহায় কৰিছিল। এই যুগৰ সাহিত্যত বৈষ্ণৱ যুগৰ ভক্তি-পৰম্পৰাৰ ঠাইত পুৰাণ-নিৰ্ভৰ প্ৰেম-বিবহ গাথাৰ সমাদৰ বৃদ্ধি পালে। অৰ্থাৎ বৈষ্ণৱিক বাস্তৱতাৰ ফালে সাহিত্য এই সময়তে ঢাল খালে। সাহিত্যকাৰসকল সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ লোক হোৱা কাৰণে তেওঁলোকৰ অনুবাদ সাহিত্যত জনপ্ৰিয় মীথ, আখ্যান আৰু লোক পৰম্পৰাই স্থান দখল কৰিছিল। প্ৰেম-বিবহৰ কাহিনীৰ লগতে মূল সংস্কৃতৰ পৰা কামশাস্ত্ৰ অনুবাদ কৰিছিল। বৰুৱাদেৱে এই কামশাস্ত্ৰ চৰ্চাৰ লগত মন্ত্ৰপুথিসমূহৰ বিকাশৰ সূত্ৰ টানি কৈছে—

These Mantra puthis contain nostrums charms,
coundrums on the art and removing physical defects
in woman and increasing virility. (page 91).

বুৰঞ্জী সাহিত্য, বুৰঞ্জীমূলক কাহিনী গীত ঔষধ, জ্যোতিষ শাস্ত্ৰ, নৃত্য, স্থাপত্য
বিষয়ৰ ধৰ্মনিৰপেক্ষ সংস্কৃত লেখনিৰ অনুবাদে আহোম যুগৰ সাহিত্যৰ পৰিৱৰ্তিত চৰিত্ৰৰ
প্ৰমাণ দিয়ে।

আধুনিক যুগৰ কবিতা, উপন্যাস, নাটক আৰু গদ্যক চাৰিটা সুকীয়া অধ্যায়ত
আলোচনা কৰোঁতে বৰুৱাদেৱে ৰোমাণ্টিক ভাবনাকো আধুনিকতাবাদী ক্ষেত্ৰখনতে
সামৰিছে। ইয়াতো লেখকৰ দৃষ্টিভঙ্গী আগৰছোৱাৰ দৰেই গভীৰ আৰু সূক্ষ্মদৰ্শী। মূলতঃ
পশ্চিমীয়া শিক্ষা আৰু ধ্যান-ধাৰণাই অসমীয়া সাহিত্যলৈ ৰোমাণ্টিচিজিমৰ ঐশ্বৰ্য কঢ়িয়াই
আনিলেও, সাহিত্যৰ ৰূপকল্প সলনি হ'লেও আপোন মাটিৰ গোক্ৰ সিবোৰৰ পৰা হেৰাই
নগ'ল। আমাৰ সংস্কৃতিৰ বহ্বাচনিকতা আৰু লোক-পৰম্পৰাৰ চহকী ভঁৰালে অসমীয়া
ৰোমাণ্টিচিজিমক বিচিত্ৰতা প্ৰদান কৰিলে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা,
আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালাকে ধৰি বহুকেইজন এই ৰূপান্তৰৰ খনিকৰ। অতীত-প্ৰীতি, লোক
ঐতিহ্যৰ প্ৰতি সন্মানী দৃষ্টি, মানুহৰ মঙ্গলময় ভৱিষ্যতৰ প্ৰতি আকুলতা আদি ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য।
সেইদৰে ডাৰউইন, ফ্ৰ'য়ড, জুঙ (Jung), মাৰ্ক্স আদিৰ দাৰ্শনিক, মনস্তাত্ত্বিক, সাম্যবাদী
চিন্তাই অসমীয়া কবিতাক ৰোমাণ্টিচিজিমৰ মায়াজালৰ পৰা মুক্ত কৰি নতুন প্ৰকৰণ আৰু
ব্যঞ্জনাৰ প্ৰতি বাট দেখুৱালে। আধুনিক পৰ্বটোত ইংৰাজী কাব্যচৰ্চাৰ উপৰিও ফ্ৰান্স, বাছিয়া,
জাৰ্মান, জাপান আৰু চীনৰ কাব্যধাৰাই অসমীয়া কবিতাক নতুন গতিশক্তি দিলে। বৰুৱাদেৱে
অসমীয়া কবিতাৰ এই আলোচনাত অসমীয়া আধুনিক গীতৰ প্ৰসঙ্গও নিৰ্বাচিত অংশ
একোটাৰ অনুবাদেৰে তুলি ধৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। অসমীয়া কবিতা আৰু গীতৰ বচা বচা
অংশৰ অনুবাদ তেখেতৰ সাহিত্যৰ ইতিহাসখনৰ আন এক বৈশিষ্ট্য হিচাপে চাব পাৰি।
কবি আৰু গীতিকাৰসকলৰ বিষয়ে আলোচনা কৰোঁতে অনা-অসমীয়া পাঠকক ইয়াৰ
কিঞ্চিৎ সোৱাদ দিবলৈকে এনে অনুবাদ প্ৰসঙ্গক্ৰমে সংযোগ কৰিছে। বৈষ্ণৱ যুগৰ কবিতাৰ
পৰা আধুনিক যুগৰ কবিতা আৰু গীতৰ ডুখৰীয়া অনুবাদ গোটেইখিনি ড° কবীন ফুকনদেৱে
ক'বৰ দৰে সুখপাঠ্য নহ'লেও সেইবোৰৰ সুকীয়া আবেদন আছে। মূল অসমীয়া পাঠৰ
সৈতে তাৰ ইংৰাজী ৰূপটো বিজাই চাব পাৰি —

Hearing thy voice, the bashful bride
Stops weaving at her loom,

And forgets to shuttle

Listening dumb-founded (Page 119)

তোৰ মাত শূনি লাজুকী বোৱাৰী

ব'লেই এৰে তাঁত,

হাতত মাকোটি হাততেই ৰয়

হেৰাই মুখৰ মাত।

(বঘুনাথ চৌধাৰীৰ 'কেতেকী')

Seven-coloured is the rainbow of the sky,

But our earth is fairer still.

The beauteous Sun's seven colours

Sport upon the cloudy bosom,

And our life goes amying in soil's sunny breast

(page, 139)

আকাশৰ ৰামধেনু সাতো বৰণীয়া

আমাৰে পৃথিৱীখনি তাতোকৈ ধুনীয়া

মেঘৰ বুকুত ৰূপহ বোলৰ

সাতো ৰঙৰ খেলা

মাটিৰ বুকুত ৰ'দ কাঁচলিত

আমাৰ জীৱন-মেলা। (মন্দাক্ৰান্ত ১, তফজ্জুল আলি)

Let us compose our hearth

With crimson courage. The epic Sita

Lies entomed under our plough to us.

(ভয় নাই। আমাৰ নাঙলৰ সীৰলুত

অশোক বনৰ বন্দিনী সীতা।

চকুৰ আগত সোণৰ পছৰে দেও দি দি যায়।)

My love, our harvest

is full like your youth, and the spindle moves

in your fingers sifting the cotton.

(শকুন্তলা আমাৰ পথাৰ বমক জমক
ভৰ দুপৰীয়া ভদাইৰ আগচোতালত
দোৰ্পতি থৰক্ বৰক্, মাকো সৰি সৰি পৰে।)

Our Sun is asleep in the green room
of history, the slogans we raise disturb
the deep silences of the sand-banks of time
বুৰঞ্জীৰ চোঁ ঘৰত নতুন সূৰুয়ে উম লয়
যুগৰ নিমাতী চাপৰিত প্ৰতিধ্বনি
কাৰ শোভাদল ? কিহৰ শ্লোগান ? (যাত্ৰাৰ শেষ নাই : হেম বৰুৱা)

Helpless I am, even if mine
Is only the Inxury of supplication;
Here my prayer, O sky
Tell me what issue falls like an arrow
From the moon's amber-crescent ?
Give us a little more room, O sky,
For our sky is too too narrow. (page 143)

হে আকাশ, মোৰ প্ৰাৰ্থনা শুনা, নিৰুপায় যদি বিলাস এয়া
কোন প্ৰশ্নৰ ইংগিত কোৱা অঙঠাৰ দৰে জোনটো বেঁকা
আমাৰ আকাশ নিচেই অকণি তোমাৰ আকাশ দিয়া।

কবিতাৰ অনুবাদ জটিল কাম। তথাপি অনুবাদত মূলৰ ব্যঞ্জনা অটুট আছে। সাহিত্য
বিচাৰৰ প্ৰয়োজনত তাৎক্ষণিকভাৱে কৰা অনুবাদ হিচাপে সেইবোৰ অধিক সুখপাঠ্য হোৱাৰ
খল থাকি গ'ল।

নাট্য সাহিত্যৰ বিষয়েও বৰুৱাদেৱে বৈষ্ণৱযুগৰ অক্ষীয়া নাটৰ পৰা তেখেতৰ
নিজৰে একাঙ্কিকা নাটক *এবেলাৰ নাট*লৈকে এক ঐতিহাসিক সমীক্ষা আগবঢ়াইছে। মঞ্চত
পৰিবেশন কৰিব পৰাকৈ ৰচিত এই নাটকসমূহক তেখেতে মুঠতে চাৰিটা ভাগত ভগাইছে—
Mythical, Social, Historical and Romantic। সামাজিক নাটকৰ সংস্কাৰমুখী
প্ৰৱণতা বুৰঞ্জীমূলক নাটকতো অতীতৰ বীৰত্ব-ব্যঞ্জক ঘটনাৰ নাটকীয় উপস্থাপনৰ মাজেৰে
ফুটাই তোলা হৈছিল— re-awakening of the people to their social and
political problems. (page, 149) বেজবৰুৱাৰ নাট্যশৈলীৰ ওপৰত ছেইন্সপীয়াৰৰ
বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন।। ১৬।।

প্ৰভাৱৰ কথা উনুকিয়াইছে আৰু গোহাঞিবৰুৱাই নিম্নস্তৰৰ জীৱন আৰু গ্ৰামীণ পৰিৱেশ দক্ষতাৰে ৰূপায়ণ কৰিলেও বৰুৱাৰ মতে —

He signally fails in dealing with scriptural anecdotes and in recreatin history. He has not that creative imagination and that knowledge which are espically necessary in recreating historical periods and interpreting historical figures. (page, 152).

জ্যোতিপ্ৰসাদৰ শোণিত কুঁৱৰী, কাৰেঙৰ লিগিৰী আৰু লভিতাৰ ভিতৰত শেষৰ খনত ৰোমান্টিক কল্পজগতৰ বিপৰীতে বাস্তৱ জগতৰ দুখ-দৈন্য, ক্ৰেশ-কালিমাৰ বলিষ্ঠ ৰূপায়ণে আগৰ দুখনৰ মূল সূত্ৰৰ পৰা ইয়াক পৃথক কৰিছে। লেখকৰ আন এক তাৎপৰ্যপূৰ্ণ পৰ্যবেক্ষণ হ'ল, ইংৰাজী নাটকৰ প্ৰভাৱে অসমীয়া নাটকৰ মৰ্মত বিশেষভাৱে লক্ষণীয় পৰিৱৰ্ত্তন আনিব পৰা নাই। বিষয়বস্তুৰ নিৰ্বাচন, সামাজিক পৰিৱেশৰ ৰূপায়ণ, ঐতিহাসিক ঘটনাৰাজিৰ বিৱৰণত জাতীয় চেতনা সম্ভূত প্ৰতিভা আৰু ওপজা মাটিৰ মোহ লাগিবই—

Failing this, drama is bound to be effete. This basic resistance qualifies foreign influences that may have found their way in. (page 163).

সাহিত্যৰ ঐতিহাসিকজনৰ এনে সমাজতাত্ত্বিক বীক্ষণ খুবেই তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।

অসমীয়াত ভিন্ন ৰসৰ সাৱলীল গদ্য বেজবৰুৱাৰ সময়ৰ পৰাই আৰম্ভ হয়। ভাব-ভাষাৰ গুৰু গভীৰ নৈব্যক্তিক ৰূপটো তল পেলাই বেজবৰুৱাৰ গদ্যত কৌতুকপূৰ্ণ মনোভঙ্গীৰে লিখা আত্মপ্ৰসূত, মনোগত ধাৰা এটা গঢ় লৈ উঠে। হাস্যৰসপ্ৰধান আৰু আপাত দৃষ্টিত লঘু বিষয়ৰ ৰচনাৰ মাধ্যমেৰে সামাজিক ভণ্ডামি নিৰাময়ৰ প্ৰয়াস তেখেতৰ গদ্য নীতিৰ মূল বৈশিষ্ট্য। সত্যনাথ বৰাৰ গদ্যশৈলীয়ে অসমীয়া ভাষাক আন এক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিলে। আওপকীয়া কখনভঙ্গীৰ সলনি প্ৰৱচনমূলক (epigrammatic), নিসঙ্ঘি (compact) বাক্য বিন্যাস ৰীতিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ নতুন জুতি তৈয়াৰ কৰাৰ লগতে তেখেতৰ ৰচনাসমূহকো প্ৰদান কৰিলে এক দাৰ্শনিক সৌষ্ঠৱ। ঔপন্যাসিক আৰু নাট্যকাৰ হিচাপে পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ বিচাৰত উত্তীৰ্ণ নহ'লেও গদ্য ৰচক হিচাপে তেখেতৰ অস্মান কীৰ্তি হ'ল বঙ্কিম চন্দ্ৰৰ প্ৰভাৱপুষ্ট কৃষ্ণ ঐতিহাসিক বিশ্লেষণ। তীক্ষ্ণধী সাহিত্য সমালোচক হিচাপে বাণীকান্ত কাকতি, অতীত অসমৰ সমাজ, বুৰঞ্জীৰ তথ্য অন্বেষী সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা, বেণুধৰ শৰ্মা আদিৰ যথোচিত মূল্যায়নেৰে আধুনিক অসমীয়া

গদ্যৰ এক মননশীল ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা আমি সিদ্ধান্ত কৰিব পাৰোঁ যে সমাজ-সাহিত্য-সংস্কৃতি আৰু ইতিহাসৰ অধ্যয়ন আৰু গৱেষণাৰে পৰিশ্ৰুত পাণ্ডিত্য আৰু তত্ত্ব-দৰ্শন বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰণয়নৰো মূল আধাৰ। সাহিত্য তেখেতৰ দৃষ্টিত নিৰ্জনতাৰ আবদ্ধ আত্মৰতি নহয়; বৰং এক সমাজতাত্ত্বিক বীক্ষণ আৰু মানৱীয় প্ৰমূল্যৰ প্ৰতি সন্ধানী দৃষ্টিৰে একোটা যুগৰ সাহিত্যৰ তলসূতীয়া ধাৰ বুজিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। য'তেই সাহিত্যই জন-জীৱনক স্পৰ্শ কৰিছে অথবা নিঃস্বৰ্গীয় জীৱন-কৃষ্টিৰে মণ্ডিত হৈ মাৰ্গীয় বিষয়বস্তুৰে থলুৱা ৰূপ লৈছে তাতেই বৰুৱাদেৱৰ সমালোচনা অন্তৰ্ভেদী হৈছে। সেয়ে হ'লেও তেখেতৰ সমাজতাত্ত্বিক স্বাখ্যা কোনো বিশেষ সমালোচনা তত্ত্বৰ দ্বাৰা প্ৰক্ষেপিত নহয়। লোকসংস্কৃতি আৰু পালি-প্ৰাকৃত অধ্যয়নে জীপাল কৰা মনটোহে এনে দিশৰ প্ৰতি সংবেদশীল হৈ পৰিছিল। দ্বিতীয় কথাটো হ'ল, সাহিত্যৰ ঐতিহাসিক হিচাপে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই কেৱল সাহিত্যিক আৰু সাহিত্যকৰ্মৰ এটা gallery তৈয়াৰ কৰা নাই, সামাজিক প্ৰমূল্যৰ লগতে প্ৰতিটো যুগৰ সাহিত্যক তাৰ স্বতন্ত্ৰ ৰূপ-শৈলীৰ, আংগিকৰ কলা-কৌশল আদি নান্দনিক চেতনাৰেও বিচাৰ কৰিছে। লোকসংস্কৃতি আৰু পৰম্পৰাই এটা ভাষাৰ সাহিত্যক দান কৰা বিষয়-বৈচিত্ৰ্য, ৰূপতাত্ত্বিক সমল আৰু কল্পজগতৰ বৈভৱ বিভিন্ন যুগৰ সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰত বা প্ৰান্তত সন্ধান কৰি সফল হৈছে। তৃতীয়তে, মধ্যযুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰা ঔপনিৱেশিক উত্থান-পতনৰ চিন্তাশ্ৰোতেৰে গঢ় লোৱা আধুনিকতা আৰু তাৰ পিছৰ পৰ্যায়ত ইউৰোপ আৰু এছীয়মূলৰ সাহিত্যৰ প্ৰভাৱত নতুন দিশৰ সন্ধানলৈকে আটাইবোৰ কথা বৰুৱাদেৱে সমান দক্ষতাৰে আলোচনা কৰিছে। কিছু অসম্পূৰ্ণতা থাকিলেও আধুনিক কবিতা, উপন্যাস আৰু গদ্যৰ আলোচনাখিনি বৰ আতৰ্কীয়া বস্তুৰ দৰে। অসমীয়া বা ইংৰাজীত লিখা কোনো এখন সাহিত্যৰ ইতিহাসতে অসমীয়া সাহিত্য আৰু সমালোচনাৰ আধুনিক পৰ্বটোৰ বস্তুনিষ্ঠ, অন্তৰ্ভেদী আলোচনা নোলাল।

ইংৰাজী সাহিত্যৰ প্ৰসিদ্ধ ঐতিহাসিক Andrew Sanders ৰ মতে বিশেষভাৱে গৃহীত সাহিত্য বা সাহিত্যিকক প্ৰাধান্য দিওঁতে সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ চুকে-কোণে নিশ্চুপ হৈ পৰি ৰোৱা অনেক বিষয় আৰু ব্যক্তিত্বক কাল প্ৰবাহৰ নতুন চিন্তা-ভাৱনাই প্ৰান্তিবাস (marginality) ৰ পৰা মুক্ত কৰে আৰু এনে 'discovery of neglected articulacy' য়ে সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ চৰিত্ৰ সলনি কৰিবই। Sanders ৰ যুক্তি তৰ্কাতীত। অদূৰ ভৱিষ্যতত হয়তো অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ গতিপথো সলনি হ'ব; কিন্তু বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সাহিত্যৰ ঐতিহাসিক অনুসন্ধান অপ্ৰাসঙ্গিক হৈ নপৰে। Emile Ligouisৰ *A short*

history of English literature খন প্ৰায় ষাঠি বছৰ ধৰি (১৯৩৪ চনত ইয়াৰ ইংৰাজী অনুবাদ প্ৰকাশৰ পৰা) আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মূল্যত অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী হৈ ৰয়। এক প্ৰকাৰৰ বস্তুনিষ্ঠতাৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰি আৰু পাৰ্থমানে তাত্ত্বিকতা পৰিহাৰ কৰি সাহিত্যত ধৰা পৰা মানৱ জীৱন আৰু চৰিত্ৰৰ বিৰোধ বৈপৰীত্যক সহানুভূতিশীল ৰসবোধেৰে পৰ্যবেক্ষণ কৰি তেওঁ সফল হৈছিল। এই গ্ৰন্থখনৰ অসম্পূৰ্ণতা পূৰাবলৈকে Andrew Sanders য়ে *The short Oxford History of English Literature* খন ৰচনা কৰা কথা স্বীকাৰ কৰিছে। এটা যুগৰ গ্ৰন্থ একোখনে পৰিৱৰ্তিত পটভূমিত আন এখন পৰিকল্পিত গ্ৰন্থ লিখিবলৈ প্ৰেৰণা যোগাব পৰাটোও এক মহৎ কৃতিত্ব। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ কোনো উত্তৰসূৰীয়ে এনে কামত লাগিলে আমাৰ সাহিত্যৰ কাৰণেই মঙ্গল। ❖

প্ৰসঙ্গ টোকা :

- ১) ড° মহেশ্বৰ নেওগ : A Bibliography of the Works of Birinchi Kumar Barua, *Bulletin of the Department of Folklore Research, Gauhati University.*
- ২) পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, Professor Dr. Birinchi Kumar Barua – A life Sketch, page, 18.
- ৩) ড° কবীৰ ফুকন : ‘পাণ্ডিত্য আৰু সমালোচনাত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা’ শীৰ্ষক প্ৰবন্ধ, গৰীয়সী, মে’, ২০০৮।
- ৪) কমল চন্দ্ৰ শইকীয়া : বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ ইতিহাস চিন্তা আৰু সমাজতাত্ত্বিক বীক্ষণ, প্ৰবন্ধ, অধ্যাপক সোমনাথ বৰাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত *বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম* গ্ৰন্থত অন্তৰ্ভুক্ত।
- ৫) Andrew Sanders : Introduction, *The short Oxford History of English Literature*, revised edition, 1996
- ৬) Bill Ashcroft, G Griffiths, H. Tiffin : *Key concepts in post-colonial studies.*

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

- ১) ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : *অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি*, ১৯৫৭
- ২) ————— : *অসমীয়া কথা সাহিত্য (পূৰণি ভাগ)*, ১৯৫০
- ৩) ড° মহেশ্বৰ নেওগ : *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা।*
- ৪) ড° শৈলেন ভৰালী : *অসমীয়া ভাষা সাহিত্য আৰু সংস্কৃতি*, ১৯৯৬
- ৫) ড° হীৰনে গোহাঁই : *কীৰ্তন পুথিৰ ৰস বিচাৰ।*
- ৬) Dr. Birinchi Kumar Barua : *History of Assamese Literature*, 1964

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদিত গ্ৰন্থ : এটি আলোচনা

দীপকজ্যোতি মহন্ত

০.০ অবতৰণিকা :

আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ দিক্ নিৰ্ণয়ত বিসকল লক্ষপ্ৰতিষ্ঠ ব্যক্তিয়ে বিশেষভাৱে অৰিহণা আগবঢ়াই আহিছে, তেওঁলোকৰ ভিতৰত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ নাম উল্লেখযোগ্য। লোকসংস্কৃতিবিদ, সাহিত্য-সমালোচক, ভাষাবিজ্ঞানী, ঔপন্যাসিক, গল্পকাৰ, নাট্যকাৰ আৰু গ্ৰন্থ সম্পাদক হিচাপে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই তেওঁৰ চমু জীৱন কালতে (১৯০৮-১৯৬৪) অসমীয়া জাতিলৈ যিমান অৰিহণা আগবঢ়াই গৈছে তাৰ তুলনা দিয়াটো এক প্ৰকাৰৰ কঠিনেই। ঔপন্যাসিক বা গল্পকাৰ হিচাপে তেওঁৰ খ্যাতি যিদৰে যুগমীয়া সেইদৰে লোকসংস্কৃতিৰ চৰ্চাতো তেওঁৰ নাম অদ্বিতীয়। কালজয়ী উপন্যাস *জীৱনৰ বাট*ত ৰচনাৰ যোগেদি অসমীয়া উপন্যাসৰ গতিপথত যিদৰে যুগান্তৰৰ সূচনা কৰিলে তেনেদৰে লোকসংস্কৃতিৰ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰতো নতুন পথৰ সন্ধান দিলে। অসমীয়া আৰু ইংৰাজী দুয়োটা ভাষাত সাহিত্য চৰ্চা কৰি অসমীয়া জাতি আৰু সাহিত্যলৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ অৰিহণা আগবঢ়াই থৈ গৈছে। আমাৰ এই আলোচনাত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদিত গ্ৰন্থকেইখনৰ বিষয়েহে আলোচনা কৰিব খোজা হৈছে।

০.১ গ্ৰন্থ সম্পাদনা :

গ্ৰন্থ তথা আলোচনী সম্পাদনা যথেষ্ট জটিল কাৰ্য। বৰ্তমান সময়ত গ্ৰন্থ সম্পাদনা এটি বিদ্যায়তনিক বিষয় হিচাপে পৰিগণিত হ'বলৈ ধৰিছে। সম্পাদনা হ'ল নিৰ্দিষ্ট উদ্দেশ্য আৰু পৰিকল্পনা আগত ৰাখি নিৰূপিত জোখত কোনো বিষয়বস্তু প্ৰস্তুত কৰি উলিওৱা কাৰ্য। এই কাৰ্যত দক্ষতা থকা ব্যক্তিয়ে আনৰ সৃষ্টিকৰ্মৰ সমষ্টিক এক নতুন শিল্পৰূপ দিব পাৰে।

গ্ৰন্থ সম্পাদনা বুলিলে গ্ৰন্থ একোখনৰ বাবে নিৰ্বাচিত লেখাসমূহ বাছ-বিচাৰ কৰাকে নুবুজায়। সম্পাদনা কাৰ্য আৰম্ভ হয় লেখা বিচাৰি চিঠি পঠিওৱাৰ পৰা আৰু শেষ হয়গৈ ছপাশালৰ সকলো বেমেজালি ঠিক-ঠাক কৰি গ্ৰন্থখন আনি লেখকসকললৈ প্ৰেৰণ কৰাৰ পাছত। বহুক্ষেত্ৰত সম্পাদনা সমিতি একোখন সাধাৰণতে থাকে যদিও স্বৰূপাৰ্থত সম্পাদকজনেই হয়গৈ একমাত্ৰ কৰ্মৰত ব্যক্তি। সম্পাদকজন লেখক আৰু পাঠকৰ মাজত সমন্বয়ৰ সেতু স্বৰূপ মধ্যম ব্যক্তি। সম্পাদনাৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা গ্ৰন্থৰ উদ্দেশ্য প্ৰকৃতি আৰু উপলক্ষ্য অনুসৰি সম্পাদনাৰ বীতিও সুকীয়া সুকীয়া হয়। মুঠতে সম্পাদকজনৰ সুদূৰ প্ৰসাৰী উদ্দেশ্য, নিখুঁত পৰিকল্পনা আৰু দক্ষ কাৰিকৰী জ্ঞানে সম্পাদিত গ্ৰন্থ একোখনক সৰ্বাংগ সুন্দৰ ৰূপ দিব পাৰে। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰত এজন দক্ষ সম্পাদকৰ গুণ পূৰ্বামাত্ৰাই দেখা যায়। তেওঁৰ দ্বাৰা সম্পাদিত গ্ৰন্থসমূহত চকু ফুৰাই চালেই বিষয়টো স্পষ্ট হৈ পৰিব।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদিত গ্ৰন্থ :

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদনাত মুঠ তেৰখন গ্ৰন্থ প্ৰকাশ পায়। সেইবোৰৰ ভিতৰত হ'ল— *অংকীয়া নাট* (১৯৪০), *মনসা কাব্য* (১৯৪৮), *শ্ৰীৰাম আতা আৰু শ্ৰীৰামানন্দদেৱৰ গীত* (১৯৫৪), *বৌদ্ধ ধৰ্ম আৰু সাহিত্য* (১৯৫৬), *বৰুৱাহনৰ যুদ্ধ আৰু তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ* (১৯৫৯), *মধুমালতী* (১৯৫৯), *A History of Assam* (১৯৬৩), *মহাভাৰতৰ আদিপৰ্ব* (১৯৬৩), *মহাভাৰতৰ সভাপৰ্ব* (১৯৬৩), *অদ্ভুত ৰামায়ণ* (১৯৬৫), *শত্ৰুঞ্জয়* (১৯৬৫), *অৰুণোদইৰ ধলফাট* (সংকলিত; পাতনি- মহেশ্বৰ নেওগ, ১৯৬৫), *নিৰ্বাচিত প্ৰবন্ধ* (সংকলিত; পাতনি- মহেশ্বৰ নেওগ, ১৯৭৯)।

এই গ্ৰন্থসমূহৰ উপৰিও শিশু আলোচনী 'ৰংঘৰ' (১৯৪৮-১৯৫০), দৈনিক বাতৰি কাকত 'নতুন অসমীয়া' (১৯৫০) কিছুদিনৰ বাবে সম্পাদনা কৰিছিল। * অৱশ্যে *মহাভাৰতৰ আদিপৰ্ব* আৰু *মহাভাৰতৰ সভাপৰ্ব* সম্পাদনা সমিতিৰ সহযোগত আৰু *মনসা কাব্য* গ্ৰন্থ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ লগত যুটীয়াভাৱে সম্পাদনা কৰিছিল যদিও বাকী কেইখনৰ সম্পাদনা প্ৰায় অকলেই কৰিছিল বুলিব পাৰি।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদনা বীতি :

গ্ৰন্থৰ উদ্দেশ্য আৰু প্ৰকৃতি অনুসৰি সম্পাদকৰ সম্পাদনা বীতি আৰু কাৰ্যাবলী ভিন্ন ধৰণৰ হয়। প্ৰাচীন পুথি সম্পাদনাত পাঠ সংগ্ৰহ, পাঠোদ্ধাৰ তথা পাঠ-সমীক্ষাৰ সমস্যা, প্ৰবন্ধ সংকলনৰ সম্পাদনাত লেখকৰ পৰা উপযুক্ত সময়ত লেখা পোৱাৰ সমস্যা,

* ড° বৰুৱাই *Journal of the Assam Research Society* খনো কিছুদিন সম্পাদনা কৰিছিল। — সম্পাদক

কম্প'জাৰৰ পৰা ভবামতে কাম পোৱাৰ সমস্যা, আৰ্হি কাকত চোৱা, বেটুপাত, বন্ধোৱা আদি সমস্ত সমস্যা অতিক্ৰম কৰি গ্ৰন্থ এখন প্ৰকাশ কৰিব লগা হোৱাত সম্পাদক একোজনে বহুতো অসুবিধাৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হয়। এনে এক প্ৰেক্ষাপট আগত ৰাখিয়েই অসমীয়া ভাষাত প্ৰকাশিত সম্পাদিত গ্ৰন্থসমূহৰ বিচাৰ কৰিব লগা হয়। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰত অন্য কেতবোৰ সমস্যা সহজেই চকুত পৰে। কিয়নো তেওঁ সম্পাদিত গ্ৰন্থসমূহৰ প্ৰকৃতি আৰু সেই সময়ৰ অসমৰ পুৰণিকলীয়া ছপাশালৰ কথাও চকুৰ আগত ৰাখিব লাগিব। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদিত গ্ৰন্থসমূহক সাধাৰণ দৃষ্টিৰে দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি—

ক. পুৰণি পুথিৰ সম্পাদনা

খ. বিভিন্ন লেখকৰ প্ৰবন্ধৰ সংকলন আৰু সম্পাদনা

স্বাভাৱিকতে এই দুই ধৰণৰ গ্ৰন্থ সম্পাদনা কৰোঁতে দুই ধৰণৰ সম্পাদনা ৰীতিৰ আশ্ৰয় ল'ব লগা হয়।

পুৰণি পুথিৰ সম্পাদনা :

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদিত প্ৰথম গ্ৰন্থ হ'ল *অঙ্কীয়া নাট*। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ আৰু গোপালদেৱৰ ৰচিত ষোল্লখন নাট এই গ্ৰন্থখনত সন্নিবিষ্ট হৈছে। আটাইকেইখন নাটেই পুৰণি হাতে লিখা অসমীয়া পুথিৰ পৰা সংগৃহীত। প্ৰায় ৩২ পৃষ্ঠাৰ ইংৰাজীত লিখা পাতনিত অংকীয়া নাটৰ উৎপত্তি, প্ৰকৃতি, নাটকীয় সংৰচনা, কাহিনী, চৰিত্ৰ চিত্ৰণ, ভাষা, সঙ্গীত আৰু নৃত্য, মঞ্চ আৰু অভিনেতা, মঞ্চায়নৰ কলা-কৌশল, নাটকীয়তা আৰু নাটকেইখনৰ সাহিত্যিক মূল্য সম্পৰ্কে বিশদ আলোচনা আগবঢ়াইছে। নাট্যকাৰ তিনিজনৰ পৰিচয়ৰ লগতে নাটক কেইখনৰ বিষয়বস্তুৰ এটি চমু পৰিচয় সন্নিবিষ্ট কৰি নাটক কেইখনৰ সম্পৰ্কে পাঠকলৈ এটি সম্যক ধাৰণা আগবঢ়াইছে। এইখিনি আলোচনা গ্ৰন্থখনিৰ বাবে অতি আৱশ্যকীয়। গ্ৰন্থখনিৰ পৰিশিষ্টত সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা আৰু অম্বিকানাথ বৰাৰ অংকীয়া নাট সম্পৰ্কীয় চুটি লেখা দুটাও সন্নিবিষ্ট কৰিছে। শঙ্কৰদেৱৰ *কালিয় দমন*, *ৰামবিজয়*, *কষ্ণিণীহৰণ*, *কেলিগোপাল*, *পাৰিজাত হৰণ*, *পত্নীপ্ৰসাদ নাট*, মাধৱদেৱৰ *ভোজনবিহাৰ*, *ভূমি লেটোৱা*, *অৰ্জুন ভঞ্জন*, *পিম্পৰা গুচোৱা*, *ৰাস ৰামুৰা*, *চোৰধৰা*, *কোটোৰা খেলোৱা*, *ভূষণ হেৰুৱা নাট* আৰু গোপালদেৱৰ *জন্মযাত্ৰা* আৰু *উদ্ধৱ-স্বহাদ* নাট কেইখন সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে।

নাট কেইখন সম্পাদনাৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ ৰীতি গ্ৰহণ কৰিছে বুলি ক'ব পৰা নাযায়। নাট কেইখনৰ ক্ৰম নিৰ্ধাৰণত কোনো স্পষ্ট নীতি পৰিলক্ষিত নহয়। ৰচনাকালৰ ফালৰ পৰা নাইবা বিষয়বস্তুৰ সামঞ্জস্যৰ ফালৰপৰা নিৰ্দিষ্ট ক্ৰম এটা নিৰ্ধাৰণ কৰা হ'লে বেছি

ভাল আছিল। তদুপৰি মাধৱদেৱৰ নাটকত সন্নিবিষ্ট *ৰাসকুমাৰা*, *কোটোৰা খেলোৱা*, *ভূষণ হেৰুৱা* নাটকেইখন সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, মহেশ্বৰ নেওগ আদি পণ্ডিতে মাধৱদেৱৰ ৰচনা নহয় বুলি সন্দেহ প্ৰকাশ কৰিছে। * *বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদিত অংকীয়া নাট*ৰ অন্তৰ্গত *ৰুক্মিণী হৰণ* নাটত দেৱকী দেৱীৰ কথামতে বলৰাম কৃষ্ণৰ সহায়ৰ অৰ্থে কুণ্ডিললৈ যাত্ৰা কৰি তাত উপস্থিত হোৱাৰ বৰ্ণনাৰে এটি অংশ আছে, যিটি নাটকখনিৰ অধিকানাথ বৰাদেৱৰ তাণ্ডৰণত (কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়) আৰু কালিৰাম মেধি সম্পাদিত *অঙ্কালীৰ* ভিতৰত নাটখনিত নাই। মহেশ্বৰ নেওগৰ মতে এই অংশটো প্ৰক্ষিপ্ত।^১ সম্পাদক বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই এই দিশবোৰৰ ক্ষেত্ৰত কোনো মন্তব্য দিয়া নাই।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ দক্ষ সম্পাদনাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায় *মনসা কাব্য* (প্ৰথম খণ্ড; মনকৰী আৰু দুৰ্গাবৰী) ৰ মাজত। সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ লগত যুটীয়াভাৱে সম্পাদনা কৰা এই কাব্যখনৰ সংগ্ৰাহক হ'ল কালিৰাম মেধি। মনকৰ আৰু দুৰ্গাবৰৰ ৰচনাখিনি দুটা ভাগত বিভক্ত কৰি কাব্যখনৰ সম্পাদনা কৰা হৈছে। ইংৰাজীত লিখা পাতনিৰ উপৰিও ৩২ পৃষ্ঠাৰ আলোচনা দাঙি ধৰিছে। মনসা পূজাৰ চমু ইতিবৃত্তি, কামৰূপত মনসা পূজাৰ প্ৰবৰ্ত্তন আৰু বিশেষত্ব, মনকৰী, দুৰ্গাবৰীৰ জীৱন আৰু কৃতিৰ পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ আলোচনা আগবঢ়াইছে।

মনকৰৰ পুথিখন প্ৰায় সম্পূৰ্ণ। কেৱল প্ৰথম আৰু শেষৰ দুটিমান পদ নষ্ট হৈছে। মনকৰ কাব্যৰ আখৰ জেঁটনি অবিকৃতভাৱে ৰক্ষা কৰা হৈছে। কিন্তু কালিৰাম মেধিৰ পৰা পোৱা দুৰ্গাবৰৰ বেউলা কাব্যৰ পাণ্ডুলিপিৰ আখৰ জেঁটনি আধুনিক। কাব্যৰ মাজৰো বহু অংশ নাই। গতিকে দুৰ্গাবৰৰ কাব্যখনিৰ আখৰ জেঁটনিত মাজে মাজে সম্পাদকে হাত দিব লগা হৈছে।

এই সংকলনটিত মুঠ ১১২টা গীত সংকলিত হৈছে। ইয়াৰে ৭৬টা মনকৰৰ আৰু ৩৬টা দুৰ্গাবৰৰ। মাজে মাজে নষ্ট হৈ যোৱা আৰু পাঠোদ্ধাৰ কৰিব নোৱৰা অংশসমূহ পাদটীকা আৰু তৰা চিহ্নৰে চিহ্নিত কৰা আছে যাতে পাঠকৰ অসুবিধা নহয়। গ্ৰন্থখনিৰ শেষত বৰ্ণনানুক্রমিকভাৱে শব্দ অৰ্থৰ দীঘলীয়া তালিকা পৃষ্ঠাসহ সন্নিবিষ্ট কৰাত পাঠকৰ টান শব্দৰ অৰ্থ বুজি লোৱাত অলপো অসুবিধা নহয়।

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰকাশন বিভাগে মূল সংস্কৃতৰ পৰা মহাভাৰত সম্পূৰ্ণৰূপে অসমীয়া গদ্যত ভাঙি কেইবাটাও খণ্ডত প্ৰকাশ কৰাৰ কাম হাতত লয় ১৯৬০ চনতে। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাক মুখ্য সম্পাদক হিচাপে লৈ বিপিন চন্দ্ৰ গোস্বামী, বিশ্বনাৰায়ণ শাস্ত্ৰী, মহেশ্বৰ নেওগ, যোগেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ সহযোগত এই অনুবাদ কাৰ্য হাতত

* অংকীয়া নাট সম্পাদনা কৰাৰ সময়ত মহেশ্বৰ নেওগ বা সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই এইবোৰ দিশৰ আলোচনা কৰা নাছিল।

দুয়োজন তেতিয়া ২২/২৩ বছৰীয়া ডেকা — সম্পাদক

লয়। অসমৰ বাচা বাচা সংস্কৃত পণ্ডিতসকলৰ হতুৱাই মূল সংস্কৃতৰ পৰা অসমীয়ালৈ অনুবাদ কাৰ্য দক্ষতাৰে সম্পাদনা কৰি প্ৰকাশৰ দিহা কৰিছিল।

ৰঘুনাথ মহন্তৰ অদ্ভুত ৰামায়ণ আৰু শত্ৰুঞ্জয় শংকৰোত্তৰ অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ দুটি মূল্যবান সম্পদ। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই এই দুয়োখন গ্ৰন্থ পুৰণি তুলাপতীয়া পুথিৰ পৰা সম্পাদনা কৰি প্ৰকাশৰ দিহা কৰে। শত্ৰুঞ্জয় কাব্যৰ পাণ্ডুলিপি ছপাশাললৈ পঠিওৱাৰ পিছত পুথিখনৰ প্ৰফ নৌ আহোঁতেই বৰুৱাৰ অকাল বিয়োগ ঘটে। বৰুৱাই গ্ৰন্থখনিৰ বাবে কোনো পাতনি লিখা নাছিল। গতিকে তেখেতৰ *History of Assamese Literature* (সাহিত্য অকাডেমী) পুথিৰ অন্তৰ্গত ৰঘুনাথ মহন্তৰ বিষয়ে লিখা কথাখিনিকে ভূমিকা ৰূপে সংযোগ কৰি দিয়া হৈছে। লগতে সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ ৰচিত পৰিচয়মূলক প্ৰবন্ধও গ্ৰন্থখনিত সন্নিবিষ্ট কৰি দিয়া হৈছে।

শ্ৰীৰাম আতা আৰু ৰামানন্দদেৱৰ গীত, বৰুৱাই হনৰ যুদ্ধ আৰু তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ নামৰ আন দুখন প্ৰাচীন পুথিও বৰুৱাই সম্পাদনা কৰি প্ৰকাশৰ দিহা কৰে।

প্ৰবন্ধৰ সংকলন আৰু সম্পাদনা :

প্ৰাচীন পুথিৰ সম্পাদনাৰ উপৰিও বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই চাৰিখন প্ৰবন্ধ সংকলন সম্পাদনা কৰি উলিয়ায়।

বৌদ্ধ জয়ন্তী উৎসৱ উপলক্ষে *বৌদ্ধ ধৰ্ম আৰু সাহিত্য* গ্ৰন্থখন সম্পাদনা কৰিছিল। ইয়াত মাত্ৰ তিনিটা মূল প্ৰবন্ধ সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। প্ৰতিটো প্ৰবন্ধই একোটা অধ্যায় হিচাপে ভাগ কৰিছে। হীনযান বা থেৰবাদী বৌদ্ধ ধৰ্মৰ আলোচনা হোৱাত আৰু তাকো ঘাইকৈ পালি ভাষাৰপৰা সংকলন কৰাত এই গ্ৰন্থত সংস্কৃত আৰু পালি উভয় ভাষাৰ শব্দাৱলীয়ে ঠাই পাইছে।

গ্ৰন্থখনিৰ আগকথাত সন্নিবিষ্ট হৈছে সেই সময়ৰ অসমৰ শিক্ষামন্ত্ৰী অমিয় কুমাৰ দাসৰ এটি লেখা। ভূমিকা হিচাপে দিয়া হৈছে তদানীন্তন মুখ্যমন্ত্ৰী বিষ্ণুৰাম মেধিৰ *Buddha Jayanti Celebrations* আৰু 'বুদ্ধ জয়ন্তী উৎসৱ' নামেৰে দুটি ভাষণ। দুয়োটি ভাষণেই গ্ৰন্থখনিৰ লগত খাপ খোৱা।

বৌদ্ধ ধৰ্ম আৰু সাহিত্য গ্ৰন্থৰ প্ৰথম অধ্যায়ত 'গৌতম বুদ্ধ' (জীৱনী) শীৰ্ষকেৰে প্ৰায় ঊনত্রিশ পৃষ্ঠাৰ প্ৰমোদ চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্যৰ প্ৰবন্ধটিত বুদ্ধৰ জীৱন দৰ্শন সম্পৰ্কীয় সকলো কথা খৰচি মাৰি আলোচনা কৰিছে। দ্বিতীয় অধ্যায়ত ভবানন্দ দত্তৰ 'বৌদ্ধ মত আৰু পথ' নামৰ প্ৰবন্ধত বৌদ্ধ ধৰ্মৰ বিবিধ দিশ আলোচনা কৰিছে। বৌদ্ধ ধৰ্মৰ পটভূমিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি চাৰি আৰ্যসত্য, বিশ্বধৰ্ম, নিৰ্বাণ, পঞ্চশীল, ভিক্ষুসংঘ, বৌদ্ধ মহাসঙ্গীত আদিৰ

সবিশেষ আলোচনা কৰাৰ লগতে আদৰ্শ সমাজ সম্পৰ্কে বুদ্ধদেৱৰ ধাৰণা, বুদ্ধ আৰু গান্ধী আদি সকলো দিশ সামৰি আলোচনা কৰিছে। তৃতীয় অধ্যায়ত বহল পালি সাহিত্যৰ পৰিচয় আৰু আলোচনা আগবঢ়াইছে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই।

উন্নতমানৰ ছপাবন্ধাৰে সচিত্ৰ পুথিখন বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উৎকৃষ্ট সম্পাদনাৰ নিদৰ্শন।

মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত প্ৰকাশ পোৱা 'অৰুণোদই' কাকতখন অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ ইতিহাসত বিশেষ ভূমিকা আছে। ঐতিহাসিক গুৰুত্বৰ ফালৰ পৰা 'অৰুণোদই'ৰ বিষয়ে সকলোৱে জনাতো প্ৰয়োজনীয় বুলি অনুভৱ কৰি দুষ্প্ৰাপ্য কাকতখনৰ বহু বহু প্ৰবন্ধটিৰ এটি সংকলন তৈয়াৰ কৰি প্ৰকাশৰ দিহা কৰে। সংকলনটিৰ উদ্দেশ্য আছিল কাকতখনৰ বিষয়বস্তুৰ লগত যাতে সকলোৱে পৰিচিত হ'ব পাৰে। যোদ্ধা বছৰৰ প্ৰকাশিত কেইবাশ প্ৰবন্ধৰ ভিতৰৰ পৰা কেইটামান প্ৰবন্ধ বাছি উলিওৱাটো সহজসাধ্য নহয়। কিন্তু বৰুৱাই ঐতিহাসিক আৰু সামাজিক গুৰুত্ব থকা প্ৰবন্ধসমূহ বাছি উলিয়াই *অৰুণোদইৰ ধলফাট* নামৰ সংকলনটি প্ৰস্তুত কৰে। সম্পাদনাৰ কাম সম্পূৰ্ণ হোৱা পূৰ্বে বৰুৱাৰ মৃত্যু হোৱাত মহেশ্বৰ নেওগে সেই দায়িত্ব পালন কৰে। মহেশ্বৰ নেওগৰ দীৰ্ঘ পাতনি আৰু প্ৰতিটো প্ৰবন্ধৰ লগত বৰ্ষ সংখ্যা, লিখকৰ নাম সন্নিবিষ্ট কৰাত পাঠকৰ বাবে অৰুণোদইৰ প্ৰতিচ্ছবি এটা দাঙি ধৰাত সহায়ক হৈছে। প্ৰবন্ধসমূহত 'অৰুণোদই'ৰ নিজস্ব বৰ্ণবিন্যাস অটুট ৰখা হৈছে। প্ৰবন্ধবোৰৰ ক্ৰম সময়ানুক্ৰমিকভাৱেই ৰখা হৈছে। সংকলনখনিৰ কিছু অংশ সামাজিক বিচাৰৰ ফালৰ পৰা কাৰোবাৰ আবাস্ত্ৰনীয় যেন লাগিলেও বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিত তেতিয়াৰ সমাজৰ একাংশৰ মনোভাব প্ৰকাশক ৰূপে তাৰো মূল্য আছে বুলি মহেশ্বৰ নেওগে মন্তব্য কৰিছে।^২

সাহিত্য অকাডেমীৰ উদ্যোগত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই নিৰ্বাচিত প্ৰবন্ধ নামেৰে এটি প্ৰবন্ধৰ সংকলন প্ৰস্তুত কৰিছিল। কিন্তু প্ৰকাশ হোৱাৰ পূৰ্বে তেওঁৰ মৃত্যু হয়। এই সংকলনৰ লেখাসমূহ প্ৰবন্ধ হিচাপে ৰচনা কৰা হোৱা নাই; বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ বহু বহু অংশ বুলিহে ক'ব পাৰি। সংকলনটোৰ এটা ঐক্য দেখা যায়— সেয়া হ'ল লেখাৰ বিষয়বস্তু। অসমৰ ধৰ্ম-সমাজ-সংস্কৃতিয়েই প্ৰবন্ধসমূহৰ বিষয়বস্তু, এটা সমাজতাত্ত্বিক দৃষ্টি ইবোৰৰ সামূহিক দৃষ্টি বুলি মহেশ্বৰ নেওগে পাতনিত উল্লেখ কৰিছে। ড° বৰুৱা অসমৰ সংস্কৃতিৰ গৱেষক পণ্ডিত আছিল। তেওঁৰ জীৱনৰ শেষ মুহূৰ্তলৈকে এই ক্ষেত্ৰতে বিশেষভাৱে জড়িত আছিল, এই সংকলনটোতো এই ৰুচিয়ে বিশেষ অগ্ৰাধিকাৰ পাইছে। প্ৰবন্ধখিনিত বিশেষকৈ মধ্যযুগীয় অসমীয়া সমাজ-সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন দিশত দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰা হৈছে।

সংকলিত প্ৰবন্ধসমূহৰ ক্ৰম নিৰ্ণয়ত প্ৰণালীবদ্ধতাৰ অভাৱ দেখা যায়। সম্পাদনাৰ ক্ষেত্ৰত আৰু অলপ কৰণীয় আছিল।

বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা সম্পাদিত গ্ৰন্থসমূহৰ গুৰুত্ব :

সম্পাদক হিচাপে বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ সফলতা বহুখিনি নিৰ্ভৰ কৰিছে অসমীয়া সাহিত্যত এই গ্ৰন্থসমূহৰ গুৰুত্বৰ ফালৰ পৰাহে। নখনকৈ প্ৰাচীন পুথি আৰু চাৰিখন উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ সংকলনেৰে মুঠ তেৰখন সম্পাদিত গ্ৰন্থৰ প্ৰতিখনেই ঐতিহাসিক আৰু সাহিত্যিক গুণাগুণৰ ফালৰ পৰা অসমীয়া সাহিত্যত বিশেষভাৱে গুৰুত্ব পাই আহিছে। বিশেষকৈ প্ৰাচীন পুথিৰ সম্পাদনাৰ ক্ষেত্ৰত বৰুৱাৰ অৱদান উল্লেখনীয় বুলি ক'ব লাগিব। কিয়নো, যি সময়ত বৰুৱাই *অংকীয়া নাট* সম্পাদনা কৰিছিল সেই সময়ত অসমত এখনো অংকীয়া নাটে প্ৰকাশৰ মুখ দেখা নাছিল। যোদ্ধাখন নাটকেৰে এই সংকলনটোৱেই প্ৰথম প্ৰকাশিত অংকীয়া নাট সংকলন।

সেইদৰে *মনসাকাব্য*, *শ্ৰীৰাম আতা* আৰু *শ্ৰীৰামানন্দদেৱৰ গীত*, *বৰুৱাহনৰ যুদ্ধ* আৰু *তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ*, *মধুমালতী*, *মহাভাৰতৰ আদি পৰ্ব* আৰু *সভাপৰ্ব*, *অদ্ভুত ৰামায়ণ*, *শঙ্কৰজয়* আদি প্ৰাচীন পুথিসমূহৰ পুনৰুদ্ধাৰ আৰু মুদ্ৰণৰ ব্যৱস্থা কৰাটোৱেই এটা ডাঙৰ জাতীয় কাম। কিয়নো সাঁচিপাত, তুলাপাতত মানুহৰ ঘৰে ঘৰে অসংৰক্ষিতভাৱে পৰি থাকি নষ্ট পোৱাৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিলে।

বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাই সম্পাদনা কৰা আটাইকেইখন প্ৰাচীন পুথিৰ ক্ষেত্ৰতে মূল তুলাপাত নহিবা সাঁচিপাতীয়া পুথিক মূল পাঠ হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছে। প্ৰাচীন পুথিৰ সম্পাদনাৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাটো হ'ল 'পাঠ-সমীক্ষা'। 'পাঠ-সমীক্ষা'ত আঁসোৱাহ থাকি গ'লে প্ৰাচীন পুথিয়ে প্ৰমাণযোগ্যতা হেৰুৱাব লগতে মূল বক্তব্যৰ বিকৃতি ঘটাব। গতিকে অস্তৰঙ্গ আৰু বহিৰঙ্গ প্ৰমাণৰ ভিত্তিত বিভিন্ন পাঠৰ মাজৰ পৰা শুদ্ধ পাঠ উদ্ধাৰ কৰিব লাগিব। প্ৰচুৰ ভাষাজ্ঞান, বিষয়জ্ঞান আৰু সম্পাদকৰ নিৰপেক্ষ দৃষ্টিভঙ্গী অবিহনে এনে কাম সম্ভৱ নহয়। এই ক্ষেত্ৰত বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ বহুখিনি সফল বুলিব পৰা যায়। প্ৰাচীন পুথিসমূহৰ ভূমিকাত সমিবিষ্ট আলোচনাখিনি বৰুৱাৰ পাণ্ডিত্যৰ পৰিচায়ক। তদুপৰি এইবোৰৰ বিদ্যায়তনিক মূল্যও যথেষ্ট আছে।

অসমীয়া সাহিত্যত বৌদ্ধ ধৰ্ম আৰু সাহিত্য সম্পৰ্কে জ্ঞান দিব পৰাকৈ গ্ৰন্থ বেছি নাই বুলিব পাৰি। *বৌদ্ধ ধৰ্ম আৰু সাহিত্য*ই এই ক্ষেত্ৰত কিছু অভাৱ দূৰ কৰিলে। সেইদৰে 'অৰুণোদই' কাকতৰ গুৰুত্ব উপলব্ধি কৰি দুখ্ৰাপ্য কাকতখনৰ নিৰ্বাচিত প্ৰবন্ধৰ সংকলন কৰি উলিওৱাত সৰ্বসাধাৰণে কাকতখনৰ বিষয়বস্তুৰ লগত পৰিচয় হোৱাত সহায়ক হ'ল।

সেইদৰে নিৰ্বাচিত প্ৰবন্ধ গ্ৰন্থ মধ্যযুগৰ সমাজ, সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ বিষয়ক অন্যতম আলোচনা গ্ৰন্থ।

উপসংহাৰ :

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা দেখা যায় যে গ্ৰন্থ সম্পাদনাৰ যোগেদি বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই অসমীয়া সাহিত্যলৈ যথেষ্ট অৰিহণা আগবঢ়াই গৈছে। অৱশ্যে প্ৰাচীন পুথিৰ 'পাঠ-সমীক্ষা'ৰ ক্ষেত্ৰত দুই-এটা অঁসোৱাহ নথকা নহয়। সম্পাদনাৰ কাৰিকৰী দিশতো আৰু অলপ উন্নত কৰাৰ থল আছিল। তথাপি প্ৰাচীন আৰু দুষ্প্ৰাপ্য পুথিৰ পুনৰুদ্ধাৰ আৰু প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ অৱদান নিশ্চয়কৈ উল্লেখনীয়। বৰুৱাৰ সম্পাদনাৰ ৰীতিয়ে পৰৱৰ্তী সম্পাদকক পথ দেখুৱালে। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ গ্ৰন্থসমূহৰ ঐতিহাসিক গুৰুত্ব অসমীয়া সাহিত্যত সদায়ে থাকিব। ❖

গ্ৰন্থপঞ্জী:

- ১) বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা (সম্পা) : অৰুণোদইৰ ধলফাট, অসম সাহিত্য সভা, যোৰহাট, অসম। প্ৰথম সংস্কৰণ ১৯৬৫।
- ২) বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা (সম্পা) : বৌদ্ধধৰ্ম আৰু সাহিত্য, কামাখ্যকুমাৰ পদ্মপতি, শ্বিলং, প্ৰথম সংস্কৰণ ১৯৬৫।
- ৩) বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা (সম্পা) : নিৰ্বাচিত প্ৰবন্ধ, সাহিত্য অকাডেমী, নতুন দিল্লী, দ্বিতীয় প্ৰকাশ, ১৯৯০।
- ৪) বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা (সম্পা) : শ্ৰেণীবদ্ধ, প্ৰকাশন বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় ১ম প্ৰকাশ, ১৯৬৫।
- ৫) বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা (মুখ্য সম্পা) : মহাভাৰতৰ আদিপৰ্ব, প্ৰকাশন বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, ১ম প্ৰকাশ, ১৯৬২।
- ৬) বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা;
সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা (সম্পা) : মনসাকান্দ্য (প্ৰথম খণ্ড, মনকৰী দুৰ্গাবৰী) পাৰ্বতী প্ৰকাশন, ৪ৰ্থ প্ৰকাশ, ১৯৮৭।
- ৭) মহেশ্বৰ নেওগ : পাঠ-সমীক্ষা অসমীয়া বিভাগ, ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়, প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৮৮।
- ৮) হৰেকৃষ্ণ ডেকা (সম্পা) : গৰীয়সী, ষষ্ঠদশ বছৰ, দ্বিতীয় সংখ্যা, নবেম্বৰ ২০০৮।

‘বংঘৰ’ৰ সম্পাদকীয় আৰু বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ দৃষ্টিভঙ্গী

সোমনাথ বৰা

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই ১৮৭০ শকৰ ব'হাগ মাহৰ পৰা ১৮৭১ শকৰ চ'ত মাহলৈকে (ইংৰাজী ১৯৪৮ চনৰ এপ্ৰিল মাহৰ পৰা ১৯৫০ চনৰ মাৰ্চ মাহলৈকে) সম্পূৰ্ণ দুটা বছৰ ‘বংঘৰ’ আলোচনীৰ সম্পাদনা কৰিছিল আৰু দুবছৰত আলোচনীখনৰ তেইশটা সংখ্যা প্ৰকাশ পাইছিল। শেষৰ সংখ্যাটো ফাগুন আৰু চ'ত মাহ বুলি এটা সংখ্যা কৰি প্ৰকাশ কৰা হৈছিল।

‘বংঘৰ’ৰ প্ৰকাশিত তেইশটা সংখ্যাত মুঠ সাতটা সম্পাদকীয় লেখা প্ৰকাশ পাইছিল। আলোচনীখন প্ৰথম বছৰ প্ৰথম সংখ্যাৰ পৰা দ্বিতীয় বছৰ পঞ্চম সংখ্যালৈকে শিশু আলোচনী হিচাপে চলিছিল। সেয়ে প্ৰথম বছৰ প্ৰথম সংখ্যাত সম্পাদকীয় হিচাপে ‘আমাৰ দুআৰাৰ’ লিখাৰ বাহিৰে অন্য শিশু সংখ্যাত সম্পাদকীয় লিখা নাছিল। কিন্তু ‘বংঘৰ’ শিশু আলোচনীৰ প্ৰচলন কম হোৱাত আৰু সৰ্বসাধাৰণ লোকৰ উপযোগী মাহেকীয়া আলোচনী এখনৰ অভাৱ হোৱাত এই আলোচনীখনকে সৰ্বসাধাৰণ লোকৰ উপযোগী কৰি উলিয়াবলৈ লৈ ‘সম্পাদকীয়’ অংশটি যোগ কৰা হয়। এই সম্পৰ্কে আলোচনীখনৰ এটি নিবেদনত নিম্নোক্ত কথাখিনি প্ৰকাশ পালে— “নিয়মিতভাৱে প্ৰকাশ হোৱা সৰ্বসাধাৰণৰ উপযোগী অসমীয়া মাহেকীয়া কাকতৰ বৰ্তমান অভাৱ। এই হেতুকে আমাৰ পৃষ্ঠপোষকসকলে ‘বংঘৰ’কে সৰ্বসাধাৰণ পঢ়ুৱৈৰ আলোচনী কৰিবলৈ অনুৰোধ জনাইছে। দেশৰ এই অভাৱলৈ লক্ষ্য ৰাখি আমি ৰাইজৰ অনুৰোধ ৰক্ষা কৰিবলৈ আগবাঢ়িছোঁ। আহিনৰ সংখ্যাৰ পৰা ‘বংঘৰ’ত সম্পাদকীয় ভাগ এটিও সংযোগ হ'ব।” ‘সম্পাদকীয়’ সংযোগ কৰাৰ পৰা মুঠ ছটা সংখ্যা প্ৰকাশ পাইছিল আৰু প্ৰথম সংখ্যাটোৰ সম্পাদকীয়কে ধৰি মুঠ সম্পাদকীয় লেখাৰ সংখ্যা সাতটা হৈছিল।

আলোচনীখনৰ মুঠ পাঁচটা সম্পাদকীয় আমি পঢ়িবলৈ পাইছোঁ। দুটা সংখ্যাৰ 'বংঘৰ' আমি এতিয়াও সংগ্ৰহ কৰিব পৰা নাই। এই সংখ্যা দুটা হৈছে দ্বিতীয় বছৰৰ সপ্তম আৰু অষ্টম সংখ্যা। 'বংঘৰ'ৰ পাঁচটা সম্পাদকীয়ত উত্থাপিত বিষয়বস্তু আৰু ইয়াৰ মাজেদি ফুটি উঠা বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ দৃষ্টিভংগীৰ এটি আলোচনা কৰিব বিচৰা হৈছে।

সম্পাদকীয় শিতানটিৰ চাৰিটা ভিন ভিন শিৰোনাম পোৱা যায়। প্ৰথম বছৰ প্ৰথম সংখ্যাৰ সম্পাদকীয় শিৰোনামটি হৈছে 'আমাৰ দুআৰাৰ', দ্বিতীয় বছৰ ষষ্ঠ সংখ্যাৰ সম্পাদকীয়টিক 'আলোচনী' বোলা হৈছে। শেষৰ সংখ্যাটিৰ সম্পাদকীয়টি প্ৰকাশ হৈছে 'আমাৰ বিদায়' শিৰোনামেৰে আৰু বাকী সম্পাদকীয়কেইটিক 'আলোচনা' বোলা হৈছে। আমাৰ ধাৰণা সৰ্বসাধাৰণ পাঠকৰ বাবে লিখা প্ৰথম সম্পাদকীয়ৰ 'আলোচনী' শিৰোনামটি ছপাশালৰ খেলিমেলিৰ বাবে হোৱা হ'ব পাৰে। পাছৰ সংখ্যাবিলাকত শিৰোনামটি 'আলোচনা' কৰা হৈছিল।

আকৃতি-প্ৰকৃতি আৰু বিষয়বস্তুৰ ক্ষেত্ৰত 'বংঘৰ'ৰ প্ৰথম আৰু শেষ সম্পাদকীয়টিৰ মাজত সামঞ্জস্য লক্ষ্য কৰিব পাৰি। এই দুয়োটা সম্পাদকীয় আনকেইটা সম্পাদকীয়তকৈ যথেষ্ট চুটি। ^১/_৮ ডিমাই আকাৰৰ আলোচনীখনৰ প্ৰথম সংখ্যাৰ সম্পাদকীয়টিত মুঠ এঘাৰটা শাৰী আছে আৰু শেষৰ সম্পাদকীয়টিত আছে উনৈশটা শাৰী। প্ৰথম সম্পাদকীয়টিত নিম্নোক্ত তিনিটা কথাই গুৰুত্ব পাইছে—

ক) গান্ধীৰ অকাল বিয়োগৰ অভাৱনীয় দুখ প্ৰকাশ আৰু কণ কণ ল'ৰা-ছোৱালীৰ উত্তৰদায়িত্বৰ বিষয়ে আলোচনা।

খ) সেই সময়ৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত এখন আলোচনী প্ৰকাশত সন্মুখীন হোৱা অসুবিধা আৰু কষ্টৰ বিষয়ে উল্লেখ।

গ) দুজন উদীয়মান শিল্পীলৈ শলাগ জ্ঞাপন আৰু শ্ৰীবৃদ্ধি কামনা।

প্ৰথম সম্পাদকীয়টিৰ প্ৰথম অংশতে মাত্ৰ দুমাহৰ আগতে মৃত্যু হোৱা মহাত্মা গান্ধীৰ প্ৰসঙ্গ এনেকৈ আনিছে—

বংঘৰৰ প্ৰথম সংখ্যাতে জাতিৰ পিতা মহামানৱ মহাত্মা গান্ধীৰ অভাৱনীয় অভাৱ অনুভৱ কৰিবলগীয়া হোৱা আমাৰ পক্ষে গভীৰ দুখৰ কথা। মহাত্মা গান্ধী আৰু ভাৰতবৰ্ষ পৃথিৱীৰ মানুহে একেটা কথা বুলি জানিছিল; যুদ্ধত ছাৰখাৰ হৈ যোৱা ইউৰোপবাসীৰ বাবে অহিংসাৰ আদৰ্শ একেগাছি আশাৰ বস্তু আছিল। তেখেতৰ অবিহনে তেখেতৰ আদৰ্শৰ বস্তুগাছি জ্বলাই ৰখাৰ ভাৰ আমাৰ দেশৰ ল'ৰা-

ছোৱালী, ডেকা-গাভৰু আৰু বুঢ়া-বুঢ়ীসকলৰ গাত পৰিছে।
‘বংঘৰ’ৰ পৰা আমাৰ সৰু সৰু ল’ৰা-ছোৱালীবিলাকে সেই গধুৰ
ভাৱ ল’ৰৰ বাবে যোগ্য হ’বলৈ এফেৰিও সহায় পালে আমাৰ
পৰিশ্ৰম সাৰ্থক হ’ব।^২

উল্লেখ কৰিব পাৰি যে এই সম্পাদকীয় পৃষ্ঠাটিৰ আধাতকৈও অধিক অংশ জুৰি মহাত্মা
গান্ধীৰ এখন ছবি প্ৰকাশ পাইছিল।

সেই সময়ৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত অসমত আলোচনী এখন প্ৰকাশ কৰা বৰ কষ্টকৰ বুলি
উল্লেখ কৰি বাইজৰ সহায়-সহানুভূতি সম্পাদকে কামনা কৰিছে। উল্লেখযোগ্য যে
স্বাধীনতাৰ পিছত অসমৰ লগত থকা ভাৰতৰ প্ৰধান সংযোগকাৰী পথবোৰ পূব-
পাকিস্তানত (বৰ্তমান বাংলাদেশ) পৰাত সংযোগ ব্যৱস্থা বিকলপ্ৰায় হৈ অসমৰ সকলো
কাম অচলপ্ৰায় হোৱাৰ উপক্ৰম হৈছিল। অথচ কাগজ-পাতিকে ধৰি বহু প্ৰয়োজনীয়
বস্তুৰ বাবে বাহিৰৰ ৰাজ্যৰ ওপৰত ভৰসা কৰিবলগীয়া হৈছিল। এনে সময়ত এখন
আলোচনী প্ৰকাশৰ বাবে আগবাঢ়ি অহাটো বেছ সাহসিকতাৰ পৰিচায়ক আছিল।

সম্পাদকীয়টিৰ শেষৰ ফালে দুজন উদীয়মান শিল্পীয়ে ‘বংঘৰ’লৈ আগবঢ়োৱা
অৱদানৰ কথা উল্লেখ কৰি ‘শলাগৰ শৰাই’ যাচিছে। শিল্পী দুজন হ’ল নৃপেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা
আৰু শশধৰ ৰায় বৰুৱা। নৃপেন্দ্ৰনাথ বৰুৱাই অসমীয়া গামোচাৰ ফুলৰ আৰ্হি লৈ মাজত
‘বংঘৰ’ৰ চিত্ৰ আঁকি বেটুপাত অঙ্কন কৰিছিল আৰু শশধৰ ৰায় বৰুৱাই ভিতৰৰ ব্লকৰ
ছবি আঁকিছিল।

‘আমাৰ বিদায়’ শীৰ্ষক ‘বংঘৰ’ৰ শেষ সম্পাদকীয়টিত আলোচনীখনৰ কি কাৰণত
প্ৰচলন বন্ধ কৰিবলগীয়া হ’ল সেই কথাৰ ব্যাখ্যা থকাৰ উপৰি ভৱিষ্যৎ পৰিকল্পনাৰ
বিষয়েও উন্মুকিয়াইছিল। লগতে তেওঁ ‘বংঘৰ’ক লৈ কৰা পৰিকল্পনাৰ বিষয়েও এনেদৰে
পাঠকক জনাইছিল—

ইউৰোপৰ বিভিন্ন দেশৰ শিক্ষা আৰু সাহিত্যৰ প্ৰচাৰৰ নানা
অনুষ্ঠান চাই আহি তাৰে অনুপ্ৰেৰণাত অসমীয়া সাহিত্যৰ উন্নতি
সাধিবলৈ ‘বংঘৰ’ৰ সম্পাদকবোৰ আকাঙ্ক্ষা জন্মিছিল। সেই
অৰ্থেই ইউৰোপৰ পৰা উভতি আহিয়েই কেইবাজনো বিশিষ্ট
বন্ধুৰ সহযোগিতাত ‘ৰামধেনু প্ৰকাশ ভৱন’ স্থাপন কৰা হয়।
‘ৰামধেনু’ নামৰ ওখ খাপৰ আলোচনী, বংঘৰ শিশু আলোচনী
আৰু জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ পুথি প্ৰকাশেই আমাৰ মুখ্য উদ্দেশ্য
আছিল। এই সংকল্পকে লৈ এই ভৱনৰ পৰা জয়জয়তে বংঘৰ

শিশু আলোচনী স্বৰূপে প্ৰকাশ কৰা হৈছিল।°

উদ্ধৃত অংশটি কেইবাটাও দিশৰ পৰা গুৰুত্বপূৰ্ণ। প্ৰথম গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশটো হ'ল— 'বংঘৰ'ৰ সম্পাদকে ইউৰোপৰ বিভিন্ন দেশৰ শিক্ষা আৰু সাহিত্য প্ৰচাৰৰ অনুষ্ঠান চাই অসমীয়া সাহিত্যৰ উন্নতি সাধনৰ বাবে অনুপ্ৰেৰণা পাইছিল। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা ১৯৪৫ চনত গৱেষণা কৰিবলৈ ইংলণ্ডলৈ যায় আৰু ১৯৪৭ চনলৈকে তাত থাকে। সেই সময়ত তেওঁ তাৰ বিভিন্ন অনুষ্ঠান চাবলৈ পাইছিল আৰু দেশলৈ ওভতাৰ পথত ইউৰোপ ভ্ৰমণ কৰিছিল। এই ভ্ৰমণে তেওঁৰ কৰ্মক্ষেত্ৰলৈ নতুন উদ্যম আনিছিল।

উদ্ধৃত দফাটিত উল্লেখ থকা দ্বিতীয় গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাটো হ'ল কেইবাজনো বিশিষ্ট বন্ধুৰ সহযোগিতাত 'ৰামধেনু প্ৰকাশ ভৱন' স্থাপন কৰা খবৰটো। ড° প্ৰমোদ চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্যহি লিখিছে,— “মই জনামতে 'ৰামধেনু প্ৰকাশ ভৱন'ৰ ড° বৰুৱা, ইন্দ্ৰকমল বেজবৰুৱা আৰু ৰবীন্দ্ৰনাথ বৰুৱাই আৰ্থিক পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল।”° তেওঁ আৰু জনোৱা মতে 'ৰামধেনু প্ৰকাশ ভৱন'ৰ পৰিচালক ৰূপে সিদ্ধিনাথ বৰুৱাই সেৱা আগবঢ়াইছিল।”°

'ৰামধেনু' আলোচনী প্ৰকাশৰ পৰিকল্পনা থকা বুলি উল্লেখ থকাটো পূৰ্বোক্ত দফাটিৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ খবৰ। যদিও তেওঁলোকে 'বংঘৰ' শিশু আলোচনীৰূপে আৰু 'ৰামধেনু' উচ্চখাপৰ আলোচনীৰূপে প্ৰকাশ কৰাৰ পৰিকল্পনা কৰিছিল, তথাপি 'ৰামধেনু' আলোচনীখন 'বংঘৰ'ৰ সমানে প্ৰকাশ হৈ ওলোৱা নাছিল। আমি অধ্যয়ন অনুসন্ধান কৰি পোৱা মতে 'বংঘৰ'ৰ লগে লগেই অৰ্থাৎ ১৯৪৮ চনৰ এপ্ৰিল মাহৰ পৰাই 'ৰামধেনু' আলোচনীৰো প্ৰকাশৰ পৰিকল্পনা চলিছিল। আমাৰ হাতত পৰা দেৱকান্ত বৰুৱাই এগৰাকী সস্বকীয় নবৌয়েক সত্যৰেখা বৰুৱালৈ ১/২/১৯৪৮ত লিখা এখন চিঠিৰ মাজতে এই কথাৰ প্ৰমাণ আছে। দেৱকান্ত বৰুৱাই চিঠিখনত লিখিছিল— “নবৌ, আপুনি গম পাইছে নে নাই ক'ব নোৱাৰোঁ, আমি অৰ্থাৎ বিৰিঞ্চি ককাইদেউ আৰু মই দুখন মাহেকীয়া আলোচনী উলিয়াবলৈ থিৰাং কৰিছোঁ। তাৰ কামো ভালেখিনি আগবাঢ়িছে। এখন হ'ব সাধাৰণ, সেইখনৰ নাম দিয়া হৈছে 'ৰামধেনু' আনখন ল'ৰা-ছোৱালীৰ, নাম 'বংঘৰ'। প্ৰথমখনৰ সম্পাদক মই আৰু দ্বিতীয়খনৰ বিৰিঞ্চি ককাইদেউ। ব'হাগ মাহৰ ভিতৰতে দুয়োখন ওলাবৰ আশা হৈছে।”° 'বংঘৰ'ৰ প্ৰথম বছৰ চতুৰ্থ সংখ্যাৰ এটা বিজ্ঞাপন এনেদৰে প্ৰকাশ পাইছে— “বংঘৰ আৰু ৰামধেনু ক'ত ছপা হৈছে জানেনে? শেৱালী প্ৰেছ, নগাঁও অসম।” একেটা সংখ্যাতে ৰামধেনুৰ এটা বিজ্ঞাপন এনেকৈ প্ৰকাশ পালে— “'ৰামধেনু' গুখ খাপৰ মাহেকীয়া আলোচনী, সম্পাদক শ্ৰীযুত

দেৱকান্ত বৰুৱা। বৰঙ্গণি, বছেৰেকীয়া ৮ টকা, ছমহীয়া ৪ টকা, খনে ১০ অনা। প্ৰকাশৰ সময়; প্ৰথম সংখ্যা অহা আহাৰ মাহৰ প্ৰথম সপ্তাহত প্ৰকাশ হ'ব।” অৰ্থাৎ ‘বামধেনু’ প্ৰকাশৰ পৰিকল্পনা এবছৰতকৈ অধিক সময় পিছুৱাই গৈ ১৯৪৯ চনৰ জুন মাহ পালেগৈ। প্ৰথম বছৰ চতুৰ্থ সংখ্যাৰ ‘বংঘৰ’তে এটা ‘নিবেদন’ত এইখিনি কথা লিখা হ’ল,— “কাগজৰ অভাৱত ‘বামধেনু’ প্ৰকাশত কেইমাহমান পলম হ’ব। গতিকে বামধেনুৰ কাৰণে টকা-কড়ি আৰু প্ৰবন্ধ-পাতি যেন কোনেও নপঠায়।”

এইবোৰ তথ্যৰ পৰা এই সিদ্ধান্ত কৰিব পৰা যায় যে ‘বামধেনু’ আলোচনীখনৰ কিছু অংশ হ'লেও হয়তো ১৯৪৮ চনতে ছপা হৈছিল, কিন্তু কাগজৰ অভাৱত প্ৰকাশ হৈ গলোৱা নাছিল।

‘বামধেনু’ আলোচনীখনৰ প্ৰকাশৰ বিলম্ব ঘটাব আন এটি কাৰণো ‘বংঘৰ’ৰ শেষ সম্পাদকীয়টিত উল্লেখ কৰা হৈছে। ১৯৪৯ চনৰ মাৰ্চ মাহত সেই সময়ৰ একমাত্ৰ দৈনিক ‘অসমীয়া’ কাকতখন বন্ধ হোৱাত ‘বামধেনু প্ৰকাশ ভৱনে’ ‘নতুন অসমীয়া’ নাম দি এখন দৈনিক কাকত উলিয়াবলৈ লয়। কাকতখনৰ কামৰ হেঁচা বঢ়াব বাবেও ‘বামধেনু’ৰ প্ৰকাশ কিছুদিনলৈ পিছুৱাব লগীয়া হয়। ‘নতুন অসমীয়া’ কাকতৰ প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উৎসাহৰ কথা সাহিত্যাচাৰ্য মহিম বৰাই এটি স্মৃতিচাৰণত এনেদৰে লিখিছে,— “সেই সময়ৰ একমাত্ৰ দৈনিক ‘অসমীয়া’ কাকতখন বন্ধ হয়। ‘অসমীয়া’ মৰিল। ছাৰে এদিন অফিচত কৈ উঠিল,— ‘অসমীয়া’ নমৰে। আমি আকৌ ‘নতুন অসমীয়া’ উলিয়াম।’ আৰু সেই উজান বজাৰতে ‘নতুন অসমীয়া’ দৈনিক কাকতৰ প্ৰেছ আদি আৰম্ভ হ’ল।”^১

‘বংঘৰ’খন সৰ্বসাধাৰণৰ উপযোগী কৰি পাছলৈ প্ৰকাশ কৰিলেও প্ৰচলন সংখ্যা বঢ়া নাছিল। সেয়ে ‘বংঘৰ’ৰ প্ৰকাশ বন্ধ কৰি পূৰ্বপৰিকল্পিত ‘বামধেনু’ প্ৰকাশ কৰিবলৈ উদ্যোগ লোৱাটো পাঠকক জনোৱাও এই সম্পাদকীয়ৰ এটা মুখ্য উদ্দেশ্য আছিল। সেয়ে ‘বামধেনু’লৈ পাঠক সমাজৰ সমাদৰ বিচাৰি তেখেতে বিদায় লৈছে। তেখেতৰ এই সিদ্ধান্ত যে দূৰদৰ্শী আৰু বাস্তৱমুখী আছিল ‘বামধেনু’ৰে পোৱা সফলতাই তাৰ প্ৰমাণ দিয়ে।

‘বামধেনু প্ৰকাশ ভৱনে’ জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ পুথি প্ৰকাশ কৰা মুখ্য উদ্দেশ্য বুলি সম্পাদকীয়টোত উল্লেখ কৰিছে। এই ভৱনে কিমান কিতাপ প্ৰকাশ কৰিছিল তাৰ সম্পূৰ্ণ হিচাপ আমি এতিয়াও সংগ্ৰহ কৰিব পৰা নাই যদিও ভৱনে কেনেকুৱা গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰিছিল, তলত উল্লেখ কৰা লেখক আৰু কিতাপৰ নামেই এটা ধাৰণা দিব।^২

লেখকৰ নাম	কিতাপৰ নাম
১। ড° বাণীকান্ত কাকতি	: অসমৰ কলিতা জাতি : সাহিত্য আৰু প্ৰেম : <i>The Mother Goddess Kamakhya</i>
২। ড° সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা	: বৰফুকনৰ গীত (পৰিৱৰ্তিত নতুন সংস্কৰণ) : কোঁৱৰ বিদ্ৰোহ
৩। উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰু	: ধন্যপদ (অনুবাদ) : কথা গুৰুচৰিত (সম্পাদিত)
৪। ৰোহিণীকান্ত বৰুৱা	: বিজ্ঞানৰ সাধু : পৰম তুস্ৰা (য়হান বোৱৰৰ গ্ৰেট হাঙ্গাৰ উপন্যাসৰ অনুবাদ)
৫। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা	: চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ : কাব্য আৰু অভিব্যঞ্জনা : অসমীয়া ভাষা : <i>Assamese Literature</i>
৬। দেৱকান্ত বৰুৱা	: সাগৰ দেখিছা (নতুন সংস্কৰণ)

বাৰ্ঠি বছৰৰ আগেয়ে প্ৰকাশ কৰা এই গ্ৰন্থসমূহৰ মূল্য আজিও অপৰিসীম। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যক গভীৰতা আৰু গতিশীলতা এই গ্ৰন্থসমূহে প্ৰদান কৰিছিল। 'ৰামধেনু প্ৰকাশ ভৱন'ৰ মূল পৰিকল্পনাকাৰী বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ চিন্তা-চেতনাৰ ব্যাপ্তিৰ প্ৰমাণ এই তালিকাখনেও দাঙি ধৰে।

'ৰংঘৰ'ৰ প্ৰথম আৰু শেষৰ সম্পাদকীয় দুটি অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ শ্ৰীবৃদ্ধিৰ চিন্তা আৰু তাৰ বাবে কৰা পৰিকল্পনাই প্ৰাধান্য পোৱা বাবে দুয়োটা সম্পাদকীয়ক এটা খুলত ৰাখি বাকীকেইটা সম্পাদকীয়ক আন এটা খুলত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পৰা যায়। কাৰণ এই সম্পাদকীয় কেইটিৰ আকৃতি-প্ৰকৃতি আৰু বিষয়বস্তুগত একধৰণৰ সামঞ্জস্য আছে। এই সম্পাদকীয়কেইটি প্ৰথম খুলত অন্তৰ্ভুক্ত সম্পাদকীয় কেইটিৰ তুলনাত যথেষ্ট দীঘল। লেখাকেইটিত কেৱল অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ উন্নতি চিন্তাতে আবদ্ধ নাথাকি অসমৰ ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক, সামাজিক, ভৌগোলিক আদি বিভিন্ন সমস্যাবোৰলৈ সম্পাদকে দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰিছে। একোটা সম্পাদকীয়ত কেইবাটিকে উপ-শিৰোনাম দি প্ৰত্যেকটি উপ-শিৰোনামৰে বিষয়বস্তু পৃথককৈ আলোচনা কৰি সমস্যা সমাধানৰ বাট দেখুৱাইছে। সম্পাদকীয় তিনিটাৰ উপ-শিৰোনামসমূহ তলত উল্লেখ কৰিছোঁ—

উপ-শিৰোনাম

২য় বছৰ ৬ষ্ঠ সংখ্যা

ক) আমাৰ উদ্দেশ্য খ) অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰচাৰ
গ) সৰহ খাদ্য উৎপাদন ঘ) আয়ৰ বাট
ঙ) দেশত অশান্তি চ) কোচবিহাৰ

২য় বছৰ ৯ম সংখ্যা

ক) মেকুৰীৰ ডিঙিত টিলিঙ্গা
খ) আশ্বাস বাণী
গ) গো-পালন

২য় বছৰ ১০ম সংখ্যা

ক) অশান্তিৰ জুয়ে ছাটি ধৰিছে
খ) অসম সাহিত্য সভাৰ জড়তা ভাঙ্গিবনে
গ) অসমৰ ঘাটি বাজেট
ঘ) ম'হতকৈ শিং চৰা

দেখা গৈছে যে সম্পাদকীয়কেইটিত মুঠ তেৰটা উপ-শিৰোনামেৰে বিভিন্ন বিষয় আলোচনা কৰা হৈছে। একেটা বিষয়কে একাধিকবাৰ আলোচনা কৰিছে। প্ৰধানকৈ অসমৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থা, বিদেশী সমস্যা, সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক সমস্যা আৰু অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য, এই চাৰিটা বিষয়কে বিভিন্ন উপ-শিৰোনামেৰে আলোচনা কৰিছে।

সৰহ খাদ্য উৎপাদন, আয়ৰ বাট, আশ্বাস বাণী, গো-পালন, অসমৰ ঘাটি বাজেট— এই শীৰ্ষক দফাকেইটিত অসমৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ আলোচনা কৰা হৈছে। অসমৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থা সম্পৰ্কে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা অত্যন্ত সচেতন আছিল। এখন ৰাজ্য বা দেশৰ উন্নতিৰ মূল যে অৰ্থনীতি সেই কথা পতিয়নযোগ্যভাৱে উপস্থাপন কৰি অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ বাবে বাস্তৱমুখী দৃষ্টিভঙ্গীৰে পৰামৰ্শ আগবঢ়াব পাৰিছিল। 'সৰহ খাদ্য উৎপাদন' শীৰ্ষক দফা দুটিত তেওঁ চৰকাৰক ইস্তাহাৰ বিলোৱা আৰু বস্তৃত্ব দিয়াৰ সলনি প্ৰয়োজন অনুসৰি ৰাইজক মাটি-বাৰী, গৰু-ম'হ, ৰাসায়নিক সাৰ আদি যোগান ধৰাৰ পৰামৰ্শ দিছে। প্ৰত্যেক চহৰৰ ওচৰতে কৃষি পাম খুলি চহৰত গোট খোৱা ভগনীয়াবিলাকৰ হতুৱাই খেতি কৰাই চহৰত প্ৰয়োজন হোৱা শাক-পাচলি, বেঙেনা-জলকীয়া আদিৰ অভাৱ কিছু পৰিমাণে কমাৰ পৰা যাব বুলি কৈছে। 'আয়ৰ বাট' শীৰ্ষক লেখাটিৰ এটি দফাত তেওঁ লিখিছে—

কুটীৰ শিল্পৰ ভিতৰত এড়ি মুগা কাপোৰেই প্ৰধান। দ্বিতীয় হৈছে কাঁহৰ বাচন, তৃতীয়তে বেত আৰু বাঁহৰ বস্ত্ৰ। প্ৰাদেশিক চৰকাৰে এই শিল্পসমূহৰ বহুল উৎপাদনৰ চেষ্টা কৰা যুক্ত;

লগতে প্ৰদেশৰ বাহিৰত এই বস্তুবোৰ যাতে বজাৰ ওলায়, তাৰ নিমিত্তেও দিহা কৰিব লাগে। দিল্লীৰ দৰে ৰাজধানীত অসমৰ কুটীৰ শিল্পৰ এখনি দোকান গৱৰ্ণমেণ্টৰ তৰফৰ পৰা খোলা উচিত। ইউৰোপ, আমেৰিকা আদি দেশ-বিদেশৰ পৰা দিল্লীলৈ নানা সম্প্ৰদায়ৰ মানুহ আহে। তেওঁলোকৰ মাজত অসমৰ কুটীৰ শিল্পৰ বস্তু সববৰহী হ'ব বুলি অনুমান কৰিবৰ যথেষ্ট যুক্তি আছে।*

বিভিন্ন দেশ ভ্ৰমণ কৰি সেইবোৰ দেশৰ শিল্পানুষ্ঠান আদি চোৱাৰ অভিজ্ঞতা থকা বাবেই তিনিফুৰি বছৰৰ আগতেই বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই অসমৰ উন্নতিৰ বাবে বহল দৃষ্টিৰে এনে বাস্তৱ ভিত্তিক পৰামৰ্শ আগবঢ়াব পাৰিছিল। অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ ই যে এটা প্ৰধান পথ এই সত্যটো এতিয়া সকলোৱে উপলব্ধি কৰিব পাৰে। 'গো-পালন' শীৰ্ষক লেখাংশত সেই সময়ৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত হাল বাবৰ বাবে ট্ৰেণ্ডেৰতকৈ গৰুৰ সপক্ষেহে যুক্তি দৰ্শাইছে। অসমৰ খেতিয়কৰ মাটি কম আৰু এই মাটিত বলধৰ হালেবেই কাম চলাব পৰা যায়। ট্ৰেণ্ডেৰৰ দাম বেছি আৰু ইয়াৰ ক্ৰয় ক্ষমতা সাধাৰণ কৃষকৰ নাই। ৰাজহুৱাভাৱে ট্ৰেণ্ডেৰ কিনি খেতি কৰিলেও নিবনুৱা সমস্যাই দেখা দিব। তাৰ উপৰি গাঁও-চহৰত গাখীৰ দুস্থপ্ৰাপ্য হৈ পৰা বাবে সু-স্বাস্থ্য আৰু সৰল জাতি গঠনত ভূমিকা ল'বলৈ গাই গৰু পোহাৰ সপক্ষে যুক্তি দৰ্শাইছে।^{১০} অসমৰ ঘাটি বাজেটৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি তেওঁ লিখিছে—

অসমৰ প্ৰাকৃতিক সম্পদ যথেষ্ট থকা সত্বেও সেইবোৰৰ উদঘাটন আৰু ব্যৱহাৰ নোহোৱাত আমি দুখীয়া হৈ পৰিছোঁ। অসম চৰকাৰে ৰাজ্যৰ সম্পদৰাজিৰ প্ৰকৃত কৰ্ষণ নকৰি কেদ্ৰলৈ হাত মেলি থাকিলে নচলে। অসম চৰকাৰে মিতব্যয়ৰ হেঁচা উন্নয়নমূলক আঁচনি কেইখনৰ ওপৰত জাপি নিদি অন্যান্য দপ্তৰৰ ব্যয় হ্রাস আৰু অলাগতিয়াল বৰমূৰীয়া আৰু বিভাগ উঠাই দিয়াত চকু দিব লাগে। শিক্ষা, লোক-স্বাস্থ্য আৰু আৰু কাৰণে চৰকাৰে বিশেষ দৃষ্টি দিয়া উচিত।^{১১}

উদ্ধৃত অংশটিত অসমৰ দৰিদ্ৰাৱস্থাৰ কাৰণ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই বাস্তৱ দৃষ্টিভঙ্গীৰে নিৰ্ণয় কৰিছে। কিছুমান বিভাগত যে বিশেষ কাম নেথাকে আৰু অপব্যয় হয়, এই কথাও তেওঁৰ দৃষ্টিৰ পৰা সাৰি যোৱা নাছিল। শিক্ষা, লোকস্বাস্থ্যৰ প্ৰতি অধিক

গুৰুত্ব দিবলৈ চৰকাৰক আহ্বান জনোৱাৰ জৰিয়তে দেশৰ উন্নতিৰ দুটা প্ৰধান দিশলৈ চৰকাৰৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰাইছে। অসমৰ উন্নয়নহীনতাৰ কাৰণ নিৰ্ধাৰণ আৰু ইয়াৰ প্ৰতিকাৰৰ উপায় নিৰ্দেশনাৰ ক্ষেত্ৰত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ দৃষ্টিভঙ্গীৰ সৈতে আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ দৃষ্টিভঙ্গীৰ সামঞ্জস্য বিচাৰি পাব পাৰি।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই ‘কোচবিহাৰ’, ‘মেকুৰীৰ ডিঙিত টিলিঙ্গা’, ‘অশান্তিৰ জুয়ে ছাটি ধৰিছে’ আৰু ‘ম’হতকৈ শিং চৰা’— এইকেইটা উপ-শিৰোনামেৰে লিখা সম্পাদকীয় দফাকেইটিত অসমত বিদেশী সমস্যাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছে। প্ৰকৃততে বিদেশী সমস্যা লৈ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা উদ্বিগ্ন হৈ আছিল। অসমৰ অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ কথা আলোচনা কৰোঁতে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদকীয়কেইটিত নিৰাৱেগ যুক্তিনিষ্ঠতা প্ৰকাশ পাইছিল। কিন্তু বিদেশী সমস্যাৰ আলোচনা কৰোঁতে যুক্তিনিষ্ঠতা বৰ্তাই ৰাখিও মাজে মাজে আৱেগপ্ৰৱণ হৈ উঠিছিল। ১৯৪৭ চনত দেশ স্বাধীন হোৱাৰ পাছত তেতিয়াৰ পূব পাকিস্তানৰ পৰা লাখে লাখে মানুহ আহি অসম সোমাইছিলহি। বাতৰি কাকতে এই বিষয়ত চৰকাৰক সজাগ কৰিছিল, কিন্তু কলিকতাৰ বাতৰি কাকত আৰু পশ্চিমবঙ্গৰ নেতাসকলে ইয়াক ‘বঙ্গাল খেদা আন্দোলন’ বুলি আৰু অসমত প্ৰাদেশিকতাৰ বিহ গছ গজিবলৈ ধৰিছে বুলি প্ৰচাৰ কৰি কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ দৃষ্টি কেনোঁকৈ আঁতৰাইছিল, তাৰ বৰ্ণনা ‘মেকুৰীৰ ডিঙিত টিলিঙ্গা’ শীৰ্ষক সম্পাদকীয় অংশটিত আছে। এই অংশটিৰ শেষৰ বাক্যটিত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ আৱেগৰ চূড়ান্ত প্ৰকাশ ঘটিছে, য’ত আহোমে বাৰে বাৰে বিদেশী আক্ৰমণ প্ৰতিহত কৰা কথা উল্লেখ কৰি তেওঁৰ সময়ত এমুঠি বিদেশীক স্বাধীন অসমৰ চৰকাৰে বহিষ্কাৰ কৰিবৰ শক্তি নোহোৱা হোৱাটো কেৱল লাজৰ কথাই নহয়, জাতীয় কলঙ্ক বুলিছে।^{১২} ‘ম’হতকৈ শিং চৰা’ শীৰ্ষক দফাটিত ‘ৰংঘৰ’ৰ সম্পাদকে বিদেশীবোৰক ‘চুকত থাকি বুকত কামোৰা’ বুলিছে। চৰকাৰক সমালোচনা কৰি তেওঁ লিখিছে—

কিন্তু বৰ লাজৰ কথা যে চাৰিজন অবাঞ্ছিতকহে বোলে অসম
চৰকাৰে ইতিমধ্যে অসমৰ পৰা বাজ কৰি দিছে। বহিৰাগতৰ
সংখ্যা কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ মতেই পাঁচ লাখতকৈ অধিক।^{১৩}

‘ৰংঘৰ’ৰ প্ৰথম আৰু শেষ সম্পাদকীয়ৰ উপৰি আমাৰ আলোচনাৰ ভিতৰুৱা বাকী তিনিটা সম্পাদকীয়তো কেইবাঠাইতো অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছে। ‘আমাৰ উদ্দেশ্য’, ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰচাৰ’, ‘অসম সাহিত্য সভাৰ জড়তা ভাঙ্গিব নে’ শীৰ্ষক দফাকেইটিত এই দিশৰ আলোচনা আছে। ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰচাৰ’ আলোচনাত

অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰতি ৰাজহুৱা অনুষ্ঠান, চৰকাৰ উদাসীন বুলি কৈ 'অসম সাহিত্য সভা'ৰ দৰে অনুষ্ঠানেও বিশেষ মন-কণ নকৰা বুলি অভিযোগ কৰিছে। 'অসম সাহিত্য সভাৰ জড়তা ভাঙ্গিব নে?' আলোচনাত মাৰ্ঘেৰিটাত বহা অসম সাহিত্য সভাৰ অধিবেশনত সভাপতি অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰীয়ে পাঠ কৰা অভিভাষণখনৰ প্ৰশংসা কৰি সভাত গৃহীত প্ৰস্তাৱবোৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ স্বার্থত সোনকালে কাৰ্যকৰী হোৱাটো বিচাৰিছে। অসমীয়া সাহিত্যৰ দুৰৱস্থা লক্ষ্য কৰি এঠাইত তেওঁ লিখিছে—

কিন্তু বৰ দুখৰ বিষয়, পাঠ্যপুথি কেইখনৰ বাহিৰে অসমীয়া ভাষাত অন্য কি বুৰঞ্জী, ভূগোল, অৰ্থনীতি আৰু সাধাৰণ জ্ঞানৰ কিতাপো পাবলৈ নাই।^{১৪}

'দেশত অশান্তি' আৰু 'অশান্তিৰ জুয়ে ছাটি ধৰিছে' শীৰ্ষক দফা দুটিত অসমৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক অস্থিৰতাৰ কথা আলোচিত হৈছে। এইবোৰ আলোচনাত মানুহৰ মাজত সামাজিক, অৰ্থনৈতিক অসাম্য লক্ষ্য কৰি কেতিয়াবা সম্পাদক জুলি-পকি উঠিছে, কেতিয়াবা ধৈৰ্য সহকাৰে সিদ্ধান্ত ল'বলৈ ৰাইজক আহ্বান জনাইছে। তেওঁ লিখিছে—

কণ্ট্ৰোল আৰু ব্লেক মাৰ্কেটৰ কাৰণে সামান্য প্ৰয়োজনীয় বস্তু এটাৰ কাৰণেও মানুহে হাবাথুৰি খাব লগাত পৰিছে। ইফালে আকৌ পাবত গজা এদল মানুহে যিউ-মৌ খাই মটৰত গা ঘেলাব লাগিছে। দেশৰ দুৰ্দিনৰ কথা ভাবি অভাৱ-অনাটন সহ্য কৰিব পাৰি; প্ৰয়োজন হ'লে এটি তিলকে সাতোজনে ভগাই খাবলৈকো ৰাজী; কিন্তু ভাগ বিতৰণত পক্ষপাতিতা দেখিলেই মানুহৰ বিক্ষোভৰ মাত্ৰা বাঢ়ে।^{১৫}

'ৰংঘৰ'ৰ সম্পাদকীয় কেইটি এইদৰে আলোচনা কৰাৰ পিছত বিভিন্ন বিষয়ত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ দৃষ্টিভঙ্গী কেনে আছিল, সেই কথা স্পষ্ট হৈ উঠে। তেওঁ সৰ্বাস্থকৰণে অসমৰ উন্নতিৰ লগতে এখন বিদেশীমুক্ত, শিক্ষা-দীক্ষাত আগবঢ়া, অৰ্থনৈতিক দিশত সবল, সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ ক্ষেত্ৰত জাকত-জিলিকা, সু-স্বাস্থ্যৰ অধিকাৰী, কৰ্মদক্ষ মানুহেৰে ভৰা এখন ৰাজ্য বিচাৰিছিল। অসমৰ বিভিন্ন সমস্যাৰ সম্যক জ্ঞান বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ আছিল আৰু তেওঁ মূল কোৰোণবোৰ বিশ্লেষণ কৰি চাব পাৰিছিল। সমস্যাবোৰ সমাধান কৰিবৰ বাবে তেখেতে আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শবোৰত ৰাস্তাৰ তথা ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ পৰিচয় ফুটি ওলাইছিল। সময়ে সময়ে আৱেগ-প্ৰৱণ হৈ পৰিলেও সেয়া দেশপ্ৰেমৰ নিদৰ্শন বুলিয়েই ক'ব পাৰি। 'কোচবিহাৰ' শীৰ্ষক লেখাংশত অসমীয়া ভাষাক সংকটৰ পৰা বচাবলৈ কোচবিহাৰক অসমৰ লগত সংযুক্ত নকৰাৰ সপক্ষে

মনোভাব প্ৰকাশ কৰিছে। এই দৃষ্টিভঙ্গীৰ মাজত কোনো কোনোৱে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সংকীৰ্ণ মনোভাব বিচাৰি পাব পাৰে। কিন্তু অসমীয়াৰ স্বাৰ্থ সুৰক্ষিত কৰিবলৈহে তেওঁ এই দৃষ্টিভঙ্গী গ্ৰহণ কৰিছিল।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰত আৰু এটা উল্লেখযোগ্য কথা হ'ল তেওঁ মাত্ৰ কেইটামান সম্পাদকীয় লিখি সমস্যা উত্থাপন কৰি সেইবোৰৰ সমাধান কেনেকৈ কৰিব পাৰি, সেই পৰামৰ্শ দিয়েই বহি থকা নাছিল, বৰং হাতে-কামে নিজেও কৰি দেখুৱাইছিল। বুৰঞ্জী, ভূগোল আদি বিষয়ৰ কিতাপৰ অভাৱ লক্ষ্য কৰি তেওঁ নিজেই বুৰঞ্জীৰ কথা, ভাৰতৰ বুৰঞ্জী, *Ancient Geography of Assam*, অসমীয়া ভাষা, চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ আদি বিভিন্ন বিষয়ৰ কিতাপ লিখি উলিয়াইছিল। এইবোৰ কৰ্মৰ মাজত সপোনক সাকাৰ ৰূপ দিব পৰা বাস্তৱমুখী দৃষ্টিভঙ্গীৰ উদ্যমী মানুহজনক বিচাৰি পোৱা যায়।

পাদটীকা

- ১। বংঘৰ (সম্পাদনা-বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা) ২য় বছৰ ৫ম সংখ্যা, ১৮৭১ শক, ভাদ, 'নিবেদন' পৃষ্ঠা- ১৬৮।
- ২। পূৰ্বোক্ত, ১ম বছৰ ১ম সংখ্যা, ১৮৭০ শক, বহাগ, 'আমাৰ দুআৰাৰ' পৃষ্ঠা- ১।
- ৩। পূৰ্বোক্ত, ২য় বছৰ ১১শ-১২শ সংখ্যা, ১৮৭১ শক ফাগুন-চ'ত 'আমাৰ বিদায়'। পৃষ্ঠা- ৪০১।
- ৪। *বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম* (সম্পাদনা- সোমনাথ বৰা), 'বংঘৰ স্মৃতি আৰু ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সান্নিধ্য' শীৰ্ষক ড° প্ৰমোদচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্যৰ প্ৰবন্ধ, পৃষ্ঠা- ১১, প্ৰথম প্ৰকাশ নৱেম্বৰ ২০০৮, ত্ৰাস্তিকাল প্ৰকাশন, নগাঁও।
- ৫। পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা- ৯।
- ৬। পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, দেৱকান্ত বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ২৫৮।
- ৭। পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, 'শ্ৰদ্ধেয় শিক্ষাগুৰুৰ স্মৃতিত' শীৰ্ষক মহিম বৰাৰ প্ৰবন্ধ, পৃষ্ঠা- ৫।
- ৮। বংঘৰ, ১ম বছৰ ৪র্থ সংখ্যা, 'অসমীয়া সাহিত্যৰ মনোমোহা পুথি' শীৰ্ষক বিজ্ঞাপন।
- ৯। পূৰ্বোক্ত, ২য় বছৰ ৬ষ্ঠ সংখ্যা, পৃষ্ঠা- ২০২।
- ১০। দ্ৰষ্টব্য, পূৰ্বোক্ত আলোচনী, ২য় বছৰ ৯ম সংখ্যাৰ সম্পাদকীয় পৃষ্ঠা- ৩২১-৩২২।
- ১১। পূৰ্বোক্ত আলোচনী, ২য় বছৰ ১০ম সংখ্যা, 'অসমৰ ঘাট বাজেট', পৃষ্ঠা- ৩৬১।

- ১২। দ্রষ্টব্য পূৰ্বোক্ত আলোচনী, ২য় বছৰ ৯ম সংখ্যা, পৃষ্ঠা- ৩২০।
 ১৩। পূৰ্বোক্ত আলোচনী, ২য় বছৰ ১০ম সংখ্যা, পৃষ্ঠা ৩৬২।
 ১৪। পূৰ্বোক্ত আলোচনী, ২য় বছৰ ৬ষ্ঠ সংখ্যা, পৃষ্ঠা- ২০১।
 ১৫। পূৰ্বোক্ত আলোচনী, ২য় বছৰ ৬ষ্ঠ সংখ্যা পৃষ্ঠা- ২০২-২০৩।

সহায়ক গ্ৰন্থ

- ১। চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া (সম্পাদিত) : *অসমৰ বাতৰি কাকত আলোচনীৰ ডেবশ বছৰীয়া ইতিহাস*, প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৯৮, প্ৰকাশক- অসমৰ বাতৰি কাকতৰ ডেবশ বছৰীয়া জয়ন্তী উদযাপন সমিতি।
 ২। মহেশ্বৰ নেওগ : *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*, ৩য় প্ৰকাশ ১৯৭০, নিউ বুক ষ্টল, গুৱাহাটী।
 ৩। সোমনাথ বৰা (সম্পাদিত) : *বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম*, ১ম প্ৰকাশ ২০০৮, ক্ৰান্তিকাল প্ৰকাশন, নগাঁও।

আলোচনীপঞ্জী

- ১। গৰীয়সী, পঞ্চদশ বছৰ, নৱম সংখ্যা (বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা জন্ম শতবৰ্ষ শ্ৰদ্ধাৰ্থ সংখ্যা) মাৰ্চ, ২০০৮। সম্পাদক- হৰেকৃষ্ণ ডেকা।
 ২। ৰংঘৰ, ১ম বছৰ প্ৰথম সংখ্যা, এপ্ৰিল ১৯৪৮
 ১ম বছৰ, ৪ৰ্থ সংখ্যা, জুলাই, ১৯৪৮
 ২য় বছৰ, ৫ম, ৬ষ্ঠ, ৯ম, ১০ম, ১১শ সংখ্যা
 ১৯৪৯-১৯৫০, সম্পাদক- বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা।

প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠিত প্ৰতিফলিত আমেৰিকাৰ শৈক্ষিক আৰু সামাজিক জীৱন

নয়নমণি বৰুৱা

১ঃ ভ্ৰমণ সাহিত্য আৰু অসমীয়া ভ্ৰমণ-সাহিত্য :

বৰ্তমান সময়ৰ সাহিত্যৰ জগতত ভ্ৰমণ-সাহিত্য এক বিশেষ ধাৰা হিচাপে জনপ্ৰিয় হৈ উঠিছে। ভ্ৰমণ-সাহিত্য বুলিলে সাধাৰণতে কোনো ঠাই ভ্ৰমণৰ অভিজ্ঞতাসমৃদ্ধ তথা সেই ঠাইৰ বিভিন্ন দিশৰ বৰ্ণনায়ুক্ত ৰচনাকে বুজা যায়।

বৰ্তমান সময়ত অসমীয়া সাহিত্যতো ভ্ৰমণ-কাহিনী বা ভ্ৰমণ-বৃত্তান্তই গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান অধিকাৰ কৰা দেখা যায়। অসমীয়া ভ্ৰমণ-সাহিত্যৰ জগতখন সমৃদ্ধিশালী কৰি তোলোঁতাসকলৰ ভিতৰত হেম বৰুৱা, অমলেন্দু গুহ, ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা, ড° প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামী, হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মা, হেমাংগ বিশ্বাস, চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া, ভুবনমোহন দাস, উমা বৰুৱা, লখিমী চৌধুৰী আদিসকলৰ নাম উল্লেখযোগ্য। আমাৰ আলোচনাত ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি* শীৰ্ষক ভ্ৰমণ-কাহিনীৰ কিছুমান দিশ সম্পৰ্কে আলোকপাত কৰাৰ যত্ন কৰা হ'ব।

২ঃ ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ ভ্ৰমণ-সাহিত্য :

ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই সৰ্বমুঠ তিনিবাৰ বিভিন্ন উদ্দেশ্য আগত ৰাখি বিদেশ ভ্ৰমণ কৰিছিল। প্ৰথমবাৰ ১৯৪৫ চনত চৰকাৰী বৃত্তি লৈ লণ্ডন বিশ্ববিদ্যালয়ৰ School of oriental and african studies অত Ph.D ছাত্ৰ হিচাপে গৱেষণা কৰিবলৈ যায়। সেই গৱেষণাৰ ফল হিচাপে *A cultural History of Assam* হৈছে উৎকৃষ্ট বিদ্যায়তনিক সৃষ্টি। গৱেষণাৰ সফল সমাপ্তিৰ অন্তত তেখেত উত্তৰ ইউৰোপৰ স্ক্লেণ্ডিনেভিয়ান দেশ, চুইডেন, ফিনলেণ্ড আৰু ডেনমাৰ্কৰ লগতে চুইজাৰলেণ্ডলৈও যায়। এই ভ্ৰমণৰ এছোৱা সামৰি তেওঁ *চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ (১৯৪৮)* শীৰ্ষক ভ্ৰমণ-কাহিনী আৰু 'স্ক্লেণ্ডিনেভিয়ান

দেশসমূহত লোক-সংস্কৃতি চৰ্চা আৰু শিক্ষা-প্ৰণালী' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধ (দৈনিক অসমীয়া, ২১ চেপ্তেম্বৰ, ১৯৪৭) লিখি উলিয়াইছিল।

ড° বৰুৱা দ্বিতীয়বাৰৰ বাবে ১৯৬১ চনত বিদেশ ভ্ৰমণলৈ যায়। ভাৰত চৰকাৰৰ বৈজ্ঞানিক গৱেষণা আৰু সাংস্কৃতিক পৰিক্ৰমা দপ্তৰৰ বিশেষ কাৰ্যসূচীৰ বাবে নিৰ্বাচিত হৈ তেখেতে ছোভিয়েট ৰুচিয়াৰ কেইবাখনো ঠাইত শিল্পী, লেখক, গৱেষক আদিৰ লগত মত-বিনিময় কৰিছিল আৰু সেই দেশৰ সমাজ-জীৱন সম্পৰ্কে পৰ্যবেক্ষণ কৰিছিল। *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ৰ বিভিন্ন ঠাইত ৰুচিয়া ভ্ৰমণৰ অভিজ্ঞতাৰ ছিটিকনি দেখা যায়।

১৯৬৩ চনত কৰা তেখেতৰ তৃতীয় তথা শেষ ভ্ৰমণৰ লক্ষ্যস্থান আছিল মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ইণ্ডিয়ানা বিশ্ববিদ্যালয়। এই ভ্ৰমণৰে ফচল হ'ল 'অসম বাণী'ত চিঠিৰ আকাৰত প্ৰকাশ পোৱা আৰু পাছত কিতাপ আকাৰে প্ৰকাশ পোৱা *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি* (১ম প্ৰকাশ, জুন, ১৯৬৮)। আমাৰ আলোচনাত এই ভ্ৰমণ-কাহিনীৰে বিভিন্ন দিশ সম্পৰ্কে আলোকপাত কৰা হ'ব।

আলোচনাৰ সুবিধাৰ অৰ্থে *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ত প্ৰতিফলিত বিভিন্ন দিশসমূহ এনেদৰে ভাগ কৰি লোৱা হৈছে—

- ৩.১ ভ্ৰমণ-সাহিত্য হিচাপে *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*।
- ৩.২ *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ত প্ৰতিফলিত আমেৰিকাৰ শৈক্ষিক দিশ।
- ৩.৩ *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ত প্ৰতিফলিত আমেৰিকাৰ সামাজিক দিশ।
- ৩.৪ *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ত প্ৰতিফলিত আমেৰিকা আৰু ভাৰতৰ শৈক্ষিক-সামাজিক দিশৰ তুলনামূলক আলোচনা।

৩.১ ভ্ৰমণ সাহিত্য হিচাপে *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি* :

পূৰ্বে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি* হৈছে ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰ ভ্ৰমণৰ অভিজ্ঞতা-সমৃদ্ধ কৃতি। তেখেতে ১৯৬৩ চনত যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ইণ্ডিয়ানা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ লোক-সংস্কৃতিৰ বিদগ্ধ অধ্যাপক ৰিচাৰ্ড এম. ডৰ্চনৰ নিমন্ত্ৰণক্ৰমে তাত এটা ছিমেষ্টাৰৰ বাবে ভাৰতৰ লোক-সংস্কৃতিৰ বিষয়ে পাঠদান কৰিবলৈ আৰু লগতে গৱেষণাৰ দিশ নিৰ্দেশনা দিবলৈ যায়। শৈক্ষিক দিশটোৰ লগত নিবিড়ভাৱে জড়িত হৈ থকাৰ উপৰিও তেওঁ আমেৰিকাৰ সমাজ-জীৱনৰ বিভিন্ন দিশসমূহো মনোযোগ সহকাৰে পৰ্যবেক্ষণ কৰিছিল। সেয়ে *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ত এই দুয়োটা দিশেই গুৰুত্ব সহকাৰে স্থান লাভ কৰিছে।

প্ৰথম অৱস্থাত চিঠি হিচাপে লিখা হৈছিল বাবে এই ভ্ৰমণ সাহিত্যত প্ৰত্যেকটো

বিষয়েই সুকীয়া প্ৰবন্ধৰ ৰূপ লাভ কৰিছে।

ভ্ৰমণ সাহিত্যত সচৰাচৰ দেখা পোৱাৰ দৰে ৰাস্তা-ঘাট, স্বপ্নিং-মল আদিবোৰৰ বৰ্ণনাৰ ঠাইত *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি* ত অধিক গুৰুত্ব লাভ কৰিছে কিতাপ, লাইব্ৰেৰী আদিৰ প্ৰসঙ্গই। মাথোঁ কিমান সময়ত ক'লৈ গ'ল, কি কৰিলে কি খালে তাৰ বৰ্ণনাৰ সলনি একধৰণৰ সাৰস্বত বৰ্ণনাৰ গান্ধীৰ্যই এইখনক ভ্ৰমণ-সাহিত্য হিচাপে এক বিশিষ্ট মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে।

আমেৰিকাৰ মানুহ, বিশ্ববিদ্যালয়ৰ শিক্ষণ-গৱেষণা-প্ৰশাসন, মাৰ্কিন সাহিত্য আৰু সাহিত্যিক, মাৰ্কিন ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৰু পঢ়া-শুনা, শিক্ষা-পদ্ধতি আদি বিবিধ দিশত ইয়াত আলোকপাত কৰা হৈছে।

৩.২ *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ত আমেৰিকাৰ শৈক্ষিক দিশ :

*প্ৰফেছৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ত সন্নিৱিষ্ট হোৱা মুঠ ১৫খন চিঠিৰ প্ৰত্যেকখনকে সুকীয়া সুকীয়া শিৰোনাম প্ৰদান কৰা হৈছে। ইয়াৰে প্ৰায় প্ৰত্যেকখনতে আমেৰিকাৰ শৈক্ষিক জীৱনৰ বৰ্ণনাই ভুমুকি মাৰি গৈছে যদিও কেইখনমানত বিশেষভাৱে এই দিশটোকে ফুটাই তুলিব খোজা হৈছে। তাৰ ভিতৰত 'বিশ্ববিদ্যালয়ৰ শিক্ষণ আৰু গৱেষণা', 'কিহৰ বিষয়ে গৱেষণা কৰিব ? লাওৰ বিষয়ে ?' 'মাৰ্কিন ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৰু তেওঁলোকৰ পঢ়া-শুনা', 'পি-এইচ-ডি উপাধিৰ নিমিত্তে গৱেষণা আৰু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰশাসন', 'মাৰ্কিন সাহিত্য আৰু সাহিত্যিক', 'আমেৰিকাৰ শিক্ষা-পদ্ধতি', 'মাৰ্কিন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আৰ্জন' আদি প্ৰবন্ধত আমেৰিকাৰ শিক্ষা ব্যৱস্থা আৰু শৈক্ষিক দিশ সম্পৰ্কে পোনপটীয়াকৈ আলোচনা কৰা হৈছে। এই প্ৰসঙ্গত আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাটো হ'ল, তেওঁ মাথোঁ মাৰ্কিন শৈক্ষিক দিশ সম্পৰ্কে আলোচনাতে ব্যস্ত নাথাকি অসমৰ শৈক্ষিক জগতৰ উদ্গতিৰ ক্ষেত্ৰত সেই জ্ঞান আৰু অভিজ্ঞতাক কামত লগোৱাৰ বাবেও যত্নপৰ হৈছিল। আমেৰিকাত থকা কালছোৱাতে তেওঁ নিজ দেশৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বাবে কিছু গৱেষণাৰ বিষয়ৰ তালিকা কৰিছিল বুলি জনা যায়।

যি কি নহওক, ড° বৰুৱাই উল্লেখ কৰি গৈছে যে ইণ্ডিয়ানা বিশ্ববিদ্যালয়ত তেওঁ ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ বিষয়ে যি পাঠ্যক্ৰমত পাঠদান কৰিবলৈ গৈছিল, তাত আমেৰিকাৰ বাহিৰেও চীন, জাপান, ফৰমোছা, থাইলেণ্ড, আফ্ৰিকা, ইজিপ্ত, ইৰাণ, তুৰস্ক, ইজৰাইল, আৰু আদি বিভিন্ন দেশৰ প্ৰায় ২০ জন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে অধ্যয়নৰ বাবে নাম পঞ্জীয়ন কৰিছিল। তদুপৰি ৰিচাৰ্ড এম. ডৰ্চনৰ দৰে বিদ্বান পণ্ডিতেও তেওঁৰ লগৰীয়া কেইজনমানৰ সৈতে ড° বৰুৱাৰ ক্লাছত যোগ দিবলৈ অনুমতি বিচৰা কথাটোৱে তেওঁলোকৰ জ্ঞান-সাধনাৰ

প্ৰতি অক্ষুণ্ণ আশ্ৰয়ৰে পৰিচয় দিয়ে।

আমেৰিকাৰ বিশ্ববিদ্যালয়বোৰৰ শিক্ষণ আৰু গৱেষণাৰ বিভিন্ন দিশ সম্পৰ্কে তেওঁ বিস্তৃত আলোচনা আগবঢ়াইছে। এই বিষয়ে তেওঁ উল্লেখ কৰিছে এনেদৰে—

এই দেশৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এম. এ আৰু পি. এইচ. ডি. ত মূল বিষয়ৰ বাহিৰেও কেইবাটাও সেই বিষয়ৰ লগত সম্বন্ধ থকা বিষয়সমূহৰ শ্ৰেণীত উপস্থিত থাকিব লাগে; পৰীক্ষাও দিব লাগে।... (পৃ - ১০)

...ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে (এম. এ. আৰু পি. এইচ. ডি. ৰ) সপ্তাহে বা পোন্ধৰ দিনে টাৰ্মৰ মাজভাগত (Mid-term) আৰু টাৰ্মৰ শেষত এখনি ৰচনা লিখি অধ্যাপকক দিব লাগে। 'মিড-টাৰ্ম' আৰু 'টাৰ্ম' পেপাৰ দীঘলীয়া আৰু গৱেষণা আলোচনামূলক। সাপ্তাহিক বা পোন্ধৰ দিনীয়া ৰচনা সাধাৰণ পুথি বা প্ৰবন্ধৰ সমালোচনা। ইয়াৰ সকলো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে টাইপৰাইটাৰ আছে। সকলোৱে টাইপ কৰি দাখিল কৰে। 'টাৰ্ম পেপাৰ' কেনেকৈ লিখিব লাগে, 'ব্লক ৰিভিউ' কেনেকৈ কৰিব লাগে, ক'ত ফুটনোট দিব লাগে, প্ৰমাণপঞ্জী (Bibliography) আৰু Reference কেনেকৈ তৈয়াৰ কৰিব লাগে, কি কাগজত কেনেকৈ টাইপ কৰিব লাগে, এই বিষয়ে বহুত কিতাপ-পত্ৰ দেখিলোঁ।... (পৃ - ১১, ১২)

.... লাইব্ৰেৰী হ'ল শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ মূল। ... ইয়াত পুৰা ১.৩০ বজাৰপৰা ৰাতি ১২ বজালৈকে লাইব্ৰেৰী মুকলি থাকে। দেওবাৰ আৰু বন্ধৰ দিনাও লাইব্ৰেৰী মুকলি। অধ্যাপকসকলে পঢ়াওঁতে বহু কিতাপ-পত্ৰ আৰু প্ৰবন্ধ-পাতিৰ উল্লেখ কৰি যায়। গ্ৰেজুৱেটেই হওক বা আণ্ডাৰ গ্ৰেজুৱেটেই হওক, সকলোৱে লাইব্ৰেৰীলৈ গৈ সেইবোৰ বিচাৰি পঢ়ে আৰু টোকা সংগ্ৰহ কৰে।... (পৃ - ১৫)

পৰীক্ষা সম্বন্ধে লোকৰ পৰা, বিশেষকৈ ইয়াৰ অধ্যাপকসকলৰ পৰা শুনা কথাহে ক'ব পাৰিম। নিজৰ অভিজ্ঞতা নাই। এম. এ. আৰু পি. এইচ. ডি.ত পৰীক্ষা লয় বিভাগীয় আৰু সেই বিষয়ৰ লগত সম্বন্ধ থকা অন্য কিতাপৰ অধ্যাপকসকলে। পৰীক্ষা কিছু মৌখিক, কিছু গৱেষণা, কিছু লেখা। ব্যক্তিগত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সুবিধা-অসুবিধা অনুযায়ী (অধ্যাপকৰে) পৰীক্ষাৰ দিন ধাৰ্য কৰা হয়।

প্ৰশ্নকাকত আৰু মৌখিক পৰীক্ষা বিভাগীয় মুখ্য অধ্যাপকৰ নিৰ্দেশমতেই হয়। মুখ্য অধ্যাপকে ইচ্ছা কৰিলে কোনো পৰীক্ষা নলৈ টাৰ্ম-পেপাৰ আদিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি পাছ বা ফেল কৰাব পাৰে।... (পৃ - ১৬)

ড° বৰুৱাই আমেৰিকাৰ শিক্ষা-পদ্ধতি আৰু শাসন সংক্ৰান্ত অন্যান্য কিছুমান দিশতো আলোকপাত কৰিছে। আমেৰিকাৰ শিক্ষা-পদ্ধতিত শিক্ষাৰ বাবে শিক্ষা নহৈ কেনেকৈ শিক্ষাক জীৱনৰ কামত অহাকৈ সংলগ্ন কৰি ৰখা হৈছে সেই সম্পৰ্কেও তেওঁ উল্লেখ কৰিছে—

মাৰ্কিন-শিক্ষা-পদ্ধতিত ছাত্ৰ আৰু অধ্যাপকেই প্ৰধান। স্কুল বা কলেজত ভৰ্তিৰ দিনৰেপৰা প্ৰতি ছাত্ৰৰ সা-সুবিধা, স্বাস্থ্যৰ আৰু পঢ়া-শুনাৰ ওপৰত বিশেষ লক্ষ্য ৰখা হয়। ইয়াৰ কাৰণে 'ডীন অব ষ্টুডেন্টচ' আৰু গাইডেন্স কাউন্সিলিং' বিষয়া আছে। এওঁলোকে প্ৰত্যেকৰে আগ্ৰহ, শক্তি-সামৰ্থ অনুযায়ী অধ্যয়নৰ বিষয় বিচাৰ কৰি দিয়ে। কলেজত থকা সময়ছোৱাত পাৰ্টটাইম চাকৰিৰ ব্যৱস্থা কৰে; শিক্ষাৰ অন্তত কৰ্মসংস্থান কৰি দিয়ে।

আমাৰ দেশৰ দৰে, আমেৰিকাত জাতীয় পাঠ্যক্ৰম নাই। প্ৰত্যেক স্কুল, কলেজ, বিশ্ববিদ্যালয়ে নিজৰ অঞ্চলৰ আৰ্থিক আৰু সামাজিক জীৱনৰ প্ৰয়োজন অনুসৰি পাঠ্যক্ৰম ৰচনা কৰে। সেই কাৰণে আমেৰিকাৰ স্কুল-কলেজৰ পাঠ্যক্ৰম ব্যাপক আৰু বিচিত্ৰ। যি অঞ্চলত উদ্যোগ-অনুষ্ঠান বেছি, সেই ঠাইৰ স্কুল-কলেজত সেই বিষয়ৰ পাঠ্যক্ৰমৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়ে। এই পাঠ্যক্ৰম প্ৰাদেশিক বা ফেডাৰেল চৰকাৰে নিৰ্ণয় নকৰে— প্ৰত্যেক স্কুলৰ অধ্যক্ষ, কাৰিকুলাম ডিৰেক্টৰ, সমাজৰ শিক্ষাবিদসকলৰ সহায়ত ৰচনা কৰা হয়। (পৃ - ৯৪)

মাত্ৰ শিক্ষা পদ্ধতিৰ বিষয়েই আলোচনা নহয়, তাৰ শিক্ষা-গৱেষণাই সমাজক কেনেদৰে উপকৃত কৰিছিল সেই সম্পৰ্কেও তেওঁ আভাস দি গৈছে। সাধাৰণ দৃষ্টিৰে চাবলৈ গ'লে অতি সাধাৰণ বা তুলুঙা যেন লগা কিছুমান গৱেষণাই কেনেদৰে কামত অহা ধৰণৰ প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে তাৰ উদাহৰণ দি তেওঁ উল্লেখ কৰিছে এনেদৰে —

....এগৰাকী ছাত্ৰীয়ে যোৱা পঞ্চাশ বছৰৰ সাজপাৰৰ বিষয়ে

গৱেষণা কৰিছিল; তেওঁৰ এই গৱেষণাৰ ফল থিয়েটাৰৰ মালিকসকলে গ্ৰহণ কৰিছে আৰু সাজ-পোছাক আৰু নতুন ফেশ্যনৰ আমদানি কৰা ব্যৱসায়ীসকলে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ নিজা অডিটৰিয়াম আৰু থিয়েটাৰ আছে; এইবোৰত বিশেষকৈ শুকুৰ, শনি আৰু দেওবাৰে 'থিয়েটাৰ', 'বেলে' অপেৰা হয়। ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, অধ্যাপক, অধ্যাপকৰ স্ত্ৰী আদিয়েই কৰে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ গৱেষণাৰ সহায় এইবোৰ অনুষ্ঠানেও গ্ৰহণ কৰিছে।

আমেৰিকাৰ শিক্ষা-গৱেষণা আদি দিশত বিভিন্ন আলোচনা কৰাৰ ফাঁকে ফাঁকে তেওঁ নিজ ঠাইৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক তাত পঢ়িবলৈ যাবৰ বাবে উদ্বুদ্ধ কৰাৰ যত্ন কৰিছিল। সেই উদ্দেশ্যেই তেওঁ এখন চিঠিৰ উত্তৰত উল্লেখ কৰিছে —

আমেৰিকাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যয়ন কৰিবলৈ ইচ্ছা হৈছে নেকি? বহু দেশৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আজিকালি এই দেশলৈ পঢ়িবলৈ আহিছে। সা-সুবিধাও বহুত ওলাইছে। পৃথিৱীৰ যুৱকসকলৰ হৃদয় আকৰ্ষণ কৰিবলৈ এই দেশে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক নানা সা-সুবিধা, আৰ্থিক সাহায্য আগবঢ়াইছে। কিছু চেষ্টা কৰিলেও বৃত্তি আদি পাব পাৰি। তোমালোকৰ লাইব্ৰেৰীত UNESCO ই প্ৰকাশ কৰা Study Abroad নামৰ পুস্তিকাখন থাকিব পায়; যদি নাই, UNESCO < Place Fontenay, Paris7e, France- লৈ চিঠিৰ ফুন্দুটি এখন মাৰিবচোন। (পৃ - ১০৬)

৩.৩ প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠিত প্ৰতিফলিত আমেৰিকাৰ সামাজিক দিশ :

ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা আছিল এজন সূক্ষ্মদৰ্শী ব্যক্তি। গতিকে তেওঁ যিখন সমাজলৈ মাথোঁ ছটা মাহৰ বাবে গৈছিল, সেই সমাজখনৰ সমাজ-জীৱনৰ কিছুমান সৰু-সুৰা দিশ সূক্ষ্মভাৱে পৰ্যবেক্ষণ কৰিছিল আৰু সেই সম্পৰ্কে প্ৰফেছাৰ বৰুৱাৰ চিঠিত আলোচনাও কৰি গৈছে।

ড° বৰুৱাই মনোযোগ সহকাৰে লক্ষ্য কৰি মাৰ্কিন মহিলাসকলক মূলত তিনিটা ভাগত ভাগ কৰিছে— ঘৰ-সংসাৰৰ প্ৰতি উদাসীন চাকৰি জীৱন কটোৱা মহিলা; ঘৰ-সংসাৰ আৰু চাকৰি দুয়োটা চম্ভালি থকা মহিলা আৰু অকল ঘৰ-সংসাৰ চলোৱা মহিলা। তেওঁ উল্লেখ কৰিছে যে মহিলাসকলক ঘৰমুখী কৰিবলৈ তাত বিভিন্ন অভিসন্ধি কৰা হৈছে। ৰান্ধনিকোঠাত অত্যাধুনিক সা-সৰঞ্জামৰ ব্যৱস্থা কৰাৰ লগতে ৰান্ধনিকোঠা

আটকধুনীয়া কৰিবৰ বাবেও নিত্য নতুন বস্তু উলিওৱা হৈছে। এনে বস্তুবোৰৰ জৰিয়তে খোৱা আৰু বহা কোঠা কোনোবা শিল্পৰ যাদুঘৰৰ দৰেই সজাই তোলা হৈছে।

গার্হস্থ্য জীৱনৰ অন্যান্য কিছুমান দিশৰ প্ৰতি মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰি তেওঁ আমেৰিকাৰ ছুপাৰ মাৰ্কেট আৰু ডিপাৰ্টমেণ্টেল ষ্টোৰ্ছসমূহৰো কিছুমান বৰ্ণনা দাঙি ধৰিছে। খোৱাবস্তুৰ প্ৰসঙ্গত তেওঁ উল্লেখ কৰিছে যে আমেৰিকানসকলৰ আহাৰত কোনো ধৰা-বন্ধা নিয়ম নাই — যি মন যায় তাকেই খায়। নেমুটেঙা তেওঁলোকৰ আহাৰৰ পাত্ৰত প্ৰায়ে পোৱা যায়। ভাত, মাছ-মগুহ, শাক-পাচলি, গাখীৰ, বৰফ দিয়া চাহ, ক'লা কফি, আইচ-ক্ৰিম আদি বেছ চলে। কিন্তু যি খাদ্যই নাখাওক লাগে, তেওঁলোক যথেষ্ট 'কেলৰি কনছাৰ্চ', অৰ্থাৎ ওজন আৰু শৰীৰৰ দীৰ্ঘতা অনুযায়ী যিমান খাদ্য খাব লাগে সিমানহে খায়। সেয়ে খাদ্যবস্তু কম কেলৰিৰ কৰি ৰখা হয়। তদুপৰি বেমাৰ আৰু বীজাণুৰ কাৰণে তেওঁলোকৰ বৰ ভয়, সেয়ে পৰিষ্কাৰ-পৰিচ্ছন্নতা আৰু স্বাস্থ্যসন্মত খোৱা-বোৱাৰ প্ৰতি বিশেষ গুৰুত্ব দিয়ে।

আমেৰিকাত ব্যৱসায় প্ৰতিষ্ঠান, বিজ্ঞাপন আৰু গ্ৰাহকৰ মাজত ওতপ্ৰোত আৰু ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক তেওঁ লক্ষ্য কৰিছিল।

ড° বৰুৱাই আমেৰিকানসকলৰ মাজত লক্ষ্য কৰা এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰৱণতা হ'ল নতুনৰ প্ৰতি তেওঁলোকৰ আগ্ৰহ। সেয়ে তাত বেছিদিনৰ পুৰণি বস্তু পোৱা নাযায়। নতুন ঘৰ-দুৱাৰ, নতুন গাড়ী-মটৰ বা জীৱনৰ ধাৰণৰ বাবে অত্যাৱশ্যকীয় তথা বিলাস-সামগ্ৰী— প্ৰতিটোৰে প্ৰতি আমেৰিকানসকলৰ অফুৰন্ত হেঁপাহ। তাত এনেধৰণৰ সকলোবোৰ বস্তু ইন্টেলমেণ্টত পোৱা যায়। তদুপৰি তেওঁলোকে পুৰণা বস্তু মেৰামত কৰাৰ সলনি নতুন বস্তুও এবছৰৰ পাছতে সলাই লয়। সেয়ে এবাৰ ব্যৱহৃত বস্তু যেনে— Used car আদি যথেষ্ট সস্তা। তেনে Used car কি কৰিব, সি আনকি এটা সমস্যাৰহে সৃষ্টি কৰিছে। মটৰ গাড়ীৰ প্ৰবল প্ৰচলনে তেওঁলোকৰ মন আৰু সামাজিক জীৱনত যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলাইছে।

ড° বৰুৱাই বিভিন্নজনৰ লগত কথা-বতৰা পাতি তাৰ পৰিয়াল ব্যৱস্থা সম্পৰ্কেও আভাস পাইছিল। তাত আণৱিক পৰিয়াল (Nuclear family) ব্যৱস্থা দেখা যায়। অৰ্থাৎ বাপেক-মাক আৰু ল'ৰা-ছোৱালী লৈয়ে তেনে পৰিয়াল গঢ়ি উঠিছে। ককাক-আইতাক, বন্ধু-বান্ধৱ আদি কাৰো তাত স্থান নাই। সেয়ে 'বেবীচিটাৰ' অৰ্থাৎ ল'ৰা-ছোৱালীৰ তদাৰক কৰা জৰিয়তে কিছুলোকে পইচা উপাৰ্জন কৰে।

আমেৰিকান সমাজৰ এক প্ৰধান সমস্যা বিবাহ-বিচ্ছেদৰ বিষয়েও তেওঁ উল্লেখ কৰিছে। তেওঁ লিখিছে যে সেই দেশত শতকৰা ২৫ জনৰ বিবাহ-বিচ্ছেদ হয় আৰু ইয়াক বহুতে পোছাক-পৰিৱৰ্ত্তনৰ দৰেই লয়। কোনো কোনোৱে কম বয়সত হোৱা বিয়া ইয়াৰ

এটা কাৰণ বুলি ভবাৰ কথা তেওঁ উল্লেখ কৰিছে। আনহাতে বিবাহ বিচ্ছেদৰ অলপ দিনৰ ভিতৰতে তেওঁলোকে পুনৰ বিবাহো কৰায়।

ড° বৰুৱাই লক্ষ্য কৰিছিল যে আগুৰ গ্ৰেজুৱেটৰ পৰা ডক্টৰেট অধ্যয়ন কৰা সকললৈকে প্ৰায়বোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়েই বিবাহিত। তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰে যে কম বয়সতে বিয়া হ'লে বিশেষকৈ ল'ৰাই পঢ়া-শুনাত আৰু নিজৰ ভৱিষ্যৎ গঢ়িবলৈ অধিক মনোযোগ দিব। কম বয়সতে বিয়া হোৱা মাক-বাপেকে ক্লাছ কৰিলে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে কোঠাৰ বাহিৰত ধেমালি কৰে। তেওঁলোকে তিনিৰ পৰা পাঁচলৈকে ল'ৰা-ছোৱালী বিচাৰে বুলি তেওঁ উল্লেখ কৰিছে। এনেদৰে বিবাহ, পৰিয়াল ব্যৱস্থা আদিৰ লগতে মাৰ্কিন সমাজৰ অন্যান্য কিছুমান লেখত ল'বলগীয়া সমস্যা, যেনে— যৌন সমস্যা আদিৰ প্ৰতিও তেওঁ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰিছে।

৩.৪ প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠিত ভাৰত আৰু আমেৰিকাৰ শৈক্ষিক-সামাজিক দিশৰ এটি তুলনামূলক আলোচনা :

ড° বৰুৱাই তেওঁৰ বৰ্ণনাৰ মাজে মাজে শৈক্ষিক-সামাজিক আদি দিশত আমেৰিকা আৰু ভাৰতৰ তুলনামূলক আলোচনাও আগবঢ়াই গৈছে।

শৈক্ষিক দিশৰ আলোচনা প্ৰসঙ্গত তেওঁ আমেৰিকান শিক্ষা পদ্ধতি কিছুমান ইতিবাচক দিশ নিজৰ দেশৰ শিক্ষা পদ্ধতিতো প্ৰবৰ্তন কৰাৰ আশা কৰিছিল। অতি সাধাৰণ আৰু তুলুঙা যেন লগা কিছুমান বিষয়ৰ গৱেষণাই আমেৰিকান মানুহ আৰু সমাজক কেনেদৰে উপকৃত কৰিব পাৰিছে সেই বিষয়ে উল্লেখ কৰি তেওঁ লগতে খেদো প্ৰকাশ কৰিছে যে তেনে সাধাৰণ অথচ কাৰ্যকৰী বিষয় সম্পৰ্কে গৱেষণা কৰিবলৈ গ'লে আমাৰ দেশত উৎসাহ দি সহায় কৰক ছাৰি উপলুঙাহে কৰা হয়। তেওঁৰ মতে বিষয়টো যিমনেই সামান্য আৰু নগণ্য নহওক, কিমান মনোযোগেৰে আৰু প্ৰণালীবদ্ধভাৱে বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰা হৈছে, স্বকীয় চিন্তা-কল্পনাই কিমান দূৰ ক্ৰিয়া কৰিছে, তাৰ ওপৰতহে গৱেষণাৰ বিশেষত্ব নিৰ্ণয় কৰে। গতিকে গৱেষণাই নহয়, প্ৰবন্ধ-পাতি আদিতো নতুন বিষয় অধ্যয়ন কৰিব লগা আছে বুলি তেওঁ অনুভৱ কৰিছিল। অসমৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ জৰিয়তে সৰ্বভাৰতীয় স্তৰত কাম কৰোৱাবলৈ তেওঁ আশা কৰিছিল আৰু সেইবাবে গৱেষণাৰ কিছুমান বিষয়ৰ তালিকাও তৈয়াৰ কৰিছিল। তেওঁ নিশ্চিত হৈছিল যে আমাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ ইচ্ছা, শক্তি সকলো আছে, কিন্তু উপদেশ, পৰামৰ্শ দিওঁতা নাই। অসংখ্য ডক্টৰেট তৈয়াৰ কৰিবলৈ আমেৰিকান চৰকাৰৰ যি আগ্ৰহ আৰু নানা ধৰণৰ আঁচনি আছে তেনেধৰণে এদল শিক্ষাব্ৰতী গঢ়ি তুলিবলৈ আমাৰ দেশতো চেষ্টা হোৱা উচিত বুলি তেওঁ মত পোষণ কৰি গৈছে।

আমেৰিকান শিক্ষা ব্যৱস্থাত কোনো জাতীয় পাঠ্যক্ৰম নাই আৰু এইবিলাক আমাৰ দেশৰ দৰে সীমাবদ্ধ নহয়। সংশ্লিষ্ট অঞ্চলটোৰ প্ৰয়োজনৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি পাঠ্যক্ৰম তৈয়াৰ কৰা হয়। শিক্ষাৰ অন্তত কৰ্ম-সংস্থানো কৰি দিয়া হয়। শিক্ষা পদ্ধতিত পৰীক্ষা গৌণ; বিষয়টো আয়ত্ত কৰিব পৰাটোহে মুখ্য বিষয়।

সমাজৰ লগত খাপখোৱা বিষয়ৰ গৱেষণা শিক্ষা পদ্ধতিৰ আন এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ। অথচ পি. এইচ. ডি. লাভ কৰাতে জ্ঞান সাধনৰ অন্ত নপৰে, তাৰ বাবে প'ষ্ট-ডক্টৰেট শিক্ষাৰ ব্যাপক প্ৰৱৰ্তন হৈছে। শিক্ষা আৰু গৱেষণাৰ ক্ষেত্ৰত তাৰ অত্যাধুনিক আৰু নিতে পৰিৱৰ্তিত লাইব্ৰেৰী আৰু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ নিজা মুদ্ৰণশালায়ো বৰঙণি যোগাই আহিছে। সেয়ে আমাৰ দেশতো প্ৰত্যেক বিশ্ববিদ্যালয়ৰে নিজা কিতাপৰ দোকান, লাইব্ৰেৰী আদি থাকিব লাগে বুলি তেওঁ মত পোষণ কৰিছে।

সামাজিক দিশলৈ লক্ষ্য কৰি ড° বৰুৱাই উল্লেখ কৰিছে যে বিৰাম-বিশ্ৰাম নোহোৱাকৈ কাম কৰি যোৱা (উপনিষদৰ 'চৰৈৰতি, চৰৈৰতি) সেই দেশৰ মানুহৰ এটা মন কৰিবলগীয়া গুণ, যি স্থলত আমাৰ দেশৰ মানুহে সবহভাগে নিজৰ কাম ভালদৰে নকৰাৰ লগতে অৱসৰখিনি গল্প মাৰি, পৰনিন্দা-চৰ্চা কৰি কটাওঁ। আনহাতে পৰিশ্ৰম আৰু প্ৰতিযোগিতা এই দুটা আমেৰিকাবাসীৰ মানত অমূল্য পদাৰ্থ।

সমাজৰ বিভিন্ন সমস্যা, যেনে— বিবাহৰ লগত জড়িত বিবিধ সমস্যা, বিবাহ-বিচ্ছেদ, যৌন-সমস্যা, আনৱিক পৰিয়াল ব্যৱস্থাৰ ফলত উদ্ভৱ হোৱা কেঁচুৱাৰ প্ৰতিপালনৰ দৰে সমস্যা আদি বিষয়তো ড° বৰুৱাই আলোকপাত কৰিছে।

সামাজিক-শৈক্ষিক বা ব্যৱসায় জগতৰ বিভিন্ন দিশত ড° বৰুৱাই লক্ষ্য কৰা বিশেষ ধৰণৰ প্ৰতিযোগিতাৰ মনোভাৱৰ লগতে সেই প্ৰতিযোগিতা যে অকল নিজ দেশ বা দেশৰ মানুহৰ লগত নহয় তাকো তেওঁ উল্লেখ কৰিছে। তেওঁ লক্ষ্য কৰিছিল যে আমেৰিকানসকলে বিভিন্ন দিশত পৃথিৱীৰ বিভিন্ন দেশ বিশেষকৈ ৰাচিয়ানসকলক তেওঁলোকৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বী হিচাপে গণ্য কৰে আৰু তেওঁলোকতকৈ আগবাঢ়িবৰ যত্ন কৰে।

আমেৰিকানসকলৰ জীৱন যাত্ৰা অধিক সুচল আৰু স্তব্ধ কৰিবলৈ ব্যৱসায়-প্ৰতিষ্ঠান, ব্যৱসায়ী, চৰকাৰ সকলোৱেই বিভিন্ন ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে। তীব্ৰ গতিয়েই সকলোৰে কাম্য হোৱা হেতুকে তেওঁলোকে ৰন্ধা-বাঢ়া আদি কামত অধিক সময় ব্যয় কৰিব নোখোজে। সেয়ে তাত ভাগে-ভাগে বস্তু পেকেট কৰি আধাসিজা অৱস্থাত ৰখা হয়, যাতে গৰম কৰিয়েই খাবপৰা যায়। তদুপৰি অত্যাধুনিক প্ৰযুক্তিৰ ব্যৱহাৰে জীৱন ধাৰণৰ মান উন্নত কৰাৰ লগতে জীৱনৰ লগতে জীৱনৰ গতিও তীব্ৰ কৰি পেলাইছে। ড° বৰুৱাই লগতে আমোদজনক মন্তব্যও কৰিছে যে আমাৰ দেশৰ দৰে বজাৰ-সমাৰ, ৰন্ধা-খোৱা আদিত

অধিক সময় ব্যয় কৰাৰ কথা তেওঁলোকে ভাবিবই নোৱাৰে।

উপসংহাৰ :

ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই তেওঁৰ *প্ৰফেচাৰ বৰুৱা চিঠি*ত মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ শৈক্ষিক, সামাজিক আদি বিভিন্ন দিশৰ বিশ্লেষণাত্মক পৰ্যালোচনা আগবঢ়াই গৈছে। শৈক্ষিক দিশৰ বিভিন্ন অনুকৰণীয় দিশসমূহৰ আলোচনা কৰি নিজ দেশতো তেনেধৰণৰ বিদ্যায়তনিক প্ৰগতি আশা কৰিছিল।

সামাজিক দিশৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ বহুতো ইতিবাচক আৰু নেতিবাচক দিশ সম্পৰ্কে নিৰপেক্ষ দৃষ্টিভঙ্গীৰে বিচাৰ বিশ্লেষণ আগবঢ়াই গৈছে। কথা প্ৰসঙ্গত ভাৰতীয় শৈক্ষিক-সামাজিক দিশৰ লগত তুলনামূলক আলোচনা তেওঁৰ গ্ৰন্থখনিৰ বৈশিষ্ট্য। পৃথিৱীৰ অন্যান্য আগবঢ়া দেশৰ লগত আমেৰিকানসকলৰ প্ৰতিযোগিতাৰ মনোভাৱেও ড° বৰুৱাক চিন্তাৰ খোৰাক যোগাইছে।

শেষত ক'ব পাৰি যে, ভ্ৰমণ-সাহিত্য হিচাপে অসমীয়া সাহিত্যত *প্ৰফেচাৰ বৰুৱা চিঠি*য়ে বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰিছে। বিদ্যায়তনিক দিশত কৰা বিশেষ পৰ্যবেক্ষণে গ্ৰন্থখনিক সুকীয়া গাভীৰ্য প্ৰদান কৰিছে। বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত ড° বৰুৱাৰ নিৰপেক্ষ সমালোচকৰ দৃষ্টিভঙ্গী লক্ষ্যণীয়। ❖

ক। সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

- ১) বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*, ৩য় প্ৰকাশ, জানুৱাৰী, ২০০৪, জাৰ্ণাল এম্পবিয়াম, নলবাৰী- ৭৮১৩৩৫।
- ২) সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা : *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*; নৱম সংস্কৰণ পুনৰ মুদ্ৰণ, ২০০৬ জুন; সৌমাৰ প্ৰকাশ, বিহাবাৰী, গুৱাহাটী - ৮।

খ। আলোচনী :

- (১) হৰেকৃষ্ণ ডেকা (সম্পা.) : গৰীয়সী, পঞ্চদশ বছৰ, অষ্টম সংখ্যা, মে', ২০০৮।
: গৰীয়সী, ষষ্ঠদশ বছৰ, দ্বিতীয় সংখ্যা, নৱেম্বৰ, ২০০৮।

(বিঃ দ্ৰঃ- গ্ৰন্থখন প্ৰথমে লয়াৰ্চ বুক ষ্টলে *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি* নামেৰে প্ৰকাশ কৰিছিল। পাছত বীণা লাইব্ৰেৰীয়ে গ্ৰন্থখনৰ '*প্ৰফেচাৰ*' শব্দটো সলাই '*প্ৰফেছ'ৰ*' কৰি প্ৰকাশ কৰে। আমি প্ৰথম প্ৰকাশৰ *প্ৰফেচাৰ* শব্দটো গ্ৰহণ কৰিছোঁ। — সম্পাদক।)

প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি : ছাত্ৰ-ছাত্ৰী উপকৃত হোৱাৰ সমল

মল্লিকা বৰা

১.০ : ভ্ৰমণ সাহিত্য অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এটি চহকী অধ্যায়। খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাত অসমীয়া ভ্ৰমণ সাহিত্যৰ সূচনা হৈছিল। আহোম ৰজা ৰুদ্ৰসিংহৰ ৰাজত্বকালত ত্ৰিপুৰালৈ যোৱা কটকী অৰ্জুন দাস বৈৰাগী আৰু ৰত্ন কন্দলীয়ে ৰচনা কৰা ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জীত অসমীয়া ভ্ৰমণ সাহিত্যৰ বীজ নিহিত আছিল বুলি ক'ব পাৰি। গ্ৰন্থখনিত ত্ৰিপুৰা ৰাজবংশৰ উত্থান-পতনৰ বৰ্ণনাৰ লগতে পুথিখনৰ বেছি অংশত ত্ৰিপুৰালৈ যোৱা পথৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। আন এখন গুৰুত্বপূৰ্ণ পুথি কথা-গুৰু চৰিতত গুৰু দুজনাৰ জীৱন বৃত্তান্ত মূল উপজীৱ্য হ'লেও ইয়াৰ এটা আকৰ্ষণীয় দিশ হৈছে— ভ্ৰমণ কাহিনী। পৰৱৰ্তী কালত 'অৰুণোদই' যুগত গুণাভিৰাম বৰুৱা ৰচিত সৌমাৰ ভ্ৰমণ নামৰ এলানি ভ্ৰমণ বৃত্ত পোৱা যায়। এই ভ্ৰমণ বৃত্তলানিয়েই আধুনিক অসমীয়া ভ্ৰমণ সাহিত্যৰ বাটকটীয়া। অৱশ্যে বিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ পৰাহে অসমীয়া ভ্ৰমণ সাহিত্যৰ জয়যাত্ৰা আৰম্ভ হয়।

অসমীয়া ভ্ৰমণ সাহিত্যৰ ইতিহাসত ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ অৱদান উল্লেখযোগ্য। ড° বৰুৱা একেধাৰে এগৰাকী পণ্ডিত গৱেষক, অসমীয়া লোক-সংস্কৃতিৰ বাটকটীয়া, ভাষা-সাহিত্যৰ সাধক, সৃষ্টিশীল লেখক, অসমীয়া সাহিত্যৰ সমালোচক। ড° বৰুৱাৰ চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ (১৯৪৮) আৰু প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি (১৯৬৮) — এই দুখন ভ্ৰমণ কাহিনীয়ে অসমীয়া ভ্ৰমণ সাহিত্যক এক নতুন মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে।

১.১ :

১৯৬৩ চনত আমেৰিকাৰ ব্ৰুমিংটনৰ ইণ্ডিয়ানা ইউনিভাৰ্চিটিত অধ্যাপনা কৰাৰ বাবে ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা তৃতীয় তথা শেষবাৰৰ বাবে বিদেশ ভ্ৰমণলৈ যায়। তেখেতে

আমেৰিকা অভিমুখে যাত্ৰা কৰাৰ পথত গুৱাহাটীৰ বৰঝাৰ বিমান কোঠত সেই সময়ৰ 'অসম বাণী' কাকতৰ সম্পাদক সতীশ কাকতীয়ে সাক্ষাৎ হোৱাত কাকতীয়ে ড° বৰুৱাক আমেৰিকাৰ শিক্ষা-পদ্ধতি, ছাত্ৰ-অধ্যাপকৰ সম্পৰ্ক, বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বিভিন্ন দিশ ইত্যাদি সন্দৰ্ভত 'অসম বাণী'ত এলানি প্ৰবন্ধ লিখি পঠিয়াবলৈ অনুৰোধ জনাইছিল। ড° বৰুৱাই মাহেকে-পষেকে লিখি পঠিওৱা সেই প্ৰবন্ধকেইটা বৰুৱাৰ আকস্মিক আৰু অকাল বিয়োগৰ পিছত থুপ খুৱাই সম্পাদিত ৰূপত ১৯৬৮ চনত *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি* নামেৰে গ্ৰন্থ আকাৰে প্ৰকাশিত হয়। ক্ষুদ্ৰ কলেৱৰৰ এই গ্ৰন্থখন অসমীয়া সাহিত্যলৈ এক অনন্য আৰু মহামূল্যবান সংযোজন। ড° বীৰেন্দ্ৰ নাথ দত্তই তেখেতৰ প্ৰবন্ধত ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ বিদেশ ভ্ৰমণক 'বিদেশ পৰিক্ৰমা' নাম দিছে। তেখেতৰ প্ৰবন্ধত উল্লেখ কৰিছে যে ড° বৰুৱাৰ বিদেশ পৰিক্ৰমাৰ ক্ষেত্ৰত দৈহিক যাত্ৰাতকৈ তেখেতৰ মানসিক-বৌদ্ধিক বিচৰণৰ দিশটোহে প্ৰাসংগিক। (গৰীয়সী, নৱেম্বৰ, ২০০৮, পৃঃ ১৩)

২.০ঃ

*প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ত থকা প্ৰবন্ধসমূহে আমেৰিকাৰ সেই সময়ৰ মানুহৰ জীৱন, শিক্ষা-ব্যৱস্থা, সাহিত্য আৰু সাহিত্যিকক সামৰি লৈছে। ড° বৰুৱাৰ প্ৰবন্ধসমূহত তেখেতৰ দূৰদৃষ্টি প্ৰতিফলিত হৈছে। তেওঁৰ এই প্ৰবন্ধসমূহ কেৱল আমেৰিকাৰ বিভিন্ন স্থান, পৰ্যটনস্থলী আৰু আমেৰিকাবাসীৰ সুখ-স্বাস্থ্যন্দ্য ভৰা জীৱনৰ বৰ্ণনাতে সীমাবদ্ধ নাছিল। শৈক্ষিক তথা সামাজিক ক্ষেত্ৰত কোনবোৰ বিশেষত্বৰ বাবে আমেৰিকাবাসী বিশ্বৰ ভিতৰতে আগৰণুৱা তথা সমৃদ্ধিশালী হ'ব পাৰিছে, তেওঁ সূক্ষ্মভাৱে পৰ্যবেক্ষণ কৰিছিল আৰু সম-সাময়িক ভাৰতবৰ্ষ তথা অসমৰ অনুৰূপ ব্যৱস্থাসমূহৰ লগত তুলনা কৰাৰ চেষ্টা কৰিছিল। তেখেতে বিচাৰিছিল, অসমৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, তথা নতুন প্ৰজন্ম আমেৰিকাবাসীৰ দৰে পৰিশ্ৰমী হওক, গতিশীল হওক, নতুন নতুন চিন্তাৰ অধিকাৰী হওক, গৱেষণা কাৰ্যত নিয়োজিত হওক, যাতে নিজৰ জাতি তথা দেশ আমেৰিকাৰ দৰেই সমৃদ্ধিশালী হয়। গ্ৰন্থখনৰ সন্দৰ্ভত সতীশ চন্দ্ৰ কাকতীয়ে তেখেতৰ 'আগকথা'ত সেয়েহে মন্তব্য কৰিছে—

অসমীয়া ভাষাত বিভিন্ন লোকে বিদেশ ভ্ৰমণৰ অভিজ্ঞতা আৰু কাহিনী সম্পৰ্কে পুথি প্ৰকাশ কৰিছে, কিন্তু ড° বৰুৱাৰ এই প্ৰবন্ধকেইটাৰ বিশেষত্ব আছে বুলি মই অনুভৱ কৰোঁ। সংকলনত থকা সমলখিনিৱে উৎসাহী আৰু উৎসুক বহু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক উপকৃত কৰিব বুলি আশা কৰিছোঁ।

*প্ৰফেচাৰ বৰুৱা চিঠি*ত থকা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক উপকৃত কৰিব পৰা সমলসমূহৰ কেইটামান

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন ॥ ৫১ ॥

দিশ আমি তলত উল্লেখ কৰা ক্ৰম অনুসৰি আলোচনা কৰাৰ চেষ্টা কৰিম।

৩.১ : উচ্চ মানদণ্ডৰ শৈক্ষিক বাতৰৰণ

৩.২ : গৱেষণাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আৰু বিষয়

৩.৩ : প্ৰতিযোগিতা তথা সমৃদ্ধিশালী হোৱাৰ কাৰণ

৩.৪ : স্বাৱলম্বিতা

৩.১ :

আমেৰিকাৰ শিক্ষানুষ্ঠানসমূহত এক উচ্চ মানদণ্ডৰ শৈক্ষিক বাতৰৰণ বৰ্তাই ৰখা হয়। 'মাৰ্কিন ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৰু তেওঁলোকৰ পঢ়া-শুনা' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত উল্লেখিত বৰ্ণনাত ইয়াৰ স্পষ্ট আভাস পোৱা যায়। ড° বৰুৱা ইণ্ডিয়ানা বিশ্ববিদ্যালয়ত থকা সময়তে ১ মে' তাৰিখে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰতিষ্ঠা দিৱস উদ্‌যাপিত হৈছিল। ইয়াৰ কেইদিনমান পিছতে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাৰ্ষিক উৎসৱো হৈছিল। তেখেতে উল্লেখ কৰা মতে এই দুয়োটা দিনতে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কাম-কাজ নিয়মীয়াকৈ হৈছিল, শ্ৰেণীসমূহো নিয়মীয়াকৈ চলিছিল। নিৰ্দিষ্ট দিনৰ বাহিৰে ক্লাছ-ছুটিৰ ব্যৱস্থা বিশ্ববিদ্যালয়ত নাই। বিশ্ববিদ্যালয় প্ৰতিষ্ঠা দিৱসৰ দিনা সন্মানিত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ পিতৃ-মাতৃকো অভ্যর্থনা জনোৱা হৈছিল, ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, অভিভাৱক তথা অধ্যাপকসকলে একেলগে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰতিষ্ঠাপকৰ সমাধিত শ্ৰদ্ধাৰ্চ নিবেদন কৰিছিল। এনেবোৰ অনুষ্ঠানৰ মাজেৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, অভিভাৱক তথা অধ্যাপকসকলৰ মাজত পৰিচয় হয়, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে উৎসাহ পায় আৰু অভিভাৱক আৰু শিক্ষানুষ্ঠানৰ মাজত ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক গঢ় লৈ উঠে। ড° বৰুৱাই তেখেতৰ প্ৰবন্ধৰ মাজেৰে আশা কৰিছিল যাতে অসমৰ শিক্ষানুষ্ঠানসমূহতো এনে ব্যৱস্থাৰ প্ৰবৰ্তন হওক। তেখেতৰ ভাষাত

....গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰো প্ৰতিষ্ঠা দিৱস পালন কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰিব নোৱাৰিনে? বছৰত এবাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ অভিভাৱকসকলক বিশ্ববিদ্যালয় প্ৰাঙ্গণলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰা ভাল ব্যৱস্থা নহ'বনে?

তেখেতে উল্লেখ কৰিছে, বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পুথিভঁৰালত দিনটোৰ ২৪ ঘণ্টাই ছাত্ৰ-ছাত্ৰী তথা শিক্ষকসকল অধ্যয়নত ব্যস্ত থাকে। আনকি 'ইষ্টাৰ'ৰ বন্ধৰ দিনটো পুথিভঁৰালত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ অভাৱ নহৈছিল। আমাৰ ভাৰতবৰ্ষতো বৰ্তমান বহু অগ্ৰণী শিক্ষানুষ্ঠানত দিনটোৰ ২৪ ঘণ্টাই পুথিভঁৰাল তথা কম্পিউটাৰ কেন্দ্ৰ খোলা ৰখাৰ ব্যৱস্থা হৈছে। ভিৰৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ বহু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নিশাৰ ভাগতহে এনে অনুষ্ঠানৰ সুবিধা গ্ৰহণ কৰে। এনেবোৰ ব্যৱস্থা আমাৰ অসমতো সম্ভৱ হ'ব যদিহে ছাত্ৰ-ছাত্ৰী তথা শিক্ষকসকল এই ক্ষেত্ৰত আগ্ৰহী হয়।

আমেৰিকাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে যে কেৱল অধ্যয়ন কৰিয়ে কটায় এনে নহয়। ছাত্ৰ-শিক্ষক মিলি বনভোজলৈ যোৱাৰ এক অভিজ্ঞতা তেখেতে উল্লেখ কৰিছে। এনেবোৰ ব্যৱস্থাই ছাত্ৰ-শিক্ষকৰ মাজত আত্মীয়তা স্থাপন কৰে আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বহুতো ব্যক্তিগত সমস্যা সমাধানতো সহায়ক হয়।

৩.২ :

‘বিশ্ববিদ্যালয়বোৰত শিক্ষণ আৰু গৱেষণা’, ‘পি.এইচ. ডি, উপাধিৰ নিমিত্তে গৱেষণা আৰু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰশাসন’ আৰু ‘কিহৰ বিষয়ে গৱেষণা কৰিব? লাওৰ বিষয়ে’? এই প্ৰবন্ধকেইটাৰ মাজেৰে ড° বৰুৱাই সমসাময়িক আমেৰিকাৰ শিক্ষণ আৰু গৱেষণা কাৰ্যৰ বিস্তাৰিত আলোচনা কৰিছে। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পিছৰেপৰা আমেৰিকাৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাত ব্যাপক পৰিৱৰ্ত্তন আহিছে। ড° বৰুৱাই উল্লেখ কৰিছে—

ডক্টৰেট ডিগ্ৰীৰ উদ্দেশ্য আছিল— জ্ঞান-বিজ্ঞানত মৌলিক আৰু বিশেষ দান। আজিৰ ডক্টৰেট ডিগ্ৰী হৈছে Training Instrument.....। যোৱা মহাসমৰৰ পিছৰ পৰা বিশেষকৈ আমেৰিকাৰ বিশ্ববিদ্যালয়সমূহে ডক্টৰেট ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা বঢ়াবলৈ নানভাৱে চেষ্টা কৰিছে। (পৃঃ ৪৩)

ড° বৰুৱাই লক্ষ্য কৰিছিল যে কেৱল শিক্ষানুষ্ঠানতে ডক্টৰেটসকলৰ নিয়োগ হোৱা নাই। সৰহ সংখ্যক ডক্টৰেটৰ নিয়োগ হৈছে বিভিন্ন কোম্পানীত। আমেৰিকাত গৱেষণাৰ বিষয়ৰ বিভিন্নতা দেখিলে আচৰিত হ’ব লাগে। বাহ্যিক দৃষ্টিত অতি সাধাৰণ যেন লগা বিষয় এটাৰ ওপৰতো যে গুৰুত্বপূৰ্ণ গৱেষণা কাৰ্য হ’ব পাৰে তাক তেওঁ উদাহৰণসহ ফঁহিয়াই দেখুৱাইছে। ড° বৰুৱাই আক্ষেপেৰে উল্লেখ কৰিছে যে আমাৰ ছাত্ৰই গৱেষণাৰ বিষয় বিচাৰি নাপায়। ‘লাও’ৰ দৰে বিষয় এটাৰ ওপৰতো যে বিভিন্ন ধৰণৰ গৱেষণা কৰিব পাৰি তাক তেওঁ যুক্তি আৰু উদাহৰণসহ বৰ্ণনা কৰিছে।

আনহাতে, সত্তৰৰ দশকৰ আমেৰিকাৰ সেই পটভূমিৰ লগত আমাৰ সাম্প্ৰতিক কালৰ গৱেষণাৰ ধাৰা তুলনা কৰিলেও দেখা যায় যে এইক্ষেত্ৰত আমি অনেক পিছ পৰি আছোঁ। আমাৰ এক ঐতিহ্যপূৰ্ণ ইতিহাস আছে। বিভিন্নতাৰে পূৰ্ণ আমাৰ ভাষা-সংস্কৃতি। একেদৰে, বিভিন্ন সমস্যাবে জৰ্জৰিত আমাৰ বৰ্তমানৰ সমাজ ব্যৱস্থা। জনসংখ্যা বৃদ্ধি, সাংস্কৃতিক আগ্ৰাসন, ক্ষুদ্ৰ জাতিসত্ত্বাসমূহৰ বিকাশ, গোলকীকৰণ আদিয়ে নতুন নতুন সামাজিক পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি কৰিছে। আনহাতে কৃষি উৎপাদন, বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিৰ উন্নতি, জনসাধাৰণৰ প্ৰয়োজনীয়তা তথা ৰুচিত পৰিৱৰ্ত্তন আদিয়েও গৱেষণাৰ প্ৰয়োজনীয়তা অনেক গুণে বৃদ্ধি কৰিছে। নতুন নতুন বিষয়ৰ ওপৰত গৱেষণাৰ প্ৰয়োজন হৈছে আৰু

নিয়োগৰ সুবিধা বৃদ্ধি পাইছে। বহুসংখ্যক বিশ্ব মানদণ্ডৰ শিক্ষানুষ্ঠান আৰু গৱেষণা অনুষ্ঠান ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত প্ৰতিষ্ঠিত হৈছে। অসমৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে গৱেষণা কাৰ্যত আত্মনিয়োগ কৰাৰ বাবে এয়া উপযুক্ত সময় আৰু ড° বৰুৱাৰ গৱেষণাৰ ওপৰত লেখা এই প্ৰবন্ধকেইটা এইক্ষেত্ৰত পথ-প্ৰদৰ্শক হ'ব পাৰে।

৩.৩ :

‘আমেৰিকাৰ সমৃদ্ধি আৰু অদ্বিতীয়তা-পূজা’ প্ৰবন্ধত ড° বৰুৱাই উল্লেখ কৰিছে যে আমেৰিকাবাসীৰ যিকেইটা কথাই তেওঁক অতিকৈ আকৃষ্ট কৰিছিল, সেইকেইটা হৈছে— গতি, কৰ্মব্যস্ততা, প্ৰতিযোগিতা, পৰিশ্ৰম, সংখ্যা-গণনা আৰু জীৱন উপভোগ। (পৃঃ ৮৩)

ড° বৰুৱাই লক্ষ্য কৰিছিল যে আমেৰিকাবাসীৰ জীৱনৰ লক্ষ্য হ’ল ‘অধিক সংগ্ৰহৰ আকাংক্ষা। এই আকাংক্ষা তেওঁলোকৰ সকলো বিষয়তে। খেতিয়ক বা বনুৱাই যেনেকৈ অধিক ধন আহৰণৰ বাবে আকাংক্ষা কৰে, ছাত্ৰসকলে জ্ঞান আহৰণৰ আকাংক্ষা কৰে, তাৰ বাবে পৰিশ্ৰম কৰে আৰু প্ৰতিযোগিতা নামে। এই প্ৰতিযোগিতাৰ মনোভাবে আমেৰিকাবাসীক নিজৰ ভিতৰত, দেশৰ ভিতৰত অধিক সমৃদ্ধিশালী হোৱাত সহায় কৰিছে’। ড° বৰুৱাই উল্লেখ কৰিছে— ‘আমাৰ দেশত প্ৰতিযোগিতা হয় খেল-ধেমালিত; প্ৰতিযোগিতা হয় তৰ্কসভাৰ। কিন্তু পৰিশ্ৰমৰ প্ৰতিযোগিতা, উৎপাদনৰ প্ৰতিযোগিতা, অধ্যয়নৰ-গৱেষণাৰ প্ৰতিযোগিতা ক’ত?....’ ড° বৰুৱাই আক্ষেপেৰে লক্ষ্য কৰিছে যে পৰিশ্ৰম আৰু প্ৰতিযোগিতা— এই দুয়োটা গুণৰে আমাৰ অভাৱ। কামৰ ক্ষেত্ৰত আমি সৰু-বৰ বিচাৰ কৰোঁ। অথচ, আমেৰিকাবাসীয়ে কয় কামৰ সৰু-বৰ নাই। (পৃঃ ৮৫) আমেৰিকাত থকা কালত হোৱা এই চাক্ষুস অভিজ্ঞতাই ড° বৰুৱাক সেই সময়ৰ অসমখনৰ প্ৰতি অধিক সজাগ কৰি তুলিছিল আৰু আমেৰিকাবাসী সমৃদ্ধিশালী হোৱাৰ কাৰণসমূহ বিশ্লেষণৰ জৰিয়তে প্ৰকাৰান্তৰে আমাৰ নতুন প্ৰজন্মক আমেৰিকাবাসীৰ দৰে সমৃদ্ধিশালী হোৱাৰ বাবে অনুপ্ৰাণিত কৰি গৈছে।

৩.৪ :

প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠিৰ শেষ প্ৰবন্ধটি হৈছে ‘মাৰ্কিন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আৰ্জন’। এই প্ৰবন্ধৰ জৰিয়তে সেই সময়ৰ আমেৰিকাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে তেওঁলোকৰ আজৰি সময়ত দোকানত, কাৰ্যালয়ত, শিক্ষানুষ্ঠানত, গাড়ী চলোৱা, পেপাৰ বিলোৱা, কেঁচুৱা ৰখা আদি বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত নিয়োজিত হৈ ধন আৰ্জন কৰে আৰু স্বাৱলম্বী হয়। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীলৈ কৰ্তৃপক্ষই আগবঢ়োৱা বৃত্তিৰ বিনিময়তো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে শ্ৰম দিব লগা হয়।

আনহাতে সত্তৰৰ দশকৰ আমেৰিকাৰ সেই প্ৰেক্ষাপটৰ লগত অসমৰ আজিৰ

পৰিৱেশৰ তুলনা কৰিলেও সম্পূৰ্ণ পৃথক ছবি এখনহে চকুত পৰে। আমেৰিকাৰ সমাজ ব্যৱস্থাৰ লগত আমাৰ সমাজ ব্যৱস্থাৰ যথেষ্টখিনি পাৰ্থক্য আছে যদিও অধিক পৰনিৰ্ভৰশীলতাই আমাক এক কমবিমুখ জাতিত পৰিণত কৰিব পাৰে। দেখা গৈছে, পিতৃ-মাতৃৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীলতাৰ মাত্ৰা বৃদ্ধি পোৱাৰ ফলত আমি কিছুমান নতুন সামাজিক সমস্যাৰ সন্মুখীন হৈছোঁহক।

৪.০ :

সতীশ চন্দ্ৰ কাকতীয়ে *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ৰ 'আগকথা'ত উল্লেখ কৰিছে যে, *অসম বাণী*ত প্ৰকাশৰ বাবে প্ৰবন্ধ পঠাবলৈ কৰা অনুৰোধৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাই ড° বৰুৱাই সতীশ চন্দ্ৰ কাকতীক প্ৰবন্ধ পঠোৱাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল আৰু আশা কৰিছিল যে তেখেতৰ প্ৰবন্ধই মেধাৱী অসমীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক বিদেশত, বিশেষকৈ আমেৰিকাত উচ্চ শিক্ষা পাবলৈ উৎসাহিত কৰিব। 'মাৰ্কিন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আৰ্জন' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত আমেৰিকাত অধ্যয়ন কৰিবলৈ ইচ্ছুক ছাত্ৰ-ছাত্ৰী এইক্ষেত্ৰত কেনে ধৰণে আগবাঢ়ি যাব পাৰে তাৰ উল্লেখ আছে। পশ্চিমৰ কৰ্মশক্তিye তেওঁক সদায় প্ৰেৰণা যোগাইছিল। আমেৰিকাত আৰ্জিত অভিজ্ঞতাই সেই সময়ৰ অসমৰখনৰ প্ৰতি তেওঁক অধিক সচেতন কৰি তুলিছিল। কিহৰ অভাৱত এটা জাতি আন এক জাতি বা দেশৰ সৈতে সমানে আগবাঢ়ি যোৱাত বাধাপ্ৰাপ্ত হয়, তেওঁ ভালদৰে বুজি উঠিছিল আৰু তেখেতৰ প্ৰবন্ধসমূহৰ জৰিয়তে ইয়াক প্ৰকাশ কৰিছিল। বৰুৱাৰ প্ৰবন্ধৰাজি মূলতঃ সেই সময়ৰ অসমবাসীক উদ্দেশ্যি লিখা হৈছিল যদিও, ইয়াৰ সমলসমূহ আজিও সমানেই প্ৰাসংগিক। ❖

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

- ১) বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*, তৃতীয় প্ৰকাশ, জানুৱাৰী, ২০০৪, জাৰ্ণাল এম্পৰিয়াম।
- ২) যোগেন্দ্ৰ নাৰায়ণ জুঞা : *অসমীয়া বিশ্বকোষ* (৪ৰ্থ খণ্ড), অসম সাহিত্য সভা, ২০০৩
- ৩) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা : *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*।
- ৪) সোমনাথ বৰা (সম্পাদিত) : *বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম*, প্ৰথম প্ৰকাশ, নৱেম্বৰ, ২০০৮।
- ৫) হেমন্তকুমাৰ ভৰালী : *অসমকোষ*।

আলোচনী :

- ১) হৰেকৃষ্ণ ডেকা (সম্পাদিত) : গৰীয়সী, নৱেম্বৰ, ২০০৮ সংখ্যা।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন ॥ ৫৫ ॥

বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ চুটিগল্পত ঐতিহ্য-জিজ্ঞাসা আৰু সদৰ্থক দৃষ্টিভংগী

ড° অৰ্চনা দেৱী

১৯০৮ চনত জন্ম গ্ৰহণ কৰি ১৯৬৪ চনত মৃত্যু বৰণ কৰা ড° বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ ৫৬ বছৰীয়া চুটি জীৱন কালৰ শিল্প সাধনাই যিকোনো ব্যক্তিৰ অন্তৰতে শ্ৰদ্ধা আৰু বিশ্বাস সৃষ্টি কৰিব। বৌদ্ধিক জগতত উচ্চপৰ্যায়ৰ গৱেষণামূলক অধ্যয়ণ, ব্যতিক্ৰমী চিন্তা চৰ্চাবে আগস্থান দখল কৰা আন্তৰ্জাতিক খ্যাতিসম্পন্ন পণ্ডিত, শিক্ষক বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাই সৃজনধৰ্মী সাহিত্যতো এক হিবনয় স্থান দখল কৰি আছে। তেখেতৰ বিভিন্ন সৃজন ধৰ্মী সাহিত্যৰ ভিতৰত চুটিগল্পৰ নিৰ্দিষ্ট দুটা দিশ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰাই এই গৱেষণা পত্ৰখনৰ মূল উদ্দেশ্য।

অসমীয়া ভাষা-সংস্কৃতিৰ ঐতিহ্য পৰম্পৰাৰ ধাৰক আৰু বাহক বৰুৱাদেৱৰ গল্পবোৰৰ মাজতো তেওঁৰ ঐতিহ্য সচেতন মনটোৰে প্ৰকাশ ঘটিছে। আমাৰ লোকজীৱন আৰু সাংস্কৃতিক জীৱন এক মাত্ৰিক নহয়, বহু মাত্ৰিক। বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাই গল্পবোৰত লোকজীৱনৰ এই বহুমাত্ৰিক ৰূপটো নৈপুণ্য আৰু দক্ষতাৰে চয়ন কৰিছে। গাঁওকেন্দ্ৰিক আৰু নগৰকেন্দ্ৰিক ভিন্ন ধৰ্মী জীৱন-চৰ্যা, অসমীয়া লোকজীৱনৰ ৰীতি-নীতি, সংস্কাৰ, খোৱা-বোৱা, শোৱা, পিন্ধন-উৰণ, আচাৰ-আচৰণ, কথা-বতৰা, মেলমৰা, বেজ-বেজালি, ভাওনা-সবাহ আদি লোকজীৱনৰ কোনোটো দিশেই বাদ নপৰাকৈ তেওঁ সকলোবোৰ দিশকে অতি সূক্ষ্মভাৱে গল্পত ঠাই দিছে। ইয়াৰ উপৰি অসমৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠী বিলাকৰ মাজত চলা বিভিন্ন উৎসৱ, পৰম্পৰা, লোককথা, কিস্মদন্তি আদিৰ উপৰি তেওঁলোকৰ প্ৰচলিত ভাষাৰ শব্দ কিছুমানো প্ৰয়োজন সাপেক্ষে গল্পবোৰত চয়ন কৰা হৈছে। ইয়াৰ মাজেদি গল্পকাৰৰ ঐতিহ্য জিজ্ঞাসী মনোভাৱে প্ৰকাশ ঘটিছে। বৰুৱাৰ গল্পৰ আন এটা উল্লেখযোগ্য দিশ হৈছে যে তেওঁৰ গল্পবোৰত জীৱনৰ সততা আৰু

মহত্বৰ প্ৰতি এক সুগভীৰ শ্ৰদ্ধা ফুটি উঠিছে। ইয়াৰ মাজেদিয়েই গল্পবোৰত প্ৰকাশ পাইছে জীৱনৰ প্ৰতি সুগভীৰ মোহ আৰু সদৰ্থক দৃষ্টিভংগী। তেনে দৃষ্টিভংগীৰ ৰূপ-বীতিৰ বিচাৰ কৰাই আমাৰ মূল উদ্দেশ্য।

আৱাহনৰ যুগতে গল্পকাৰ ৰূপে আত্মপ্ৰকাশ কৰা বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ গল্প সংকলন দুখন : *পট পৰিৱৰ্ত্তন* (১৯৪৮) আৰু *আঘোপী বাই* (১৯৫০)। দুয়োখন গল্প সংকলনেই বীণা বৰুৱা ছদ্মনামত প্ৰকাশ পাইছে।

পট পৰিৱৰ্ত্তন গল্প পুথিখন ১৯৪৮ চনত দেৱকান্ত বৰুৱাৰ সম্পাদনাত ৰামধেনু প্ৰকাশ ভৱনৰ পৰা ওলাইছিল। *পট পৰিৱৰ্ত্তন*ত মুঠ পাঁচটা গল্প আছে। সেইকেইটা হৈছে ‘পট পৰিৱৰ্ত্তন’, ‘জনসংখ্যা’, ‘এক্সপেৰিমেণ্ট’, ‘প্ৰৱেশ নিষেধ’ আৰু ‘নিউ মাৰ্কেট’।

*পট পৰিৱৰ্ত্তন*ৰ পাঁচটা গল্পৰ ভিতৰত প্ৰথম চাৰিটা গল্পৰ পটভূমি হৈছে কলিকতাৰ কলেজৰ ছোৱালী হোষ্টেল আৰু শেষৰ ‘নিউ মাৰ্কেট’ নামৰ গল্পটোৰ পটভূমি হৈছে কটন কলেজ। গল্প কেইটাৰ মাজেদি হোষ্টেল জীৱনৰ মাধুৰী প্ৰকাশ পাইছে যদিও গল্পকাৰে শ্লেষাত্মক বৰ্ণনাৰে পঞ্চাশৰ দশটোক নব্য শিক্ষিতা নাৰীৰ স্বাধীন চিত্তীয় মনোভাৱ, আত্ম অভিমান, প্ৰেম আৰু বিবাহ সম্পৰ্কীয় দুমুখীয়া দৃষ্টিভংগীক যথার্থ ৰূপত প্ৰতিফলিত কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। মন কৰিবলগীয়া যে এটা জাতিৰ ঐতিহ্য, সংস্কৃতি জীৱন বীক্ষাৰ সূক্ষ্ম দিশবোৰ প্ৰকাশ পায় সেই জাতিটোৰ নাৰী সমাজৰ মাজেদি। *পট পৰিৱৰ্ত্তন*ৰ আটাইকেউটা গল্পৰ কেন্দ্ৰত আছে একোটাকৈ নাৰী চৰিত্ৰ : নীলিমা (পট পৰিৱৰ্ত্তন), গীতা চৌধুৰী (জনসংখ্যা), মিছ দাস (এক্সপেৰিমেণ্ট) নুমলী (প্ৰৱেশ নিষেধ), মিছ দাস (নিউ মাৰ্কেট)। ‘পট পৰিৱৰ্ত্তন’ গল্পত গতানুগতিক জীৱনাদৰ্শৰ প্ৰতি অনীহা প্ৰকাশ কৰি নীলিমাই নিজকে ‘বেচেলৰ ক্ৰীড’ৰ ছোৱালী বুলি ক’লেও গোপনে শিশিৰ চৌধুৰীৰ লগত ভাবৰ আদান-প্ৰদান কৰিছিল। কেনেবাকৈ বান্ধবী প্ৰভাই সেই কথা গম পাই হোষ্টেলত ৰগৰ তুলিলে। নীলিমাই কৌশলেৰে সেয়া প্ৰভাৰ অপপ্ৰচাৰ বুলি দপ্ৰদপালে — “ৰাষ্ট্ৰিকেট যদি নকৰাওঁ, মই নীলিমাই নহওঁ।” অৱশেষত সেই বেচেলৰ ক্ৰীডত নাম ভৰ্তি কৰা নীলিমাই শিশিৰ চৌধুৰীৰ লগত এখন সুখৰ সংসাৰ গঢ়ি তুলিলে। বান্ধবী বীণা বৰুৱাৰ সন্মুখত দাঙি ধৰিলে ‘বিয়া কৰাবৰ নিমিত্তে দীঘলীয়া’ বন্ধুতা। নীলিমাৰ এই দুমুখীয়া স্বভাৱৰ চিত্ৰণৰ মাজেদি গল্পকাৰে ‘পট পৰিৱৰ্ত্তন’ গল্পত নব্য শিক্ষাৰে শিক্ষিতা শ্ৰেণীৰ মানসিকতাত কেনেদৰে তথাকথিত আধুনিকতাৰ প্ৰলেপ পৰিছে আৰু নিজ ঐতিহ্যৰ পৰা ছিন্নমূল হোৱাৰ মানসিকতাই গা কৰি উঠিছে সেই কথা ইংগিতময় আৰু শ্লেষপূৰ্ণ ভাৱে ফুটাই তুলিছে।

‘জনসংখ্যা’ গল্পটোৰ মাজেদি প্ৰেম আৰু বিবাহ সম্পৰ্কীয় তৰল জীৱন বীক্ষাকে

প্ৰকাশ পাইছে। গীতা চৌধুৰীয়ে ভাল পাইছিল ফুকনক। পিছে ঐশ্বৰ্যৰ অহংকাৰ দেখুৱাই ফুকনে গীতাক বুইক গাড়ী এখনকে উপহাৰ দিবলৈ ঠিক কৰিলে। কথাটো জানি গীতাৰ আত্ম সন্মানত লাগিল। গীতাই বিয়া কৰালে বৰুৱাক। চিৰ কুমাৰ হ'ল ফুকন। কিন্তু মৃত্যুৰ আগতে তেওঁৰ বিশাল সম্পত্তি গীতাৰ নামত দি থৈ গ'ল। গীতায়ো সেয়া আনন্দেৰে দ্বিধাহীন ভাৱে 'মোৰ' বুলি গ্ৰহণ কৰিলে। গল্পটোৰ মাজেদি স্কুল জীৱনবোধ প্ৰকাশ পালেও, জীৱন সম্পৰ্কে এটা সদৰ্থক দৃষ্টিভংগী প্ৰকাশ পাইছে।

'এক্সপেৰিমেণ্ট' গল্পটোতো বৰুৱাৰ লগত প্ৰেমত বিফল মনোৰথ হৈ চিৰদিন 'আনমেৰেড' হৈ থাকিম বুলি প্ৰতিজ্ঞা কৰা দাসে বৰুৱাৰ পুৰণি বন্ধু দাৰ্জিলিঙৰ চাহ বাগিচাৰ প্লেণ্টাৰৰ ল'ৰা এজনক বিয়া পাতিলে। চৰিত্ৰটোৰ মাজেদি জীৱনটো ইতিবাচক কৰাৰ প্ৰৱণতা প্ৰতিফলিত হৈছে। সেইদৰে গল্পটোত বৰ্তমানৰ শিক্ষিতা নাৰীৰ চহৰমুখী মানসিকতাই কেনে ঐতিহ্য বিমুখ মনোভাৱৰ সৃষ্টি কৰিছে, সেইয়া এনেদৰে প্ৰকাশ পাইছে—

সাতাম পুৰুষীয়া সেই ষ্টেৰিৰ টাইপৰ পেটেণ্ট মাৰ্কা মেখেলা

পিন্ধাতনো কিবা আৰ্ট আছেনে (এক্সপেৰিমেণ্ট, পৃঃ ৩৭)

'প্ৰৱেশ নিবেধ' গল্পটোৰ মাজেদিও নুমলীৰ প্ৰেম সম্পৰ্কীয় তৰল জীৱন বীক্ষাৰ লগতে অজিত চৌধুৰীৰ বক্তব্যৰ মাজেদি জীৱন সম্পৰ্কীয় সদৰ্থক দৃষ্টিভংগীকে প্ৰকাশ পাইছে। 'নিউ মাৰ্কেট' গল্পটোৰ মাজেদিও নব্যশিক্ষিতৰ চহৰমুখী মানসিকতা আৰু নিজৰ ঐতিহ্যৰ প্ৰতি থকা হীনমান্যতাবোধ প্ৰকাশ পাইছে। উদাহৰণ স্বৰূপে—

“কেটেঙ কলেজ'ৰ ল'ৰাই বোলে আমাৰ বেনাৰছ আৰু কলিকতাত

পঢ়া ছোৱালী কেইজনীৰ সমানো বাহিৰা কথা নাজানে।

তেওঁলোকে হেনো জানে সভা-সমিতি পাতিব, বক্তৃতা দিব আৰু

পিন্ধা উৰাৰ ন ন ষ্টাইল আৱিষ্কাৰ কৰিব।” (নিউমাৰ্কেট, পৃঃ ৬১)

পট পৰিৱৰ্তনৰ গল্প কেইটা বিচাৰ কৰি চালে দেখা যায় ঐতিহ্য আৰু সংস্কৃতিৰ সচেতন পৰ্যবেক্ষক বীণা বৰুৱাই তেওঁৰ গল্প কেইটাত 'আইৰনি'ৰ মাজেদি পঞ্চাশৰ দশকটোত নব্য শিক্ষিত শ্ৰেণীটোৰ তথাকথিত পশ্চিমীয়া আচাৰ আচৰণৰ বোল সনা আধুনিক জীৱনৰ প্ৰতি মোহ আৰু নিজৰ ঐতিহ্যৰ প্ৰতি অৱহেলাসূচক মনোভাৱ ফুটাই তুলিবলৈ সক্ষম হৈছে। লগতে তেওঁৰ গল্পবোৰৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য স্বৰূপ জীৱনৰ প্ৰতি সদৰ্থক দৃষ্টিভংগীয়ে উল্লিখিত গল্প কেইটাও ডুমুকি নমৰাকৈ থকা নাই।

আঘোণী বাই গল্প সংকলনখনত মুঠ পাঁচটা গল্প আছে। সেইকেইটা হৈছে ক্ৰমে 'আঘোণী বাই', 'অসমাপিকা', 'লাপেলি', 'দেউতা এজন্য পইচা' আৰু 'শেষ নিৰ্মালী'।

উল্লিখিত গল্প কেইটাৰ মাজেদি গল্পকাৰৰ গল্প ৰচনা দক্ষতাই প্ৰকাশ পোৱা নাই, শ্ৰেষ্ঠতাও নিশ্চিত হৈছে। বিশেষকৈ ঐতিহ্যজিঞ্জাসু ড° বৰুৱাৰ ঐতিহ্য আৰু সংস্কৃতি পৰায়ণ মনটো গল্পকেইটাৰ ৰচনা কৌশলৰ মাজেদি অতি স্পষ্টভাৱে প্ৰকাশ পাইছে। বীণা বৰুৱা ছদ্মনামত ৰচনা কৰা গল্পপুথি খনৰ উচৰ্গা পত্ৰতে গল্পকাৰে লিখিছে, “বাঘিণী বাই আৰু গুণাই ককাই, সময়ৰ বালিত তোমালোকে কোনো সাঁচ থৈ যোৱা নাই সাঁচা, কিন্তু গাঁওখনৰ সৰু বৰ সকলো কথাতে আনন্দ পাবলৈ তোমালোকেই সৰুতে মোক শিকলা। সেই সোঁৱৰণতে আজি *আঘোণী বাই*” উল্লিখিত কথাখিনিৰ পৰাই গল্প কেইটাৰ মাজেদি গল্পকাৰৰ অসমীয়া লোকজীৱনটোৰ বহুমাট্ৰিক ৰূপটো প্ৰতিফলিত কৰাৰ চেষ্টা প্ৰকাশ পাইছে।

আঘোণী বাই গল্প সংকলনখনৰ প্ৰথম গল্প ‘আঘোণী বাই’ গল্পটোৰ মাজেদি গল্পকাৰৰ গল্প ৰচনাৰ নৈপুণ্য প্ৰকাশ পোৱাৰ লগতে ঐতিহ্য জিঞ্জাসাৰো বিস্ময়কৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। তেনেই সাধাৰণ দুখীয়া বুঢ়ী মানুহ এগৰাকীৰ অতীত আৰু বৰ্তমানৰ দুখৰ সাঁকোত, তেওঁ অসমীয়া লোক জীৱনটোৰ সকলো দিশ ইমান নিখুঁতভাৱে থিয় কৰাইছে যে সেয়া বিন্দুতে সিদ্ধু সদৃশ হৈ পৰিছে।

কলঙৰ পাৰৰ সৰু এখন চহৰত আঘোণীয়ে ৰতনৰ লগত সুখৰ সংসাৰ কৰিছিল, পিছে আঘোণীৰ প্ৰথম সন্তান লয়নীৰ চাৰিবছৰ নৌ হওঁতেই ৰতন ঢুকাল। তাৰ পিছৰ পৰাই বাংলালী আঘোণীৰ হাঁহিমুখ কোনেও নেদেখা হ’ল। সময়ৰ সোঁতত লয়নী গাভৰু হ’ল আৰু গাঁৱৰে পদোৰ লগত আঘোণীৰ অজ্ঞাতে বিয়া সোমাল। অৱশেষত লয়নীৰ ওপৰত থকা অভিমান আঘোণীৰ যেতিয়া শেষ হ’ল তেতিয়ালৈ লয়নীয়েও এই পৃথিৱীৰ পৰা চিৰ বিদায় মাগিব হ’ল। পয়া লগা ছোৱালী এজনী জন্ম দি লয়নী ঢুকাল। সংসাৰৰ পৰা পোৱা দুখ যন্ত্ৰণাই আঘোণীক যেন প্ৰস্তৰখণ্ডলৈ ৰূপান্তৰিত কৰিলে। তথাপি আঘোণী জীৱনৰ প্ৰতি বীতশ্ৰদ্ধ হৈ জীৱন বিমুখ হৈ উঠা নাই, বৰং শেষ হ’ব খোজা জীৱনৰ মায়াৰ প্ৰাস্তত আকৌ নতুন মায়াই যেন আঘোণীক জীৱনৰ মাজলৈ আজুৰি আনিছে। চৰিত্ৰটোৰ মাজেদি প্ৰকাশ পোৱা জীৱনমুখি দৃষ্টিভংগীয়ে গল্পকাৰৰ জীৱন সম্পৰ্কীয় সদৰ্থক দৃষ্টি ভংগীৰে প্ৰতিফলন ঘটাইছে বুলি ক’ব পাৰি।

গল্পটোত আঘোণী বুঢ়ীৰ পুৱাৰ পৰা গধূলিলৈকে থকা জীৱন-চৰ্যাৰ মাজত অসমীয়া লোকজীৱন-চৰ্যাও অতি সুন্দৰকৈ ফুটি উঠিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে—

ঘৰুৱা কথাৰ আঘোণী বুঢ়ী জীৱন্ত গেজেট। কোন ঘৰত কাৰ
বেমাৰ হৈছে, কাৰ ঘৰত কেতিয়া আই নাম, বৰ সবাহ,
সকলোৰে ভু-ভা বুঢ়ীয়ে নোলোৱাকৈ নেথাকে। চিৰস্বাদাৰৰ

ন-বোৱাৰীৰ কঁচুশাক খাবৰ মন গ'ল, বৰুৱানীক ঢেঁকীয়া শাক লাগে, ফুকননীয়ে তিতা খাবলৈ বিচাৰিও শোকোতা এমুঠিৰ অভাৱত ইমান দিনে খাব পৰা নাই, গৌঁসাইৰ ছোৱালীজনীয়ে পচলা খাওঁ বুলি কাৰো হতুৱাই আঠীয়াকলৰ পুলি এটাও আনিব পৰা নাই। এওঁলোক সকলোৰে আশা পূৰণৰ ঘাই থল হ'ল আঘোণী বাই। (পৃঃ ৩)

ঐতিহ্যপ্ৰেমী ড° বৰুৱাই যেন ঐতিহ্যৰ আলাই-আথানি সহিব নোৱাৰে। সূক্ষ্মভাৱে পৰ্যবেক্ষণ কৰিলে তেওঁৰ এই মনোভাব আঘোণী বুঢ়ী চৰিত্ৰটোৰ মাজেদি কোনো কোনো অংশত প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়। যেনে— চৰু টেকেলি লোকে দলিয়াই পেলোৱা বুঢ়ীয়ে সহিব নোৱাৰে। সেই দেখিয়েই এই আশ্ৰয়হীন মাটিৰ পদাৰ্থবোৰ বুটলি আনি নিজৰ ঘৰত ঠাই দিছেহি।

গল্পটোত অসমীয়া লোকজীৱনটো দৈনন্দিন যাপনৰ যি ৰূপ, তেওঁলোকৰ জীৱন চৰ্যা, ৰীতি-নীতি সংস্কাৰ, খোৱা-বোৱা, পিন্ধা-উৰা, শোৱা-বহা, মেল মৰা, ভাওনা-সবাহ, বেজ-বেজালি এই আটাইবোৰ কথা এটা চুটিগল্পৰ ঠেক পৰিসৰৰ মাজত ফুটাই তুলিব পৰাটো কেৱল গল্পকাৰৰ অসামান্য দক্ষতাই নহয়, বিন্ময়কৰ প্ৰতিভাৰো নিদৰ্শন। এজন পাঠকৰ দৃষ্টিৰে ক'ব পাৰি যে বৰুৱাই যদি 'আঘোণী বাই'ৰ বাহিৰে আন গল্প ৰচনা নকৰিলেহেঁতেনো, তেতিয়াহলেও তেওঁ কেৱল আঘোণী বাই গল্পটোৰ যোগেদিয়েই অসমীয়া গল্পসাহিত্যৰ এগৰাকী শ্ৰেষ্ঠ গল্পকাৰৰ স্থায়ী আসন নিশ্চিত ভাৱে দখল কৰি থাকিলেহেঁতেন।

গল্পৰ কলাকৌশলৰ ফালৰ পৰা 'অসমাপিকা' গল্পটোৰ আৰম্ভণিৰ আয়ৰণি আৰু উৎকৰ্ষৰ সুন্দৰ প্ৰয়োগে গল্পটোক সাৰ্থকতা দান কৰিছে। গল্পটোত বিদেশী প্ৰব্ৰজনৰ বিষয়টো কৌশলেৰে উত্থাপন কৰা হৈছে। নগাওঁ জিলাৰ ৰূপহী অঞ্চলটো ময়মনছিঙৰ মুছলমান সম্প্ৰদায়ৰ লোক সকলে কেনেকৈ অধিগ্ৰহণ কৰিছে সেয়া শ্লেষপূৰ্ণভাৱে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। অঞ্চলটোত বৰ্তমানে অসমীয়া বুলিবলৈ চিলচীয়া হিন্দু কেইঘৰমান, নমোশূদ্ৰৰ চুবুৰি এটা আৰু মহেন্দ্ৰ দুৱৰাৰ পৰিয়ালটো। গল্পটোত মহেন্দ্ৰ দুৱৰাৰ পৰিয়ালটোৰ লগত বঙালী ষ্টেচন মাষ্টৰৰ পৰিয়ালটোৰ বন্ধুত্বৰ সুৰুঙাইদি সোমাই আহিছে বঙালী সাজপাৰৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ। ডাক্তৰ দুৱৰাই পূজাত ঘৈণীয়েক কমলাক উপহাৰ দিবলৈ বিচাৰিছে এখন 'পদুমফুলীয়া ঢাকায়্যা শাৰী' গল্পটোৰ মাজেদি আমাৰ ঐতিহ্য আৰু সংস্কৃতিৰ ওপৰত কেনেকৈ বিদেশী সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ পৰিবলৈ লৈছে তাৰে ইঙ্গিতধৰ্মী প্ৰকাশ ঘটিছে। গল্পটোত ডাক্তৰৰ পত্নী কমলাই জীয়েক লাহুক মাটিমাহ

আৰু ঔ-বীজেৰে মূৰ ধুওৱা প্ৰসংগটোৱে অসমীয়া লোকজীৱন চৰ্চাৰ বিশিষ্ট ৰূপ এটা প্ৰকাশ কৰিছে। সেইদৰে 'জাগি শুবা বাচি খাবা' প্ৰবাদৰ মাজেৰেও ঐতিহ্যপ্ৰেমী বৰুৱাদেৱেই ভূমুকি মাৰি গৈছে। গল্পটো ডাক্তৰৰ মৃত্যুৰে কৰুণ সমাপ্তি ঘটিছে যদিও গল্পটোত জীৱন স্পৃহাও প্ৰকাশ পাইছে।

'লাপেলি' গল্পটোত ডাক্তৰ আৰু নাগিনী ছোৱালী লাপেলিৰ আন্তৰিক প্ৰেমৰ মাজেদি অনাবিল ভালপোৱাৰ প্ৰকাশ ঘটিছে যদিও গল্পটোৰ মূল আকৰ্ষণ নগা লোকজীৱনৰ সৌন্দৰ্য বৰ্ণনাতহে সোমাই আছে। গল্পটোত নগা লোকজীৱনৰ বীতিনীতি, পৰম্পৰা, সংস্কাৰ, লোক বিশ্বাস, কিস্মদন্তি আদি বৰুৱাদেৱে কৌশলেৰে প্ৰকাশ কৰিছে। এইবোৰৰ মাজেদি গল্পকাৰৰ ঐতিহ্য জিজ্ঞাসু মনোভাৱৰে প্ৰতিফলন ঘটিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে নগাসকলে ডিঙিত পিন্ধা 'অচেথিলা' আৰু 'অমিনিছ' নামৰ মালাৰ মাজত থকা পৰম্পৰাজনিত পাৰ্থক্যৰ কথা, আও, আঙ্গামি, লোটা, চেমা চুচুমি সম্প্ৰদায়ৰ লগত ভৈয়ামৰ মানুহৰ সম্পৰ্ক, সিহঁত পৃথক হোৱাৰ কিস্মদন্তি, ডাক্তৰৰ অসুখত থুমোমিৰ বেজালি চিকিৎসা আদিৰ উল্লিখনে গল্পকাৰৰ এনে ঐতিহ্য পৰায়ণ মনোভাৱৰে নিদৰ্শন দাঙি ধৰে। গল্পটোত নগা সকলে পালন কৰা 'গেনা উৎসৱ' ৰ বিষয়েও এক সাংস্কৃতিক অনুসন্ধানী দৃষ্টিৰে অথচ গল্পৰ কলা-কৌশলত অকণো ব্যাঘাত নজন্মোৱাকৈ কলাত্মক বৰ্ণনা দাঙি ধৰা হৈছে। গল্পটোত লাপেলিৰ মৃত্যুৰে জীৱনৰ অৱসান ঘটাই দেখুৱালেও প্ৰেমৰ একনিষ্ঠতা আৰু মহত্ব প্ৰকাশেৰে জীৱনৰ সদৰ্থক দিশটোকে আঙুলিয়াই দিছে।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ প্ৰতিভাৰ পৰিধি সুগভীৰ আৰু ব্যাপক। সংখ্যাৰ লেখেৰে তেখেতে বেছি গল্প লেখা নাছিল; কিন্তু তেখেতৰ গল্পত দেখা যায় বিষয়ৰ বৈচিত্ৰ্য আৰু বৈভৱ। আমাৰ আলোচনাত দুটা বিশেষ বৈশিষ্ট্যৰ আধাৰত চুটিগল্পকাৰ ৰূপে তেখেতৰ প্ৰতিভাৰ উমান ল'বলৈ প্ৰয়াস কৰা হ'ল। ❖

আলোচ্য গ্ৰন্থ :

- ১) বীণা বৰুৱা : পট পৰিৱৰ্ত্তন,
২) ————— : আঘোণী বাই

প্ৰসঙ্গ পুথি :

- ১) নলিনীধৰ ভট্টাচাৰ্য : মহৎ ঐতিহ্য, ষ্টুডেণ্টচ্ ষ্ট'ৰ্চ ১৯৯৯
২) ৰঞ্জিত কুমাৰ গোস্বামী : কথা গুৱাহাটী (২৯)

সামাজিক প্ৰেক্ষাপট আৰু পট পৰিৱৰ্ত্তন

ৰূপাঞ্জলি দেৱী

পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ গল্পসমূহৰ বৈশিষ্ট্য : বীণা বৰুৱা ছদ্মনামেৰে আৱাহন কাকতত গল্প লিখি জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰা গল্পকাৰ গৰাকী হ'ল বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা। তেওঁৰ দুয়োটা গল্প সংকলন পট পৰিৱৰ্ত্তন (১৯৪৮) আৰু আঘোণী বাঁহ (১৯৫০) ৰ গল্পবোৰ আৱাহন কাকতত প্ৰকাশ হোৱা। 'পট পৰিৱৰ্ত্তন' এটা গল্পৰ শিৰোনাম। সন্দেহ নাই যে এই শিৰোনামাটোৱে অকল অভিধা অৰ্থটোকে সূচনা কৰা নাই। ই ব্যঞ্জিত কৰিছে এক ব্যাপক অৰ্থ। কাৰণ পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ গোটেইকেইটা গল্পৰ ভিতৰতে আবদ্ধ হৈ আছে অসমৰ সমাজ জীৱনৰ প্ৰেক্ষাপট সলনি হোৱাৰ কিছুমান যুগমীয়া দৃশ্য।

উপন্যাস, গল্প বা অন্যান্য ৰচনাৰাজিৰ জৰিয়তে আমি বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ অনন্য সৃষ্টিশীল প্ৰতিভাৰ পৰিচয় পাইছোঁ। কিন্তু পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ গল্প কেইটা পঢ়ি উঠি ধাৰণা হয় যেন এই গল্পকেইটা সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত বীণা বৰুৱাৰ সৃষ্টি প্ৰতিভা একেটা বৃত্তৰ মাজতে আবৰ্ত্তন কৰি আছিল। এনে লাগে যেন গল্প কেইটা একেটা প্ৰসঙ্গ বা একেটা পৰিবেশৰেই সম্প্ৰসাৰিত ৰূপ। অনুমান কৰি ল'ব পাৰি যে বীণা বৰুৱাৰ সময়ছোৱাত অসমৰ সামাজিক প্ৰেক্ষাপটত যি আমূল পৰিৱৰ্ত্তন ঘটিছিল, সেই পৰিৱৰ্ত্তনে তেওঁক একেটা বিন্দুতে থাকি অধিক সংখ্যক গল্প লিখিবলৈ বাধ্য কৰাইছিল। পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ গল্পকেইটাৰ কেইটামান উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্য দেখা যায়—

(ক) পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ আটাইবোৰ গল্প নাৰীকেন্দ্ৰিক।

(খ) গল্পসমূহৰ আটাইবোৰ চৰিত্ৰই শিক্ষাৰ্থী।

(গ) গল্পসমূহ নাৰীকেন্দ্ৰিক হ'লেও ইয়াত নাৰীৰ অন্তৰ্জগত বা অসমীয়া সমাজৰ চিৰন্তন চিনাকি নাৰীজগত দুয়োটাই অনুপস্থিত।

(ঘ) গল্পসমূহত নাৰীক নাৰীৰ দৃষ্টিৰেই চোৱা হৈছে বুলি প্ৰতীয়মান কবিৰ বিচৰা হৈছে। পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ গল্পত লেখক অনুপস্থিত। ইয়াত লেখকৰ কোনো ভূমিকা নাই। যি কৈছে গল্পৰ চৰিত্ৰই কৈছে, যি কৰিছে গল্পৰ চৰিত্ৰসমূহে কৰিছে আৰু যি কৰাইছে পৰিৱেশ-পৰিস্থিতিয়ে কৰাইছে।

(ঙ) গল্প কেইটাৰ পৰিৱেশ হৈছে ছাত্ৰাবাস বা ছাত্ৰীনিবাস।

নগৰ-গাঁও, জনজাতি, চাহ-জনজাতি এই সকলোৰে জীৱনৰ ছবি অক্ষনত সমানে দক্ষতা থকা বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই 'আৱাহন' কাকতত প্ৰকাশিত এই পাঁচোটা গল্পৰ বাবে কিয় একোটা শৈলী, একেই পৰিৱেশ আৰু একেধৰণৰ চৰিত্ৰ নিৰ্বাচন কৰিছিল সেয়া এক বিচাৰ্য বিষয়। অথচ গল্পকেইটা জনপ্ৰিয়ও আছিল; কাৰণ তাকে নোহোৱা হ'লে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা গল্পকাৰ হিচাপে অসমীয়া জনসমাজৰ জনপ্ৰিয় নাম নহ'লহেঁতেন। গল্প নিৰ্মাণত দেখা দিয়া উঁমৈহতীয়া শৈলী বা ইয়াৰ সামগ্ৰিক আৱেদনৰ ঐক্যৰ কাৰণ বিচাৰ কৰিবলৈ আমি ঘূৰি চাব লাগিব পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ পটভূমিলৈ।

পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ সামাজিক প্ৰেক্ষাপট : পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ গল্প 'আৱাহন' কাকতত প্ৰকাশিত গল্প। 'আৱাহন যুগ' (১৯২৯-১৯৪৩) অসমীয়া গল্প-সাহিত্যৰ প্ৰথমটো উজ্জ্বল যুগ। 'জোনাকী'ৰ পাতত জন্ম লাভ কৰা অসমীয়া চুটি গল্পৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰত 'আৱাহন' আলোচনীয়ে এক বিশেষ ভূমিকা লৈছিল। তাৰ বাবে 'আৱাহন' কাকতৰ লেখকসকলক সহায় কৰিছিল সম-সাময়িক পৰিৱেশ-পৰিস্থিতিয়ে। পটভূমিৰ কোনবোৰ কাৰকেনো বীণা বৰুৱাক একেশৈলীৰ গল্প ৰচনা কৰিবৰ বাবে অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছিল; সেই কথা বিশ্লেষণ কৰিলে নিম্নোক্ত দিশকেইটা চকুত পৰে—

ক) এই সময়ছোৱাত অসমত শিক্ষিতাৰ হাৰ লাহে লাহে বাঢ়ি আহিছিল। ১৯০১ চনত অসমত প্ৰথমখন উচ্চ শিক্ষাৰ অনুষ্ঠান কটন কলেজ স্থাপিত হয়। গতিকে দেশত শিক্ষা ব্যৱস্থা বা উচ্চ শিক্ষাৰ প্ৰসাৰে শিক্ষিতৰ হাৰ বৃদ্ধি কৰাটো সমাজৰ বাবে নতুন এটা সমস্যাস্বৰূপ হৈ পৰিছিল।

খ) ১৯২৯ চনত কটন কলেজত নাৰী শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা প্ৰবৰ্ত্তন কৰা হয়। উল্লেখযোগ্য যে 'আৱাহন' কাকতৰ জন্মবৰ্ষও ১৯২৯। ১৯২৫ চনত অসমত চন্দ্ৰপ্ৰভা শইকীয়ানীৰ নেতৃত্বত আনুষ্ঠানিকভাৱে অসম প্ৰাদেশিক মহিলা সমিতি স্থাপিত হয়। গতিকে নাৰীৰ মাজত শিক্ষা বিস্তাৰ, নাৰীও অৰ্থনৈতিকভাৱে স্বাৱলম্বী হ'ব বিচৰা, কু-সংস্কাৰ আৰু অন্ধবিশ্বাসৰ পৰা মুক্ত হৈ নাৰীয়ে নিজস্ব চিন্তাৰে পৰিচালিত হোৱা, যুগ যুগ ধৰি পাকঘৰৰ ধোঁৱা, সন্তান-প্ৰতিপালন, আৰু ঘৰৰ চাৰিবেৰৰ মাজত থকা নাৰী মুক্ত মনে বাহিৰলৈ

আহি শিক্ষাগ্ৰহণ কৰাটো অসমৰ অসমীয়া মানসিকতাৰ বাবে এক চমকপ্ৰদ বিষয় হৈ পৰিছিল।

গ) 'আৱাহন যুগ'ৰ আশে-পাশে এই সময়খিনিত অসমীয়া আচ্যৱন্ত মানুহখিনিৰ বহুতে কলিকতাত উচ্চ শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল। 'আৱাহন' কাকতৰ গল্পকাৰসকলবোৰে বেছিভাগেই আছিল কলিকতাত উচ্চ শিক্ষা গ্ৰহণ কৰি থকা চফল ডেকা।

ঘ) এইখিনি সময়তে বিজ্ঞানৰ নতুন নতুন আৱিষ্কাৰে কিছুসংখ্যক অসমীয়া মানুহৰ জীৱিকা নিৰ্বাহৰ ধাৰা সলনি কৰি দিছিল। পদাৰ্থবিজ্ঞান, জীৱবিজ্ঞান আৰু মনোবিজ্ঞানৰ নতুন নতুন আৱিষ্কাৰে অসমৰ জনজীৱনলৈও পৰিৱৰ্তন অনা চকুত পৰিছিল।

'আৱাহন'ত প্ৰকাশ হোৱা গল্পসমূহৰ বিষয়বস্তু বিচিত্ৰতাৰে ভৰপূৰ। ওপৰত উল্লেখ কৰা 'আৱাহন'ৰ সম-সাময়িক সময়ছোৱাৰ পটভূমিত দেখা দিয়া কাৰণসমূহৰ উপৰিও বিভিন্ন উপসৰ্গই 'আৱাহন'ৰ গল্পৰ বিচিত্ৰতাত হাত উজান দিছিল। কিন্তু বীণা বৰুৱাৰ পট পৰিৱৰ্তনত সামাজিক প্ৰেক্ষাপটত ওপৰোক্ত কাৰকসমূহৰ ছবিহে পৰিলক্ষিত হৈছে।

পট পৰিৱৰ্তনত সামাজিক প্ৰেক্ষাপটৰ প্ৰতিফলন : পট পৰিৱৰ্তন' নামৰ গল্পটোৰ শিৰোনামত অসমীয়া সমাজখনৰ সামাজিক পৰিৱৰ্তনৰ আভাস আছে, যি পৰিৱৰ্তনৰ লগত ইয়াৰ আগলৈকে অসমীয়া মানুহৰ কাহানিও পৰিচয় নাছিল। গল্পটোৰ আৰম্ভণিতে চিত্ৰিত হৈছে নাৰী মনত লুকাই থকা মুক্তিৰ হেঁপাহ—

ছোৱালীবোৰো মানুহ। ল'ৰাহঁতৰ নিচিনাকৈ আমিও খাওঁ-শোওঁ
-পঢ়োঁ। উচ্চ আশা-আকাংক্ষা আমাৰো নোহোৱা নহয়। সেই
কাৰণেই আই-বোপাই, ভাই-ভনীক এৰি থৈ কলিকতাত
অকলশৰীয়া জীৱন কটাইছোঁহি। অৱশ্যে হোষ্টেলবিলাক নোহোৱা
হ'লে কলেজীয়া জীৱনৰ সোৱাদ বহুখিনিয়েই কমিলহেঁতেন।
হোষ্টেলত থাকিলে ঘৰৰ কথালৈ মনত নপৰে। জীৱনত বন্ধু
গোটোৱাৰ এইখিনিয়েই সুৰদী সময়।

এয়া মুক্তিৰ সোৱাদ বিচৰা শিক্ষিত নাৰীৰ মনৰ বতৰা। 'আৱাহন'ৰ গল্পৰ মাজেদি বাজি উঠিছে মুক্তিৰ উন্মাদনা, কল্পনাৰ স্বতন্ত্ৰতা। কিছুমান গল্পৰ মাজেদি নিৰংকুশ ভাব-বিলাস নানান ৰং নানান ৰূপৰ মাধ্যমেৰে প্ৰকাশিত হৈ উঠিছে। বীণা বৰুৱাৰ 'পট পৰিৱৰ্তন' এই লক্ষণৰে গল্প।

নাৰী যেতিয়া পুৰুষৰ সৈতে সমানে শিক্ষিত হ'ব ধৰিছিল, শিক্ষিতাৰ হাৰ যেতিয়া সমাজত বাঢ়ি গৈছিল স্বাভাৱিকতে পুৰুষৰ কৰ্ম সংস্থাপনৰ প্ৰতি এটা ভাবুকি আহি পৰিছিল।

এই কথাৰ সন্ত্ৰেদ 'জনসংখ্যা' নামৰ গল্পটোত এনেদৰে পোৱা যায়—

শিক্ষিত ছোৱালী বিয়া কৰালে বৰ্তমান সময়ত আমাৰ নিচিনা
'বেকাৰ'ৰ সমস্যা সমাধান হ'ব। আজিকালি বছৰে বছৰে অনেক
ছোৱালী স্কুল স্থাপন হৈছে। শিক্ষিতা ছোৱালী বিয়া কৰালে
তেওঁলোকে মাষ্টাৰী কৰি আমাক পোহপাল দিব পাৰিব।

গান্ধীৰ নাৰীমুক্তি আন্দোলন, পাশ্চাত্য মুক্ত নাৰীৰ আৰ্হি, ন কৈ গঢ় লৈ উঠা
উদাৰনৈতিক মানৱিকতাবাদ আৰু গণতান্ত্ৰিক মূল্যবোধৰ উপলক্ষিৰ বাবে 'আৱাহন যুগ'ৰ
লেখকসকলে নাৰীৰ প্ৰতি বিশেষ দৃষ্টিভংগী গঢ়ি তুলিছিল।^২ বীণা বৰুৱাৰ গল্পও তাৰ
ব্যতিক্ৰম নহয়। বীণা বৰুৱাৰ গল্পত নাৰীৰ প্ৰতি উদাৰ মনোভাব বহুঠাইত প্ৰকাশ পাইছে।
'প্ৰৱেশ নিষেধ' নামৰ গল্পত তেওঁ উল্লেখ কৰিছে—

সমাজে আমাক এফলীয়াকৈ খোৱাতহে আমি তেওঁলোকৰ মনত
অদ্ভুত জন্তু বুলি পৰিচিত হৈছোঁ। একেলগে পঢ়োঁ, একেঠাইতে
ফুৰোঁ— তথাপি আমাৰ মাজৰ ভাবৰ বা অন্তৰৰ আদান-প্ৰদান
নাই ই কি কথা। তেওঁলোকৰপৰা যিমনেই আঁতৰি থাকিম—
সিমনেই বহুৰূপী হৈ তেওঁলোকক ভুৱা দিম।

একে গল্পতে আন এঠাইত তেওঁ কোৱাইছে—

ছোৱালীবিলাক ইমান নীচ আৰু কলুষিত নহয়। তেওঁলোকৰো
মনৰ শক্তি আৰু হৃদয়ত বল আছে। নিজৰ ভাল-বেয়া
ছোৱালীহঁতেও বুজি পায়। ছোৱালীয়ে ল'ৰাহঁতক বিচাৰে নিজৰ
ককাই-ভাই নাইবা সহপাঠী হিচাপে। পতি বা গুৰু বুলি বৰণ কৰি
নিজক তলতীয়া আৰু পৰাধীনা কৰিবৰ তেওঁলোকৰো ইচ্ছা নাই।

এটা কথা অৱশ্যে ঠিক যে নাৰী জাগৰণৰ ক্ষেত্ৰত বীণা বৰুৱাই যিমান সহৃদয়তা
প্ৰকাশ কৰিছে; তাতকৈ বেছি প্ৰকাশ কৰিছে ব্যঙ্গ-বিদ্ৰূপ। এই ক্ষেত্ৰত এটা কথা ঠিক যে
বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উদাৰ শিক্ষিত মনে হয়তো নাৰী-শিক্ষা নাৰী জাগৰণক সমৰ্থন
কৰিছিল; কিন্তু তেওঁৰেই সাতামপুৰুষীয়া পুৰুষতান্ত্ৰিক মনটো সকলো সময়তে নাৰী
স্বাধীনতাৰ সপক্ষে নাছিল। সেইবাবে তেওঁ একাধিক ঠাইত মুক্ত নাৰীক ব্যঙ্গ বিদ্ৰূপ
কৰিছে। অৱশ্যে নাৰীৰ প্ৰতি কটাক্ষ দৃষ্টি দিবলৈ তেওঁ নাৰীকেই অস্ত্ৰ হিচাপে প্ৰয়োগ
কৰিছে। একাধিক গল্পৰ নাৰীৰ প্ৰতি নাৰীৰ উপহাসবোধ এনেকুৱা ধৰণৰ—

ক) আমাৰ সমাজত বিয়া হৈছে 'অঙ্গন চেল'। আমি হ'লোঁ এই

চেলৰ প্ৰপাৰ্টি, য়েয়ে হায়েষ্ট বিড দিব পাৰিব— তাৰে আমি সম্পত্তি। তদুপৰি বিয়া কৰোৱা তিৰোতা হৈছে ব্যৱহৃত বস্তুৰ নিচিনা। এজন পুৰুষে ব্যৱহাৰ কৰিলে অন্য এজনে তাক ঘৃণিও নাচায়। (নিউ মাৰ্কেট)

খ) বেছ কৈছা, শুনি বৰ ভাল লাগিছে। কিন্তু এটা কথাহে, সতীত্ব শব্দটো অকল হেমকোষতহে আছে। এই শব্দটোৰ প্ৰেকটিকেল ইউজ নাই হ'বলা। আৰু যদি আছে, তেন্তে অভিধানৰ অৰ্থ ভুল। কি বোলা? (এক্সপেৰিমেণ্ট)

উপহাস বা তাচ্ছিল্য প্ৰয়োগ কৰিবলৈ যাওঁতে বীণা বৰুৱাই অস্ত্ৰ পোনপটীয়াকৈ নিষ্ক্ষেপ কৰা নাই। অৰ্থাৎ লিখকৰ বা গল্পকাৰৰ ভাষাৰে একো কোৱা নাই। সেইবাবে বীণা বৰুৱাৰ গল্পত তীৰ্থক ব্যঙ্গ আছে বুলি ক'ব নোৱাৰি। কাৰণ, এই অস্ত্ৰ কেতিয়াবা যেনেকৈ কাহিনীৰ নাৰী চৰিত্ৰই প্ৰয়োগ কৰিছে, তেনেকৈ কেতিয়াবা পুৰুষ চৰিত্ৰয়ো প্ৰয়োগ কৰিছে। পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ গোটেইকেইটা গল্পৰ উৎপত্তি হৈছে হোষ্টেলীয়া জীৱনৰ আড্ডাক কেন্দ্ৰ কৰি। 'জনসংখ্যা' শীৰ্ষক গল্পটোৰ বাহিৰে 'পট পৰিৱৰ্ত্তন', 'এক্সপেৰিমেণ্ট', 'প্ৰৱেশ নিষেধ', 'নিউ মাৰ্কেট' আদি গোটেইকেইটা গল্পই ছোৱালী হোষ্টেলৰ আজৰি সময়ৰ ৰসিকতা বুলি ক'ব পাৰি। 'জনসংখ্যা' নামৰ গল্পটোৰ বিষয়বস্তুত আনকেইটা গল্পৰ দৰেই কোনো নতুনত্ব নাই, কেৱল এটা ক্ষেত্ৰত ব্যতিক্ৰম আছে যে এই গল্পৰ আড্ডা জমি উঠিছে বয়জ হোষ্টেলত। ইয়াত নাৰীৰ ব্যক্তিগত সমস্যা বা বিষয়ৰ ওপৰত দৃষ্টি দি নাৰীক সমালোচনা কৰাতকৈ সমালোচনা কৰিছে নাৰীৰ সামাজিক ৰূপটোৰ ওপৰত গুৰুত্ব দি পুৰুষে। নিজৰ সংসাৰখনৰ বাহিৰৰ মুকলি ৰাজ্য এখনত মহিলাৰ প্ৰৱেশ ঘটা বিষয়টোক ইয়াত কটাক্ষ কৰা হৈছে এনেদৰে—

ক) বৰুৱাই নাৰীজাতিৰ প্ৰতি ভক্তিত গদগদ হৈ আৰু কিবা ক'লেহেঁতেন, এনেতে ঈশ্বৰ প্ৰেৰিত দূতৰ দৰে দুৱাৰমুখত দুগৰাকী মহিলাৰ হঠাৎ উপস্থিতিত সকলো স্তব্ধ হৈ গ'ল। বয়সস্থ গৰাকী মহিলা সমিতিৰ সম্পাদিকা, আৰু আমাৰ লগতে পঢ়া বীৰেন বৰুৱাৰ মাক; ইগৰাকী কলেজৰ ছেকেণ্ড ইয়েৰৰ গীতা চৌধুৰী। হোষ্টেলত মহিলাৰ প্ৰৱেশ এটা প্ৰথাৰ দৰেই হৈ পৰিছে। বিশেষতঃ ৰাজহুৱা কামৰ চাঁদা সংগ্ৰহৰ বাবটো মহিলাসকলৰ গাত পৰাত তেখেতসকলৰ গতি মেকুৰীৰ দৰে সৰ্বত্ৰতে অবাধ।

অৱশ্যে ইয়াৰ পৰা সকলোৰে সুবিধা— ৰাজহুৱা পুঁজিৰ মোনাটোত
ধন সৰহকৈ পৰিছে। (জনসংখ্যা)

খ) এনে এটা ল'ৰাৰ হাতত ছোৱালী গতাব পাৰিলে গীতাৰ
জীৱন সুখ-সন্তোষৰ নহৈ নোৱাৰে। তিবোতা মানুহে প্ৰথমে ভাবে
ধন-দৌলতলৈ। বিশেষতঃ চৌধুৰীনীয়ে আজিকালি নিজকে নৱা-
ধৰণত গঢ়ি তুলিছে। গীতাৰ সহায়ত তেওঁ নতুনকৈ ইংৰাজী
শিকিছে; আনকি এই ভাটি বয়সতো তেওঁ মেট্ৰিক পৰীক্ষাটো
দিবৰো ইচ্ছা কৰে। (জনসংখ্যা)

এই মন্তব্য দুটাৰ প্ৰথমটোৰ 'তিবোতা মানুহে প্ৰথমে ভাবে ধন-দৌলতলৈ' আৰু
দ্বিতীয়টোৰ 'বিশেষতঃ ৰাজহুৱা কামৰ চাঁদা সংগ্ৰহৰ বাবটো মহিলাসকলৰ গাত পৰাত
তেখেতসকলৰ গতি মেকুৰীৰ দৰে সৰ্বত্ৰতে অবাধ' বাক্য দুটাৰ দ্বাৰা তিবোতা মানুহক
পোনপটীয়াভাৱেও আক্ৰমণ কৰা দেখা হৈছে।

নাৰীমুক্তিৰ হেঁপাহে পোনপ্ৰথমবাৰৰ বাবে বীণা বৰুৱাৰ গল্প ৰচনাৰ সময়খিনিতে
বিবাহ নামৰ চিৰন্তন ব্যক্তিগত সামাজিক প্ৰথাটোক এটা প্ৰশ্নলৈ ৰূপান্তৰিত কৰিছিল। এই
বিষয়টো 'পট পৰিৱৰ্তন'ত উত্থাপিত হৈছে এনে ধৰণেৰে—

বৰ্তমান বিজ্ঞান আৰু সমাজৰ উন্নতিৰ লগে লগে পৃথিৱীৰ গতি
ভালেখিনি সলনি হৈছে। স্ত্ৰী পুৰুষে নিজকে নিয়োজিত কৰিবলৈ
আৰু নিজৰ মানসিক উৎকৰ্ষ সাধন কৰিবলৈ আজি নানা কামত
লাগিব ধৰিছে। তেনে অৱস্থাত বিয়া প্ৰথাৰে অকল যৌনসুখ
উপলব্ধি কৰি কৰ্মময় জীৱনটি উৰুৱাই দিয়াত কি যুক্তি থাকিব
পাৰে? বিবাহ প্ৰথা আছে দেখিয়েই আমাৰ সাহিত্য ধৰ্ম সকলোতে
অশ্লীলতাৰ সমাবেশ।

এই গল্পটোৰ বীণা নামৰ চৰিত্ৰটো বিবাহ নামৰ সামাজিক প্ৰথাটোৰ প্ৰতি সম্পূৰ্ণ
বীতশ্ৰদ্ধ। 'পট পৰিৱৰ্তন'ৰ বাকী গোটেইবোৰ নাৰী শিক্ষিত যদিও সকলোৰে পেটাৰ্ণ
একেটাই। উচ্চ শিক্ষাৰ লগতে ভাল জীৱনসঙ্গী সকলোৰে জীৱনৰ চৰম লক্ষ্য; কিন্তু বীণা
নামৰ চৰিত্ৰটোত পাশ্চাত্য দেশৰ মুক্ত নাৰীৰ জীৱনৰ আদৰ্শৰ প্ৰতিফলন দেখা যায়।
'বিবাহিত জীৱনলৈ ধিকাৰ জন্মিল'— এই বাক্যটোৰে 'পট পৰিৱৰ্তন' নামৰ গল্পটোৰ
সামৰণি মৰা হৈছে। গল্পটোৰ নায়িকা অবিবাহিতা বীণা বৰুৱা আৰু তেওঁৰ জীৱনৰ আচহুৱা
আদৰ্শৰ লগত পোনপ্ৰথমবাৰৰ বাবে অসমীয়া নাৰী চিনাকি হোৱাৰ সুযোগ পাইছিল।
গল্পটোৰ 'পট পৰিৱৰ্তন' নামটোৰ সাৰ্থকতাও এইখিনিতে।

কলিকতাত উচ্চ শিক্ষা গ্ৰহণ কৰাটো সেই সময়ৰ (আবাহন যুগৰ) আঢ়ায়ত অসমীয়া মানুহখিনিয়ে অকল প্ৰয়োজন বুলি ভবাই নহয়, ই তেওঁলোকৰ বাবে আছিল এটা বিলাসো। সেইখিনি সময়ৰ অসমীয়া মানুহৰ কটন কলেজ আৰু কলিকতীয়া শিক্ষা সম্পৰ্কীয় ধাৰণা কেনেকুৱা আছিল তাৰ এখন নিখুঁত ছবি 'নিউ মাৰ্কেট' নামৰ গল্পত পোৱা যায় এনেদৰে—

হয় কলিকতা নহয় বেনাৰছ। ইয়াৰে যেই সেই এঠাইলৈ আমাৰ যাবৰ মন। গুৱাহাটীৰ কলেজতনো কোনোবাই টকা খৰচ কৰি পঢ়িবলৈ যায়নে? চহৰীয়া জীৱন উপভোগ কৰিব নোৱাৰিলে শিক্ষা সম্পূৰ্ণ নহয়। অকল কিতাপ মুখস্থ কৰি ইউনিভাৰ্চিটিৰ পৰীক্ষা পাচ কৰিলেইতো জ্ঞান অৰ্জন কৰা নহ'ল।

অন্য প্ৰসঙ্গত সেই গল্পতে তেওঁ উল্লেখ কৰিছে—

আমাৰ হেড মিষ্ট্ৰেচে 'কেটেঙ কলেজ'ৰ লবাবোৰক দুচকু পাৰি দেখিবাই নোৱাৰিছিল। তাঁহাতৰ কথা তেওঁৰ মুখতহে শুনিবলৈ ভাল। 'কেটেঙ কলেজ'ৰ ল'বাই বোলে আমাৰ বেনাৰছ আৰু কলিকতাত পঢ়া ছোৱালীকেইজনীৰ সমানো বাহিৰা কথা নাজানে।

'নিউ মাৰ্কেট' নামৰ গল্পটোৰ শিৰোনামাটোও ব্যঞ্জনাধৰ্মী। ইয়াত যি দুখন নিউ মাৰ্কেট সম্পৰ্কে লেখকে ক'ব বিচাৰিছে, সেই মাৰ্কেট দুখন হৈছে শিক্ষা আৰু বিয়াৰ মাৰ্কেট। শিক্ষাৰ মাৰ্কেটখনৰ ক্ষেত্ৰত যেনেকৈ কলিকতা আৰু বেনাৰছকহে আগস্থান দিয়া হৈছিল তেনেকৈ বিয়াৰ মাৰ্কেটখনতো বেছি গুৰুত্ব দিয়া হৈছিল অসমীয়া ল'ৰাৰ বিপৰীতে কৰ্মক্ষম বঙালী ল'ৰাৰ ওপৰত। সেইফালৰ পৰা চাবলৈ গ'লে অসমীয়া মানুহৰ ৰক্ষণশীল মানসিকতাৰ পৰিৱৰ্ত্তন ঘটি বিয়াৰ ক্ষেত্ৰত আন সম্প্ৰদায়ৰ ল'ৰাক গুৰুত্ব দিয়াৰ বৰ্ত্তমানো চলি থকা যিটো পৰম্পৰা, সেই পৰম্পৰাটোৰ শুভ আৰম্ভণিৰ আগলি বতৰা দিছিলহি এই 'নিউ মাৰ্কেট' নামৰ গল্পটোৱে। গতিকে গল্পটোত এটা সময়োচিত্ত বাণী আছে।

বীণা বৰুৱাৰ গল্প ৰচনাৰ সময়ছোৱাত বিজ্ঞানৰ নতুন নতুন আৱিষ্কাৰ সমূহৰ লগত সমগ্ৰ অসমবাসী নহ'লেও অন্ততঃ শিক্ষিত যুৱক-যুৱতী চামৰ পৰিচয় ঘটিছিল। এই কথা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ আঙা জমি থকা অৱস্থাত বাৰে বাৰে প্ৰতিপন্ন হয়। 'জনসংখ্যা' নামৰ গল্পত আইন কলেজৰ ছাত্ৰৰ মুখৰ ভাষণত 'নীতি নিয়মৰ আদৰ্শৰ বৰখুটা উভালি পৰিল। ডেকা-গাভৰুৰ অবাধ মিলন প্ৰকৃতিৰ অপৰিহাৰ্য নীতি বুলি সকলোৱে মানি লৈছে। গাঁৱে গাঁৱেই বাৰ্থ কন্ট্ৰোলৰ ক্লিনিক স্থাপিত হৈছে।' —গল্পটোৰ এই বক্তব্য মানুহৰ চিৰাচৰিত নীতি-নিয়মৰ বিৰুদ্ধে বিজ্ঞানৰ জয়যাত্ৰাৰ ঘোষণা। ঘোষণাৰ ভূমিকাত আছে সমাজৰ নতুন প্ৰজন্ম। গল্পটোৰ অন্য এঠাইত আছে—

যদি জনসংখ্যাৰ ইমান প্ৰয়োজন, তেন্তে 'টেণ্ট টিউব বেবী' তৈয়াৰ কৰিবৰ নিমিত্তে চেণ্টা নকৰে কিয়? জইণ্ট ষ্টক কোম্পানী কৰি ফেল্ডৰী খোলক 'অ'ভাৰ প্ৰডাকচন' কৰি দেশত মানুহৰ মাৰ্কেট বঢ়াই দিয়ক।

অসমীয়া মানুহে আগেয়ে কেতিয়াও নাম নুশুনা কিছুমান আচহুৱা বস্তুৰ আলোচনাৰে 'জনসংখ্যা' গল্পটো সমৃদ্ধ। গল্পটোৰ সামগ্ৰিক বস্তুব্যত এটা ব্যঙ্গৰ সুৰ প্ৰচ্ছন্ন হৈ আছে। সমাজ ব্যৱস্থাত চলি থকা কৌটিকলীয়া পৰম্পৰাবোৰৰ ওপৰত বিজ্ঞানে প্ৰয়োগ কৰা এই অস্ত্ৰৰ প্ৰতি বীণা বৰুৱাৰ ধাৰণা কেনেকুৱা, গল্পটো পঢ়িলেই বুজা যায়।

অসমীয়া মানুহৰ চিৰাচৰিত নিয়ম অনুসৰি ঘৰৰ পুৰুষবোৰে খাই উঠাৰ পিছত তিৰোতা মানুহবোৰে খায়। পুৰুষবোৰে কাৰো কথা চিন্তা নকৰাকৈ খাই উঠাৰ পিছত যি য'ত বয় তাকে তিৰোতা মানুহখিনিয়ে কোনো প্ৰতিবাদ নকৰাকৈ গ্ৰহণ কৰে। কিন্তু 'পট পৰিৱৰ্ত্তন' গল্পত পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে বীণা বৰুৱাই ছোৱালীৰ খাদ্যৰ প্ৰতি যত্ন ল'ব লাগে বুলি ঘোষণা কৰিলে—

ল'ৰাহঁততকৈ তিৰোতামানুহৰ 'ডায়েট' ভাল হ'ব লাগে। আমাৰ
কনষ্টিটিউশ্যন নেচাৰেলী উইক। গতিকে ল'ৰা বিলাকতকৈ আমাৰহে
বেছি কেয়াৰ লোৱা উচিত

— এয়া নিশ্চয় বিজ্ঞানভিত্তিক মানসিকতাৰ প্ৰতিফলন।

পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ সামগ্ৰিক মূল্যায়ন : এটা বস্তুবাদী মানসিকতাই অসমীয়া মানুহখিনিৰ মাজত ঠিক এই সময়তে আহি প্ৰবেশ কৰিছিল। এই দিশৰ প্ৰতি অসমীয়া ডেকা ল'ৰাৰ বন্ধ দৃষ্টি বীণা বৰুৱাৰ গল্পতে পৰিলক্ষিত হয়। ইয়াৰ ৰেঙনি আছে 'জনসংখ্যা' নামৰ গল্পটোত। এগৰাকী নায়িকা (গীতা)ৰ প্ৰেমত পৰিল চহৰতে শিক্ষা গ্ৰহণ কৰি থকা দুজন যুৱক। টি প্লেণ্টাৰৰ ল'ৰা ফুকনক গীতাতকৈ মাকেহে বেছি আদৰ-সাদৰ কৰে— জীয়েকৰ জীৱন সুখেৰে উপচি পৰাৰ স্বার্থত। ফুকনে প্ৰতিদ্বন্দ্বী বৰুৱাক তল পেলাবৰ বাবে বিয়াৰ আগতে এখন লেটেণ্ট মডেলৰ বুইক গাড়ী গীতাক উপহাৰ দিয়ে। অৱশ্যে ইয়াৰ ফল ওলোটা হ'ল। টকাৰে হৃদয়ৰ জোখ দিবলৈ অহা বাবে গীতাই ফুকনক এৰি বৰুৱাকহে জীৱন সঙ্গী কৰিলে। গল্পটোৰ পৰিসমাপ্তি এনেকুৱা হোৱা হ'লে ফুকনৰ বস্তুবাদী মানসিকতাহে গৰিহণাৰ বিষয় হ'লহেঁতেন। কিন্তু লেখকে গল্পৰ ধৰণ সলাই দি গল্পটোৰ শেষত গীতা আৰু বৰুৱাৰ সংসাৰখনলৈ ফুকনৰ পুনৰ আগমন ঘটালে। তেওঁৰ সমস্ত সম্পত্তি গীতাৰ নামত সমৰ্পণ কৰালে। আৰু সেই সম্পত্তি লৈ গীতা আৰু বৰুৱা দুয়োজনে এটা চৰ্ত প্ৰকাশ কৰিব বিচৰাতে 'জনসংখ্যা' গল্পটোৰ সামৰণি পৰিছে। গল্পটোত গীতা,

গীতাৰ মাক, ফুকন, বৰুৱা— এই সকলোবোৰ চৰিত্ৰতে এটা বস্তুবাদী বা অৰ্থসৰ্বস্ব মনৰ প্ৰতিফলন ঘটাই গল্পকাৰে সমাজখনৰ বিভিন্ন শ্ৰেণী চৰিত্ৰক ব্যঙ্গ কৰিছে।

পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ আটাইকেইটা গল্পই সম-সাময়িক সমাজখনৰ এটা নিৰ্দিষ্ট পটভূমিত থিয় হৈ ৰচনা কৰা গল্প। কিন্তু গল্পকেইটাৰ এটা স্থায়ী আবেদন থাকি গ'ল বীণা বৰুৱাৰ তীব্ৰ সমাজ সচেতন দৃষ্টিভঙ্গীৰ প্ৰতিফলন ঘটাব বাবে। বীণা বৰুৱাৰ গল্পত সমাজ সচেতনতা আছে আৰু সেইবাবে সমাজৰ অন্ধকাৰ দিশবোৰক ব্যঙ্গও কৰা হৈছে। বিৰুদ্ধ প্ৰকৃতিৰ চৰিত্ৰৰ চিন্তা-ভাৱনা, আৰু কাৰ্যৰ মাজেদি শুভ আৰু অশুভ এই দুয়োটা শ্ৰেণী চৰিত্ৰক আত্মপ্ৰকাশ কৰিবলৈ স্বতন্ত্ৰতা দান কৰিছে। সেইবাবে বীণা বৰুৱাৰ গল্পত সমাজৰ অশুভ শ্ৰেণীটোক লেখকে ব্যঙ্গ কৰা নাই; চৰিত্ৰবোৰেহে নিজৰ অন্তঃ সাবশূন্য তৰাং মানসিকতাৰ বাবে ক'ব নোৱৰাকৈয়ে নিজকে ব্যঙ্গ কৰা যেন হৈ পৰিছে।^১ এয়া বীণা বৰুৱাৰ ষ্টাইল। অজস্ৰ চৰিত্ৰৰ সমাবেশ একেটা গল্পতে ঘটালেও গল্পবোৰত সদায় লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্যৰ ঐক্য অব্যাহত থাকে। এই ক্ষেত্ৰত বীণা বৰুৱা একক।

পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ গল্পকেইটাৰ এক উল্লেখনীয় বৈশিষ্ট্য হ'ল— গল্পকেইটা তীব্ৰ ৰোমাণ্টিক গল্প হোৱা সত্ত্বেও ভাব আৰু ভাষা প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত লেখকে ক'তো নিজাকৈ পাঠকক আঘাত কৰিব পৰা শব্দ এটাও ব্যৱহাৰ কৰা নাই। কলেজীয়া ল'ৰা বা ছোৱালী, মাক-দেউতাক নথকা এটা উদভীয়া পৰিৱেশত কৰা কিছুমান ব্যক্তিগত বা বয়সজনিত আলোচনা— এয়াই আছিল গল্পকেইটাৰ মূল বিষয়লৈ যোৱাৰ সুনিৰ্দিষ্ট পথ। কিন্তু এনে এটা পৰিৱেশতো লেখকে ক'তো এটা অমার্জিত শব্দ আৰু উচ্ছৃংখল ভাব প্ৰয়োগ কৰা নাই। এয়া বীণা বৰুৱাৰ সু-সংস্কৃত ৰুচিবোধৰ পৰিচয়।

বীণা বৰুৱাৰ গল্প, পট পৰিৱৰ্ত্তনৰ গল্প কেৱল কলেজীয়া ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰেম-প্ৰণয়ৰ গল্প নহয়। ইয়াত কলেজীয়া ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰেম-প্ৰণয় এটা মুখ্য বিষয় হোৱা সত্ত্বেও সমান্তৰালভাৱে আগবাঢ়ি যোৱা সমাজ পৰিৱৰ্ত্তনৰ চিত্ৰখনহে অতি নিখুঁত আৰু আকৰ্ষণীয়। এই আকৰ্ষণে পট পৰিৱৰ্ত্তনক দি গৈছে এক যুগমীয়া আবেদন। ❖

পাদটীকা :

- ১) ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামী : আধুনিক গল্প সাহিত্য - পৃষ্ঠা ১১৪
২) প্ৰহ্লাদ কুমাৰ বৰুৱা : অসমীয়া চুটিগল্পৰ অধ্যয়ন - পৃষ্ঠা ১৬৫
৩) ————— : পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ - পৃষ্ঠা ১১৯

সহায়ক গ্ৰন্থ :

- ১। উদয় দত্ত : চুটিগল্প, অসম সাহিত্য সভা, ১৯৯০।
২। ড° লীলা গগৈ (সম্পাদনা) : আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰিচয় - ষ্টুডেন্টচ এম্পৰিয়াম, ১৯৯০।
৩। ড° নমিতা ডেকা (সম্পাদিত) : আৱাহনৰ গল্প, লয়াৰ্চ বুক ষ্টেল, প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৯৪।
৪। ড° পৰাগ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য : গল্পৰ প্ৰসঙ্গ আৰু অসমীয়া গল্প সাহিত্য, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, ১৯৯৩।
৫। ড° প্ৰহ্লাদ কুমাৰ বৰুৱা : অসমীয়া চুটিগল্পৰ অধ্যয়ন - বনলতা, প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৯৫।
৬। ত্ৰৈলোক্য নাথ গোস্বামী : আধুনিক গল্প সাহিত্য, বাণী প্ৰকাশ, প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৬৫।
৭। ড° যমুনা শৰ্মা চৌধুৰী : চুটিগল্প, ময়ূৰ প্ৰকাশ, ১৯৯১।
৮। সোমনাথ বৰা (সম্পাদিত) : বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম, ত্ৰাস্তিকাল প্ৰকাশন - প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০০৮।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ দৃষ্টিৰে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ

দীপক কুমাৰ বৰা

অসমীয়া সংস্কৃতি কোনো নিৰ্দিষ্ট জনগোষ্ঠীৰ সংস্কৃতি নহয়, বৰং ই এই ভূখণ্ডৰ থলুৱা অনেক নৃগোষ্ঠীৰ উমৈহতীয়া বৈভৱ বা সমন্বয়ৰ সংস্কৃতি। প্ৰাক্-ঐতিহাসিক কালৰে পৰা পূব দিশেৰে ইয়ালৈ চামে চামে অষ্ট্ৰিক বা নিষাদ, মঙ্গোলীয় বা কিষাত আদি জনগোষ্ঠী আৰু পৰৱৰ্তী কালত পশ্চিমৰ পৰা দ্ৰাবিড়, আলপাইন, আৰ্য আদি লোকসকল এই ভূখণ্ডলৈ আহি বসতি স্থাপনেৰে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বৰভেটি নিৰ্মাণ কৰিছে। এক কথাত অনেক নদ-নদী বুকুত সামৰি বৈ যোৱা চিৰি লুইতৰ লগত অসমীয়া সংস্কৃতিক তুলনা কৰিব পাৰি।

অসমীয়া সংস্কৃতিৰ এই বৈচিত্ৰ্যময় ক্ষেত্ৰত বিদ্যায়তনিক দৃষ্টিৰে প্ৰথমে আলোকপাত কৰা পণ্ডিতজন হ'ল ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা। তেওঁ ১৯৪৭ চনত অসমৰ সাংস্কৃতিক ইতিহাস বিষয়ত গৱেষণা কৰি লণ্ডন বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লাভ কৰিছিল। ইয়াৰ দহ বছৰৰ পিছত ১৯৫৫ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত বৰুৱাদেৱৰ সৰল নেতৃত্বত লোক-সংস্কৃতি অধ্যয়নৰ বাট মুকলি হয়। এয়া বৰ শুকন্বপূৰ্ণ কথা আছিল, কাৰণ তেতিয়াও ভাৰতবৰ্ষৰ কোনো বিশ্ববিদ্যালয়তে লোক-সংস্কৃতিৰ চৰ্চা হোৱা নাছিল।^১ এইখিনিতে উল্লেখযোগ্য যে বৰুৱাদেৱৰ এইক্ষেত্ৰত থকা পাণ্ডিত্যৰ বাবেই আমেৰিকাৰ ইণ্ডিয়ানা বিশ্ববিদ্যালয়, ব্ৰুমিংটনত ছমাহৰ বাবে (ইং ১৯৬৩) অতিথি অধ্যাপকৰ দায়িত্ব পালন কৰিবলৈ বিশেষ সুবিধা পাইছিল।^২ তেওঁ আমেৰিকালৈ যোৱাৰ আগতেই গৱেষণা গ্ৰন্থখনৰ উপৰি এই শ্ৰেণীৰে আৰু দুখন বিশিষ্ট গ্ৰন্থ *অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি* (১৯৫৭) আৰু *অসমৰ লোক-সংস্কৃতি* (১৯৬১) প্ৰকাশ পায়। এই দুয়োখন গ্ৰন্থই 'লোক-সংস্কৃতি চিন্তা চৰ্চাৰ মার্গ দৰ্শনকাৰী গ্ৰন্থ'^৩

এতিয়া আমাৰ আলোচনাত উক্ত মার্গ দৰ্শনকাৰী গ্ৰন্থদ্বয়ৰ প্ৰথমখন অৰ্থাৎ অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ বিষয়ে আলোকপাত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে। গ্ৰন্থখনে সংস্কৃতিৰ এক বিশেষ অংশ ভাষাকো সামৰি লৈছে যদিও আমাৰ আলোচনাত কেৱল 'অসমীয়া সংস্কৃতি' নামৰ দ্বিতীয় খণ্ডটোহে সামৰা হৈছে।

অসম উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ সীমান্ত ৰাজ্য। সেইবাবে অতি প্ৰাচীন কালৰ পৰাই ৰাজ্যখনৰ লগত ব্ৰহ্মদেশ, তিব্বত, চীন, মঙ্গোলীয় আদি দেশৰ সংযোগ আছিল। এই কথা মহাকাব্য পুৰাণ আদিৰ পৰাও জানিব পাৰি। কামৰূপৰ ৰজা ভগদত্তৰ সৈন্য বাহিনীত চীনা সৈন্যও আছিল বুলি মহাভাৰতৰ দ্ৰোণ পৰ্বত উল্লেখ আছে। খ্ৰীঃ পূঃ প্ৰথম-দ্বিতীয় শতিকাত চীনা ৰাষ্ট্ৰদূত এজনে দক্ষিণ চীনৰ পৰা আৰম্ভ কৰি কামৰূপৰ মাজেদি আফগানিস্থানলৈকে বিস্তাৰিত হৈ থকা এটা পথৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। খ্ৰীঃ প্ৰথম শতিকাত ভগদত্ত বংশৰ কোনো এজন ৰজাৰ ৰাজকুমাৰী অমৃতপ্ৰভা কাশ্মীৰৰ ৰজা মেঘবাহনৰ প্ৰধান মহিষী আছিল। তেৱেঁই স্তৌনপা নামৰ এজন বৌদ্ধ পণ্ডিতক কামৰূপৰ পৰা কাশ্মীৰলৈ নি তেওঁৰ নামেৰে 'লৌস্তৌনপা' নামেৰে এটা স্তূপ নিৰ্মাণ কৰাই বৌদ্ধধৰ্ম প্ৰচাৰত অৰিহণা যোগাইছিল। এই কথা কাশ্মীৰৰ বুৰঞ্জী ৰাজতৰসিনী আৰু চীনা পৰ্যটক ওকঙৰ ৰচনা কাশ্মীৰৰ বিৱৰণতো পোৱা যায়। এই পথেদি ৰেছম, বাঁহৰ বস্ত্ৰ আৰু সুগন্ধি দ্ৰব্য বাহিৰলৈ গৈছিল। আনহাতে বৌদ্ধাচাৰ্য মীননাথে এই পথেৰেই গৈ তিব্বতত বৌদ্ধধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিছিল। এই সুচল পথটোৰেই প্ৰাক্-ঐতিহাসিক কালতেই ইতিপূৰ্বে উল্লিখিত লোকসকল দলে দলে সোমাই আহিছিল। ইয়াৰ ভিতৰত পোন প্ৰথমে অসমলৈ অহা লোকসকলক প্ৰাক্-অষ্ট্ৰিক বা প্ৰট'অষ্ট্ৰলইড্ বুলি কোৱা হয়। ড° সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ৰ মতে অসমৰ কৈৱৰ্তসকল এই গোষ্ঠীৰ অন্তৰ্ভুক্ত। এওঁলোকৰ পিছৰ ঠালটো হৈছে একে গোষ্ঠীৰে অষ্ট্ৰিক বা অষ্ট্ৰলইড্‌সকল। এওঁলোকৰ দুটা ভাগ। যেনে— অষ্ট্ৰএছিয়াটিক আৰু অষ্ট্ৰনেছিয়ান। অসম বা ভাৰতবৰ্ষলৈ সোমোৱা শাখাটো হ'ল অষ্ট্ৰএছিয়াটিক। এওঁলোকৰো আকৌ তিনিটা শাখা— মনখমেৰ (মনখেৰ, নিকোবৰ), খাছিয়া আৰু কোল-মুণ্ডা (চাওতাল, মুণ্ডাৰী, হো, খাৰিয়া, শবৰ, কোৰকু)। অষ্ট্ৰিকসকলৰ আদি বাসস্থান সম্পৰ্কে পণ্ডিতসকলৰ মাজত মতভেদ থাকিলেও সৰহ সংখ্যক পণ্ডিতৰ মতে তেওঁলোক মূলতঃ আছিল চীন দেশৰ দক্ষিণ-পশ্চিম অঞ্চলৰ লোক। তেওঁলোক অন্ততঃ খ্ৰীঃ পূঃ ১৫০০ বছৰৰ পূৰ্বেই আমাৰ দেশ তথা ৰাজ্যখনলৈ প্ৰব্ৰজন কৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু গঙ্গা উপত্যকাত বসতি স্থাপন কৰে।

একেদৰে মঙ্গোলীয় তথা কিৰাত গোষ্ঠীকো তিব্বত হিমালয়ী, অসমবৰ্মী আৰু

উত্তৰ অসম শাখা নামে তিনিটা ভাগত ভগোৱা হৈছে। ইয়াৰ তিব্বত হিমালয়ী শাখাৰ কোনো লোক অৱশ্যে অসমত নাই। বাকী অসমবৰ্মী শাখাৰ উপশাখাবোৰ হ'ল— বড়ো, নগা, কুকিচীন, কচিন, বৰ্মী, লোলেমচু আৰু শক বা লুই। বড়ো শাখাৰ আকৌ ভাগবোৰ হ'ল— কছাৰী (মেচ/সোণোৱাল/ঠেঙাল), ডিমাছা, তিৱা, বাভা, গাৰো, কোঁচ, দেউৰী (চুতীয়া, মৰাণ/মটক) ককবৰক বা ত্ৰিপুৰী। নগা শাখাৰ ভিতৰত আও আঙ্গামী, লোঠা, চেমা, তাংখুল, কন্যাক, বেংমা, নক্টে আদি জনগোষ্ঠী আৰু কুকিচীন শাখাৰ ভিতৰত প্ৰধানকৈ কুকি, মিজো, বিয়াং, কাৰ্বি, মেইথেই বা মণিপুৰী আদি তিব্বতবৰ্মী লোক আৰু লগতে শ্যামচীন গোষ্ঠীৰ খামতি, খাময়াং, ফাকে, নৰা, অইতন, তুৰুং, চিংফেই ইত্যাদি পৰে। এইদৰে প্ৰতিটো জনগোষ্ঠীৰে অনেক শাখা-প্ৰশাখা বা বেলেগ বেলেগ ভাগ আছে। মঙ্গোলীয় গোষ্ঠীৰ শেষভাগ উত্তৰ অসম শাখাৰ ভিতৰুৱা হ'ল অকা, ডফলা, মিছিমি, আবৰ মিচিং আদি লোকসকল। যি কি নহওক অষ্ট্ৰিক, মঙ্গোলীয়— এই দুয়ো দলেই হৈছে প্ৰথমে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ ভেটি নিৰ্মাণ কৰোঁতা। যোগিনীতন্ত্ৰই সেয়ে প্ৰাচীন অসমৰ ধৰ্ম বিশ্বাসক 'সিন্ধেয়ি যোগিনী পীঠে ধৰ্মঃ কৈৰাতজঃ মতঃ' বুলি উল্লেখ কৰিছে। ইয়াৰ ধৰ্ম আৰু সমাজ ব্যৱস্থা আৰ্য্যৱৰ্তৰ পৰা কিছু পুথক। অৱশ্যে প্ৰাচীন কালৰে পৰা পূব-পশ্চিম এই দুয়ো দিশৰে লগত অসমৰ সন্স্কৃতি আছিল বাবে 'অসম দেশ আৰ্য, দ্ৰাবিড়, কিৰাত, নিষাদ বিবিধ জাতি আৰু বহু সংস্কৃতিৰ মিলন তীৰ্থ।^{১০} ফলস্বৰূপে অসমীয়া জাতি তথা ভাষা-সংস্কৃতি অনেক প্ৰকাৰে উপকৃত হৈছে। অসমত জাতি ভেদ প্ৰথা আৰু অস্পৃশ্যতা ইয়াৰ বাবেই নাই। এই উদাৰ নৈতিকতাৰ স'তে আধ্যাত্মিকতা তথা ঐশ্বৰিকতাৰ সংযোগে আনকি লোক-দেৱতা শিৱৰো সৃষ্টি কৰে। পণ্ডিতসকলৰ মতে দেৱতা শিৱ কিৰাত জাত। সেয়ে 'কিৰাত' শব্দই দেৱতা শিৱকো বুজায়। অকল ইমানেই নহয়, অসমক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই শাক্ত ধৰ্ময়ো উত্তৰ-পূব ভাৰতত প্ৰসিদ্ধি লাভ কৰাৰ কথা কালিকা পুৰাণ, যোগিনী তন্ত্ৰ আদি গ্ৰন্থৰ পৰা জানিব পাৰি। অসমৰ জনজাতিসকলৰ মাজত থকা মাতৃ তান্ত্ৰিকতাই ইয়াৰ বিশিষ্ট প্ৰমাণ। পিছলৈ পৰশুৰামৰ আগমনৰ কথাই এই অনাৰ্য ক্ষেত্ৰখনলৈ আৰ্যসংস্কৃতিৰ প্ৰবাহ কঢ়িয়াই অনাৰ ইঙ্গিত দিয়ে। আনহাতে বৌদ্ধধৰ্ম মতৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰতো যে অসমৰ অৱদান আছিল তাক উল্লেখ কৰি অহা হৈছে। তথাপি ৰাজতৰঙ্গিনীৰ বাহিৰেও তিব্বতৰ বুৰঞ্জী, হিউয়েনচাঙৰ টোকা আদিক এই ক্ষেত্ৰত উল্লেখ কৰিব পাৰি। হাজোৰ হয়গ্ৰীৱ মাথৰ আজিও বৌদ্ধধৰ্মীসকলৰ বাবে পুণ্য ক্ষেত্ৰ।

উপৰোক্ত সমাজ-সাংস্কৃতিক পটভূমিত অসমীয়া জাতিৰ গঠন প্ৰক্ৰিয়া আৰু সাংস্কৃতিক বিনিময়লৈ মনোনিবেশ কৰি বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই দেখুৱাইছে যে খ্ৰীঃ পূঃ ২০০০ বছৰৰ আগেয়ে প্ৰট'অষ্ট্ৰলইড্, অষ্ট্ৰলইড্ বা অষ্ট্ৰএচিয়াটিক বা মুঠতে অষ্ট্ৰিকসকলৰ

অৱদান আমাৰ সমাজ জীৱনলৈ বৰ অতুলনীয়। তেওঁলোক পোনতে নৱপ্ৰস্তাৰ সংস্কৃতিৰ লোক আছিল যদিও পিছলৈ কৃষি সংস্কৃতিৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰে। তেওঁলোক পাহাৰ-ভৈয়াম উভয়তে বাস কৰি প্ৰথমে ৰুম খেতি কৰিছিল যদিও লাহে লাহে আছ-শালি আদি খেতি কৰিবলৈ লয়। সেয়ে জহা, বৰা আদি বিবিধ ধানৰ নামবোৰ এওঁলোকেই দিয়া। তদুপৰি কল, নাৰিকল, তামোল-পাণ, লাও, বেঙেনা, কেৰেলা, কোমোৰ, জিকা, ভোল, আদা, হালধি, কাঠ আলু, কচু আদি তেওঁলোকৰে উদ্ভাৱন। সৰিয়হ খেতি আৰু তেলৰ ব্যৱহাৰো তেওঁলোকে জানিছিল। বিভিন্ন শাক-পাচলি, যেনে— লাই-লফা, চুকা, মধুসোলেং, মছন্দৰী, ঔটেঙা, খেৰেৰা, নেফাফু আদিৰ প্ৰচলক আৰু শব্দবোৰৰ স্ৰষ্টা তেওঁলোকেই। কৃষিৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বাঁহ-কাঠৰ সঁজুলি যেনে— নাঙল, টোকোন, পাচি, খৰাহি, ডোন, হোলোঙা, জাপি আদি তেওঁলোকেই উলিয়ায়। খেতি-বাতিৰ বাহিৰেও অষ্ট্ৰিকসকলে জীৱ-জন্তু গৰু-ছাগলী পোহা আনকি বনৰীয়া কুকুৰা আৰু হাতীকো পোহ মনাইছিল। হাতী সম্বন্ধীয় শব্দবোৰ, যেনে— গজ, মাতঙ্গ, আদি অষ্ট্ৰিক মূলৰে। অন্যপ্ৰাণী বাচক শব্দবোৰ যেনে— বৰা (গাহৰি), কেৰ্কেটুৱা, জহামাল, হেপা, কুকুৰানেটীয়া, টেঁকীয়াপতীয়া, লতামাকৰি, নাহৰফুটুকী, ৰাংকুকুৰ, কপৌ, টিয়া, কোঁদো, কুমজেলেকুৱা, তেজপিয়া, চিকৰা, উই আদি অষ্ট্ৰিক মূলৰ শব্দ। চিকাৰৰ সঁজুলি যেনে— বাণ, ধনু, কেতেপা, বাটলুগুটি আদি। জোখ-মাপ বা হিচাপ সম্বন্ধীয় শব্দ যেনে— পোন, গণ্ডা, মুঠন আদি, সম্বন্ধ বাচক শব্দ যেনে— আতা, আবু, আই, বোপাই, ককাই, বাই আদি, মানৱ শৰীৰৰ লগত সম্পৰ্কিত শব্দ যেনে— চেলাউৰি, কামলতি, গোৰোহা আদি সকলোবোৰ অষ্ট্ৰিক শব্দ। পণ্ডিতসকলৰ মতে নদীবাচক 'গঙ্গা' শব্দটোও অষ্ট্ৰিক 'য়ঙ্গ' শব্দ সজুত। তদুপৰি পাহাৰ-পৰ্বতৰ লগত সম্বন্ধ থকা টিং, টিলা, ঢাপ আদি শব্দবোৰ আৰু প্ৰাগ্‌জ্যোতিষপুৰ (পাহাৰীয়া ঠাই), হাকপেশ্বৰ (পৰ্বতে আগুৰি থকা ঠাই), তেজপুৰ (সাপৰ ঠাই) আদিও অষ্ট্ৰিক মূলৰ। স্থানবাচক তা, তি, তেক, তুল (পাহাৰ) আদি আৰু পানী বুজোৱা হো, হোং, যেনে— টিছ, টিয়ক, দিহং, দিবং আদি অষ্ট্ৰিক ভাষাৰ অৱদান। যাতায়তৰ বাবে ব্যৱহৃত গোটনাও, ভূৰ, ভেলা, ডিঙা আদিৰ দাবীদাৰো তেওঁলোকেই।

অসমৰ বয়ন শিল্পলৈও এওঁলোকৰ অৱদান সম্পৰ্কে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই আলোচনা কৰিছে। বিশেষকৈ কপাহ খেতি, আৰু কপাহী সূতা কটা ৰীতি অষ্ট্ৰিকসকলৰ। আনকি সংস্কৃত 'কৰ্পাস' শব্দটো অষ্ট্ৰিক ভাষাৰে। কপাহৰ বাহিৰেও মুগা, পাট আদি বস্ত্ৰৰ ব্যৱহাৰো তেওঁলোকে জানিছিল। ইয়াৰ বাহিৰেও তেওঁলোকৰ সহজ-সৰল অনেক লোক-বিশ্বাস আছিল। সেইবোৰৰ ভিতৰত কণীক প্ৰজননৰ প্ৰতীক বুলি ভবা, মহিলাই সেন্দূৰ লোৱা

আৰু বিগ্ৰহ আদিত সেন্দূৰ সনা, ভূত-প্ৰেত, ডাইনী-যথিনী আদিৰ বিশ্বাস উল্লেখনীয়। তদুপৰি ধৰ্ম বিশ্বাসৰ ভেটিত প্ৰতিষ্ঠিত ধৰ্মপূজা (কাছপূজা), সৰ্পপূজা, গছপূজা, শিলপূজা, লিঙ্গপূজা আদিও মূলতঃ এওঁলোকৰে সৃষ্টি। আনকি 'লিঙ্গ' শব্দটোৱেই অষ্ট্ৰিক মূলৰ। একেদৰে কামাখ্যা, তাম্ৰেশ্বৰী আদিও তেওঁলোকৰ ধাৰণা সজুত। এইখিনিতে মন কবিবলগীয়া যে কেশী দৈত্যৰ শ্মশানভূমিত আৰিভাৰ কামাখ্যাৰ ব্যাকৰণগত অৰ্থ হ'ল 'কামা'। এই 'কামা' শব্দটো অষ্ট্ৰিক ভাষাৰ কামেই, কাময়ত, কোমুই, কামেত শ্মশান প্ৰেত বা মৰাশ। একেদৰে 'কেশী' শব্দটোৰো মূল অষ্ট্ৰিক ক্লেহ, (Kesh= সৰলগছ) কেসেহ, কেশে, কেশিং বুলি বাণীকান্ত কাকতীয়ে দেখুৱাই গৈছে।

ক্ৰীড়া-কৌতুক বা খেল-ধেমালি যেনে— ধোপ খেল, লাটুম খেল আৰু নৃত্য-গীত, বাদ্য-যন্ত্ৰ আৰু আনকি বৈষ্ণৱসকলৰ মাজত প্ৰচলিত জুনানামো অষ্ট্ৰিকসকলৰ পৰাই অহা।

এইদৰে অসমৰ জাতীয় জীৱনৰ প্ৰায় সকলোবোৰ ক্ষেত্ৰতে অষ্ট্ৰিকসকলৰ অৱদান সম্পৰ্কে বৰুৱাৰ আলোচনাত স্থান পাইছে।

এই অষ্ট্ৰিকসকলৰ দৰেই একেই ভাব সম্পন্ন শক্তিশালী সোণবৰণীয়া জনগোষ্ঠী মঙ্গোলীয়সকলৰ কথা অৰ্থৰ্ব বেদতো উল্লেখ আছে। পৰ্বতৰ নামনি আৰু নদীৰ পাৰত বসবাস কৰা এই লোকসকলৰ লগত অষ্ট্ৰিকসকলৰ সংমিশ্ৰণ ঘটি অষ্ট্ৰিমঙ্গলইড্ ৰূপ লাভ কৰে বুলিও পণ্ডিতসকলে কয়। এই বৃহৎ জনগোষ্ঠীটোৰ ঘাইকৈ বড়ো শাখাৰ অনেক প্ৰশাখাৰ লোকসকলেই হৈছে অসমৰ প্ৰায়বোৰ জনগোষ্ঠীৰ লোক। এওঁলোক সমতলভূমি নদী উপত্যকাত বাস কৰা লোক হিচাপে বড়ো ভাষাৰ পানী বুজোৱা 'দি' শব্দৰে অসমৰ অনেক নদীৰ নাম সৃষ্টি হৈছে। যেনে— দিখৌ, দিহিং, ভোগদৈ ইত্যাদি। নদীপৰীয়া লোক বাবেই মাছ তেওঁলোকৰ অতি প্ৰিয় আৰু সেইবাবে মাছধৰা অনেক সঁজুলি, যেনে— চেপা, খোকা, হুকুমা আদি তেওঁলোকে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। দলবদ্ধভাৱে মাছ ধৰা আৰু জীৱ-জন্তু চিকাৰ কৰা ৰীতিও তেওঁলোকৰ আছিল। তেওঁলোকে চাউলৰ পৰা ভাতৰ উপৰিও জু, লাওপানী, কোমল চাউল, ভাপত দিয়া পিঠা, চুঙা পিঠা আদি তৈয়াৰ কৰি লৈছিল। লাই, লফা, টেঁকীয়া, গাজটেঙা, বেতগাজ, খৰিচা, খাৰলি, কাঁহুদি, পচলা খোৱাৰ ৰীতিও আছিল।

বাঁহগছৰ লগত মঙ্গোলীয়সকলৰ জীৱন আছিল গভীৰভাৱে বান্ধ খাই থকা কথাটো বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই মন কৰিছিল। এওঁলোকৰ সভ্যতাক বহুতে বাঁহ সভ্যতা বুলিও ক'ব খোজে। বাঁহেৰে ঘৰ-দুৱাৰৰ উপৰিও অনেক লাগতিয়াল সামগ্ৰী আৰু বাঁহী, টকা, গগনা আদি বাদ্যও সাজি ল'ব জানিছিল।

এওঁলোকৰ সমাজ ব্যৱস্থা বৰ কটকটীয়া আছিল। একো একোটা গোটে সুকীয়াকৈ গাঁও পাতি বসবাস কৰাৰ উপৰিও গাঁওখন বা ঘৰখন সুৰক্ষিত কৰিবলৈ হেঙাৰ, তাঁতি, চকোৱা আদি দি লৈছিল। তদুপৰি গাঁৱৰ সুৰক্ষাৰ বাবে মৰংঘৰ বা ডেকাচাঙৰ ব্যৱস্থা আছিল। ইয়াৰ আৰ্হিতে পিছলৈ হাৰলিঘৰ বা ভেলাঘৰ আনকি বৈষ্ণৱ যুগত নামঘৰো গঢ়ি উঠিছিল।

মঙ্গোলীয়সকলৰ সমাজত তিব্বোতা মানুহৰ স্থান আছিল অতি মৰ্যাদাসম্পন্ন। গতিকে বিবাহ কালত কইনাপক্ষক গা-ধন দিয়াৰ ৰীতি আছিল। তেওঁলোকৰ লোক-বিশ্বাসত নাৰী উৰ্বৰা শক্তি আৰু সৃষ্টিধৰ্মিতাৰ প্ৰতীক। সেয়ে তেওঁলোকৰ কৰ্মক্ষেত্ৰ বিস্তৃত। ঘৰে-বাহিৰে, পথাৰে-সমাৰে সকলোতে তেওঁলোকৰ সমান ভূমিকা। নিজৰ কৰ্মপটুতাৰ বাবে তেওঁলোক সকলোৰে প্ৰিয়পাত্ৰ আৰু স্বাধীন মনোভাবৰ। সেইবাবে ধৰ্মক্ষেত্ৰতো তেওঁলোকৰ স্থান গুৰুত্বপূৰ্ণ। পূজা-পাতলত উঠা দেওধনী মহিলাসকলক পুৰোহিত ৰূপে গণ্য কৰা হৈছিল। নাৰীৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধাশীল মনোভাবৰ বাবেই কেঁচাইখাতী গোসাঁনীৰ পূজা, মনসা পূজা আদি তেওঁলোকে প্ৰৱৰ্ত্তন কৰিছিল। ইয়াৰ বাহিৰেও অনেক গ্ৰাম্য দেৱতাৰ পূজা। ডাঙৰ শিল, গছ আদিক পূজা কৰা প্ৰথা তেওঁলোকে আৰম্ভ কৰে।

শিল্প-সংস্কৃতিতো এওঁলোকৰ অৱদান কম নহয়। অসমীয়া তিব্বোতাৰ আটকধুনীয়া ৰিহা-মেখেলা সাজযোৰো তেওঁলোকৰে অৱদান। বিহুৰ গীত-নৃত্য আদি আৰু বিহুৰ বাদ্য যন্ত্ৰ তথা ভোৰতাল, ডবা আদি বাদ্য মঙ্গোলীয়সকলৰে সৃষ্টি। ছোৱালীৰ তোলনী বিয়াৰ ৰীতি-নীতি। বৰবিয়াত সূৰাণ্ডিৰ তোলা। গাঁঠিয়ন খুন্দা, পানীতোলা, মূৰত তেল দিয়া, ক'লাবুঢ়ী নচা, চকলং, বে, খোবাখুবী আদিও মঙ্গোলীয়সকলৰ কলাত্মক চিন্তাৰে ফল।

তদুপৰি অসমীয়া ভাষাৰ অনেক শব্দ, যেনে— শিলিখা, বোন্দা, চিপচ, ডাউক, হাম্বলু, ক্ৰিয়াপদ— চেলেক, চেপ, চেবুস, প্ৰত্যয় লেহেম, পেখেম, দহোচীয়া, কেৰেচীয়া, আদি শব্দৰীতি মঙ্গোলীয়সকলৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাত সোমাইছে।

অসমৰ সমাজ-সংস্কৃতিত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰা আন এক জনগোষ্ঠী হ'ল দ্ৰাবিড়সকল। এওঁলোক পূব দিশেৰে অহা উপৰোক্ত জনগোষ্ঠীকেইটাৰ বিপৰীতে পশ্চিম দিশৰ পৰাহে অসমত সোমাইছিল। অষ্ট্ৰিক আৰু মঙ্গোলীয়সকলৰ তুলনাত এওঁলোকৰ জনসংখ্যা কম আছিল যদিও অসমৰ সমাজ জীৱনত তেওঁলোকৰ প্ৰভাৱ অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। অসমৰ নদীয়াসকল মূলতঃ এই জনগোষ্ঠীৰ লোক। দ্ৰাবিড়সকলেই ভাৰতবৰ্ষত নগৰ সভ্যতা ৰচনা কৰে। সেয়ে সংস্কৃতত 'পুৰ', 'কুট' আদি নগৰ বাচক শব্দবোৰ দ্ৰাবিড়ৰ পৰাই সোমাইছে। সেইদৰে স্থান বাচক গুৰি, ভিটা, জুলি (দ চানেকীয়া অৰ্থত) আদি আৰু অন্যান্য

শব্দবোৰলৈ অনল, অগৰু, কুণ্ড, কুবলয়, কোটোৰা, কোন, খল, ঘূণ, চেপেটা, তাল, তুলা, পন, পণ্ডিত, ময়ূৰ, মহিলা, মল্লিকা, মুকুট ইত্যাদি দ্ৰাভিড় মূলজ। আনহাতে সংস্কৃত ‘পূজা’ শব্দটোও দ্ৰাভিড়েই। সেই শিৱ শিল্প, এই নাম দুটাৰো গুৰি দ্ৰাভিড়েই বুলি পণ্ডিতসকলে ভাবে। সৰ্বভাৰতত গণেশ পূজা, মনসা পূজা আদিৰ প্ৰচলনকৰ্তাও তেওঁলোকেই। আনকি মধ্যযুগত ভক্তিধৰ্মৰো শুভাৰম্ভ হৈছিল দ্ৰাভিড় দেশতেই। আনহাতে অসমৰ সহজীয়া পন্থাৰ মীননাথ, মৎস্যসুন্দ্রনাথ আদি ষোগীসকল এই সম্প্ৰদায়ৰেই লোক আছিল বুলি পণ্ডিতসকলে কয়।

উল্লেখিত জনগোষ্ঠীসমূহতকৈ তুলনামূলকভাৱে অনেক পিছত অৰ্থাৎ ত্ৰয়োদশ শতিকাত অসমলৈ আহে টাইচীন বা শ্যামচীনসকল। তেওঁলোকক বিশেষকৈ আহোম বুলিয়েই জনা যায়। এওঁলোকৰ বিষয়ে কৰা ড° বৰুৱাৰ আলোচনাও গুৰুত্বপূৰ্ণ। অসমীয়া জাতি আৰু সংস্কৃতিলৈ তেওঁলোকৰ অৱদানো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। আহোমসকলৰ বাহিৰেও এই জনগোষ্ঠীৰ অন্যলোকসকল হ’ল— খামতি, ফাকিয়াল, টাইৰুং, নৰা, আইতনীয়া ইত্যাদি। আহোমসকলৰ বাহিৰে বাকীসকল অৱশ্যে ধৰ্ম বিশ্বাসত বৌদ্ধ। যিহওক আহোমসকলৰ আগমনে এই ভূখণ্ডত ভৌগোলিক আৰু ভাষিক একতা স্থাপন কৰে। তদুপৰি শদিয়াৰ পৰা কৰতোৱা গঙ্গালৈকে এক শাসনৰ অধিনলৈ আনি ঠাইখনৰ ৰাজনৈতিক অখণ্ডতা, তথা জাতীয় সংহতি স্থাপনতো তেওঁলোকে গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰদক্ষিপ গ্ৰহণ কৰে। অকল ইমানেই নহয়, ইয়াৰ বিভিন্ন জাতি-উপজাতিৰ মাজত প্ৰচলিত উমৈহতীয়া অসমীয়া ভাষাক ৰাজভাষাৰ মৰ্যাদা দি অসমীয়া জাতি গঠন প্ৰক্ৰিয়াকো আহোমসকলেই তৰাৱিত কৰে। এই সকলোবোৰ কথাৰ গুৰিতে আছিল তেওঁলোকৰ দূৰদৰ্শিতা আৰু সুশৃংখল শাসন ব্যৱস্থা। ইয়াৰ বাবে ৰজাৰ বাহিৰেও শক্তিশালী মন্ত্ৰী পৰিষদ, ডা-ডাঙৰীয়াৰ মেল, প্ৰয়োজনবোধে মহিলাকো সিংহাসনৰ অধিকাৰী পতা ব্যৱস্থাক গুৰুত্ব দিয়া হৈছিল। তদুপৰি শাসনৰ সুবিধা হোৱাকৈ সমাজত এক মৰ্যাদাসম্পন্ন শ্ৰেণীৰ সৃষ্টি কৰিছিল। এই ক্ষেত্ৰত তিনিজনা মন্ত্ৰীৰ বাহিৰেও বৰুৱা, বৰবৰুৱা, ফুকন, বৰফুকন, বৰা, বৰবৰা, বৰকাকতী, বৰদলৈ, গগৈ, হাজৰিকা, ৰাজখোৱা, কাকতি, কটকী আদিৰ কথা উল্লেখনীয়। এই অভিজাত শ্ৰেণীৰ লোকসকলে দেশৰ সাহিত্য আৰু কলা-সংস্কৃতিৰ ক্ষেত্ৰখন জীপাল কৰি তুলিছিল।

আহোমসকলৰ নগৰ পৰিকল্পনা আছিল অতি সুন্দৰ আৰু প্ৰশংসনীয়। নগৰবোৰ প্ৰায়ে নদীৰ পাৰত আহল-বহলকৈ ৰাজআলি বান্ধি পতা হৈছিল। নগৰত ৰাজকাৰেঙৰ উপৰিও প্ৰণালীবদ্ধভাৱে দৌল-দেৱালয়, পুখুৰী আদিও নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল। নগৰবোৰ আছিল চাৰিওফালে গড়েৰে সুৰক্ষিত। নগৰৰ স্থাপত্য ভাস্কৰ্যবোৰ আছিল অতি অনুপম। একেদৰে ৰজাসকলে সজোৱা মৈদামসমূহো স্থাপত্যশিল্পৰ উল্লেখযোগ্য নিদৰ্শন।

নগৰ পৰিকল্পনাৰ দৰে গাঁও সংগঠনতো তেওঁলোক পাৰ্গত আছিল বুলি বৰুৱাই মন্তব্য কৰিছে। একোখন গাঁৱৰ বিভিন্ন জাতি আৰু বৃত্তি বা খেলৰ লোক স্থাপন কৰি গাঁওবোৰৰ অৰ্থনৈতিক ভেটি স্থাপন কৰাৰ উপৰিও জাতীয় ঐক্য সাধন কৰিছিল। বেহা-বেপাৰৰ সুবিধাৰ বাবে তেওঁলোকে ঠায়ে ঠায়ে হাট-বজাৰ স্থাপন কৰাৰ উপৰিও ৰাজ কৰ সংগ্ৰহৰ বাবে হাটখোৱা, ফাটখোৱা আদি বিষয়াৰ সৃষ্টি কৰিছিল। মুদৈসকলে ৰাজ্যৰ বাহিৰেও অন্য ঠাইত ব্যৱসায় বাণিজ্য কৰিবলৈ গৈছিল। ইয়াৰ ফলতেই বিভিন্ন কুটিৰ শিল্প, ধাতু বিদ্যা আৰু দেশী-বিদেশী অনেক বস্ত্ৰৰ প্ৰচলন আৰম্ভ হয়। খেলা-ধূলাৰ বিকাশতো এওঁলোকৰ অৱদান বৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ। বিশেষকৈ ম'হ'য়ুঁজ, হাতী'য়ুঁজ, শেন'য়ুঁজ, কুকুৰা'য়ুঁজ, কণী'য়ুঁজ আদি খেল আছিল বৰ জনপ্ৰিয়। এইবোৰ উপভোগৰ বাবে ৰংঘৰ নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল। তদুপৰি ৰাজ সত্ৰ কেইখনকে ধৰি অনেক দৌল-দেৱালয় স্থাপন, বিহুক জাতীয় উৎসৱৰ মৰ্যাদা প্ৰদান আদিও আহোমসকলৰ বৰণীয় অৱদান।

তেওঁলোকৰ অসমীয়া সাহিত্যলৈ অৱদানৰ কথাও বৰুৱাই আলোচনা কৰিছে। তেওঁলোকৰ এই অৱদানৰ ভিতৰত প্ৰথমে অতি মূল্যবান বুৰঞ্জীসমূহৰ কথা ধৰা হয়। ৰজাসকল কেৱল সাহিত্যৰ পৃষ্ঠপোষকেই নাছিল, বৰং কেতিয়াবা নিজেও সাহিত্য ৰচনা কৰিছিল। স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহই গীত ৰচনা কৰাৰ উপৰিও সংস্কৃত *শিৱ পুৰাণ* অসমীয়া অনুবাদ কৰে। তেওঁৰ নিৰ্দেশমতে কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে *শকুন্তলা কাব্য*, *শংখচূড় বধ* আদি কাব্য ৰচা। অনন্ত আচাৰ্যৰ *আনন্দ লহৰী*, ৰচিনাথ কন্দলিৰ *মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী* আৰু *কঙ্কি পুৰাণ*, বিদ্যাচন্দ্ৰ কবি শেখৰৰ *হৰিবংশ পুৰাণ* আদিৰ উপৰিও *ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণ*, *ধৰ্মপুৰাণ*, মহাভাৰতৰ কেইবাটাও পৰ্বৰ অনুবাদ, *মৃগাৱতী চৰিত্ৰ*, *হিতোপদেশ*, *পঞ্চতন্ত্ৰ* আদিও এই কালৰ লেখত ল'বলগীয়া অৱদান। তদুপৰি ভালেমান চৰিত পুথি, সচিত্ৰ পুথি, ব্যৱহাৰিক সাহিত্য আদি অনেক ৰচনা এই সময়ৰে সম্পদ। এইদৰে অসমৰ জাতীয় জীৱনলৈ আহোমসকলৰ অৱদানৰ কথা কৈ শেষ কৰিব নোৱাৰি। মুঠতে ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ থলুৱা ভাষা-ধৰ্ম-সংস্কৃতিৰ লগত নিজস্ব ভাষা-সংস্কৃতিৰ সংমিশ্ৰণ ঘটাই এওঁলোকেই অসমীয়া সংস্কৃতিৰ নৱৰূপ নিৰ্মাণ কৰে।

এই আহোমসকলৰ শাসনৰ শেষৰ ফাললৈ অসমলৈ আহে মুছলমানসকল। অসমীয়া ভাষা-সংস্কৃতিলৈ এওঁলোকৰো অনেক অৱদান আছে। অসমীয়া ভাষালৈ ৰাজ সন্মান বিষয়ক, খাজানা আৰু বিলাসৰ সামগ্ৰী আদি বিষয়ক অনেক শব্দ মুছলমানসকলৰ পৰা আহিছে। আনকি শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যতো আৰবী-ফাৰ্চী-শব্দৰ প্ৰয়োগ আছে। আনহাতে অসমীয়া সাহিত্যৰ সুৰীয়া জিকিৰ-জাৰি, চুফীবাদী সাহিত্য মুছলমানসকলৰে

অৱদান। আহোম ৰজাসকল সকলো ধৰ্মৰ প্ৰতি সহানুভূতিশীল আছিল বাবে বিশিষ্ট পীৰ আৰু ফকিৰ সকলক ৰাজ্যত মাটি-ভেদি দি থাপিছিল বা দৰগাহ আদি নিজেই সজাই দিয়াইছিল। তদুপৰি আহোম ৰজাসকলে পতা কাৰিকৰ, শিল্পী আদি ভালেমান এই সম্প্ৰদায়ৰে লোক। অসমৰ চিত্ৰকলা, সঙ্গীত আদিতো তেওঁলোকৰ অৱদান উজ্জ্বল। অসমৰ পুথিচিত্ৰৰ ৰজাঘৰীয়া শৈলীত মোগল প্ৰভাৱ বিদ্যমান। *হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ*, *গীত গোবিন্দ*, *দৰং ৰাজবংশাৱলী*, *ধৰ্মপুৰাণ* আদি মোগল শৈলীৰ চিত্ৰৰে শোভিত। অসমৰ সঙ্গীততো মুছলমানৰ প্ৰভাৱ আছে। বিশেষকৈ ভাটিয়ালী সুৰ প্ৰধান সঙ্গীত আৰু গজল, সঙ্গীতৰ নানা বাদ্য যেনে— সৰোদ, তবলা, চেতাৰ, ৰবাব আদিও মুছলমানৰে দাস। পোছাক পৰিচ্ছেদ যেনে— জামা, পাৰ্জইজাৰ, চাপকণ এওঁলোকৰ পৰা অহা। মুছলমান অনেক শিল্পীয়ে অসমৰ চাৰুকলা আদিৰ বিকাশত অৰিহণা যোগাইছিল। বিশেষকৈ আখৰকটাৱা, গুণাকটাৱা, জলমবটা, দহিবটা আদি কামবোৰ তেওঁলোকেই কৰিছিল। পিতলৰ সাজ বাচন গঢ়া মৰিয়াসকলো আছিল এই সম্প্ৰদায়ৰে লোক। তদুপৰি বিলাস আৰু সুগন্ধি সামগ্ৰী, যেনে— আঁতৰ, আইনা, কমাল, গোলাপ, হাচনাহানা আদি মুছলমানসকলেই আনে। ধপাত আৰু এই বিষয়ক সামগ্ৰী যেনে— হোকা, নলিচা আদি মুছলমানসকলৰ। খাদ্য সজাৰৰ কিছু যেনে— খিচিৰি, আচাৰ, কিচুম্‌চ, পোলাও আদি এওঁলোকৰ পৰাই অসমৰ বৰঘৰত প্ৰৱেশ কৰে।

এইদৰে অসমীয়া জাতি গঠন প্ৰক্ৰিয়া আৰু সাংস্কৃতিক পটভূমিৰ পৰ্যালোচনাত লোকসাহিত্য বা বাচিক কলা বিহুগীত, মন্ত্ৰসাহিত্য আদিৰ কথাও বিচাৰ্য। এই ক্ষেত্ৰত বিশেষকৈ অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বৰ্ণনাময় প্ৰকাশ বিহুগীতবোৰ যে চিৰসেউজ আৰু অনন্য তাক দোহাৰিবৰ প্ৰয়োজন নাই। বিস্তীৰ্ণ লুইতৰ পাৰ আৰু সেউজীয়া ধাননি পথাৰ, চিৰসেউজ পৰ্বত-পাহাৰ আৰু প্ৰকৃতিক পৰিৱৰ্ত্তন তথা ঋতুয়ে অসমীয়া মানুহক অফুৰন্ত কৰ্মপ্ৰেৰণা যোগাই আহিছে। ইয়াৰ ফলতেই সহজ-সৰল অনাখৰি লোকসকলে গীতমাতৰ উপৰিও সাধুকথা, প্ৰবাদ, প্ৰবচন, কিস্কদস্তি আদি সৃষ্টি কৰিছে। এনেকৈয়ে ছয় ঋতুৰ ৰং-ৰূপে পুলকিত কৰা অসমীয়াৰ প্ৰাণৰ স্পন্দিত অনুভূতিৰ বহিঃপ্ৰকাশেই হ'ল বিহুগীত। বিহুগীতত ধ্বনিত হৈছে— 'অসমৰ নদ-নদী, গৰু-ম'হ, চৰণীয়া উদং চাপৰি আৰু জীৱন ধাৰণত সমল যোগোৱা বহল পথাৰ, প্ৰকৃতিৰ সঞ্চয় ভড়াল পৰ্বতৰাজি আৰু বিচিত্ৰ বৰ্ণ আৰু মধুৰ সঙ্গীত সৃষ্টি কৰা পশু-পক্ষীসমূহ।' বহল পথাৰখন কেৱল শস্য উৎপাদনৰে ক্ষেত্ৰ নহয়, প্ৰেম-প্ৰণয়ৰো উৰ্বৰ ক্ষেত্ৰ। বিহুগীতবোৰৰ অনুভূতি তাৰেই প্ৰকাশ। ইয়াৰ বাহিৰেও বিহুগীতত ঘৰ-গৃহস্থালিৰো অনেক চিত্ৰ আছে। তাৰ ভিতৰত বিশেষকৈ তাঁতশাল,

তামোল-পাণৰ বাৰীৰ কথা উল্লেখনীয়। ভাগ্য বিশ্বাস, ঈশ্বৰৰ প্ৰতি আস্থা, বৃক্ষপূজা, দেও-ভূত, জ্যোতিষ মঙ্গল আদিৰ কথাও বিহুগীতত জীৱন্ত। আনহাতে অসমীয়া ডেকা-গাভৰুৰ দৈহিক ৰূপ-লাৱণ্যৰ বৰ্ণনাও বিহুগীতৰ এছোৱা জুৰি আছে। মুঠতে ‘প্ৰফুল্ল চিত্ৰ, প্ৰকৃতিৰ মাজত সহজ আনন্দলাভ, শিল্পীমন, জীৱন-যাপনৰ সৰল পদ্ধতি, ভাগ্যত অটল বিশ্বাস, সামাজিক প্ৰীতি এইবোৰেই বিহুগীতৰ বিশিষ্ট সম্পদ। বিহুগীতৰ দৰে মন্ত্ৰ সাহিত্যইও ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ এটা বিৰাট ভাগ আগুৰি আছে।’ মন্ত্ৰবোৰত অথৰ্ববেদ, বৌদ্ধ আৰু হিন্দুতন্ত্ৰৰ সংমিশ্ৰণ ঘটিছে। মন্ত্ৰত প্ৰধানকৈ আছে অসমীয়া মানুহৰ লোকবিশ্বাসৰ ৰূপৰেখা। মন্ত্ৰবোৰ অনেক দেৱতা-অপদেৱতা আৰু সাংসাৰিক কথাৰে পৰিপূৰ্ণ। ভেষজ আৰু আয়ুৰ্বেদ বিদ্যাৰ কথাও ইয়াত পোৱা যায়। মায়াবিদ্যা বা এন্দ্ৰজাল, শাও-শপনি আদিও মন্ত্ৰবোৰৰ বিষয়বস্তু। সাধাৰণতে মন্ত্ৰবোৰ দেৱতা-অপদেৱতাৰ কোনো কুদৃষ্টিৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ, যৌন অভিনাস পূৰণৰ উদ্দেশ্যে বা গাহস্থ জীৱনৰ মঙ্গলৰ বাবে প্ৰয়োগ কৰা হয়। অভিষ্ট সিদ্ধিৰ বাবে ইয়াত বিষ্ণু, শিৱ, গণেশ, দেৱী, নৰসিংহ, হয়গ্ৰীৱ, গোধৰ্শনাথ, ধৰ্ম, নদ-নদী, বৃক্ষ আদি দেৱতা আৰু প্ৰাকৃতিক সত্ত্বাক পূজা কৰাৰ অনেক বিধান আছে। সমূহ মন্ত্ৰতে অৱশ্যে গুৰুবাদক প্ৰাধান্য দিয়া হৈছে।

প্ৰাগ্‌ঐতিহাসিক কালৰে পৰা এইদৰে সমাজ সংস্কৃতিৰ সমন্বিত বিকাশেৰে আগুৱাই আহি সুসভ্যৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত হোৱা অসমীয়া জাতিক মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ অভিনয় সৃষ্টি নামঘৰে আৰু এক মাত্ৰা প্ৰদান কৰাটো বৰুৱাই লক্ষ্য কৰিছিল। অসমীয়া জাতিলৈ নামঘৰৰ অৱদানৰ কথা কৈ শেষ কৰিব নোৱাৰি। ‘অসমীয়া সামাজিক, ধাৰ্মিক আৰু সাংস্কৃতিক জীৱনত নামঘৰৰ ছপোন-ছয়ুৰি অৱদানৰ পুনৰাবৃষ্টিৰ প্ৰয়োজন নাই। নামঘৰ অসমীয়া জাতীয় সংস্কৃতিৰ যাদুঘৰ। নামঘৰেই জাতীয় ভাওনাঘৰ (National Theatre)।’ সমগ্ৰ ভাৰতীয় সাহিত্যলৈ অভিনয় অৱদান অক্ষীয়া নাটসমূহ মঞ্চায়ন হয় নামঘৰত। এই নাট ভাওনাৰ যোগেদিয়েই যে, অসমৰ মাৰ্গীয় গীত-নৃত্য, বাদ্য-যন্ত্ৰৰ চৰ্চা হয় সেইটো সকলোৰে জ্ঞাত। নামঘৰৰ কাৰ্যাৱলীৰ মাজেদিয়েই গণতান্ত্ৰিক চিন্তাধাৰা প্ৰকাশ পায়। জাতি-বৰ্ণ নিৰ্বিশেষে সকলো পাৰ্গত লোকেই নামঘৰৰ বিষয়-বাব ল’ব পাৰে। তদুপৰি নামঘৰ গাঁৱলীয়া সমাজ জীৱনৰ শিল্পানুষ্ঠানো। ইয়াৰ জৰিয়তে গাঁৱৰ লোকসকলে পুৰুষ-পুৰুষে বাঁহ-কাঠৰ ঢৰা-পিৰা, আসন-মূৰ্তি, পুথি থোৱা বাকচ, শৰাই, ভাওনাৰ মুখা আদি আহাৰ্য আৰু নিত্য ব্যৱহাৰ্য সা-সঁজুলি তৈয়াৰ কৰাৰ বিদ্যালভ কৰে। সৰ্বোপৰি অসমীয়া মানুহৰ সহনশীলতা, উদাৰতা, নম্ৰতা, সুকৃতিপূৰ্ণ আচৰণ আৰু মাত-কথা আদি চাৰিত্ৰিক বৈশিষ্ট্যও এই নামঘৰৰ ফসতেই গঢ়ি উঠিছে।

এইদৰে ভাবে-ভাষাই, ধৰ্ম-সংস্কৃতিৰে গঢ়ি উঠা অসমৰ সংস্কৃতিত ইয়াৰ ঠাইৰ নামসমূহৰ বৈশিষ্ট্যও যথেষ্ট মনোযোগ আকৰ্ষণকাৰী বিষয়। সাধাৰণতে কোনো ঠাইৰ নামত তাৰ প্ৰাচীন ঐতিহ্য, কিস্মদন্তী, উপকথা আদি জড়িতহৈ থাকে। সেইদৰে অনেক লোকভাষাৰ আলমতো কোনো ঠাইৰ নাম গঢ় লয়। অষ্ট্ৰিক ভাষাৰ প্ৰভাৱত প্ৰসিদ্ধ হোৱা প্ৰাগজ্যোতিষপুৰ, কামৰূপ, হাৰাপেশ্বৰ, তেজপুৰ আদি ঠাইৰ নাম আৰু নদীবাচক গঙ্গা শব্দৰ সৃষ্টি হৈছে তাক ইতিমধ্যে কে অহা হৈছে। মঙ্গোলীয় মূলৰ বড়ো ভাষাৰ 'দি', 'দই', আদি নদী বা পানী বুজোৱা শব্দৰ পৰা ডিক্ৰ, ডিগৰৈ, মঙ্গলদৈ আদি নামবোৰ সৃষ্টি হৈছে। 'বড়ি' শব্দযুক্ত নামবোৰ যেনে— বৰবড়ি, পাতেকীবড়ি আদি বড়ো প্ৰভাৱযুক্ত। দ্ৰাবিড় প্ৰভাৱত জুলি, জুৰি, কুৰ পুৰ, ভিটা যুক্ত ঠাইৰ নামবোৰ হৈছে। ৰা, ৰু, বিয়া অনুসৰ্গযুক্ত নাম যেনে— কৰৰা, পচৰিয়া আদিও দ্ৰাবিড় কোনো কাহিনী বা ঘটনাৰ আলমত সৃষ্টি হোৱা নাম হ'ল ৰহা, কুঁৱৰীটোল, ফুলৰা আদি। কোমোৰাকটা, কুকুৰাকটা আদি নামবোৰ লোকবিশ্বাসমূলক। একেদৰে গছ-গছনি, জীৱ-জন্তু, মাছ-পুথি আদিৰ নামানুসৰিও অনেক ঠাইৰ নাম হৈছে। কোনো কোনো ঠাই আক' খেতিপথাৰৰ লগত সম্পৰ্কযুক্ত। প্ৰাকৃতিক বা ভৌগোলিক বৈশিষ্ট্যমতে হোৱা নাম হ'ল— ৰঙাগড়া, ঢেকৰগড়া, লালমাটি ইত্যাদি। জাতি বা স্বৰসায় বাচক ঠাইৰ নামো বহু আছে। কোনো শব্দ দ্বিকক্তি হৈও কিছু নাম হৈছে, যেনে— চলচলি, ভেৰভেৰি আদি। আৰ্যসকলে ইয়াৰ পুৰণি নামবোৰ কিছু পৰিমাণে সংস্কৃতীয়া কৰে। যেনে— তেজপুৰ / শোণিতপুৰ। তেওঁলোকে দেৱদেৱীৰ নাম অনুসৰিও কিছুমান ঠাইৰ নাম দিয়ে। ইয়াৰ বাহিৰে অঞ্চলভেদেও কিছুমান নিৰ্দিষ্ট শব্দ বা শব্দাংশ যুক্ত শব্দৰ নাম বেছিকৈ প্ৰচলিত হয়। যেনে উজনিত গুৰি, হাট আদি শব্দযুক্ত নামৰ বিপৰীতে নামনিত কুছি, পাৰা, পেটা, কোনা, ভিটা আদি শব্দ বা শব্দাংশযুক্ত নামহে বেছিকৈ প্ৰচলিত। কেতিয়াবা ওচৰা-উচৰিকৈ থকা দুখন ঠাইক বুজাবলৈ নিজ/মাজ/উপৰ, বৰ/সক/স্কুদ্ৰ, পূৰ/পশ্চিম আদি বিশেষণ বিশেষভাৱে প্ৰয়োগ হয়। আনকি ফাৰ্চী ভাষাৰ পৰা অহা 'মহল' শব্দৰেও অসমৰ ঠাইৰ নাম হৈছে। যেনে— ৰঙমহল, মহলীয়াপাৰা ইত্যাদি। মুঠতে অসমৰ ঠাইৰ নামৰ বৈশিষ্ট্যও যথেষ্ট মনোযোগ আকৰ্ষণকাৰী।

অসমীয়া জাতি আৰু সংস্কৃতি সকলো ফালৰ পৰাই ঐশ্বৰ্যশালী আৰু বৈচিত্ৰ্যময়। এই ঐশ্বৰ্য তথা বিচিত্ৰতা অন্বেষণৰ বাবে বিদ্যায়তনিক চৰ্চাৰ বাট মুকলি কৰোঁতা গৱেষক পণ্ডিত বৰুৱা দেৱ সেয়ে আমাৰ সকলোৰে প্ৰেৰণাৰ পাত্ৰ। ❖

পাদটীকা

- ১) সোমনাথ বৰা (সম্পা) : বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম, ২০০৮, পৃঃ ১২৭
২) পূৰ্বোক্ত, পৃঃ ১৩০
৩) ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা : লোকসংস্কৃতি, ১৯৯৭, পৃঃ ১৫৮
৪) ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি, ১৯৯২, পৃঃ ১২১
৫) ড° মহেশ্বৰ নেওগ (সম্পা) : বাণীকান্ত ৰচনাৱলী, ১৯৯১, পৃঃ ১৬০
৬) পূৰ্বোক্ত, পৃঃ ১৯২
৭) ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি, ১৯৯২, পৃঃ ৬০
৮) পূৰ্বোক্ত, পৃঃ ৮৯
৯) পূৰ্বোক্ত, পৃঃ ৯৭

গ্ৰন্থপঞ্জী

- ১) ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা : লোকসংস্কৃতি, ১৯৯৭
২) ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : অসমীয়া লোক-সংস্কৃতি, বীণা লাইব্ৰেৰী, ১৯৮৯
৩) _____ : অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি, লয়াৰ্চ বুক ষ্টল, ১৯৬৩
৪) ড° মহেশ্বৰ নেওগ (সম্পা) : বাণীকান্ত কাকতি ৰচনাৱলী, ১৯৯১
৫) সোমনাথ বৰা (সম্পা) : বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম, ত্ৰাণ্তিকাল প্ৰকাশন, ২০০৮
৫) হৰিপ্ৰসাদ নেওগ
নীলা গগৈ (সম্পা) : অসমীয়া সংস্কৃতি, বননভা, ১৯৮৯

বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসত পুৰুষতান্ত্ৰিকতা

কল্পনা হাজৰিকা গায়ন

বীণা বৰুৱা আৰু ৰাস্না বৰুৱা অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যৰ দুটি সশ্ৰদ্ধ নাম। *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসৰ জৰিয়তে খ্যাতি লভা বীণা বৰুৱা আৰু *সেউজী পাতৰ কাহিনী*ৰে চাহ জনজাতিৰ জীৱন আলোকিত কৰি যোৱা ৰাস্না বৰুৱাৰ আচল নাম বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা। পুৰুষৰ হেজাৰ-বিজাৰ নাম থকাৰ পিছতো আৰু বহুজন পুৰুষ লেখকে ছদ্মনামেৰে গল্প-উপন্যাস লিখাৰ পিছতো বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাই কিয় নাৰীৰ ছদ্মনামত লিখিলে সিও ভাবিব লগা বিষয়। সম্ভৱতঃ অসমীয়া সৃষ্টিশীল সাহিত্যত এয়া নজিৰ বিহীন ঘটনা।

ভাৰতীয় মানুহৰ সমাজ জীৱনলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে আদিকাব্য ৰামায়ণৰ দিনৰে পৰা আজিৰ তাৰিখলৈকে নাৰী পুৰুষৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হৈ আহিছে। বহু সময়ত নিপীড়ন, নিৰ্যাতন আৰু পুৰুষৰ দমন নীতিৰ বলি হৈ নাৰীয়ে নিজৰ অস্তিত্ব বিসৰ্জন দিব লগা হৈছে। সমাজত অতীজৰে পৰা চলি অহা কিছুমান আপুৰুবাৰু, ফকৰা-যোজনা— 'লাউ যিমনে ডাঙৰ নহওক পাতৰ তল', 'তিৰি-মিৰি, ভাটো, কোৱা— এই চাৰি জাতিৰ আঁসৈ নোপোৱা', 'তিৰোতা আঁঠুৱা তলৰ মহ', 'উঠন ছোৱালী বঢ়া ভাত' আদিয়ে প্ৰমাণ কৰে যে এইবোৰ নাৰী সম্বন্ধে পুৰুষে ৰচনা কৰা কিছুমান অৱজ্ঞাসূচক লোককথা।

পুৰুষ লেখকৰ সংখ্যাধিক্য আৰু পুৰুষতান্ত্ৰিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে সমাজ পৰিচালিত হৈ অহাৰ বাবেই পুৰুষ সম্পৰ্কে নাৰীৰ মনোভাব জানিব পৰা নাযায়। পুৰুষৰ দৃষ্টিত নাৰী যি ৰূপত প্ৰকট হৈ উঠে সৃষ্টিশীল সাহিত্যতো তেওঁলোকে তেনেদৰেই প্ৰকাশ লাভ কৰে। অৱশ্যে এতিয়া সেই ধাৰণা আঁতৰিছে। পুৰুষৰ সমানে ফেৰ মাৰিব পৰাকৈ মহিলা লেখকৰ পৰিমাণগত আৰু গুণগত মান বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে নাৰীৰ দৃষ্টিৰে পুৰুষ চৰিত্ৰই প্ৰকাশ লাভ কৰিছে।

প্ৰাক্ স্বাধীনতাৰ কালত সমাজ-ব্যৱস্থা আজিৰ দৰে নাছিল। এক প্ৰকাৰ দাসত্বৰ শিকলিৰে বান্ধ খাই আছিল নাৰী। কিন্তু মন কৰিবলগীয়া কথা ‘অসমীয়া তিব্বোতাক’ এনে দৈনন্দিন দাসশ্ৰমৰ ঘানিত বান্ধি থৈ যোৱা ‘বিধাতা’জন ‘পুৰুষ’। (পৃঃ ২৭৬, ড° হীৰেন গোহাঁই - *বিশ্বায়তন*) বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই নিশ্চয় সমাজৰ এই নীতি সমৰ্থন কৰা নাছিল। নাৰীৰ সুখ-দুখ, হাঁহি-কান্দোন আদি নাৰী হৈ উপলব্ধি কৰিবৰ ইচ্ছা থকাৰ বাবেই নিশ্চয় তেওঁ নাৰীৰ ভূমিকা লৈ দুয়োখন উপন্যাস ৰচনা কৰিলে।

জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত প্ৰকাশ পাইছে দুটা বস্তুঃ অসম নামৰ এটা সত্ৰৰ এখন নিখুঁত ছবি আৰু জীৱন নামৰ এটা বস্তুৰ বিষয়ে এক নিবিড় নৈতিক পৰ্যবেক্ষণ। (পৃঃ- ৪৩, ভৱেন বৰুৱা, বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ *জীৱনৰ বাটত* (প্ৰবন্ধ) *বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ জীৱন আৰু কৰ্ম*) উপন্যাসখনৰ পটভূমি অংকিত হৈছে ঐতিহ্যৰ বেলি লহিয়াবলৈ লোৱা গোলাঘাট জিলাৰ মৰঙ্গি অঞ্চলক কেন্দ্ৰ কৰি। অৱশ্যে উপন্যাসৰ নায়িকা তগৰক ধৰণী মাস্তৰৰ স’তে বিয়া দি উলিয়াই দিয়াৰ পিছতে কাহিনীয়ে অগ্ৰগতি লাভ কৰিছে মধ্য অসমৰূপে পৰিচিত নগাঁও জিলাৰ ৰহা, বেবেজীয়া, মৰিগাঁও, দীঘলডাৰি আদি ঠাইসমূহৰ প্ৰাধান্যৰে।

জীৱনৰ বাটত উপন্যাসখনত সন্নিবিষ্ট কেইটামান পুৰুষ চৰিত্ৰৰ মাজেৰে স্পষ্ট হৈছে পুৰুষতান্ত্ৰিক মানসিকতা। এই ক্ষেত্ৰত অবিহণা যোগোৱা প্ৰথমটো পুৰুষ চৰিত্ৰ হৈছে কমলাকান্ত। সমগ্ৰ উপন্যাসত চৰিত্ৰটোৱে অৱশ্যে ক’তো পুৰুষসুলভ দৃষ্টান্ত ৰাখিব নোৱাৰিলে, তথাপি তগৰৰ প্ৰেমৰ পাতনি মেলিছিল পুৰুষতান্ত্ৰিক মনোভাৱেৰে। মৌজাদাৰৰ ঘৰৰ বৰজীয়াৰীৰ বিয়াত উপন্যাসৰ নায়িকা তগৰে লগ পাইছে চহৰীয়া ডেকা কমলাকান্তক। স্বাভাৱিক বয়সৰ প্ৰেৰণাদায়ক পৰিৱেশে তগৰ-কমলাকান্তক কিছু ওচৰ চপাই আনিলেও তগৰ মান-মৰ্যাদা, ঐতিহ্য-পৰম্পৰা প্ৰতি সচেতন। কিন্তু সুবিধাবাদী, অদূৰদৰ্শী কমলাকান্তই তগৰৰ দুৰ্বলতাৰ সুযোগ লৈ তগৰৰ আঙুলিত নিজৰ নামাংকিত আঙঠিটো পিন্ধাই দিলে। দূৰদৰ্শী তগৰে কান্দি কান্দি কমলাকান্তক এটি সৰু অথচ গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰশ্ন কৰিলে—

‘আপুনি মোৰ সৰ্বনাশ কৰিলে কিয়?’ (*জীৱনৰ বাটত*, পৃঃ ২২)

এজন পুৰুষে নাৰীৰ হাতত পিন্ধাই দিয়া এটা আঙঠিৰ মূল্য সোণৰ জোখাৰে বা টকাৰ পৰিমাণেৰে নিৰূপন কৰা নহয়। এয়া ভাৰতীয় সমাজ ব্যৱস্থাৰ নিয়ম। লাগিলে সেই আঙঠি কালিদাসৰ শকুন্তলাৰ আঙুলিতেই হওক অথবা বীণা বৰুৱাৰ তগৰৰ আঙুলিয়েই হওক। উপন্যাসখনৰ শেষৰ অধ্যায়টোত তগৰ আঙঠি চোৰৰ অপৰাধত অভিযুক্ত হোৱা বুলি জানিও কমলাকান্তই সত্যৰ কাষ চাপিব নোৱাৰিলে। জীৱনৰ প্ৰথম প্ৰেম গোপনে সাঁচি ৰাখি তগৰ যেতিয়া মিছা অপবাদেৰে ধাৰাশায়ী হ’ল তেতিয়া কমলাকান্তই সবল

প্ৰতিবাদেৰে তগৰৰ নিৰ্দোষিতাৰ প্ৰমাণ কৰিবলৈ আগবাঢ়িব নোৱাৰিলে। কিন্তু বীণা বৰুৱাই জানিছিল যে পুৰুষৰ দৃষ্টিত নাৰীৰ মূল্যও সিমানকণেই, যিকণ দাৰোগাৰ আগত কমলাকান্তই ব্যক্ত কৰিছিল।

উপন্যাসখনত পুৰুষতাত্ত্বিক সমাজৰ সবল প্ৰতিনিধি হৈ ধৰা দিছে তগৰৰ দেউতাক বাপুৰাম বৰা। কমলাকান্তৰ দৰে শিক্ষিত ল'ৰা এটাৰ লগত জীয়েক তগৰৰ বিয়াখন হ'ব বুলি মনে মনে গৌৰৱবোধ কৰি থকা বাপুৰাম বৰাই কমলাকান্তৰ দেউতাক মহীকান্তই বিয়া অস্বীকাৰ কৰি দিয়া চিঠিখন পাই 'দুখ অপমানত জৰ্জৰিত' হ'ল। পৰাজয়ৰ গ্লানি ঢাকি ৰাখিবৰ বাবেই ধৰণীৰ লগতে নিজৰ একমাত্ৰ সন্তান তগৰৰ চৰিত্ৰত কলংক জাপি দি তেৱেঁ একপ্ৰকাৰৰ সুবিধা গ্ৰহণ কৰিলে। উহঁতিং মাষ্টৰ ধৰণীয়ে তগৰৰ তাঁতৰ শালত ৰৈ ফুল তোলা চাই থাকোঁতে ৰাখিব লগা দূৰত্ব অজানিতে অতিক্ৰম হোৱাত তগৰৰ দেউতাকে ধৰণী-তগৰৰ বীভৎস প্ৰমাখ্যানৰ কল্পনা কৰি সুদক্ষ বিচাৰকৰ দৰে ৰায়দান কৰিলে— 'এতিয়া তুমি তগৰক বিয়া কৰাব লাগিব'। (জীৱনৰ বাটত, পৃঃ ৫৫)

কমলাকান্তই তগৰৰ আঙুলিত আঙুলিত আঙঠি পিন্ধাই দিওঁতে তগৰে কেৱল নিজৰ কথাকে ভবা নাছিল; ভাবিছিল দেউতাকৰ মান-মৰ্যাদা, সন্মতি-অসন্মতিৰ কথাও। সেয়ে তাই কমলাকান্তক প্ৰশ্ন কৰিছিল—

'দেউতাক নোসোধাকৈ আপুনি কি কামটো কৰিলে?' (জীৱনৰ বাটত, পৃঃ ২৩)

সেইজনী তগৰৰে বিয়াখন ধৰণীৰ লগত ঠিক কৰি পিতৃ-প্ৰধান সমাজৰ বলিষ্ঠ ভূমিকা পালন কৰাত ধৰণীয়ে সুখিছিল—

'... তগৰক নোসোধাকৈ?' (জীৱনৰ বাটত, পৃঃ ৫৬)।

'ছেৱালীৰ মত লৈ বিয়া দিয়াৰ প্ৰথা আমাৰ সমাজত এতিয়াও চলা নাই' (জীৱনৰ বাটত, পৃঃ ৫৬) বুলি দেউতাকে তগৰৰ অস্তিত্বকে সম্পূৰ্ণ মৰিমূৰ কৰি পেলালে। তগৰেও পুৰুষতাত্ত্বিক সমাজৰ বিচাৰ নীৰৱে মানি লৈ পূৰ্বৰ কথা একাষৰীয়াইকৈ থৈ ধৰণীৰ লগত বৈবাহিক জীৱনৰ পাতনি তৰিলে। তগৰৰ দেউতাক শাস্ত্ৰজ্ঞ পুৰুষ হ'লেও উপযুক্ত পিতৃ নহয়। ধৰণীৰ বংশ-পৰিয়াল, গুৰি-গোষ্ঠীৰ বিষয়ে একো নজনািকৈ জীয়েকক উলিয়াই দি তেওঁ মাত্ৰ কান্ধৰ ৰোজাটোহে আঁতৰালে। পিতৃ হিচাপে পালিব লগা একো দায়িত্বই তেওঁ আন্তৰিকতাৰে পালন কৰা নাই। তগৰৰ বিয়াৰ পিছতে তেওঁ দেশান্তৰি হ'ল। ঘৰখনত যথেষ্ট সা-সম্পত্তি থকা সত্ত্বেও বাকচতে ভৰাই নিব পৰা সাধাৰণ বস্ত্ৰ কেইপদৰ বাহিৰে তগৰ পৈতৃক সম্পত্তিৰ গৰাকী নহ'ল। বাপুৰাম বৰাই মৃত্যুৰ সময়তো হাতত থকা টকা-কড়ি বৃন্দাবনৰ 'গোবিন্দজীৰ' মন্দিৰত দান কৰি থৈ তেওঁৰ মৃত্যুৰ

বাতৰিটোহে 'তগৰ কলিতা'ক দিওৱাৰ ব্যৱস্থা কৰি থৈ গ'ল। তুলি-ভালি ডাঙৰ-দীঘল কৰা নিজৰ ছোৱালজনীকো বুজি নোপোৱা সেইজন বাপুৰাম বৰাই জীয়েকক উপলক্ষ্য কৰিয়েই সমস্ত নাৰী জাতি সম্পৰ্কে একপক্ষীয় মনোভাৱ গঢ়ি তুলিছিল—

ছোৱালীৰ অস্তৰ যুগমায়া সংস্কাৰগত পক্ষিলতাৰে পৰিপূৰ্ণ; যৌন সন্তোগৰ ইচ্ছাই তাহাতৰ প্ৰধান কাম্য। (জীৱনৰ বাটত, পৃঃ ৭৫)।

তগৰৰ স্বামী ধৰণী এটি ভাল চৰিত্ৰ। তেওঁ উপযুক্ত পুত্ৰ, ভাল শিক্ষক, নিষ্ঠাৱান সমাজসেৱক আৰু দেশপ্ৰেমিক। কিন্তু তেওঁ এজন ভাল স্বামী নহয়। তগৰে জীৱনত ধৰণীৰ পৰা পালে মাত্ৰ দুটা স্বীকৃতি— পত্নী আৰু মাতৃ। এগৰাকী নাৰীয়ে তেওঁৰ স্বামীৰ পৰা যিখিনি নিৰাপত্তা আশা কৰে, সেইখিনি দিবলৈ ধৰণীৰ সমৰ্থ নহ'ল। ঘৰৰ সকলো দায়-দায়িত্ব তগৰৰ ওপৰতে এৰি দি দেশৰ হকে কাম কৰা ধৰণীয়েও তগৰক একধৰণৰ অত্যাচাৰেই কৰিছে। সমাজৰ শলাগ আৰু সাধুবাদ পাই ধৰণীয়ে দেশৰ কামত লাগি শেহ নিশাহে ঘৰলৈ ওভতে। গাঁৱত ক'তো মানুহৰ সাৰি-শৰ নোহোৱা হয়। তেনে সময়ত ধৰণীহঁতৰ ঘৰত জিলিকি উঠে এটি বিপৰীত দৃশ্য—

ধৰণীহঁতৰ বান্ধনি ঘৰত চাকি তেতিয়াও জ্বলি আছে। তগৰে টাকুৰিত সূতা কাটিছে। কাষত পূজাৰ ফলৰ দৰে এচালনি পাঁজি। গিৰিয়েক অহাৰ উমান পাই তগৰে পীৰাখন, পানীলোটা আৰু গামোচা চোতালত উলিয়াই দিলে। ধৰণী উভতি নহালৈকে উজাগৰে থকা তগৰৰ দৈনন্দিন অভ্যাসত পৰিণত হৈছে। (জীৱনৰ বাটত, পৃঃ ১৩২)

তগৰৰ জীৱন-চক্ৰী আওপাকে ঘূৰিবলৈ লৈছে ধৰণীয়ে দেশসেৱাত নিবিষ্ট হৈ ঘৰখন আওকাণ কৰাৰে পৰা। ধৰণী 'নেতা' হৈ জনগণক মুক্তিৰ পথ দেখুৱাবলৈ লওঁতেই তগৰ অপমানিত হৈ থানাৰ দুৱাৰমুখত হাজিৰ হ'ব লগা হৈছে। লগতে পুলিচ-দাৰোগা জাতীয় শ্ৰেণী-চৰিত্ৰৰ অশালীন কথা-বতৰাত তগৰৰ সাঁচতীয় সন্মানকণো সমূলি শেষ হৈ গৈছে—

হৈছে হৈছে, আৰু ভাও দেখুৱাব নালাগে, মুৰ তোল। গিৰিয়েক কোনজনীৰ মেখেলাৰ তলত সুমুৱাই থৈছ ক! গাত নাই ছাল-বাকলি, মদ খাই তিন টেকেলি। (জীৱনৰ বাটত, পৃঃ ১৪৬)।

প্ৰথমতে কমলাকান্ত, দ্বিতীয়তে দেউতাক আৰু শেষত ধৰণী বিশেষভাৱে এই তিনিটা পুৰুষ চৰিত্ৰৰ বাবেই তগৰ বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন স্থানত অপমানিত হৈছে। তিনিওটি চৰিত্ৰই ভিন্ন ৰূপত নিজৰ পৌৰুষত্ব প্ৰয়োগ কৰি তগৰৰ জীৱন বিপৰ্যস্ত কৰিছে। ক্ষয়ৰোগত

আক্ৰান্ত হোৱা ধৰণীয়ে শেষত নিজৰ ভুলৰ কথা বুজি পাই ঘৈণীয়েকক সান্ত্বনা দিয়াৰ চেষ্টা কৰিছে—

গোটেই জীৱনটো গা-মনৰ অসুখতেই বৰশীত লগা মাছৰ দৰে চটফটাই কটালোঁ। স্থিৰভাৱে কোনো কাম কৰিবলৈ এষাৰ কথা ভাবিবলৈ অৱকাশেই নাপালোঁ। বিবাহিত জীৱনত এদিনলৈকো তিৰোতাৰ সুখ-সন্তোষৰ কাৰণে চিন্তা কৰিবলৈ নহ'ল। নিজৰ জীৱনৰ লগত হৃদয়হীনভাৱে তোমাৰ জীৱনটোও ব্যৰ্থভাৱে ভৰপূৰ কৰি দিলোঁ। (জীৱনৰ বাটত, পৃঃ ২০০)।

ধৰণীৰ মৃত্যুৰ পিছত তগৰৰ নাৰী মৰ্যাদা আৰু এখেপ তললৈ নামিছে। তিলমানো অপৰাধ নকৰাকৈ হাকিম কমলাকান্ত হাজৰিকাৰ ঘৰত তাই পুৰুষতন্ত্ৰৰ বলি হৈছে। চাব-ইসপেপ্টৰূপে খ্যাতি লাভ কৰা দাৰোগা মাধৱ মহন্তই কমলাকান্তৰ ঘৰত হেৰোৱা বস্ত্ৰৰ বাবে তগৰকে চৌৰ্যবৃত্তিৰে অপৰাধী কৰাৰ লগতে তাইৰ নৈতিক চৰিত্ৰতো কালিমা সানিছে—

নিজৰ ক'বলৈ একো নাই। হাতে হাতে প্ৰমাণ, গোলাপ ডাঙৰ শিপীনী সংঘৰ ট্ৰেজাৰাৰ; মাষ্টৰণী চেফ্ৰেটাৰী। এজন বিপত্নীক, এজনীৰ গিৰিয়েকক ডাঙৰে ইন্ডেকচন দি মাৰিলে বুলি কয়.....।

(জীৱনৰ বাটত, পৃঃ ২৩০)।

নাৰীক পণ্য সামগ্ৰী হিচাপে গণ্য কৰা মাধৱ মহন্তৰ স্বেচ্ছাচাৰী সিদ্ধান্তত কাপুৰুষ, সুবিধাবাদী কমলাকান্তই সবল প্ৰতিবাদ কৰিব নোৱাৰিলে। নিজৰ নাম খোদিত কৰা আঙঠিটোৱে অতীতৰ সকলো কথা মনত পেলাই দিয়াৰ পিছতো মৌনতা অৱলম্বন কৰি কমলাকান্তই দুৰ্বলচিতীয়া, ক্ষমতালোভী পুৰুষতন্ত্ৰৰ অতন্ত্ৰ প্ৰহৰী ৰূপেহে পৰিচয় দাঙি ধৰিছে।

এইদৰেই পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাত থকা-সৰকা হৈ তগৰে জীৱনটো তিলতিলকৈ গ্ৰহণ কৰি গৈছে। এইখিনিতে এটা প্ৰশ্ন উত্থাপন হয় যে তগৰে কিয় এনেদৰে পুৰুষপ্ৰধান সমাজৰ নিকিনা গোলাম হৈ জীৱন অতিবাহিত কৰিলে। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসখনৰ যিমানবোৰ ভাল সমালোচনা ওলাইছে তাত সকলোৱে তগৰক পঞ্চমুখে প্ৰশংসা কৰিছে। আৰু মন কৰিবলগীয়া যে সেইসকল প্ৰতিজনেই পুৰুষ সমালোচক। তাৰে কেইজনমান সমালোচকৰ দৃষ্টিমান মন্তব্য উদ্ধৃত কৰা হ'ল—

(১) বিমুগ্ধ অজ্ঞতা আৰু তাৰল্যৰ পৰিৱৰ্তে এক সমাহিত সহন-ক্ষমতা আৰু অনুভূতিৰ গভীৰতাই তগৰৰ চৰিত্ৰৰ মৌলিক লক্ষণ।

তগৰ অসমীয়া সমাজৰ আটাইতকৈ ভাল আৰু বিশুদ্ধতাইনিৰ সার্থক প্ৰতিভু।—
ভৱেন বৰুৱা।

২) তেওঁৰ ধৈৰ্য্য, সাহস, সাধুতা, নীৰৱ বেদনাত যিমানেই সমবেদনাত আমাৰ
হৃদয় আৰ্দ্ৰ হয়, সিমানেই তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ ট্ৰেজিক মহিমা উদ্ভাসিত হৈ উঠে।— হীৰেন
গোহাঁই।

৩) তগৰ সাধাৰণ নাৰী হৈয়ো অসাধাৰণ। প্ৰাচীন মূল্যবোধ, গ্ৰামীণ সংস্কৃতি,
চিৰাচৰিত পৰম্পৰাৰ লগত তগৰৰ চৰিত্ৰ সংপৃক্ত হৈ আছে। তগৰ আমাৰ থলুৱা অসমীয়া
গ্ৰাম্য সভ্যতাৰ এপাহি নিষ্পাপ ফুল।— কৃষ্ণ কুমাৰ মিশ্ৰ।

এই মন্তব্যকেইটি এই কাৰণেই সংযোজন কৰা হ'ল যে ইয়াৰ যোগেদিও পুৰষতান্ত্ৰিক
মানসিকতাৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। পুৰুষে নাৰী যেনে হোৱাটো বিচাৰে তগৰ তেনে এজনী
নাৰীয়েই। তাতকৈ বেছি আন একো নহয়। সমালোচক অপৰ্ণা মহন্তই কিন্তু তগৰৰ দোষ-
গুণ সমানে বিচাৰ কৰি কৈছে— 'তগৰ আধুনিক শিক্ষিত পুৰুষে বিচৰা জীৱন সঙ্গীণীৰ
দৰে অনুভূতিশীল, সংস্কৃত, অথচ তাই একেজন আধুনিক মধ্যবিত্ত ভদ্ৰলোকে বিচৰাৰ দৰে
সেই চিৰন্তন নাৰী— এভাগ দাসী, কমনীয় শয্যা-সঙ্গিনী, সৌম্যমূৰ্তিৰ দৰে ধৈৰ্যশীল
আৰু অল্পভাৰী।' জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত যিটো কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰক লৈ কাহিনী ৰচনা কৰা
হ'ল— সেই নাৰী চৰিত্ৰ তগৰে পুৰুষ প্ৰধান সমাজৰ নীৰৱ সমৰ্থক হৈ জীৱনটো গ্ৰহণহে
কৰিলে- ৰচনা কৰিব নাজানিলে।

ৰাস্না বৰুৱাৰ উপন্যাস *সেউজী পাতৰ কাহিনী* ৰচনা হৈছে চাহ-বাগিচাৰ পটভূমিত।
বাগিচাৰ সেউজীৱালৈ সোমোৱাৰ আগতে ঔপন্যাসিকে উজনি অসমৰ আহোম স্বৰ্গদেৱৰ
কৃপাত 'ওজা'ৰূপে খ্যাতি লাভ কৰা এটি পৰিয়ালৰ কাহিনী কথন কৰিছে। উপন্যাসৰ
নায়কজনো সেই পৰিয়ালৰ বংশধৰ। নাম নৰেশ্বৰ। নৰেশ্বৰৰ বংশ পৰিচয় দিবলৈ যাওঁতেই
আৰম্ভ হৈছে পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাৰ বীভৎস ৰূপ। স্বৰ্গদেউ চন্দ্ৰকান্ত সিংহৰ দূৰ
সম্পৰ্কীয় কোঁৱৰ এজন স্বৰ্গদেৱৰ লগত আছিল। সেই কোঁৱৰৰ লগত কাৰেঙৰ লিগিৰী
সহিতাৰ গোপন প্ৰণয় হয়। প্ৰণয়ৰ পৰিণতিত লিগিৰী অন্তঃসত্ত্বা হোৱাত কোঁৱৰৰ বুকু
কঁপি উঠিল। এফালে ৰাজৰোষ আনফালে চৰিত্ৰত চেকা। উপায়হীন হৈ কোঁৱৰ ওজাৰ
ওচৰ চাপিল। লিগিৰীয়ে এই কথা জানিব পাৰি কোঁৱৰক ভৰিত পৰি কাতৰ অনুৰোধ
জনালে—

আপুনি তেহেলে মোক কাটি মাৰিয়েই পেলাওঁক— পেটৰ সন্তানটো
মাৰিবলৈ দিব নোৱাৰোঁ। আপোনালোক মুনিহ মানুহ, সন্তান ধাৰণৰ
সুখ কেনেকৈ বুজিব? (*সেউজী পাতৰ কাহিনী*, পৃঃ ১০)।

লিগিৰীৰ হাজাৰ অনুনয়-বিনয়ে কোঁৱৰ অথবা ওজাৰ অন্তৰ স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰিলে।

এৰাতি কোঁৱৰৰ কুঠৰীলৈ সহিতাক মাতি আনি দ্ৰব্য গুণেৰে তাইৰ গুপ্তাঙ্গত আসুৰিক বনৰ শিৱা সুমুৱাই দিয়া হ'ল। কেইঘণ্টামানৰ মূৰত চেতনা পাই বেচেৰীয়ে নিষ্ঠুৰ যন্ত্ৰণাত চিঞৰিবলৈ ধৰিলে। গাটো ধেনুভিৰীয়া কৰি, পেটটো ওপৰলৈ দাঙি কান্দি-কাটি কাৱৈ মাছৰ দৰে চটফটাবলৈ লাগিল। কলহৰ মুখৰ দৰে কলকলকৈ তেজ বলে বৰমুণৰ পিছত যেন বানপানী।
(সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ১০)।

সহিতা ঢুকাল। কোঁৱৰেও তেওঁৰ প্ৰেম পুলিয়ে-পোখাই মৰিমূৰ কৰি স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে। পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজৰ নিৰ্মম অত্যাচাৰত সহিতাৰ প্ৰেম-ভালপোৱা বাতিৰ আন্ধাৰত বাজ কাৰেঙৰ ভিতৰতে নিঃশেষ হৈ গ'ল।

উপন্যাসখনত পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজৰ সফল চিত্ৰ ৰূপায়ণ হৈছে নৱম অধ্যায়ত। বৈৰাগী, দেৱেশ্বৰ, বাছৰ হেণ্ডিমেণ ল'ৰাটো— এই কেউটি চৰিত্ৰই পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজৰ একো একোটা শ্ৰেণী চৰিত্ৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে। নৱেশ্বৰহঁতৰ গাঁৱত হঠাতে আহি আৱিৰ্ভাৱ হোৱা বৈৰাগীৰ ভেলেকীবাজিত গাঁৱৰ মানুহ ভোল গ'ল। নামঘৰৰ সন্মুখৰ বেলগছ জোপাৰ তলত থকা বেদীত বহি বৈৰাগীয়ে জপ আৰু হৰি-কীৰ্তনৰ মাহাত্ম্য এনেদৰে ব্যাখ্যা কৰিবলৈ ধৰিলে যে সাধাৰণ ৰাইজৰ কোনেও তেওঁৰ আচল ৰূপটো চিনিব নোৱাৰিলে। এদিন বৈৰাগী নৰিয়াত পৰিল। তেওঁৰ আশু-আৰোগ্য কামনা কৰি নৱেশ্বৰৰ দেউতাক দেৱেশ্বৰ আৰু তেওঁৰ ভাবী জেঁৱায়ক প্ৰেমই কেইদিনমানৰ কাৰণে বৈৰাগীক দেৱেশ্বৰৰ ঘৰত ৰখাটো ঠিক কৰিলে। জীয়েক আলতীয়ে 'সেইবোৰ বাটৰ জেং ঘৰত নোসোমোৱাই ভাল' বুলি প্ৰতিবাদ কৰিলে। ছোৱালীৰ কথা নুশুনি বৈৰাগীক আনি দেৱেশ্বৰৰ ঘৰত ৰখা হ'ল। দেৱেশ্বৰে জীয়েকক বুজালে—

আই, তিৰোতাৰ সেৱাই ধৰ্ম। ছোৱালী হৈ শুশ্ৰুসা কৰিব লাগিব, স্ত্ৰী হৈ সেৱা কৰিব লাগিব, মাক হৈ মৰম কৰিব লাগিব। অসহায়-অনাশ্ৰয়ক সেৱা কৰিবলৈ পোৱা ভাগ্যৰ কথাহে। (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ৫৮)।

পিতৃতান্ত্ৰিক সমাজৰ গহীনা লৈ বৈৰাগীয়ে সম্পূৰ্ণ সুযোগ গ্ৰহণ কৰিলে। আনকি আলতীৰ প্ৰেমিক প্ৰেমও একে মানসিকতাৰ গৰাকী হৈ আলতীক দাবী কৰিব পৰা হ'ল-

আলতী দুপৰীয়াৰ বড়িটো মাৰিছিলিনে ? নাই মৰা যদি মাৰি খুৱাবি ।
(সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ৫৮)।

বৈৰাগীৰ 'গু-মূত' অতাই, সম্পূৰ্ণ সেৱা-শুশ্ৰূষা কৰি আলতীও বৈৰাগীৰ নিকিনা
গোলাম হৈ পৰিল । প্ৰেম আলতীৰ প্ৰশংসাত পঞ্চমুখ হ'ল—

বৈৰাগী এইবাৰ আলতীয়েহে তোমাক ৰক্ষা কৰিলে । আলতীৰে
মোৰে বিয়ালৈকে তুমি হ'লে থাকিব লাগিব; গাঁও এৰি যাব
নোৱাৰা । (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ৫৯)।

প্ৰেমৰ কথালৈ 'ক্ৰম্ফপ নকৰি বৈৰাগীয়ে গাখীৰখিনি কোঁট কোঁটকৈ পি' আলতীক
নিৰ্দেশ দিলে ।

আলতী বাটিটো ধৰ ।

আলতীয়ে সুৰ সুৰকৈ আহি বাটিটো হাতত লৈ নিজৰ গাৰ
আঁচলেৰে আপোন মানুহৰ দৰে সৰ লাগি থকা বৈৰাগীৰ ডাঠ
ওঁঠ দুটা মচি দিলে । (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ৫৯)।

আলতীৰ ওপৰত অবাধ কৰ্তৃত্ব চলাই বৈৰাগীয়ে এদিন তাইক পলুৱাই লৈ গ'ল ।
গাঁৱৰ ৰাইজে প্ৰেমৰ মুখেৰেই কথাতো গম পালে । একমাত্ৰ মহীধৰৰ বাদে আন কোনেও
বৈৰাগীক দোষাৰোপ নকৰিলে । প্ৰায় সকলোৱে বিভিন্ন মন্তব্যৰে আলতীৰ গাতে সমস্ত
দোষ জাপি দি পুৰুষ সমাজক ধোঁৱাচাঙত তুলি থ'লে—

তিৰোতাৰ চৰিত্ৰ দেৱতাৰো দুৰ্বোধ্য,

পুৰুষ ডুলোৱা তিৰোতাৰ স্বভাৱেই', বিষ্ণুৱেও মোহিনী ৰূপতহে
হৰক মুহিবলৈ গৈছিল' ।

পাণ হ'লে ই বগাবলৈ গছ বিচাৰে, তেহেলে তামোল গছেই হওক,
মদাৰ গছেই হওক ।

তিৰোতাই অসুৰহে বিচাৰে, দেৱতা নিবিচাৰে । (সেউজী পাতৰ
কাহিনী, পৃঃ ৬৩)।

সাধাৰণ মানুহৰ মুখৰ ভাষাত প্ৰকাশ হয় একোটি মনস্তত্ত্ব । আলতী অপহৰণৰ
পাছত প্ৰেমই তাইক বিচাৰি যাওঁতে বাটত লগ পোৱা হেণ্ডিমেণ ল'ৰাটোৰ মুখতো আঁঠে
ফুটাৰ ফুটিছে পুৰুষ প্ৰধান মনোভাবৰ সংলাপ—

তাইৰ দৰে ছোৱালী ৰাতিটোৰ ভিতৰতে কেই গুণা তোমাক গতাব
পাৰোঁ । আহিবা মোৰ লগত ? জেপত পইচা আছেতো ? নিজৰ জেপৰ
পইচা কেইটা জুন্জুনাই বজালে । (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ৬৫)।

হেণ্ডিমেণৰ দৃষ্টিৰেও ছোৱালী কঢ়াই-গুণ্ডাই কিনিব পৰা গেলামালৰ দোকানৰ
বস্ত্ৰ।

ডঙ-ডপস্বী বৈৰাগীৰ কবলৰ পৰা আলতীক ঘূৰাই আনিব নোৱাৰি ব্যথিত হোৱা
প্ৰেমক তিৰস্কাৰ কৰাৰ ছলেৰে হেণ্ডিমেণে নাৰীৰেই মনস্তত্ত্ব প্ৰকাশ কৰিছে সীমাবদ্ধ
জ্ঞানেৰে—

ছলা নপুংসক, তিৰোতাৰ আগত তিৰোতাৰ ভাওখন দিবলৈ লাজ
নালাগিল? তিৰোতাক তিৰোতাৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে, নহ'লে
নামঞ্জুৰ। তিৰোতাক দেৱী-গোসাঁনীৰ দৰে পূজা কৰিবলৈ গৈছিলি
কিয়? তিৰোতাই পূজা নিবিচাৰে বিচাৰে প্ৰেম, পুৰুষত্ব। (সেউজী
পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ৭২)।

চাহ বাগানৰ সেউজী পাতৰ মাজত নাৰীৰ ওপৰত পুৰুষৰ আধিপত্য আৰু এখোপ
চৰা। তাৰে এটি জ্বলন্ত আৰু দুখ লগা উদাহৰণ চনিয়া। বগা চাহাবৰ কামনাৰ বলি হৈ
জীৱন আৰ্হতি দিয়া এগৰাকী নাৰীৰ কলংকিত অধ্যায়ৰ মটিব নোৱৰা প্ৰমাণ চনিয়া। আৰ্মি
চাহাবে মন্ত্ৰাক কৰা 'বেইজত'ৰ ফলত জন্ম হয় তাইৰ। 'পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজৰ কদাকাৰ
ৰূপটো' দেখা পোৱাৰ বাবেই চনিয়া হৈ পৰিল বেপৰুৱা। পুৰুষৰ প্ৰতি বিশ্বাসহীনতাৰ
বাবেই তাই নৰেশ্বৰৰ অকপট ভালপোৱাকো সহজে গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰিলে।

সেউজী পাতৰ কাহিনীত আছে দুখন সমাজ। ইখনৰ লগত সিখন সমাজৰ ওতপ্ৰোত
সম্বন্ধ থাকিলেও দুয়োখনৰ সম্পৰ্ক তেল-পানীৰ নিচিনা। এখন সমাজত আছে বগা ছালৰ
ইংৰাজ চাহাব। আনখনত আছে চাহ গছকেই জীৱন বুলি ভবা অভাৱ-জনাটনেৰে পিষ্ট
এখন দলিত সমাজ। এখনত আছে বিলাস-বৈভৱ, ক্ষমতা আৰু নৈতিক স্বলনৰ কদৰ্য
হেৰ্পাহ, আনখনত আছে অভাৱে কাবু কৰিব নোৱৰা এক মুক্ত জীৱনৰ ৰং। এখনত আছে
গোপন প্ৰেমৰ লুকাভাকু আৰু ছল-প্ৰবঞ্চনা, আনখনত আছে সৰল প্ৰেমৰ মুকলি
অভিব্যঞ্জনা। উপন্যাসৰ নায়িকা চনিয়াৰ গাত আছে পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজৰ বিৰুদ্ধে ভীষণ
ক্ষোভ। সেইবাবেই তাই শোষণ-নিপীড়নৰ বিপৰীতে অকলেই বিদ্ৰোহ ঘোষণা কৰিছে।
বাগানৰ মজদুৰ ছোৱালীক বহুতেই প্ৰেম নিৰেদন কৰে। সেই প্ৰেম কিন্তু আত্মাৰ প্ৰেম
নহয়। ভোগবাদী চিন্তাৰ সহজ নিৰেদন। পোৱালি মহৰীয়েও চনিয়াক তেনে প্ৰলোভন
দিছিল। কিন্তু মাজনিশা মহৰীৰ ঘৰত উপস্থিত হৈ চনিয়াই বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিয়াত মহৰীয়ে
চিঞৰি উঠিছে—

গাঁৱত মোৰ তিৰোতা আছে নহয়। মই তোক ভালপাওঁ, পিছে
বিয়া.....। (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ১৯১)।

তিবোতা আছে? ইমান দিনে মোক ফাঁকি দিছিলি? তহঁত চব
বাবুৱেই বদমাইচ, কুলি ছোৱালীক ভালপাৰ? বিয়া কৰাবলৈ ভয়
কৰ? (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ১৯১)।

পোৱালি মহৰীৰ দৰে সুবিধাবাদী চৰিত্ৰ 'বাবু'ৰ সমাজতহে আছে। কুলী সমাজত
প্ৰতাৰণা বা প্ৰলোভনৰ মানসিকতা নাই। 'কুলী' সমাজত ভালপোৱা আৰু জৈৱিক তাগিদা
এটা মুদ্ৰাৰ দুটা পিঠি। কিন্তু চাহাবৰ সমাজত যৌন ক্ষুধাহে মুখ্য বস্তু, প্ৰেম অনিবাৰ্য নহয়।
চাহ বাগানত কাম কৰি অভিজ্ঞতাৰে পুষ্ট হোৱা আলোমণিয়েও বুজি পোৱা হ'ল ইংৰাজ
শাসিত চাহ বাগিচাত নাৰীৰ মূল্য নিৰূপিত হয় বয়স আৰু দৈহিক সৌন্দৰ্যৰ যোগেদি।
তাই নিজৰ অটুট যৌৱনৰ বহস্য উদ্ঘাটন কৰি পুৰুষতাত্ত্বিক মানসিকতা প্ৰকাশ কৰিছে
এটি সুন্দৰ উপমাৰে—

বাগিচাত বাৰ্দ্ধক্যৰ স্থান নাই। বাৰ্দ্ধক্য কেৱল পীড়াজনকেই নহয়,
কুৎসিৎ। সেই কাৰণেই পল্লৱ-প্ৰসৱৰ প্ৰাচুৰ্য হুঁস পোৱাৰ লগে
লগেই চাহ গছ উভালি পেলোৱা হয়। (সেউজী পাতৰ কাহিনী,
পৃঃ ৮৫)।

নাৰীয়ে সন্তান ধাৰণ কৰিব আৰু জন্ম দিব পাৰে। সন্তানহীনা নাৰীয়ে পুৰুষ শাসিত
সমাজত যে সন্মানীয় স্থান নাপায় সেই কথা বাগানৰ দুৰ্জন চৰ্দাৰেও জানে। সেইবাবে
চাহগছৰ বাজী পাত পেলাই দিয়া হয়।

বাজীৰ ক'তো প্ৰয়োজন নাই, তিবোতাই হওক বা চাহপাতেই
হওক। (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ১০১)।

সাধাৰণ 'কুলী' ছোৱালীৰ কথা বাদেই, বাগানৰ 'মেমচাহাব'ও পুৰুষৰ দ্বাৰা প্ৰতাৰিত
হৈছে। বঙলাত পত্নী এলি চেইমুৰক চাকৰৰ হাতত এৰি থৈ চাহাব মিলাৰে আমগুৰি
বাগিচাৰ কেথেৰিণ ৰোজৰ লগত দাৰ্জিলিঙত অবৈধ প্ৰেম কৰিবলৈ যোৱাৰ কথা তেওঁৰ
পত্নী চেইমুৰে সপোনতো ভবা নাই। আমপুং চাহাব, মিলাৰ আদি বিলাসী চৰিত্ৰবোৰৰ
ভণ্ডামিৰ ফলত কিমানগৰাকী এলি চেইমুৰ বা মছ্ৰাই জীৱনৰ ছন্দ হেৰুৱাইছে তাৰ খবৰ
পুৰুষতন্ত্ৰত নাই।

গতিকে দেখা গৈছে যে দুয়োখন উপন্যাসৰ পুৰুষতন্ত্ৰ সুকীয়া প্ৰকৃতিৰ হ'লেও
দুয়োখনতে নাৰীৰ অস্তিত্ব বিপদাপন্ন হৈছে। নাৰী সাধাৰণ মৰ্যাদাকণৰ পৰাও বঞ্চিত হৈছে
পিতৃতান্ত্ৰিক পুৰুষপ্ৰধান সমাজৰ পৰিচালনাত। ❀

আলোচ্য গ্ৰন্থ

- ১) বীণা বৰুৱা : জীৱনৰ বাটত, অষ্টম সংস্কৰণ, ১৯৯০।
- ২) ৰাস্মা বৰুৱা : সেউজী পাতৰ কাহিনী, পঞ্চম সংস্কৰণ, ২০০২।

সহায়ক গ্ৰন্থ

- ১) ডঃ অৰ্পণা মহন্ত : তগবৰ দুখ/দোষ আৰু অন্যান্য প্ৰবন্ধ, প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৯১।
- ২) ডঃ কৃষ্ণ কুমাৰ মিশ্ৰ : বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা আৰু প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীৰ উপন্যাস, প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৯১।
- ৩) ডঃ হীৰেন গোহাঁই : (ক) বিশ্বায়তন, জাৰ্ণাল এম্পৰিয়াম, ১৯৮৩।
(খ) কালস্ৰোত আৰু কাণ্ডাৰী, ১ম প্ৰকাশ, ১৯৯৫।
(গ) বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ সেউজী পাতৰ কাহিনী, (প্ৰবন্ধ) বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম (গ্ৰন্থত অন্তৰ্ভুক্ত), সম্পাদক- সোমনাথ বৰা, প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০০৮।
- ৪) ভবেন বৰুৱা : বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ জীৱনৰ বাটত (প্ৰবন্ধ), বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম (গ্ৰন্থত অন্তৰ্ভুক্ত), সম্পাদক- সোমনাথ বৰা, প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০০৮।

বাস্তৱবাদ : জীৱনৰ বাটত আৰু গোদান

ননী নাৰায়ণ বৰা

সমাজখনক যথাযথ দৃষ্টিৰে চোৱাৰ অৱধাৰণাৰ পৰাই বাস্তৱবাদৰ জন্ম হয়। ঊনবিংশ শতিকাৰ মাজডোখৰত ফ্ৰান্সত এক সাহিত্য আন্দোলন হিচাপে ই গা কৰি উঠে। ১৮৫০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ পৰা ১৮৮০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ ইউৰোপৰ সমকালীন সাহিত্যৰ জগতখনত ই ব্যাপক প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে। এই সময়ছোৱাত ফ্ৰান্সত বাল্‌জাক, ইংলণ্ডত থেকাৰ, জৰ্জ এলিয়েট, বেনেট, জাৰ্মানীত কেলাৰ, ফল্টেন, ৰুচত টুৰ্গেনিভ, ডষ্টয়েভস্কি, লিও টলষ্টয় আদি লেখকে বাস্তৱবাদী সাহিত্যৰ সুদূৰ ভেটি স্থাপন কৰে। ক্ৰমে বিশ্বৰ ভিন্ন দেশৰ ভিন্ন ভাষাৰ সাহিত্যলৈ বাস্তৱবাদ বিয়পি পৰে।

ভাৰতীয় প্ৰাক্তীয় সাহিত্যৰাজিৰ ভিতৰত বিশেষকৈ অসমীয়া, বাংলা, হিন্দী, তামিল আদি ভাষাত বাস্তৱতাৰ পটভূমিত ভালেখিনি সাহিত্য সৃষ্টি হৈছে। আজিৰ আমাৰ গৱেষণা পত্ৰখনৰ মাজেদি উপন্যাসৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি প্ৰাক্-স্বাধীনতা কালৰ অসমীয়া আৰু হিন্দীৰ দুখন মহাকাব্যিক উপন্যাস বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ *জীৱনৰ বাটত* (১৯৪৪) আৰু প্ৰেমচন্দৰ *গোদান* (১৯৩৬) ত বাস্তৱবাদ লক্ষণসমূহৰ প্ৰতিফলন সম্পৰ্কে বিতং আলোকপাত আগবঢ়াবলৈ প্ৰয়াস কৰা হ'ব।

আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ আলোচনাৰ প্ৰসঙ্গত ভৱেন বৰুৱাই কৈছে— 'লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আৰু চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ পাছতেই অসমৰ জগতখনক মৌলিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে চাইছিল দুজন পুৰুষে— জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই। ইয়াৰে জ্যোতিপ্ৰসাদে সুন্দৰৰ পটভূমিত জগতখনক নকৈ অৱেষণ কৰিছিল আৰু বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই বাস্তৱৰ অসুন্দৰ জগতখনকো নিৰ্মোহ দৃষ্টিৰে পৰ্যবেক্ষণ কৰিছিল।' ইফালে আধুনিক হিন্দী সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত কোৱা হয়— ভাৰতেন্দু হৰিশ্চন্দ্ৰ নাটক আৰু কবিতাৰ লগতে

প্ৰেমচন্দৰ পূৰ্বৱৰ্তী দুই-এজন লেখকৰ ৰচনাৰ দুই-এঠাইত বাস্তৱবাদে ভূমুকি মাৰিছিল যদিও ইয়াৰ বিকাশ প্ৰেমচন্দৰ হাততহে হয়। ভাৰতেন্দু হৰিশ্চন্দ্ৰই ৰাষ্ট্ৰীয় ভাবনাৰ সৈতে জীৱন-বাস্তৱক তুলি ধৰিবলৈ চেষ্টাহে কৰিছিল, কিন্তু প্ৰেমচন্দৰ হাততহে ই স্পষ্ট ৰূপত ধৰা দিয়ে।^১ প্ৰেমচন্দই পাতনি মেলা এই মহাগাথাৰ সঁতিটো— *মৈলা আঁচল* (১৯৫৪), *ঝুঠা সচ* (১৯৫৮, ১৯৬০), *ৰাগ দৰবাৰী* (১৯৬৮) আদিৰ মাজেদি আগবাঢ়ে।

জীৱনৰ বাটত আৰু গোদানত বাস্তৱবাদৰ সম্পৰ্কে আলোচনাৰ পূৰ্বে ভবেন বৰুৱাৰ এটি মন্তব্য বিশেষভাৱে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ—

As in Premchand's 'Godan' there is in this novel a vital pre-occupation with the social reality; but here the center is dominated by an inward drama of individuals and the other social problems serve mainly to underline the basic forces and values at conflict.^২

ইয়াৰ লগতে ঔপন্যাসিক দুৰ্গাৰাকীৰ সমাজ তথা বাস্তৱবাদ সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভঙ্গীও আলোচনাৰ আওতালৈ অনাটো প্ৰয়োজনীয়। প্ৰেমচন্দৰ নিচিনাকৈ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই বাস্তৱবাদ সম্পৰ্কে কোনো সংজ্ঞা আগবঢ়োৱা নাই যদিও দুই-এঠাইত আৰু উপন্যাসখনৰ মাজে মাজে দুই এটা মন্তব্য নকৰাকৈ থকা নাই—

১) The present day fiction writers have turned their eyes on those who are neglected by society, and try to assess their unique social value. One of the such novels on the rural life of Assam is Jivanar Batat (on the Highway of Life)^৩

২) প্ৰত্যেক মানুহৰ চৰিত্ৰ দুইফালৰ পৰা বিচাৰ কৰা হয়। এটি হৈছে সমাজৰ ফাল। এই ফালটো প্ৰকাশ্যভাৱে সমাজৰ অধীন। আনটি হৈছে ভিতৰুৱা ফাল। মানুহৰ জীৱনৰ কদৰ্য-কলুষ ফালটো ইয়াৰ ভিতৰতে। ইয়াৰ ভালেখিনি কল্পনা আৰু অনুমানৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। গাইঙটীয়াভাৱে সমালোচনা হ'লেও প্ৰকাশ্যভাৱে সমাজৰ আগত চৰিত্ৰৰ এই ভাগটো প্ৰকাশ নহয়। কিন্তু মানুহৰ চৰিত্ৰৰ এই ভিতৰুৱা ফালটোৰ গোপন আলোচনাত বিশেষ আনন্দ।^৪

এনে দৃষ্টিভঙ্গীৰ মাজেৰেই বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই সমাজখনক যথাযথ দৃষ্টিৰে চাবলৈ বিচাৰিছিল। ইফালে প্ৰেমচন্দই উপন্যাস শীৰ্ষক ৰচনাৰ মাজেদি বাস্তৱবাদ সম্পৰ্কীয়

তেওঁৰ অৱধাৰণা প্ৰকাশ কৰিছে—কোনো উদ্দেশ্য পূৰণ কৰিবৰ কাৰণে চৰিত্ৰসমূহৰ সামান্য পৰিৱৰ্ত্তন কৰা উচিত; ইয়াৰ পৰাই ঔপন্যাসিকসকল দুটা ভাগত বিভক্ত হৈ পৰিছে এটি Idealistic বা আদৰ্শবাদী, আনটো Realistic বা বাস্তৱবাদী। বাস্তৱবাদীয়ে চৰিত্ৰক তাৰ বাস্তৱ নগ্ন ৰূপত দাঙি ধৰে। ইয়াৰ পৰা তেওঁৰ কোনো অভিপ্ৰায় নাথাকে যে সং চৰিত্ৰৰ ফল বেয়া বা অসং চৰিত্ৰৰ ফল ভাল হ'ব। তেওঁৰ চৰিত্ৰই নিজৰ দুৰ্বলতা বা সবলতা দেখুৱাই নিজৰ জীৱন-লীলা সমাপ্ত কৰে। যদিও সংসাৰত ভালৰ ফল ভাল আৰু বেয়াৰ ফল বেয়া বুলি বিবেচিত নহয়, বৰঞ্চ ইয়াৰ ওলোটাটোহে হয়। সং মানুহে আঘাত পায়, যাতনা সহ্য, বিপদত পৰে, অপমানিত হয়, তেওঁ ভালৰ সলনি বেয়া ফলহে লভে আৰু দুশ্চৰিত্ৰই বিলাস কৰে, নামী হয়, যশস্বী হয়— তেওঁ বেয়াৰ সলনি ভাল ফলহে লাভ কৰে।^{১৩}

ইয়াৰ উপৰিও তেওঁ কৈছে— বাস্তৱবাদী অনুভৱৰ শিকলিত নিকপকপীয়াকৈ বান্ধ খাই থাকে, কিয়নো সংসাৰত বেয়া বেয়া চৰিত্ৰইহে অগ্ৰাধিকাৰ পায়, যত দুৰ সন্তৰ-উজ্জ্বলৰ পৰা উজ্জ্বলতম চৰিত্ৰতো কিবা নহয় কিবা প্ৰকাৰে কলংক লাগে। সেইবাবেই বাস্তৱবাদ আমাৰ দুৰ্বলতাবোৰ, বিষমতাবোৰ, ক্ৰম্ভতাবোৰৰ নগ্ন চিত্ৰ। বাস্তৱবাদে আমাক নিৰাশবাদী কৰি তোলে। মানৱ চৰিত্ৰৰ ওপৰত আমাৰ বিশ্বাস নাথাকে আৰু চাৰিওফালে বেয়াৰ বেয়াটোহে চকুত পৰিবলৈ ধৰে।^{১৪}

প্ৰেমচন্দে অনুভৱ কৰে— সমাজৰ কুপ্ৰথাসমূহক উদঙাই দেখুৱাবৰ কাৰণে বাস্তৱবাদ উপযোগী। কিন্তু সমাজৰ দুৰ্বল দিশবোৰ চিত্ৰণ কৰোঁতে যেতিয়া বাস্তৱবাদে সীমা চেৰাই যায় তেতিয়া ই আপত্তিজনক হৈ পৰে। মানৱ চৰিত্ৰৰ ভিতৰখন ইমান ছল-কপট-ক্ষুদ্ৰতাৰে আৱৰি আছে যে ইয়াৰ পুনৰাবৃত্তিত আনন্দ লাভ কৰা নাযায়। আন্ধাৰ কুঠৰী এটাত কাম কৰি কৰি ভাগৰি পৰিলে ফুলনিলে ওলাই গৈ নিৰ্মল বায়ু সেৱন কৰিলে যি আনন্দ লাভ কৰা যায়, সেই একেইখিনি কাম আদৰ্শবাদে সম্পূৰ্ণ কৰে। আদৰ্শবাদে পবিত্ৰ হৃদয়ৰ, স্বাৰ্থ-বাসনা ৰহিত সাধু প্ৰকৃতিৰ চৰিত্ৰৰ সৈতে পৰিচয় কৰোৱায়। যদিও এই চৰিত্ৰ ব্যৱহাৰ কুশল নহয়, তাৰ সৰলতাই তাক ব্যৱহাৰিক বিষয়ত ঠগে; কিন্তু চতুৰতাৰে পৰিপূৰ্ণ প্ৰাণীক এনে সৰল, ব্যৱহাৰিক জ্ঞানবিহীন চৰিত্ৰ দৰ্শনৰ পৰা এক বিশেষ আনন্দ প্ৰাপ্তি ঘটে। বাস্তৱবাদে যদি আমাৰ চকু মুকলি কৰি দিয়ে, তেন্তে আদৰ্শবাদে এক সুন্দৰ ঠাইত অৱতৰণ কৰোৱায়। কিন্তু য'ত আদৰ্শবাদৰ এই গুণবোৰ থাকে, তাত ইয়াৰো আশংকা থাকে যে আমি এনেকুৱা কিছুমান চৰিত্ৰক তুলি নধৰোঁ যাতে সি সিদ্ধান্তৰ অনুগামীহে হয়। দেৱতাৰ কল্পনা কৰা কঠিন নহয়, কিন্তু সেই দেৱতাত প্ৰাণ-প্ৰতিষ্ঠা কৰাহে কঠিন।^{১৫}

সেয়ে প্ৰেমচন্দই বাস্তৱবাদৰ লগত আদৰ্শবাদ সম্বন্ধয় ঘটোৱাটো বিচাৰিছিল। সেইবাবেই তেওঁ এই সম্বন্ধয় প্ৰক্ৰিয়াক Idealistic Realism বা আদৰ্শনুখ বাস্তৱবাদ বুলি কৈছে। তেওঁ ভাবে আদৰ্শক উপযোগী কৰি তুলিবৰ কাৰণে বাস্তৱৰ বিশেষভাৱে প্ৰয়োজন— যি ভাল উপন্যাস এখনৰ প্ৰয়োজনীয় গুণ। উপন্যাসিকজনৰ বাবে আটাইতকৈ প্ৰয়োজনীয় কথা চৰিত্ৰ সৃষ্টি কৰাটো। কিন্তু সেই চৰিত্ৰক আদৰ্শ আৰু উৎকৃষ্ট ৰূপত গঢ় দিবলৈ তাক নিৰ্দোষ-নিষ্কলঙ্ক ৰূপ দিয়াটো উচিত নহ'ব— কাৰণ মহৎ পুৰুষৰো দুৰ্বলতা নথকা নহয়। দেৱতা ৰূপী নিৰ্দোষ চৰিত্ৰই সমাজখনক বুজিবলৈ টান পাব— সি আমাৰ ওপৰত কোনো প্ৰভাৱ পেলাব নোৱাৰিব।*

প্ৰেমচন্দৰ প্ৰায় গোটেই কেইখন উপন্যাসতেই তেওঁৰ এই দৃষ্টিভঙ্গীৰ ছাপ পৰিছে। বাস্তৱবাদী দৃষ্টিভঙ্গীৰেই তেওঁ উপন্যাসৰ পাতনি মেলে যদিও শেহৰ ফালে তাত আদৰ্শবাদে ভুমুকি মাৰে। তেওঁৰ এই আদৰ্শনুখ বাস্তৱবাদ পদ্ধতিত যিদৰে বাস্তৱবাদৰ লক্ষণসমূহে মুখ থেকেচা খাই, একেদৰেই আদৰ্শবাদৰ লক্ষণসমূহো স্পষ্ট ৰূপত প্ৰকাশ নাপায়। উভয়ৰে তত্ত্বগত দিশৰ ফালৰ পৰাও ইয়াত যথেষ্ট দোষ বৈ যায়।^{১০} অৱশ্যে তেওঁৰ শেহৰ খন উপন্যাস *গোদান* এই দোষৰ পৰা প্ৰায় মুক্ত।

তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কথাটো হ'ল দুয়োখন উপন্যাসেই প্ৰাক-স্বাধীনতাকালৰ গ্ৰাম্য সমাজৰ নিখুঁত ছবি উন্মোচিত কৰিছে। নিম্ন শ্ৰেণীৰ সমাজৰ চিত্ৰৰ সমাস্তৰালভাৱে মধ্যবিত্ত আৰু আভিজাত্য শ্ৰেণীৰ জীৱন-ধাৰণ প্ৰণালীক ই চিত্ৰিত কৰিছে। গাঁও আৰু চহৰ উভয় পৰিবেশৰো চিত্ৰণ ইয়াত আছে। তৎকালীন সময়ছোৱাৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, শৈক্ষিক অৱস্থাক ই বিশেষভাৱে আলোকপাত কৰিছে। দুয়ো প্ৰান্তৰ জনজীৱনৰ পৰম্পৰা-জাতীয়তা, সংস্কৃতি-সামাজিকতা, শোষণ-নিপীড়ন, দুখ-দৈন্য, হৰ্ষ-বিবাদ, আশা-নিৰাশাৰ ই জীৱন্ত দলিল।

মৰঙিৰ জী, বহাৰ বোৱাৰী তগৰৰ বিড়ম্বনা আৰু কাৰুণ্যক কেন্দ্ৰ কৰি *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসৰ কাহিনীয়ে গতি লাভ কৰিছে। কাহিনীৰ আৰম্ভণিতে উল্লেখ কৰা— 'পিতাদেউ পিতাদেউ দূৰকৈ নিদিব' লোকগীতৰ কলিৰ প্ৰতীকী ব্যঞ্জনাই ওৰে জীৱনটো তগৰক খেদি ফুৰিছে। আদিতে নিম্ন মধ্যবিত্ত আৰু শেবলৈ আভিজাত্য সমাজখনৰ প্ৰতিনিধি কমলাকান্তই যৌৱনৰ আগডোখৰত কৰা 'সৰ্বনাশে' তগৰক বাঞ্ছিত বিয়াখনৰ পৰা, দেউতাকৰ পৰা, মধ্যবিত্ত সমাজখনৰ পৰা যি পৰিৱেশত তগৰ ডাঙৰ হৈছিল, ক্ৰমে নিম্ন গ্ৰাম্য সমাজখনৰ পৰা আৰু আনকি স্বামী ধৰণীৰ অন্তৰৰ পৰাও দূৰৈত ৰাখিলে—

১) অন্তৰৰ অন্তৰতম স্থল ধৰণীৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা-ভক্তিৰে ভৰপূৰ হৈ আছে। তথাপি.... কিবা যেন দিবলৈ বৈ গ'ল, পূজাত নৌ লাগোতেই

অস্তৰ নৈবেদ্যৰ এভাগ যেন কাউৰীয়ে থপিয়াই নিলে।^{১২}

(২) যেতিয়াই নিজৰ সমগ্ৰ মন-প্ৰাণ দি ধৰণীক ভাল পাবলৈ ব্যাকুল হয়, সেই মুহূৰ্ততে এক অস্পষ্ট স্মৃতিয়ে অস্তৰত তুমুল কোলাহলৰ সৃষ্টি কৰি সকলো ওলট-পালট কৰে।^{১৩}

সকলোৰে পৰা দূৰৈত থাকিও, মানসিক অন্তৰ্দ্বন্দ্বৰ সৈতে অহৰহ যুঁজি আছে তগৰে। তগৰে অনুভৱ কৰে পুৰণি কথাবোৰ যিমানে পাহৰিবলৈ চেষ্টা কৰা হয়। সিমানে তাৰ স্মৃতিয়ে সপোন-দিঠকত আউল লগায়—

চিলমিলকৈ টোপনি অহাৰ লগে লগেই পৰিচিত অপৰিচিত অসংখ্য অথহীন অসংলগ্ন দৃশ্যই তগৰৰ মনত দেখা দিলেহি... বহুত পৰৰ মূৰত শুকান গছৰ মূঢ়া এটা গুৰিত তগৰ শুই পৰিল। এজন ডেকাই ওচৰতে বহি নিৰ্নিমেৰে তগৰৰ মুখলৈ চাইছে। ডেকাজনৰ মুখখন তগৰৰ চিনা যেন লাগিছে— চিনিব পৰা নাই। কোন? কমলাকান্ত।^{১৪}

এই সকলোখিনি অন্তৰ্বেদনা লৈ তগৰে নকৈ জীয়াই থকাৰ পৰিক্ৰমাত বাটে বাটে উজুটি খাইছে। জীৱনৰ সমস্তখিনি ভালপোৱা ঢালি, কৰ্তব্যবোধক আওহেলা নকৰি পুৰাৰ পৰা গধূলিলৈ চোতাল সৰা, পানী অনাৰ, ধান বনালৈ সকলোখিনি নিষ্ঠাৰে কৰি বোৱাৰী ৰূপে ধৰণীৰ ঘৰত শাৰুৰ মন পাবলৈ পাৰ্যমানে চেষ্টা কৰিছে। তথাপি শাৰু আহি নীৰ পৰা ভাল মাত এৰাৰ পোৱা নাই। প্ৰত্যুত্তৰত পাইছে তিতা লগা অভিজ্ঞতা কিছুমান হে—

তগৰে গিৰিয়েকৰ ঘৰৰ সকলো দুখ, অপমান, অত্যাচাৰ সকলো নীৰৰে সহ্য কৰিলে। ধৰণীৰ ঘৰলৈ তগৰ আহিছে সকলোকে সুখ দিবলৈ; নিজে সুখী হ'বলৈ নহয়।^{১৫}

ইয়াৰ পাছতো তগৰৰ গিৰিয়েকৰ ওচৰত কোনো অভিযোগ নাই। ই চঞ্চল যৌৱনত কৰা পাপৰ প্ৰায়শ্চিত্তৰ নিৰ্মালি বুলিহে তগৰে ধৰি লৈছে।

তগৰৰ জীৱনৰ আটাইতকৈ ট্ৰেজিক ফালটো হ'ল— যি মুহূৰ্ততে তগৰৰ জীৱনলৈ অলপ আশাৰ ৰেঙণি আহিছে— সেই মুহূৰ্ততে তগৰে ভয়াবহ বাস্তৱৰ সন্মুখীন হ'ব লগাত পৰিছে। নিৰাশাৰ ডাৱৰে তগৰক বেটু ধৰিছে। 'কত দুখময় অপমানৰ গ্লানি সহ্যৰ'^{১৬} পাছতো অস্তৰৰ ভালপোৱাখিনি দি তিলে তিলে ক্ষয় হোৱা জীৱনটো ধৰি ৰাখিবলৈ শাৰুৰ পৰা অকণ মৰম পাবলৈ সক্ষম হৈছে— সেই মুহূৰ্ততে শাৰুৱক আঁতৰি গৈছে। ক্ৰমে গিৰিয়েক আৰু সকলো শুভাকাঙ্ক্ষীও নোহোৱা হৈ গৈছে। অতীতক পাহৰি গিৰিয়েকক

ভাল পাবলৈ ধৰা সময়ছোৱাতে গিৰিয়েকৰ পৰাও পাইছে চৰম অৱহেলা—

...ধৰণীৰ অন্তৰৰ অপবিসীম ভালপোৱাৰ কথা গোটেই নিশা উজাগৰে থাকি শুনিবলৈ তগৰে উপযাচি গিৰিয়েকৰ লগত শুবলৈ আহিল। কিন্তু ধৰণীৰ নিৰ্দয় টোপনিয়ে তগৰৰ হৃদয়াৱেগক নিষ্ঠুৰ মানুহটোৰ প্ৰতি বিদ্বেষ বিতৃষ্ণগত মন বিয়ময় হ'ল। লাজ-অপমানত হতাশভাৱে গিৰিয়েকৰ ভৰি পথানত কাছজনীৰ দৰে হাত-ভৰি টোপোলা বান্ধি তগৰে শুলে। ধৰি ৰাখিবলৈ শত চেষ্টা কৰা সত্ত্বেও ৰুদ্ধ তপত চকুলোৰে বিছনা তিতিল।”

কাছজনীৰ দৰে অক্ষম তগৰৰ ৰুদ্ধ তপত চকুলোৰে গোটেই উপন্যাসখন তিতি আছে। গিৰিয়েকৰ কথাৰে ক'বলৈ গ'লে— ‘জীৱনৰ লগত হৃদয়হীনভাৱে তোমাৰ জীৱনটোও ব্যৰ্থতাৰে ভৰপূৰ কৰি দিলোঁ।’”

শেষত চিৰদিনৰ বাবে ধৰণী আঁতৰি গ'ল। ভৰিৰ তলৰ ধৰণীও যেন লৰিল। তথাপি জীৱন যুদ্ধত জীয়াই থাকিবৰ কাৰণে তগৰে দুখ নকৰি কণমানি কমলিৰ সৈতে জীৱনটো আশুৱাব চেষ্টা কৰোতেই পুনৰ সমাজখনৰপৰা গোলাপ ডাক্তৰৰ সৈতে অবৈধ সম্পৰ্ক ৰক্ষা কৰা বুলি পোৱা আখ্যাৰে, চুবুৰীয়া তথা কমলাকান্তৰ সম্পত্তি চুৰি কৰা কাৰ্যত জড়িত ইত্যাদি প্ৰসঙ্গৰে তগৰক বেঢ়ি ধৰিলে। তগৰৰ এই দুখ—‘আত্মা-শৰীৰে টানিব নোৱাৰিলে’। সেয়ে তগৰে ‘তিনি তাপময়/সংসাৰ নিকাৰ/সহিব নোৱাৰি’ ভগৱানক কাকুতি কৰিছে—

হে প্ৰভু, আমাক উচ্ছন্ন কৰা; আজিয়েই আমাৰ দুটাক মাৰি নিয়া।

মোক আৰু কিমান কষ্ট খাবলৈ জীয়াই ৰাখা ? মাৰি নিয়া প্ৰভু,

মাৰি নিয়া।”

তগৰৰ জীৱনৰ পৰিক্ৰমাৰ প্ৰত্যেকটো পথতে সন্মুখীন হোৱা নিষ্ঠুৰতা, ৰুঢ়তা আৰু কদৰ্শতাৰেই উপন্যাসখনক এক বাস্তৱবাদী স্বাদ দিছে। তগৰৰ জীৱন বাস্তৱৰ ছবিত আলৌকিকতা বা অতিৰঞ্জনকো সামৰি লোৱা নাই। ই আশাৰ মাজতে নিৰাশাৰহে অনুভৱ কৰায়।

অবধ প্ৰান্তৰ এখন সৰু গাঁও বেলাৰীৰ এজন ক্ষুদ্ৰ খেতিয়ক হোৰীৰামৰ জীৱনৰ বিড়ম্বনা আৰু কাৰণ্যক কেন্দ্ৰ কৰি *গোদান*ৰ কাহিনী আগবাঢ়িছে। ইয়াত প্ৰেমচন্দই কেবল উপ্তৰ ভাৰতীয় কৃষক সমাজৰেই ছবিখন উন্মোচন কৰা নাই— সমগ্ৰ কৃষক শ্ৰেণীটোৰ জীৱনৰ হতাশা ভৰা ছবি এখনহে ফুটাই তুলিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। উপন্যাস শীৰ্ষক ৰচনাত

প্ৰেমচন্দই বাস্তৱবাদৰ বিষয়ে কোৱা সকলোবোৰ মতাদৰ্শ ইয়াত প্ৰকাশ পাইছে। উপন্যাসখনৰ আৰম্ভণিৰ পৰা শেহলৈকে কৃষক হোৱাৰী তথা তেওঁৰ পৰিয়ালক ভাগ্যৰ নিষ্ঠুৰ পাকচক্ৰই লগ এৰা নাই। বৃটিছ শাসনকালীন সময়ছোৱাৰ ভাৰতবৰ্ষৰ অন্য প্ৰান্তৰ দৰেই হোৱাৰী তথা তেওঁৰ গাঁওখন জমিদাৰ-মহাজনৰ বলি হ'ব লগাত পৰিছে। লাহে লাহে হোৱাৰী জমিদাৰ-মহাজনৰ শোষণৰ পাকচক্ৰত পৰি সৰ্বস্বান্ত হ'বলৈ আগবাঢ়ি গৈছে। ধৰ্মভীক, মৰ্যাদাৰ প্ৰতি আস্থাভাজন হোৱাৰীৰ পুত্ৰ গোবৰে শোষণক শ্ৰেণীৰ এই শোষণৰ পাকচক্ৰৰ বিষয়ে বুজাবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে তথাপি হোৱাৰীয়ে বুজিবলৈ চেষ্টা কৰা নাই। গোবৰে যেতিয়া সোধে— 'তই মালিকক তোষামোদ কৰিবলৈ সদায় কিয় যাৱ?' ইয়াৰ প্ৰত্যুত্তৰত হোৱাৰীয়ে গোবৰক ভালকৈ একো বুজাব পৰা নাই।^{১০} ক্ৰমে হোৱাৰী ধাৰত পোত গৈছে। আন দহজন কৃষকৰ দৰেই হোৱাৰীয়ে এজনী গৰু কিনাৰ প্ৰতি তীব্ৰ টান অনুভৱ কৰিছে। ভোলাৰ পৰা চৰ্ত ভিত্তিত গৰুজনী পাইছে। গৰুজনী অহাত পত্নী ধনিয়াৰ ভেম বাঢ়িছে। ভায়েক হীৰাই ঈৰ্ষাত জ্বলি বিহ খুৱাই গৰুজনী মাৰি পেলাইছে। সহজ-সৰল হোৱাৰীয়ে ভায়েকক হত্যাকাৰী বুলি কল্পনাই কৰিব পৰা নাই। পত্নী ধনিয়াৰ গালিৰ কোবত হোৱাৰীয়ে পৰিয়ালৰ প্ৰতি থকা দায়িত্ববোধ পাহৰি স্বভাৱ সুলভ কৃষক মানসিকতাৰ পৰিচয় দিছে। প্ৰেমচন্দৰ ভাৱাত—

হোৱাৰীয়ে ধনিয়াক পিটি আছিল। ধনিয়াই তাক গালি পাৰি আছিল। দুয়োজনী ছোৱালীয়ে দেউতাকৰ ভৰিত সাবটা মাৰি চিঞৰি আছিল আৰু গোবৰে মাকক ৰক্ষা কৰি আছিল। বাৰে বাৰে হোৱাৰীৰ হাতত ধৰি পাছলৈ ঠেলি দিয়ে, কিন্তু যেতিয়াই ধনিয়াৰ মুখৰ পৰা গালি ওলাই আহে, হোৱাৰীয়ে হাত এচাৰি তাইক দুই-চাৰিটা যোচা আৰু গোৰ মাৰি দিয়ে।^{১১}

গাঁৱলৈ পুলিচ আহিছে। মহাজন-জমিদাৰে মৃত গৰুজনীৰ কাৰণে পুলিচ অহাৰ বাবদ হোৱাৰীক অৰ্থদণ্ড বিহিব খুজিছে। ধনিয়াৰ প্ৰচণ্ড ৰণচণ্ডী মূৰ্তিৰ আগত সিহঁত লেউ-সেউ হৈ পৰিছে। কিন্তু হোৱাৰীৰ জীৱনলৈ পুনৰ এক হতাশাৰ সংবাদ আহিছে— পুত্ৰ গোবৰে ভোলাৰ বিধৱা জীক পলুৱাই আনিছে। পূৰ্ব প্ৰতিশোধ মনত ৰাখি গাঁৱৰ এই প্ৰতিপত্তিশালী চক্ৰটোৱে হোৱাৰীক অৰ্থদণ্ড বিহিছে। হোৱাৰীৰ খেতিৰ মাটি বন্ধকত গৈছে। পথাৰৰ শস্য জৰিমনাৰ বাবদ মহাজনৰ ঘৰলৈ গৈছে। নিজৰ মাটিতে হোৱাৰী কৃষকৰ পৰা শ্ৰমিকলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে। ক্ৰমে এডৰা-দুডৰাকৈ খেতিৰ মাটি বন্ধকত যোৱাৰ উপৰিও শেষত ঘৰৰ ভেটিটোও বন্ধকত ৰাখিবলগীয়াত পৰিছে। তথাপি হোৱাৰীয়ে মৰ্যাদাৰ মোহ এৰিব পৰা নাই। সৰ্বশেষত একপ্ৰকাৰে বুঢ়া দৰালৈ নিজৰ জীক বিয়াৰ নামত বিক্ৰী কৰি

দিছে। শ্ৰমিক হোৰীয়ে আকৌ এজনী গৰু কিনাৰ সপোন দেখিছে। অত্যধিক শ্ৰমত হোৰী মৃত্যু মুখত পৰিছে। হোৰীৰ জীৱন বাস্তৱৰ প্ৰত্যেকটো মুহূৰ্ততে অহা আশা-নিৰাশা, দুখ-দৈন্যক ঔপন্যাসিকে যথাযথ বৰ্ণনাৰে সজীৱ কৰি তুলিছে। হোৰীৰ মৃত্যুৰ পাছৰ ধনিয়াৰ অৱস্থাটো অতি মৰ্মস্তুদ —

হীৰাই কান্দি কান্দি ক'লে— বৌ, বুকু ডাঠ কৰা, গোদান কৰোৱা
দাদা গ'ল।

ধনিয়াই তাৰ ফালে তিবন্ধাৰৰ চকুৰে চালে। এতিয়া সেই কলিজা
আৰু কিমাননো কঠোৰ কৰিব? নিজৰ স্বামীৰ প্ৰতি তাইৰ যি
দায়িত্ব, সেয়া তাইক আনে সোঁৱৰাই দিব নেকি? যি জীৱনৰ
লগৰী আছিল, তাৰ কাৰণে কন্দা ধৰ্ম নেকি?

আৰু বহু আৰাজ্ঞ আহিল— হয়, গোদান কৰোৱা, এয়াই সময়।
ধনিয়া যন্ত্ৰৰ দৰে উঠিল, আজি যিডাল ৰচী বেচিছিল, তাৰ পৰা
বিশ অনা আনিলে আৰু স্বামীৰ চোঁচা হাতত ৰাখি থিয় হৈ থকা
দাতাদীনক ক'লে— মহাৰাজ ঘৰত গৰু, পোৱালি, পইচা
একোৱেই নাই। ইমানেই পইচা আছে, ইয়েই তেওঁৰ গোদান।
আৰু থিয়ৈ থিয়ৈ বাগৰি পৰিল।^{১২}

দুয়োজন ঔপন্যাসিকেই নিম্নশ্ৰেণীৰ জীৱন ধাৰণ প্ৰণালী তুলি ধৰাত ফৰাচী
ঔপন্যাসিকসকলৰ দৰেই সফলতা লাভ কৰিছে। *জীৱনৰ বাটত*— গাঁৱৰ আলিৰ দুয়োকাষে
নিৰ্মিত খেৰৰ ঘৰ, বৰষুণৰ পানীৰে সেমেকাই তোলাত ভেঁকুৰ-কেঁচুমতা উঠা ঘৰৰ
ভিতৰ, হৰিষাপুৰ দোকানখনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল গাঁওখন, কেৰাণীৰ ভৱিষ্যতৰ নগ্ন-
অৰ্ধনগ্ন লিলিপুটবোৰ, কবিৰাজৰ ঔষধৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল সমাজখন, ধৰণীৰ দৈন্যৰ
ঘৰখন, জীৱনৰ শেষৰফালে হোৱা তগৰৰ অৱস্থা, ডাক্তৰৰ যাদুঘৰলৈ অহা দুখ-দৈন্য
প্ৰপীড়িত, অভাৱ-অনাটন গ্ৰস্ত, জৰা-মৃত্যু জৰ্জৰিত নিশ্চ্ৰাণ গাঁৱলীয়া মানুহবোৰ— ইত্যাদিৰ
চিত্ৰণৰ মাজেৰে তাৰ আভাস পোৱা যায়। *গোদান*তো সাম্ৰাজ্যবাদী শোষণৰ বলি কৃষিজীৱী
সমাজখনৰ জীৱন্ত ছবি পোৱা যায়। ঋণৰ বোজাত পোত যোৱা কৃষকে এডৰা-দুডৰাকৈ
মাটি বেচিছে, ভায়েকৰ অজ্ঞাতে বাঁহ বেচিছে, আনকি নিজৰ সন্তানকো বিক্ৰী কৰিছে।
অৱস্থাৰ দাস ৰূপে থাকিও তেওঁলোকে জমিদাৰৰ বিপক্ষে মাত মতিব পৰা নাই। তথাপিও
তেওঁলোক জীয়াই আছে। কৃষকৰপৰা শ্ৰমিক হৈছে— মৰ্যাদা হেৰাই গৈছে। তথাপি নকৈ
সংগ্ৰাম কৰিবৰ কাৰণে প্ৰস্তুত হৈছে। ইফালে চহৰত নকৈ আৰম্ভ হোৱা শ্ৰমিক শ্ৰেণীটোৰ

হৰ্ষ-বিষাদ, অনুকূলতা-প্ৰতিকূলতা-পাৰিপাৰ্শ্বিকতাক প্ৰেমচন্দই সুন্দৰকৈ তুলি ধৰিছে—
গোবৰৰ মাধ্যমেৰে। দুয়োখনতে গাঁওবাসী নিম্নশ্ৰেণীৰ সমাজখনৰ অশিক্ষা, অন্ধবিশ্বাস,
ৰুঢ়তা, মূৰ্খতা, নিৰ্বনতাৰ লগতে মানুহ শ্ৰেণীৰ সৰলতা, উদাৰতা, অতিথি সৎকাৰ, দাম্পত্য
জীৱনৰ মধুৰ ক্ষণ, বিষাদৰ ক্ষণবোৰো তুলি ধৰা হৈছে। অশিক্ষিত, দুখীয়া কৃষকক
সাম্ৰাজ্যবাদী শক্তিটোৱে শোষণ কৰা স্মৃতি দুয়োখন উপন্যাসতে সজীৱ—

১) থগিৰামৰ অনাগত ভৱিষ্যতৰ ভয়াবহ চিত্ৰ কল্পনা কৰি ধৰণীৰ
গা শিয়ঁৰি উঠিল। মাৰোৱাৰীৰ খতিয়নৰ খাতাত নাম উঠিল
যেতিয়া থগিৰামৰ নিস্তাৰ ক'ত? এই ধাৰে পুলি-পোখা মেলি
বটগছৰ দৰে থগিৰামৰ নাতি-পুতিৰ দিনলৈকে সিয়াব।^{২০}

২) সেই সময়তে হোৰীয়ে নিজৰ ঘৰটো আশী টকাত বন্ধকত
ৰাখিলে। অৰ্থদণ্ডৰ পইচাৰ ইয়াৰ বাহিৰে আৰু অন্য উপায় উলিয়াব
নোৱাৰিলে। বিশ টকা তেলৰ বীজ, ঘেঁহু আৰু মটৰৰপৰা পোৱা
গ'ল। শেষৰ কাৰণে ঘৰটো লিখাবলগীয়াত পৰিল। নোখাৰামে
বিচাৰিছিল যাতে গৰুহালো বিক্ৰী কৰা হওক।^{২১}

খেতি কৃষকৰ অৰ্থাৱস্থাৰ মেৰুদণ্ড। কিন্তু এই স্বাৰ্থপৰায়ণ সুবিধাবাদী শ্ৰেণীটোৱে
কিবা নহয় কিবা প্ৰকাৰে এই কৃষক শ্ৰেণীৰ পৰা শোষণ অব্যাহত ৰাখি এই শ্ৰেণীটোক
দুখ-দৈন্য-হতাশাৰ গহ্বৰলৈ ঠেলি দিছে। *গোদামত* অমৰপাল সিং, *পটেশ্বৰী* নোখাৰাম,
ঝিঙ্গুৰী সিং, *দাতাদীন* আদি এই শোষক শ্ৰেণীটোৰ প্ৰতিনিধি।

ক্ষুধা-শীড়িত নিম্নবৰ্গৰ চিত্ৰ অংকনত দুয়োগৰাকী ঔপন্যাসিকৰ সাফল্য বিশেষভাৱে
মনকৰিবলগীয়া—

১) মাকক কৈ কৈ এসাজ মচুৰ মাহ ৰন্ধাৰ পৰা নাই। মচুৰ মাহৰ
হালধীয়া সোৱাদ লগা আঞ্জাখন কমলিৰ চকুৰ আগত ভাহি আছিল;
লগে লগে চকুৰ দুয়ো কোণেদি বাৰিষাৰ পানী বাগৰিলে।^{২২}

২) সৰু কণমানিটোৱে কান্দি আছিল। মাকেই যদি খাবলৈ নাপায়,
তেন্তে গাখীৰ ক'ৰপৰা ওলাব। সোণাই পৰিস্থিতিটো বুজি পাইছিল,
কিন্তু ৰূপাই কেনেকৈ বুজিব। বাৰে বাৰে ৰুটি ৰুটি বুলি চিঞৰি
থাকিল।^{২৩}

ইয়াৰ পাছতো জীৱনৰ পলে পলে কেৱল দুখৰ উপৰি দুখহে লাভ কৰিছে— এই
শ্ৰেণীটোৱে—

১) জীৱনৰ প্ৰতি পলে পলে দুখে যাক বৰণ কৰে, দুখৰ নগ্ন ৰূপক সি ভাষাৰে আৱৰণেৰে ঢাকিবলৈ চেষ্টা কৰে। উলংগ সম্ভাৱক বুকুত সাবটি ধৰি বিধৱাই অন্তৰৰ পোৰণি নুমুৱাবলৈ চেষ্টা কৰাৰ দৰে, চিৰ পৰিচিত দুখৰ নগ্নমূৰ্তিক লাজ, ভয়, শংকাবিহীন হৈ জীৱনক গ্ৰহণ কৰিব পৰাটোৱেই তেওঁলোকৰ শাস্তি।^{২১}

২) হোৰীৰ অৱস্থা দিনে দিনে পৰি যাবলৈ ধৰিলে। জীৱনৰ সংঘৰ্ষত তাৰ সদায়েই পৰাজয় ঘটিল, তাৰ পিছতো সি হাৰ নামানিলে। প্ৰত্যেক পৰাজয়ে যেন তাক ভাগ্যৰ সৈতে যুঁজিবলৈ শক্তি দি আছিল। কিন্তু এতিয়া সি জীৱনৰ শেষ দশাত উপনীত হ'ল, এতিয়া আৰু তাৰ সেই আত্মবিশ্বাসো হেৰাই গ'ল।^{২২}

ৰুঢ়তা কদৰ্যতাৰে এই বাস্তৱ জীৱন্ত। এই বিষাদগ্ৰস্ততা, হতাশা পৰিপূৰ্ণ হোৰী-তগৰৰ জীৱনৰ পৰাজয়ে বাস্তৱক হৃদয়গ্ৰাহী কৰিছে।

দুয়োখন উপন্যাসেই যিহেতু গ্ৰাম্য পটভূমিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত— সেয়ে উপন্যাসিকদ্বয়ে সেই পটভূমিৰ পৰিৱেশৰ বিশ্বাসযোগ্য বৰ্ণনা দাঙি ধৰিছে। তাৰ বাবে গ্ৰাম্য ৰীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, জীৱন-ধাৰণ প্ৰণালী, লোক-পৰম্পৰা, সংস্কাৰ, শিক্ষা, অন্ধবিশ্বাস, উৎসৱ-পাৰ্বণ, লোক কথা-বাৰ্তা আনকি গ্ৰাম্য বাস্তৱৰ উপযোগীকৈ চৰিত্ৰৰ মনঃস্তাত্বিক অৱস্থাৰো চিত্ৰণ কৰা হৈছে। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসখনত এই অৱস্থা চিত্ৰণৰ বাবে মৰঙি-ৰহাৰ কৃষিভূমি, পুৱা-দুপৰীয়া-সন্ধ্যাৰ গাঁওখনৰ প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশৰ বৰ্ণনা, ভিন্ন মাহৰ পৰিৱেশ, গাঁৱৰ জীয়াৰী-বোৱাৰীহঁতৰ দিনটোৰ ভিন্ন সময়ৰ অৱস্থাবোৰ, লোক কথা-বাৰ্তা, কাজিয়া-পেচাল, গালি-শপনি, লোক গীত-মাত, বিহুকে ধৰি উৎসৱবোৰ, জন্ম-মৃত্যু-বিবাহৰ সংস্কাৰবোৰ, ভুই ৰোৱা-মৰণা মৰা, বৈষ্ণৱ পৰম্পৰাৰে আবৃত্ত সমাজ-ব্যৱস্থা, ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-পটন্তৰ আদিৰ সমাহাৰ ঘটোৱা হৈছে। আহিনীৰ তগৰৰ প্ৰতি ব্যৱহাৰ, শুন্দৰ তগৰৰ সম্পত্তিৰ প্ৰতি লোভ, জেতুকী-পাভেইহঁতৰ চাল-চলন, ব্যৱহাৰ, মাঘীৰ অভিলিঙ্গা-স্বাৰ্থ সিহঁতৰ মনস্তাত্বিক অৱস্থাৰ অনুকূল। প্ৰায় একেইখিনি বৈশিষ্ট্যৰ সমাহাৰ বেলাৰীৰ গ্ৰাম্য জীৱনৰ মাজত ফুটি উঠা দেখা গৈছে। বেলাৰীৰ নিঃস্ব গাঁওখনৰ পৰিৱেশ, খেতি-পথাৰ, পুৰাতন ধৰ্মীয় বিশ্বাস-পৰম্পৰা, ঋতুভেদে পৰিৱেশৰ তাৰতম্যতা, ধনুৰ-যজ্ঞ, হোলী আদি উৎসৱ আদিৰ লগে লগে লোক-পৰম্পৰাই সামৰি লোৱা সকলোখিনিৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে। ভোলাৰ-হোৰীৰ উভয়ে পৰম্পৰৰ প্ৰতি কৰা স্বাৰ্থ-

কপটতা, ধনিয়াৰ ঈৰ্ষা, হীৰাৰ প্ৰতিশোধ, হোৰীৰ ক্ষমা, শ্ৰমিক হোৱাৰ পাছত গোবৰৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ, চলন-চালন, বুনিয়া, সিলিয়া আদিৰ মনোভংগী, বয়স্ক দৰালৈ বিয়া হোৱাৰ পাছতো ৰূপাৰ স্বাভাৱিক প্ৰতিক্ৰিয়া আদি অলেখ চৰিত্ৰৰ মানসিক অৱস্থাৰ চিত্ৰণ ৰুঢ় বাস্তৱৰ অনুকূল মাত্ৰ।

আভিজাত্য আৰু চহৰীয়া পৰিৱেশত গঢ় লোৱা পৰিৱেশৰ বৰ্ণনাৰ ক্ষেত্ৰত উপন্যাস দুখনে সমতা ৰক্ষা কৰিছে। ৰায়বাহাদুৰ মাণিক হাজৰিকাৰ প্ৰতিপত্তি, ঘৰৰ শৌৰ্য্য-বীৰ্য, ভোগদস্ত শইকীয়া মৌজাদাৰৰ ঘৰৰ অৱস্থা আদিয়ে আভিজাত্যৰ ইংগিত বহন কৰিছে। একেদৰেই ৰায়বাহাদুৰ, সুপ্ৰভা, কমলাকান্তৰ স্বভাৱে তেওঁলোকৰ আভিজাত্যক অনুকৰণ কৰিছে। *গোদান*ত অমৰপাল সিং, কুঁৱৰপাল সিং, খান্না চাহাবৰ ঘৰৰ আড়ম্বৰতা, তেওঁলোকৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ আদিয়ে উচ্চ শ্ৰেণীক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে। আনকি দৰ্শনৰ অধ্যাপক মেহতাৰো স্বভাৱ আভিজাত্যৰহে ওচৰ চাপে। সৰু মহাজন-বিষ্ণুৰী সিং, পটেশ্বৰী, নোখাৰাম আদিৰ বিলাসী জীৱনৰ পৰিচয় উপন্যাসখনত পোৱা যায়। যিটো সময়ত এজন ৰায়তে ক্ষুধাৰ তাড়নাত ধৰফৰাই আছে সেই একেই সময়তে তেওঁলোকে বৰভোজ পাতিছে, নাটক কৰিছে আৰু অৱসৰ বিনোদনৰ অৰ্থে টিকাৰলৈ গৈছে। নিজৰ ঘৰৰ মৰ্যাদা ৰাখিবৰ কাৰণে ৰায়তক জোৰ-জুলুম কৰি সিহঁতৰ পৰা খাজানা উঠাইছে। আনকি বিজুলি কাকতৰ সম্পাদক গুৰুনাথও শ্ৰমিকক উচটাই বাতৰি কাকতৰ বিক্ৰী বৃদ্ধি কৰিছে, ৰায়বাহাদুৰৰ পৰা উপটৌকন লৈছে, বাতৰি কাকতত বিদেশী বিজ্ঞাপন দিছে। উচ্চ শ্ৰেণীৰ অনুগত বিষয়-বৰীয়া শ্ৰেণীটোৰো মানসিকতা উচ্চ শ্ৰেণীৰ অনুগামী। এই শ্ৰেণীটোৰ শোষণৰ বাবে বেলাৰীৰ ইখনৰ পাছত সিখন ঘৰৰ খেতিৰ মাটি বিক্ৰী হৈছে, ঘৰৰ ভেটি উছন হৈছে। কৃষকক শ্ৰমিকলৈ ৰূপান্তৰ কৰিছে আৰু শ্ৰমিককো শোষণৰ আহিলা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিছে। তেওঁলোকে বন্ধা নীতি-নিয়ম, আইন-কানুন, ধৰ্মীয় বাহোন ইত্যাদিয়ে শোষণ আহিলা ৰূপে কাম কৰিছে। ভৱিষ্যতৰ সমাজখনৰ কাৰণে এক ভয়াবহ ক্ষতিৰ ইংগিত *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসখনত চিত্ৰিত কৰা হৈছে—

খগেশ্বৰ বোলা এজনে ময়মনচিঙ্গীয়া মানুহ লৈ নতুনকৈ মাটি ভগাইছে। পিছে, কথাটো তেওঁ ভাল কৰা নাই। গোজেই গজালি মেলিবগৈ। ময়মনচিঙ্গীয়া আৰু বিহমেটেকা একে বিধৰ। এবাৰ চপাই ল'লে, গোটেইখন বিৰাস্ত হৈ পৰিব। পিছত জইন মৰা টান।^{২৩}

এই জইন নমৰিল। এই বিহমেটেকাৰ প্ৰকোপত সমাজ আজিও ককুবকাই আছে।

বৰ্ণ-বৈষম্য, অসবৰ্ণ বিবাহৰ জটিলতাৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা বাস্তৱ পৰিৱেশৰ চিত্ৰ দুয়োখন উপন্যাসতে পৰিলক্ষিত হৈছে। তগৰৰ জাতি-কুল লৈ ধৰণীহঁতৰ ঘৰত হাঁহাকাৰ অৱস্থাৰ সৃষ্টি হৈছে। কোঁচ-কলিতাৰ সংঘাতৰ ফলত গাঁৱৰ সমাজখন দুটা দলত বিভক্ত হৈ পৰিছে। কথা দি কথা নৰখা উজনীয়া লোকৰ প্ৰতি মধ্য অসমৰ মানুহখিনিৰ মনোভঙ্গীও প্ৰকাশ পাইছে। গোদানত মুচিয়াৰৰ জীৰ লগত সম্পৰ্ক ৰখা বাবেই ব্ৰাহ্মণ মাতাদীনৰ ব্ৰাহ্মণত্ব গৈছে। পুনৰ শুচি হৈহে বামুণলৈ উঠিছে। বুনিয়াৰ বিয়া কৰোৱাৰ অপৰাধত গোবৰৰ ঘৰখনক দাঙিব নোৱৰাকৈ অৰ্থদণ্ড বিহা হৈছে। আনকি বিজাতিৰ লোকে উচ্চকুলৰ শিশুক চোৱাৰো নিষেধাজ্ঞা— সেই সমাজখনত প্ৰচলিত আছিল।

প্ৰাম্য পৰিৱেশৰ উপযোগীকৈ দুয়োখন উপন্যাসতে যৌন-জীৱনৰ কিছু সজীৱ চিত্ৰ দেখা গৈছে। সৰ্বৰ্ণ-অসৰ্বৰ্ণ উভয় সমাজখনক ই সামৰি লৈছে। গোদানত অসৰ্বৰ্ণ সমাজখনৰ ভিতৰত ব্ৰাহ্মণ মাতাদীনে সিলিয়া মুচিয়াৰক ৰখা, পৰৰ স্ত্ৰী বুনিয়াৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হোৱা, বিষ্ণুৰী সিঙে বামুণনীৰ উপৰিও দুজনীকৈ ঘৈণী ৰখা, পটেশ্বৰীৰে কহাৰণীক ৰক্ষিতাকাৰে ৰখা, নোখাবামে ভোলাৰ ঘৈণীক এক প্ৰকাৰ ৰক্ষিতা ৰূপে ৰখা, সৰ্বৰ্ণ সমাজখনৰ— সোণাৰ শহুৰেক মুচিয়াৰণী এজনীৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হোৱা ইত্যাদি পৰিঘটনাসমূহ বৰ্ণিত হৈছে। স্বামীৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা ৰাখিও সিলিয়াই আৰু পত্নীৰ প্ৰতি সপ্ৰেম ৰাখিও মথুৰাই — পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ প্ৰতি তীব্ৰ টান অনুভৱ কৰিছে—

সিলিয়াৰ মুখখন মথুৰাৰ মুখৰ কাষ পাইছিল, আৰু দুয়োৰে নিশ্বাস
আৰু মাতত আৰু দেহত কম্পন হ'বলৈ ধৰিলে।^{১০০}

ইফালে কমলাকান্ত-তগৰ পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ প্ৰতি কৰা মনোভংগী, দাৰোগাৰ তগৰৰ প্ৰতি খকুৱা চাবনি, কোদোৰ তগৰৰ দেহৰ প্ৰতি লোলুপ দৃষ্টি, দীঘলদৰিৰ কাঁটনা গাঁৱৰ বোৱাৰীজনীক সোণাবামে কৰা অন্যায কৰ্ম ইত্যাদিৰ মাজেৰে এই ভাবধাৰা প্ৰকাশ পাইছে। তগৰ-কমলাকান্তৰ পৰস্পৰৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হোৱাৰ বৰ্ণনা—

প্ৰথম অৱস্থাত কমলাকান্তৰ হাতৰ পৰশৰ পৰা বাহু দুটা একেৰাই
নিবলৈ তগৰে কোনো চেষ্টাই নকৰিলে। গাভৰু অৱস্থাত পুৰুষৰ
পৰশ পাবলৈ সকলো ছোৱালীৰ মনতে উদ্দাম বাসনা জন্মে।
সমাজৰ তীক্ষ্ণ শাসন তাৰ প্ৰতিবন্ধক। ... সকলো মাদক বস্তুৰ
ভিতৰত গাভৰুৰ কোমল অংগৰ স্পৰ্শই ডেকাক এটি নতুন
উন্মাদনা দিয়ে তগৰৰ দেহৰ ক্ষণিক স্পৰ্শতে কমলাকান্তৰ দেহ
পুলকিত হৈ পৰিল; অন্তৰত যৌৱনৰ বিজুলী বন্তি জ্বলি উঠিল।^{১০১}

উপন্যাস দুয়োখনত চৰিত্ৰসমূহ বাস্তৱ অনুগামী ৰূপে গঢ় দিয়া হৈছে। সিবিলাকে পৰিস্থিতিৰ অনুকূলে নিজৰ মানসিক তথা ব্যৱহাৰিক অৱস্থাক তুলি ধৰিছে। ধৰণী, গোলাপ আদি চৰিত্ৰ পৰিস্থিতিৰ সন্মুখত পৰাস্ত হৈছে। ধৰণীয়ে তগৰৰ হাতত ঘৰখন গটাই দি কৰ্তব্যৰ প্ৰতি অৱহেলা কৰিছে, তগৰৰ জীৱন দুখ-দৈন্যৰে ভৰপূৰ কৰিছে। ইফালে কমলাকান্তই তগৰৰ লগতে নিজকো সৰ্বনাশ কৰিছে। তগৰৰ কাৰুণ্যৰ নিশ্বাসে কমলাকান্তকে সুপ্ৰভাৰ ব্যৱহাৰৰ মাজেৰে খেদি ফুৰিছে। বাকী সকলো চৰিত্ৰই পৰিস্থিতিৰ অনুকূলে কাম কৰি গৈছে। *গোদান*ত স্বামীৰ প্ৰতি ভক্তি ৰাখিও কিছুমান মুহূৰ্তত ধন্যাই হোৱাৰ লগত কাজিয়া কৰিছে। গোবৰে পিতৃ-মাতৃৰ কাষৰ পৰা আঁতৰি গৈ সুকীয়াকৈ গৃহস্থালি পাতিছে। ই স্বাভাৱিক পৰিস্থিতিৰ চিত্ৰণ মাত্ৰ। ওফাৰনাথে আদৰ্শৰ কথা কৈও পৰিস্থিতিৰ টানত পৰি ৰায় বাহাদুৰৰ পৰা উপটোকন লৈছে। ইফালে মেহতা আৰু মালতীৰ মাজেৰে প্ৰেমচন্দই বহু সময়ত আদৰ্শবাদী চিন্তা-প্ৰবাহ বোৱাই আনিব খোজে। মেহতাৰ চৰিত্ৰৰ প্ৰভাৱত মালতী চৰিত্ৰৰ পৰিৱৰ্তন মানি ল'বলৈ বহু সময়ত টান লাগে। অৱশ্যে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰত তিলমানো এনে সংযোজনা হোৱা নাই। বৰুৱা এই ক্ষেত্ৰত বেছি সফল যেন লাগে।

দুয়োখন উপন্যাসতে চৰিত্ৰৰ নামকৰণ ক্ষেত্ৰত ঔপন্যাসিকদ্বয়ে নিম্ন-মধ্যবিত্ত-উচ্চ শ্ৰেণীৰ সমাজৰ লগত খাপ খোৱাকৈ চয়ন কৰিছে। ইও মনকৰিবলগীয়া। *জীৱনৰ ব্যটত* উপন্যাসত নিম্ন শ্ৰেণীৰ সমাজৰ প্ৰতিনিধি স্বৰূপ চৰিত্ৰবোৰ হৈছে— তগৰ, ধৰণী, শুনদ, মনোহৰ, শুকমল, মহেন্দ্ৰ, নাওৰাম, মিঠাৰাম, শাওনা, ফেচটে, জেতুকী, আহিনী, নালীয়া ইত্যাদি। বাপুৰাম, গোলাপ ডাক্তৰ, পৰাশ, জীৱন, মহীকান্ত আদিবোৰ মধ্যবিত্তৰ চানেকি। আভিজাত্য শ্ৰেণীক— ভোগদত্ত মৌজাদাৰ, কৃষ্ণ দত্ত, মাণিক হাজৰিকা ৰায়বাহাদুৰ, ধৰণী চিৰস্তাদাৰ, সুপ্ৰভা, কমলাকান্ত আদিয়ে প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে। *গোদান*ত— হোৰী, ভোলা, হীৰা, শোভা, সিলিয়া, বুনিয়া, মথুৰা, সোণা, ৰূপা, গোবৰ, চুহিয়া আদি নিঃস্বজনৰ চানেকি। উচ্চ আৰু মধ্যবিত্তৰ প্ৰতিভূৰূপে— অমৰপাল সিং, কুঁৱৰপাল সিং, খান্না চাহাব, গোবিন্দী, মেহতা, মালতী, ঝিঙ্গুৰী সিং, নোখাৰাম, পটেশ্বৰী, শাহুআইন আদিক চিত্ৰিত কৰা হৈছে।

যিহেতু সমকালীন জগতৰ ঘটনা প্ৰবাহৰ চিত্ৰণৰ ওপৰতো বাস্তৱবাদে গুৰুত্ব আৰোপ কৰে সেয়ে ঔপন্যাসিকদ্বয়ে তৎকালীন বৃটিছ শাসিত পৰিৱেশৰ এখন যথাযথ চিত্ৰ তুলি ধৰিছে। তৎকালীন সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক সকলোখিনি অৱস্থা ইয়াত জীৱন্ত হৈছে। বৰ্তমান সময়ত জমিদাৰ-মহাজনৰ সেই শোষণৰ অন্ত পৰিছে কিন্তু

তদনীন্থন সময়ছোৱাত ইয়াৰ ভয়াবহতা যথেষ্ট পৰিমাণে বৃদ্ধি পাইছিল। ৰায়তৰ ওপৰত অত্যাধিক জোৰ-জুলুম স্বাভাৱিক ঘটনা আছিল। কৃষকৰ আৰ্থিক অৱস্থা যথেষ্ট শোচনীয় আছিল। ইফালে স্বাধীনতা আন্দোলনে সেই সময়ছোৱাত ভাৰতৰ প্ৰত্যেক প্ৰান্তত ব্যাপক জোৱাৰ তুলিছিল। ঔপন্যাসিকদ্বয়ে যথাস্থানত ইয়াৰ বৰ্ণনা দি গৈছে। বিদেশী বস্ত্ৰ বৰ্জন, কানি বৰবিহৰ প্ৰসঙ্গ ইয়াত উত্থাপিত হৈছে। শিক্ষাৰ পোহৰে সমকালীন জগতখনৰ বৃহৎ সংখ্যক লোকক যে চুই যাব পৰা নাছিল সেই কথাও উল্লেখ কৰা হৈছে। ইয়াৰ লগতে বিষয়বস্ত্ৰৰ বৰ্ণনা যথাযথ ৰূপত কৰি যোৱা পৰিলক্ষিত হৈছে। ঔপন্যাসিকদ্বয়ৰ দৃষ্টিগোচৰত ভাল-বেয়া, দোষ-নিৰ্দোষ সকলোবোৰ পৰিঘটনা, চৰিত্ৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ কল্পনাৰ সহায় নোলাৱাকৈ, আদৰ্শক চুই নোযোৱাকৈ তথা শিল্পগুণ বৰ্জন নকৰাকৈ বৰ্ণনা কৰা হৈছে। সমালোচকৰ ভূমিকাও মাজে মাজে দুয়োৰে পালন কৰিছে।

শেষত ক'ব পাৰি যদিও আদৰ্শবাদে মূল কাহিনীক চুই নোযোৱাকৈ দুটা চৰিত্ৰ মাজেদি প্ৰকাশ পাইছে তথাপি বাস্তৱবাদৰ চিত্ৰণৰ ক্ষেত্ৰত *গোদান*খন শ্ৰেষ্ঠ উপন্যাস। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰত সেই আদৰ্শবাদ পাবলৈ নাই। বৃটিছ শাসিত ভাৰতৰ জীৱন্ত ছবি তুলি ধৰাৰ ক্ষেত্ৰত *জীৱনৰ বাটত* আৰু *গোদান* এই দুয়োখন মহাগাথাৰ সমতুল্য উপন্যাস বিৰল। সেয়ে ভবেন বৰুৱাৰ কথাৰে ক'ব পাৰি—

ভৱিষ্যত অসমীয়া সাহিত্যিকৰ সন্মুখত এক পৰিৱৰ্তিত বাস্তৱৰ ৰূপ উপস্থিত : আৰু সেয়ে আপেক্ষিকভাৱে স্থিৰাৱস্থাৰ যি এখন সংহত চিত্ৰকল্পৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি জীৱনৰ বাটত সৃষ্টি কৰা হৈছিল, সিও লাহে লাহে দুৰ্লভ হৈ পৰিব। জীৱনৰ বাটত -ৰ 'দৰ্শন'ৰ উৎস যিহেতু মূলতঃ এই বিশেষ সমাজখনৰ অন্তৰ্ভিত ৰূপতেই নিহিত, তাৰ অভাৱো গভীৰভাৱে অনুভূত হ'বলৈ ধৰিব। যি কীৰ্ত্তন-দশমৰ পদ নাইবা লোক-সাহিত্যৰ ব্যঞ্জনা প্ৰত্যক্ষ ৰূপত জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত প্ৰয়োগ কৰাৰ সুযোগ ঘটিছিল— এই পৰিৱৰ্তিত বাস্তৱক প্ৰত্যক্ষভাৱে অৰ্থদান কৰিবলৈ সি আগৰ দৰে সক্ষম হৈ নাথাকিব। কিন্তু সেই ব্যঞ্জনাৰ প্ৰয়োগ জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত বাস্তৱবাদী আঙ্গিকৰ অনুগামী হৈও অৰ্থ-দ্যোতনাৰ সমল।

গোদান ক্ষেত্ৰতো একে কথাই খাটে।^{১২} ❖

পাদটীকা :

- (১) ভবেন বৰুৱা— *বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ জীৱনৰ বাটত*, বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম, সম্পা : সোমনাথ বৰা, নগাঁও, ২০০৮, ৪২।
- (২) ত্ৰিভুবন সিং— *আদৰ্শোন্মুখ যথার্থবাদ*, প্ৰেমচন্দ, সম্পা : সত্যেন্দ্ৰ, নতুন দিল্লী, ৰাধাকৃষ্ণ প্ৰকাশন, ২০০৪, ৯৮।
- (৩) Bhaben Baruah— *Jivanar Batat : The Story of a Society, Professor Birinchi Kumar Baruah Commemoration Volume*, ed. Dr. M. Neog & Dr. M.M. Sharma, Guwahati, 1966, XIIV.
- (৪) Birinchi Kumar Barua— *History of Assamese Literature*, New Delhi, Sahitya Academy, 1964, 172.
- ৫) বীণা বৰুৱা— *জীৱনৰ বাটত*, গুৱাহাটী, বীণা লাইব্ৰেৰী, চতুৰ্দশ সংস্কৰণ, ২০০৯, ৮৫।
- (৬) প্ৰেমচন্দ, 'উপন্যাস-১', *প্ৰেমচন্দ ৰচনাৱলী খণ্ড ৭*, মাৰ্গ— ড° ৰামবিলাস শৰ্মা, নতুন দিল্লী, জনবাণী প্ৰকাশন, দ্বিতীয় সংস্কৰণ, ২০০২, ২৯২।
- (৭) উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২৯২
- (৮) উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২৯৩
- (৯) উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২৯৩
- (১০) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ৯৯
- (১১) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২১
- (১২) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ১১৩
- (১৩) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২০৮
- (১৪) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২১৩
- (১৫) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ১১২
- (১৬) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ১৫৭
- (১৭) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২১২
- (১৮) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২০৯
- (১৯) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২৩০
- (২০) প্ৰেমচন্দ, *গোদান*, বাৰাণসী, অনুৰাগ প্ৰকাশন, ২০০১, ১০
- (২১) উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ৮৫
- (২২) উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২৯০
- (২৩) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ১৩৫
- (২৪) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ১০২
- (২৫) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২২৪
- (২৬) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ১১৭
- (২৭) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ১৬৬
- (২৮) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২৭৯
- (২৯) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ৭০
- (৩০) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ২৪০-২৪১
- (৩১) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ১২
- (৩২) প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. — ৬৬

জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত প্ৰতিফলিত স্বাধীনতা আন্দোলনৰ প্ৰতিচ্ছবি আৰু তাৰ তাৎপৰ্য

বেণু হাজৰিকা
নিৰ্মালি মালাকাৰ

উপন্যাসত এখন সমাজৰ চিত্ৰ প্ৰকাশ পোৱাৰ লগতে সমসাময়িক বিভিন্ন দিশসমূহ প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়। যিহেতু সাহিত্যিক সমাজৰ দাপোন বোলা হয়, গতিকে সাহিত্যৰ উপাদান হিচাপে উপন্যাসেও এখন সমাজক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা দেখা যায়। স্নানামধ্য সাহিত্যিক বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাদেৱে বীণা বৰুৱা ছদ্মনামত ১৯৪৪ চনত ৰচনা কৰা উপন্যাস *জীৱনৰ বাটত* এখন কৃষিজীৱি গ্ৰাম্য সমাজৰ প্ৰতিভূ। সহজ-সৰল গ্ৰাম্য জীৱনৰ ওপৰত ৰচিত উপন্যাসখনত অসমীয়া সমাজৰ বিভিন্ন দিশ উন্মোচন কৰাৰ লগতে বৃটিছৰ যুগৰ কিছু কপৰেখা আৰু ভাৰতৰ স্বাধীনতাকামী বাইজৰ বৃটিছবিৰোধী সংগ্ৰামৰ কিছু আভাস ইয়াৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত কৰিব বিচৰা হৈছে।

সম্পূৰ্ণ গাঁৱলীয়া পটভূমিত পৰম্পৰাগত প্ৰেম কাহিনী এটাক লৈ উপন্যাসখন ৰচনা কৰা হৈছে যদিও ড° বৰুৱাৰ কাব্য প্ৰতিভাৰ বলত সাধাৰণ প্ৰেম কাহিনীৰ পৰা অসাধাৰণ কাহিনীলৈ ইয়াৰ উত্তৰণ ঘটিছে। উপন্যাসখনৰ নায়িকা তগৰ পুৰণি গ্ৰাম্য সভ্যতাৰ দ্বাৰা লালিতা-পালিতা। আনহাতে তগৰৰ লগত ভালপোৱাৰ সম্পৰ্ক গঢ় লৈ উঠা কমলাকান্ত হ'ল বৃটিছ আমোলৰ শিক্ষা-দীক্ষাই গঢ় দিয়া মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটোৰ প্ৰতিনিধি। সেয়েহে তগৰক ভালপায়ো প্ৰতাৰণা কৰাটোত কমলাকান্তৰ মানসিক কোনো সংঘাত অহা নাই। এই শ্ৰেণীটোৱে স্বাৰ্থ, সুবিধা আৰু ভোগকেই আগস্থান দিয়ে। আনহাতে ৰায়বাহাদুৰ মাণিক হাজৰিকা হ'ল সমাজৰ উচ্চ বা অভিজাত শ্ৰেণীৰ প্ৰতিভূ। প্ৰাচীন সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাৰে গঢ় লৈ উঠা, সঁচাসচিকৈ এপাহ তগৰ ফুলৰ দৰেই নিষ্পাপ তগৰে কমলাকান্তক অকস্মাতে মন প্ৰাণ সপি দি জীৱনৰ ধুমুহাত পৰি কিদৰে থাউনী হেৰুৱাব লগা হ'ল তাৰ প্ৰাণস্পৰ্শী বৰ্ণনা ঔপন্যাসিক ড° বৰুৱাই উপন্যাসখনত চিত্ৰিত কৰিছে।

উপন্যাসখনত এই ঘটনাৰ বৰ্ণনাৰ লগে লগে ঔপন্যাসিকে ভাৰতবৰ্ষৰ স্বাধীনতা আন্দোলনৰ ছবিখনো ধৰণীকেন্দ্ৰিক ঘটনাৰ মাজেদি উপস্থাপন কৰিছে। সমগ্ৰ ভাৰতবাসীক বৃটিছ বিৰোধী সংগ্ৰামৰ নেতৃত্ব দিয়া মহামানৱ মহাত্মা গান্ধীৰ আদৰ্শ আৰু দেশপ্ৰেম অসম ভূমিলৈও বিয়পি পৰিছিল। উপন্যাসখনত গান্ধীৰ নেতৃত্বত পৰিচালিত হোৱা এই আন্দোলনত বহা অঞ্চলৰ শ্ৰমিক, কৃষক, পুৰুষ-মহিলা আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আদি সমাজৰ সকলো শ্ৰেণীৰ লোকে নায়ক ধৰণীৰ নেতৃত্বত অংশ গ্ৰহণ কৰা দেখুওৱা হৈছে। খাদী জনমত গঠন কৰাৰ ক্ষেত্ৰত নায়কে নিজৰ অঞ্চলৰ লগতে ওচৰ-চুবুৰীয়া অঞ্চললৈও বিস্তৃত প্ৰভাৱ পেলোৱা দেখা যায়। ভাৰতৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈকে মহাত্মা গান্ধীৰ নেতৃত্বত চলা স্বাধীনতা আন্দোলনে সমৰ্থন লাভ কৰিছিল। গাঁৱে গাঁৱে মিটিং পাতি ভলন্টিয়াৰ, মহিলা সভা, স্বয়ং সেৱক আদি গঠন কৰা হৈছিল। অসহযোগ আন্দোলন কৃতকাৰ্য কৰিবৰ কাৰণে অসমৰ ছাত্ৰসমাজে যথাসাধ্য চেষ্টা কৰিছিল। কটন কলেজৰ ছাত্ৰসকলে শিক্ষানুষ্ঠান ত্যাগ কৰিছিল। আন্দোলনকাৰী ছাত্ৰ সকলক বৃটিছে জেইলত ভৰাই নানা ধৰণৰ নিৰ্যাতন দিছিল। স্বাধীনতাৰ স্বাৰ্থত সকলো দুখ/কষ্ট প্ৰত্যেক অসমীয়াই নিৰ্বিবাদে গ্ৰহণ কৰিছিল। মহাত্মা গান্ধীৰ জয়, বন্দে মাতৰম্ ভাৰত মাতা কি জয় ধ্বনিয়ে অসম তথা ভাৰতৰ আকাশ বতাহ মুখৰিত কৰিছিল। *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত ঔপন্যাসিক বৰুৱাই স্বাধীনতাৰ এই ছবিখনকে অংকিত কৰিছে। বৰুৱাৰ উদ্দেশ্য স্বাধীনতাৰ ছবিখনৰ লগতে উপন্যাসখনত পৰম্পৰাগত প্ৰমূল্য সমূহৰ ক্ষীয়মান ৰূপটো অতি সূক্ষ্ম দৃষ্টিভংগীৰে তুলি ধৰা। তাৰ সমান্তৰালভাৱে বৃটিছ সভ্যতাই গঢ় দিয়া বাণিজ্যিক সভ্যতাৰ কবলত পৰি পুৰণি অসমীয়া কৃষিজীৱী সমাজখন কিদৰে ধ্বংস প্ৰাপ্ত হৈছে তাৰ এটি বিধ্বস্ত ৰূপ আন্দোলনৰ পটভূমিৰে উপন্যাসখনত ফুটাই তোলা হৈছে।

উপন্যাসখনৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ চৰিত্ৰ হ'ল গাঁৱলীয়া ডেকা ধৰণী। নিজৰ শিক্ষা আৰু প্ৰশিক্ষণ তথা পেচাৰ যোগেদি নিম্ন মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীলৈ উত্তৰণ ঘটা এই ধৰণী মাষ্টৰে পৰিস্থিতিত পৰি উপন্যাসৰ নায়িকা তগৰক বিয়া কৰাইছে আৰু স্বাধীনতা আন্দোলনৰ ধামখুমীয়াত সোমাই অশেষ কষ্ট ভোগ কৰিবলগীয়া হৈছে। মাকৰ মৃত্যুৰ পিছত ধৰণীয়ে ঘৰৰ সকলো দায়িত্ব তগৰৰ হাতত গটাই দেশৰ কামত আত্মনিয়োগ কৰিছে। সেই সময়তে স্বাধীনতা আন্দোলনে তীব্ৰ ৰূপ ধাৰণ কৰে। গান্ধীবাদী আদৰ্শৰ দ্বাৰা পৰিপুষ্ট ধৰণীৰ অসহযোগ আন্দোলনত সক্ৰিয় ভূমিকা উপন্যাসখনত বৰ্ণিত হৈছে আৰু ধৰণীৰ আলমতে উপন্যাসখনত গৌণভাৱে হ'লেও এটা ৰাজনৈতিক পটভূমিৰ অৱতাৰণা কৰা হৈছে। স্বাধীনতা আন্দোলনৰ টো আমি *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত ফুটি উঠা দেখা পাওঁ এইদৰে—

স্কুল, কলেজ এৰি দলে দলে ছাত্ৰই আহি গাঁৱত সভা সমিতি
 পাতি গাঁৱলীয়া ৰাইজক সজাগ কৰিবলৈ লাগিল। ৰাতি দিন বাটে-
 পথে 'বন্দেমাতৰম', 'মহাত্মা গান্ধীৰ জয়', 'ভাৰত মাতাকী জয়'
 আদি ধ্বনিৰে গাঁও ভুই তোলাপাল লাগিল।

চাওঁতে চাওঁতে আন্দোলনত নামি ধৰণী গাঁৱৰ নেতা হৈ পৰিল। ধৰণীৰ নিদেৰ্শতেই
 বহু অঞ্চলত আন্দোলন চলিল। ধৰণীৰ পৰা দিহা পৰামৰ্শ বিচাৰি দিনে ৰাতিয়ে স্বেচ্ছাসেৱক
 ভলন্টিয়াৰেৰে ধৰণীৰ ঘৰ ভৰি থকা হ'ল। তগৰে সংসাৰৰ দায়িত্ব কান্ধ পাতি লৈ ধৰণীক
 দেশসেৱাৰ কামত একাণপতীয়াকৈ লগাৰ সুবিধা কৰি দিলে। আন্দোলন দমনৰ বাবে
 ইংৰাজসকলো তৎপৰ হৈ পৰিল আৰু কঠোৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিলে। চোৰাংচোৱাৰ চকুত
 ধৰণী গবৰ্ণমেণ্ট বিদ্ৰোহী বুলি পৰিচিত হ'ল। ধৰণীক বিচাৰি পুলিচে পিয়া-পি দি ফুৰিবলৈ
 ধৰিলে। ধৰণীয়েও পুলিচৰ চকুও ধূলি মাৰি বিভিন্ন গাঁৱত গৈ সভা সমিতি পাতি, বজ্জতা
 দি ফুৰিব ধৰিলে আৰু জনসাধাৰণক সজাগ কৰিলে। দিনে দিনে আন্দোলনে তীব্ৰ ৰূপ
 ল'বলৈ ধৰিলে। পুলিচৰ অত্যাচাৰত এখন গাঁৱত আন্দোলন শাম কাটিলে আন এখন
 গাঁৱত দুওণে জ্বলিবলৈ ধৰিলে। পুলিচ/চোৰাংচোৱাৰ চকুৰ টোপনি ধৰণীহঁতে কাটি নিলে।

আন্দোলনে সৰ্বসাধাৰণ লোক বা পৰিয়াললৈ কেনেদৰে বিপৰ্যয় নমাই আনে তাৰ
 ছবিখনো উপন্যাসখনত স্পষ্ট। ধৰণীক নাপাই পুলিচে গাঁৱত খানাতালাচ চলায়। ধৰণীৰ
 ঘৰতো খানাতালাচ কৰি তগৰকে থানালৈ লৈ আহে। তেতিয়াৰ সমাজখনত বোৱাৰী
 এগৰাকীক পুলিচে সেইদৰে থানালৈ লৈ যোৱাতো চৰম লাজ আৰু অপমান কথা।
 তগৰেও অপমানত জৰ্জৰিতা হৈ অত্যাচাৰ আৰু পীড়নৰ মাজত নিজৰ তিবোতাক
 নিঃসহায়কৈ এৰি দেশৰ স্বাধীনতা আৰ্জিবলৈ যোৱাত ধৰণীৰ ওপৰত খং আৰু ক্ষোভ
 কৰি চকুলো টুকিছে।

আনহাতে ইংৰাজৰ তলতীয়া কৰ্মচাৰীসকলেও বৃটিছৰ খোজত খোজ মিলাই অসমীয়া
 লোকক তিৰস্কাৰ কৰিবলৈ পিছ হোহকা নাছিল। উপন্যাসিকে তগৰক থানালৈ লৈ যোৱা
 দৃশ্যত তাক সুন্দৰকৈ অবতাৰণা কৰিছে। নিজৰ স্বাৰ্থ সিদ্ধিৰ আশাত অসমীয়া জীৱনী-
 বোৱাৰীক অত্যাচাৰ কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ মনত অকণো খেদ সৃষ্টি হোৱা নাছিল।

এই আন্দোলনে জনসাধাৰণৰ মাজত এনেদৰে একতা আৰু জাতীয়তাবোধৰ সৃষ্টি
 কৰিছিল যে এজন অসমীয়াক কৰা অপমানেই সকলো অসমীয়াক কৰা অপমান বুলি
 জনগণে গ্ৰহণ কৰিছিল। তগৰক থানাৰ চিপাহীয়ে ধৰি নিয়া কথাটো গাওঁখনত মুহূৰ্তৰ

ভিতৰতে বনজুইৰ দৰে বিষপি পৰিল। ডেকা বুঢ়া সকলোৱে দহোবন কাটি কৰি ওলাই আহি থানাৰ সমুখত ভিৰ কৰিলেহি—

লানি নিচিগা বিৰাট শোভাযাত্ৰাই থানাৰ আগত থিয় দি 'বন্দে মাতৰম' ধ্বনিৰে তোলপাৰ লগালে। যুদ্ধৰ উত্তেজিত ঘোঁৰাৰ দৰে উন্নত জনতাই আগবাঢ়িবলৈ ব্যাকুলভাৱে ঠেলাঠেলি কৰিছে। গগন ভেদি উঠা জনতাৰ চিঞৰৰ বতাহত অফিচ ঘৰৰ ওপৰত উৰি থকা বৃটিছ পতাকা ফালো ফালো হৈছে।

উত্তেজিত জনতাই থানাত প্ৰৱেশ কৰি দাৰোগাক আক্ৰমণ কৰিবলৈ উদ্যত হ'ল। কিয়নো সাধাৰণ জনতাৰ বাবে স্বৰাজতকৈয়ো ছোৱালী-বোৱাৰীৰ আত্মসন্মান ৰক্ষা কৰাটোহে ডাঙৰ কথা। গাঁৱৰ বোৱাৰী এগৰাকী পুলিচৰ দ্বাৰা লাঞ্ছিত হোৱাতো স্বাধীনতা পিয়াসী হ'লেও কোনেও কামনা নকৰে। অৱশ্যে ভলন্টিয়াৰৰ বুজনিত যেনিবা ৰাইজ শান্ত হ'ল। ইতিমধ্যে ভলন্টিয়াৰৰ মুখে ধৰণীয়ে খবৰ পাই আহি উত্তেজিত জনতাক বুজাই বঢ়াই শান্ত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে এইদৰে— দেশৰ মুক্তিৰ কাৰণে এনে অপমান অত্যাচাৰ ৰাইজৰ আৰ্শ্ববাদ বুলি গ্ৰহণ কৰিব লাগে। দেশক স্বাধীন কৰিবলৈ হ'লে ইয়াতকৈয়ো ডাঙৰ কষ্ট, মহৎ ত্যাগ স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। '.... আপোনালোকে প্ৰতিশোধৰ কথা নাভাবি ঘৰাঘৰি যাওক গৈ'। ধৰণীয়ে পুলিচৰ ওচৰত নিজে ধৰা দি তগৰক মোকলাই লৈ গ'ল আৰু দেশসেৱাত যে সেইধৰণৰ অপমান অত্যাচাৰ মূৰ পাতি ল'ব লাগিব তাকো সঁকীয়াই দিলে।

কানিয়ে কোণ্ডা কৰা অসমীয়া সমাজত বৃটিছে ১৮৬১ চনত আইন প্ৰনয়ণ কৰি ইয়াৰ খেতি বন্ধ কৰি দিয়ে। কিন্তু ছল চাই কঠীয়া পেলোৱা বৃটিছ সকলে ৰাজহ সংগ্ৰহৰ আশাত চৰকাৰী পৃষ্ঠপোষকতাত কানিৰ ব্যৱসায় চলাবলৈ অনুমতি দিছিল। যাৰ ফলত অসমীয়া সমাজ শাৰীৰিক আৰু মানসিকভাৱেও বিধ্বস্ত হৈছিল। অসমৰ জনসাধাৰণৰ অভিশাপ স্বৰূপ এই বৰবিহৰ প্ৰচলনৰ বিপক্ষেও উপন্যাসখনত কিছু চিত্ৰ পোৱা যায়। কানিয়ে মানৱীয় গুণ আৰু প্ৰমূল্যক অৱমাননা কৰি তিল তিলকৈ কিদৰে মৃত্যুমুখলৈ লৈ যায় তাক সুন্দৰভাৱে চিহ্নিত কৰিছে। কানিৰ দোকানৰ মহলদাৰ নাৰায়ণ গোস্বামীয়ে চৰকাৰী পটাৰ জৰিয়তে কানি বিক্ৰি কৰে। কানিয়াৰ ভিৰত মহলদাৰৰ দোকানত বিৰ দি বাট নোপোৱা অৱস্থা। কংগ্ৰেছৰ ভলন্টিয়াৰ বিলাকে দোকানে দোকানে পিকেটিং কৰিও কানিৰ প্ৰচলন বন্ধ কৰিব পৰা নাই। কানিৰ মহল এৰিবলৈ ভলন্টিয়াৰৰ নেতা কুশ গগৈয়ে মহলদাৰ নাৰায়ণ গোস্বামীক অনুৰোধ কৰাত তেখেতে কৈছে—

মই দোকান বিজাইন দিলে কানিৱাই কানি খাবলৈ এবিধ নে, আন
মহলদাবেই দোকান ল'বলৈ নাহিব? দেশৰ স্বাধীনতা কানি এবিধে
অৰ্জন কৰিব লগা হ'ল।

স্মৰ্তব্য যে, এইচাম অসমীয়াৰ বাবেই সেই সময়ৰ সমাজখন অধঃপতিত হৈছিল।
সমাজৰ উচ্চশ্ৰেণীৰ লোক হৈও নিৰ্দিধাই কানিৰ ব্যৱসায়েৰে লাভান্বিত হ'ব বিচাৰিছিল।
কানীয়াবোৰক ৰাইজৰ দোহাই, দেশৰ দোহাই দি ভলন্টিয়াৰ সকলে কানি এবিধলৈ অনুৰোধ
কৰে। কিন্তু ভলন্টিয়াৰে পিকেটিং কৰিলেই থানাৰ দাৰোগাই আহি ভলন্টিয়াৰ সকলক
হাতকেৰেয়া লগাই লৈ যায় আৰু কানীয়াবোৰক কানি নিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ে। তথাপিতো
ফুলগুৰিৰ বিভিন্ন ঠাইত ধৰণীৰ নিৰ্দেশত পিকেটিংকাৰীয়ে কানীয়াৰ সংখ্যা কমাবলৈ সক্ষম
হয়। আনহাতে কানি সেৱন কৰিবলৈ নেপাই মোহন গাঁওবুঢ়াৰ হাতীৰ মাউত শুকমল
কছাৰী কেনেদৰে মৃত্যুমুখত পৰিল সেই নিকৰুণ দৃশ্যৰ বৰ্ণনাও উপন্যাসখনত বৰ্ণিত
হৈছে। উল্লেখ্য যে বহু অসমীয়াই কানিৰ কবলত পৰি সেই সময়ত মৃত্যুবৰণ কৰিবলগীয়া
হৈছিল।

স্বদেশী বস্ত্ৰ গ্ৰহণ আৰু বিদেশী বস্ত্ৰ বৰ্জন আছিল ভাৰতবৰ্ষৰ স্বদেশী আন্দোলনৰ
অন্যতম শ্লোগান। উপন্যাসখনত ইয়াৰ প্ৰতিফলন হোৱা দেখা যায়। উপন্যাসৰ নায়ক
ধৰণীক গোলাপ ডাঙৰে কোৱা— ‘কি মাষ্টৰ! চৰকাৰৰ লগত বিদ্ৰোহ কৰি এতিয়া
বোলে চৰকাৰী ডাঙৰখানাৰ ঔষধো নেখায়? বিদেশী বস্ত্ৰ বৰ্জন দিয়াৰ লগতে বিদেশী
দৰবো এবিধ খুজিছে নেকি?’ সংলাপটিৰ মাজেৰে আন্দোলনকাৰী সকলৰ স্বদেশী
আন্দোলনৰ ভাবধাৰাক প্ৰকট কৰা হৈছে।

এই সময়ছোৱাতে লেফটেনেণ্ট গভৰ্ণৰ বেমফিল্ডে ‘বন্দে মাতৰম্’ নামে এখন
ইস্তাহাৰো জাৰি কৰিছিল। ইয়াৰ জৰিয়তে বাস্তা-ঘাটত ‘বন্দে মাতৰম্’ ধ্বনি দিয়া বন্ধ কৰা
হৈছিল। সেই নিয়ম নমনা সকলক জেইলত ভৰোৱা হৈছিল। উপন্যাসখনত স্বাধীনতাৰ
এই ছবিখনো স্পষ্ট—

ভেদোৰ বৰ ল'ৰাটোৰ নৰিয়া, মাজুটো ভলন্টিয়াৰ হৈছিল। তাকে
পুলিচে ধৰি নি জিলাৰ বগাভাত খুৱাইছেগৈ। বন্দে মাতৰম্ বুলি
চিঞৰিলেই বোলে বাজাৰ দায় লাগে? এনে কথানো ক'ত শুনিছা?
খেতি পথাৰৰ এই ভৰ দিনত অনাজগৰত ল'ৰাই তক ফাতেকত সুমুৱাই
থলে দেশত আকাল নহৈ কি হ'ব?

স্বাধীনতা আন্দোলনত অংশগ্ৰহণ কৰা বাবে প্ৰায়বোৰ গাঁৱৰে ডেকাচামে জেলৰ
ভাত খাবলগীয়া হ'ল। তাকে দেখি গাঁৱৰ দুই চাৰিজনৰ মনত স্বাধীনতাৰ প্ৰতি বিৰাগ ভাব

নজন্মাও নহয়। খেতি খোলাত লাগিবলৈ, ঘৰখন চাবলৈ গাঁৱত ডেকা ল'ৰা নোহোৱায়ে হ'ল। তাৰ বাবে বহুতে ধৰণীকেই জগৰীয়া কৰিলে—

এই ধৰণীটোৱেই গাৱৰ সকলো অনিষ্টৰ মূল ? সিয়েই গোটেই বিহ
কঠীয়া সিঁচি থৈ গ'ল। পালে নহয় তাৰ পোটক, দুবছৰ বগা ঘৰৰ
ভাতৰ জুতি লৈ আহিব এতিয়া।

ইংৰাজ চৰকাৰে সেই সময়ত গৰু, মহৰ চৰণীয়া পথাৰৰ ওপৰতো ৰাজহ বহুৱাইছিল। চৰণীয়া পথাৰ হিচাপে মাটিবোৰ পৰি থাকিলে চৰকাৰৰ লোকচান হয় সেয়েহে চৰণীয়া পথাৰবোৰত মানুহ বহুৱাই ৰাজহ আদায় কৰে। দুই এজন মধ্যবিত্ত অসমীয়াই নিজৰ মুনাফা লাভৰ বাবে চৰণীয়া পথাৰবোৰ এনেয়ে পৰি থকা বুলি ইংৰাজক খবৰ দিয়ে। উপন্যাসখনৰ ডেকা হাকিম কমলাকান্তয়ো কাছমাৰি মৌজাৰ গ্ৰেজিং ৰিজার্ভ টোত 'ৰাইজে আজিকালি গৰু নচৰায়, মাটিডোখৰ আবাদ নোহোৱাকৈ পতিত হৈ আছে' বুলি গবৰ্ণমেণ্টক খবৰ দিছিল। গবৰ্ণমেণ্টৰ ৰাজহ বঢ়োৱাৰ উপায়ৰ সংকেত দিলে কলেক্টৰ সকলে কমিচনাৰ পৰা প্ৰশংসা পায়, পদোন্নতি ঘটে। কমলাকান্তয়ো পদোন্নতিৰ আশাত ডেপুটি কমিচনাৰ বেডিন চাহাবক এই খবৰ দিছিল যদিও চাহাবে কমলাকান্তক তিৰস্কাৰ কৰি সেই ফাইলটো ঘূৰাইহে পঠালে।

ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলন মহাত্মা গান্ধীয়ে অহিংসা নীতিৰে পৰিচালিত কৰিছিল যদিও ঠায়ে ঠায়ে ই ভাৰত ত্যাগ আন্দোলনৰ পিছত হিংসাত্মক ৰূপো গ্ৰহণ কৰিছিল। কিন্তু আমাৰ আলোচ্য জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত স্বাধীনতা আন্দোলন অহিংসা ৰূপতেই পৰিচালিত হোৱা দেখা পাওঁ— বৰঞ্চ তগৰক থানাৰ দাৰোগাই ধৰি নিয়াত উত্তেজিত জনতাই থানা ঘেৰাও কৰি ছলস্থল কৰাত ভলন্টিয়াৰ সকলে এইদৰে বুজনি দি জনতাক শান্ত কৰা দেখা যায়—

ৰাইজ সকল আপোনালোকে মহাত্মাৰ অহিংসা নীতি নেপাহৰিব।

জোৰ জুলুম, দা-লাঠিৰ ব্যৱহাৰ অসহযোগ আন্দোলনত নাই।

মনত ৰাখিব আমি দাৰোগাক শাস্তি বিহিবলৈ অহা নাই।

এইদৰে উপন্যাসখনত স্বাধীনতা আন্দোলন আৰু তাত ধৰণীৰ নেতৃত্বই প্ৰাধান্য লাভ কৰা দেখা পাওঁ। উপন্যাসিকে উপন্যাসখনত দাঙি ধৰিব খোজা ছবিখন প্ৰতিফলিত হৈছে ধৰণীৰ চৰিত্ৰৰ মাজেদি। ধৰণী স্বাধীনতা আন্দোলনৰ নেতা আৰু সেই অঞ্চলত আন্দোলনৰ গুৰি ধৰোঁতা। ধৰণীৰ এটা আদৰ্শ আছে। সমাজৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা আছে। সেইবাবেই ধৰণীয়ে পৰাধীনতা আঁতৰাই সমাজ তথা দেশৰ বাবে স্বাধীনতা আনিব বিচাৰিছে। কানিৰ কবলৰ পৰা দেশৰ জনগণক উদ্ধাৰৰ বাবে চেষ্টা কৰিছে। ধৰণী হ'ল সমাজৰ নিম্ন

মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটোৰ প্ৰতিভূ। শিক্ষাগত অৰ্হতা বেছি নথকা এজন সাধাৰণ উইভিং মাষ্টৰ। কিন্তু শিক্ষা নাথাকিলেও ধৰণীৰ আদৰ্শ আছে যি আদৰ্শৰ ওপৰত জনসাধাৰণে আস্থা ৰাখিব পাৰে। সমাজৰ উচ্চ মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটোক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে কমলাকান্তই। বৃষ্টিছ আমোলৰ শিক্ষা-দীক্ষাই কমলাকান্তক সুকীয়া মানসিকতাৰে গঢ় দি তুলিছে। যিটো শ্ৰেণীৰ পৰা সমাজে আশাহে কৰিব পাৰে কিন্তু ফল লাভ নকৰে। এই শ্ৰেণীটোৱে নিজৰ স্বাৰ্থ সিদ্ধি, লাভ আৰু ভোগকেই প্ৰাধান্য দিয়ে। সেইবাবেই কমলাকান্ত উচ্চ শিক্ষিত হৈয়ো আদৰ্শহীন।

আমাৰ ধাৰণা ঔপন্যাসিকে সচেতনভাবেই উপন্যাসখনত এই ৰাজনৈতিক অৱস্থা তথা স্বাধীনতা আন্দোলনৰ ছবিখন উপস্থাপন কৰিছে। ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতিয়ে ব্যক্তিজীৱনৰ সামাজিক, আৰ্থিক আদি দিশত কেনে প্ৰভাৱ পেলাইছিল, তাকে দাঙি ধৰাটো নিশ্চয় ঔপন্যাসিকৰ অন্যতম উদ্দেশ্য। গগৰৰ জীৱনলৈ চালেই আমি এই ঘটনাৰ আভাস পাওঁ। স্বাধীনতা আন্দোলনত অংশ গ্ৰহণ কৰি ধৰণী জেইললৈ যাব লগা হ'ল। ফলস্বৰূপে গগৰৰ জীৱনলৈ সকলো পিনেই কাৰুণ্য নামি আহিল। পৰিশেষত বিৰিঞ্চি বৰুৱাই ধৰণীৰ মৃত্যুও উপন্যাসখনত চিত্ৰিত কৰিলে। ধৰণীৰ মৃত্যুৱেদি ঔপন্যাসিকে আন এটা ঘটনাৰ ইংগিত দাঙি ধৰা যেন আমাৰ ধাৰণা হয়। উপন্যাসখনৰ যিটো চৰিত্ৰই আদৰ্শৰ বশৱৰ্তী হৈ সামাজিক দুৰ্নীতি সমূহৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ কৰিছিল সেই চৰিত্ৰটোৰ মৃত্যুৰে সমাজখনৰ অৱক্ষয়ৰ ছবিখন প্ৰকাশ কৰা যেন লাগে। বৰ্তমান সমাজখন এনেদৰে ভাঙোনমুখী হৈছে যে ধৰণীৰ দৰে নিম্ন মধ্যবিত্তৰ আদৰ্শৰ এতিয়া মূল্য নাই। সমাজত উচ্চ মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটোৱে নিম্ন শ্ৰেণীটোক পদদলিত কৰি নিজ-স্বাৰ্থ পূৰণ কৰিছে আৰু সমাজখনো সেই ধৰণে গঢ় দিছে। আমাৰ সমাজত এতিয়া মূল্যবান হৈ পৰিছে কমলাকান্তৰ দৰে স্বাৰ্থান্বেষী মানুহহে। সমাজৰ উচ্চ শিক্ষিত ব্যক্তিসকলেহে সমাজৰ মূল ভেটিটোক ধৰি ৰাখিব পাৰিব বুলি, সেইচাম মানুহৰ প্ৰতি আশাবাদী হ'লেও কাৰ্য্যতঃ দেখা যায় অল্পশিক্ষিত ধৰণীৰ দৰে ব্যক্তিয়েহে সমাজৰ নেতৃত্ব দিয়ে। 'জীৱনৰ বাটতো' আমি সাধাৰণ মানুহক শেষত ধৰণীৰ ওপৰতেই আস্থাশীল হোৱা দেখা পাওঁ। হয়তো ধৰণীৰ জৰিয়তেই সমাজখনে এটা পৰিবৰ্তন বা সমাজৰ ক্ষয়িষ্ণু ৰূপটো ৰোধ কৰাৰ আশা দেখিছিল। কমলাকান্তৰ দৰে ব্যক্তিৰ মাধ্যমেদি এই কাম কেতিয়াও সম্ভৱ নহয় কাৰণ কমলাকান্তৰ দৃষ্টি সদায় অভিজাত শ্ৰেণীমুখী। কেনেকৈ নিজক সেই শ্ৰেণীলৈ উত্তৰণ ঘটাব পাৰি তাৰ চিন্তাত থকা কমলাকান্তই আবাদ হৈ পৰি থকা মাটিৰ খবৰ চৰকাৰক দি চৰকাৰৰ পৰা নিজৰ মৰ্যাদা লাভৰহে চিন্তা কৰিছিল। সেয়ে ধাৰণা কৰিব পাৰি সমাজখনৰ নেতৃত্ব দিবলৈ কমলাকান্ত কেতিয়াও ঘূৰি নাহে।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই উপন্যাসখনত ধৰণীৰ আদৰ্শ, সংঘাত, মৃত্যু, তগৰৰ জীৱনৰ কাৰুণ্য এই বিলাক ঘটনাৰ বৰ্ণনাৰে এই কথাটোও হয়তো উপস্থাপন কৰিব বিচাৰিছে যে, জীৱনৰ বাট কেতিয়াও মসৃণ নহয়, ইয়াত সংঘাত থাকিবই। সংঘাত অতিক্ৰম কৰিব পৰাজনেহে জীৱনত কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰিব পাৰিব।

এইদৰে সমগ্ৰ উপন্যাসখনত সমসাময়িক ঘটনাৰ এক আভাস পোৱা যায়। সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ সংমিশ্ৰিত ৰূপৰ লগতে বৃটিছ ৰাজত্ব আৰু বৃটিছবিৰোধী সংগ্ৰাম প্ৰতিফলিত ৰূৰত উপন্যাসিক বৰুৱা সফল হোৱা বুলি ক'ব পাৰি আৰু সেই অৰ্থতেই জীৱনৰ বাটত উপন্যাসখন উপন্যাস সাহিত্যলৈ ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা অনবদ্য অৱদান। ❖

সহায়ক গ্ৰন্থ :

- ১) আদ্যনাথ চক্ৰবৰ্তী
নৰেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা : ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰাম আৰু অসম, জ্যোতি প্ৰকাশন, পানবজাৰ, গুৱাহাটী - ৭৮১০০১, প্ৰথম প্ৰকাশ ১৯৯১
- ২) কৃষ্ণ কুমাৰ মিশ্ৰ : বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা আৰু প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীৰ উপন্যাস, ষ্টুডেন্টছ ষ্টৰচ্ কলেজ হোষ্টেল ৰোড, গুৱাহাটী - ৭৮১০০১, প্ৰথম প্ৰকাশ - ১৯৯১
- ৩) গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মা : নাৰীবাদ আৰু অসমীয়া উপন্যাস, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, গুৱাহাটী - ৭৮১০২১
- ৪) গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মা : উপন্যাস আৰু অসমীয়া উপন্যাস, ষ্টুডেন্টছ ষ্টৰচ্ কলেজ হোষ্টেল ৰোড, গুৱাহাটী - ৭৮১০০১, প্ৰথম প্ৰকাশ - ১৯৯৫
- ৫) বীণা বৰুৱা : জীৱনৰ বাটত, বীণা লাইব্ৰেৰী, কলেজ হোষ্টেল ৰোড, পাণবজাৰ, গুৱাহাটী - ৭৮১০০১, একাদশ সংস্কৰণ ১৯৯৯

আলোচনী :

- গৰীয়সী (সম্পা- চন্দ্ৰ প্ৰসাদ শইকীয়া) : ষষ্ঠ বছৰ, ২য় সংখ্যা, নবেম্বৰ ১৯৯৮
 ———— : অষ্টম বছৰ, পঞ্চম সংখ্যা, ফ্ৰেব্ৰুৱাৰী ২০০১
 ———— (সম্পা- হৰেকৃষ্ণ ডেকা) : পঞ্চদশ বছৰ, অষ্টম সংখ্যা, মে ২০০৮

জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত প্ৰতিফলিত অসমৰ লোক-সংস্কৃতিৰ উপাদান

ধীৰাজ পাটৰ

অসমীয়া সামাজিক উপন্যাসক সুপ্ৰতিষ্ঠা আৰু বিকাশত অগ্ৰণী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই। তেখেতে বীণা বৰুৱা আৰু ৰান্না বৰুৱা ছদ্মনামেৰে যি দুখন অসমীয়া উপন্যাস উপহাব দিলে সেই দুখন উপন্যাস যুগে যুগে অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যক জ্বলিকাই ৰাখিব। তেখেতৰ উপন্যাস দুখন হ'ল— *জীৱনৰ বাটত* আৰু *সেউজীপাতৰ কাহিনী*। দুয়োখন উপন্যাসতে উপন্যাসিকে অসমৰ সমাজ জীৱনৰ চিত্ৰ সুন্দৰভাৱে ফুটাই তুলিছে। প্ৰথমখন উপন্যাসত অসমৰ অসমীয়া সমাজ-সংস্কৃতিৰ দিশৰ আৰু অনখনত অসমত বাস কৰা চাহ জনগোষ্ঠীয় লোকসকলক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ়ি উঠা অসমীয়া সমাজখন। কিন্তু সেয়া হ'লেও আমাৰ আলোচ্য প্ৰধান বিষয় হ'ল জীৱনৰ বাটত প্ৰতিফলিত হোৱা অসমৰ লোক-সংস্কৃতি উপাদানসমূহহে। সেয়ে আমি ক'ব খোজো যে জীৱনৰ বাটত উপন্যাসখনত কাহিনী আৰু চিত্ৰবোৰৰ বিকাশ কৰিবলৈ যাওঁতে অসমৰ সমাজ জীৱনৰ সেই সময়ৰ যি ছবি তাকে প্ৰতিফলিত কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। সেইবাবে চৰিত্ৰবোৰৰ মাজত বিবিধ যোজনা-ফকৰা, প্ৰবাদ-পটন্তৰ, লোকগীত, লোক-উৎসৱ, লোকাচাৰ, সাজপাৰ ইত্যাদিবোৰ উপস্থাপনত হুবহু অসমৰ অসমীয়া সাংস্কৃতিক জগতখনকে তুলি ধৰিছে বুলি ক'ব পাৰি। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা এগৰাকী সাহিত্যিক আছিল যদিও বৃত্তিত তেওঁ এজন শিক্ষক। তাৰোপৰি অসমৰ লোক-সংস্কৃতিৰ এজন গৱেষক। বোধহয় সেইবাবেই তেখেতৰ উপন্যাসত গৱেষণা ক্ষেত্ৰৰ সমলৰাজিক সাহিত্যৰ আকাৰ দিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে আৰু তাৰে উজ্জ্বল নিদৰ্শন হৈছে *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাস, যাক বহুতে অসমৰ লোক-সংস্কৃতিৰ এক দলিল বুলি ক'ব খোজে। সি যি কি নহওক আমাৰ প্ৰধান আলোচ্য বিষয় হৈছে তেখেতৰ *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত কিদৰে অসমৰ লোক-সংস্কৃতিৰ

উপাদান প্ৰতিফলিত হৈছে তাক সংক্ষেপে উপস্থাপন কৰা।

লোক-জীৱনৰ আধাৰত গঢ় লৈ উঠা সংস্কৃতিয়েই হৈছে লোক-সংস্কৃতি। ই কোনো বিশেষ দল বা গোষ্ঠীৰ সম্পত্তি নহয়। ই সকলো মানুহৰে সংস্কৃতি। এই লোক-সংস্কৃতি বা লোক-পৰম্পৰাক আমি প্ৰধানকৈ দুটা ভাগত বিভক্ত কৰিব পাৰো—

ক. লোক সাহিত্য বা বাচিক কলা আৰু

খ. লোক-জীৱন

লোক সাহিত্যক আকৌ ৰূপৰ ফালৰ পৰা ক্ৰমে লোকগীত, গদ্যধৰ্মী লোককথা, প্ৰবাদ-পটন্তৰ-প্ৰবচন, সাঁথৰ বা দৃষ্টান আৰু মন্ত্ৰ। আনহাতে লোক-জীৱনক ক্ৰমে ভৌতিক সংস্কৃতি, সামাজিক লোকাচাৰ-অনুষ্ঠান বা লোকাচাৰ আৰু লোক পৰিবেশ্য কলা আদি বিভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। উক্ত দুয়োটা বিভাগৰ প্ৰায়বোৰ দিশেই কম-বেছি পৰিমাণে জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়।

লোক-সাহিত্যৰ দিশৰ পৰা যদি আমি আলোচনা কৰোঁ তেন্তে আমি দেখিম যে উপন্যাসিকে উপন্যাসৰ প্ৰথমতে এটি সুন্দৰ লোকগীতৰ ফাকিৰে আবৃত্ত কৰিছে—

কাম চৰাইৰ ৰঙা ঠোঁট

তাতে দিলে দীঘল ফোঁট

পিতাদেউ, পিতাদেউ

দূৰৈকৈ নিদিবি মোক।

অসমীয়া জনজীৱনৰ সৈতে সাঙোৰ খাই থকা লোকগীতত যে চহা জীৱনৰ প্ৰাণ লুকাই আছে ইয়াৰ পৰাই উমান পোৱা যায়। ইয়াৰ উপৰি উপন্যাসৰ দ্বিতীয় ভাগত ‘বোৱাৰী হ’বলৈ লাগে ক’ত বেলি’ তৃতীয় ভাগত ‘ই বোলে আইটি সি বোলে আইটি, আইটি ঘৰৰে ঘৈণী’^১, চতুৰ্থ ভাগত ‘মোৰনো দুখৰ কথা কাকনো কৈয়ে যাম, আত্মা শৰীৰেহে জানে’^২ আদি গীতবোৰৰ মাজেৰে অসমৰ জনসাধাৰণৰ মাত-কথাৰ আভাস পাওঁ। অসমীয়া লোকগীতৰ ধৰণী স্বৰূপ বিহুগীতৰ আভাস পাওঁ তগৰ আৰু ধৰণী মাষ্টৰৰ বিয়াৰ সময়ত গোৱা সেই বিহুগীত ফাকিত ‘হাতলৈ কি চাবা হাতীৰ শঁৰ যেন, ভৰিলৈ কি চাবা গোটি’, য’ত দেহৰ ৰূপ-সৌন্দৰ্য বৰ্ণনা কৰি কোনোবা চহা কবিত্ৰ মনত বাজি উঠিছিল এক অনাবিল আনন্দ। লোকগীতৰ আন কেতবোৰ উদাহৰণ যেনে— যেতিয়া ধৰণী মাষ্টৰে জীয়েক কমলিক গাবলৈ শিকাইছিল— ‘জোনবাই এ বেজী এটি দিয়া, বেজীনো কে’লৈই মোনা সিবলৈ’^৩ আনহাতে কমলিৰ মুখত ফুটি ওলোৱা ‘হালধীয়া চৰাইয়ে বাওধান খায়’^৪ আদি গীতবোৰ লোকগীতৰ অন্তৰ্গত নিচুকনিমূলক গীত।

লোকগীতৰ পিছতে আমি দেখিবলৈ পাওঁ গদ্যধৰ্মী লোককথা। উপন্যাসত লেখকে এটি সুন্দৰ লোককথাৰ উপস্থাপন কৰিছে। লোককথাবোৰত সাধাৰণতে দেৱ-দেৱীৰ কথা জড়িত হৈ থাকে, *জীৱনৰ বাট*ত উপন্যাসত ধ্ৰুবতৰাৰ আখ্যান এটি ধৰণী মাষ্টৰে জীয়েক কমলিক বৰ্ণনা কৰিছে এইদৰে— ‘ধ্ৰুবই হাবিৰ মাজত ঈশ্বৰক আৰাধনা কৰি মাকৰ দুখ গুচাইছিল’ আৰু সেইবাবেই কোমলমনা কমলিয়ে দেউতাকৰ অসুখ ভাল হ’বৰ নিমিত্তে গাঁৱৰ এৰাবাৰীলৈ গৈ অঁহত গছৰ তলৰ মূৰ্তিটোত মূৰ দোৱাই প্ৰাৰ্থনা কৰিছিল।

আমাৰ গাঁৱলীয়া সমাজত বিবিধ ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ, পটন্তৰ, সাঁথৰ আদি মানুহৰ মুখে মুখে আজিও প্ৰচলন হৈ অহা দেখিবলৈ পোৱা যায়। এইবোৰ এটা ভাষা, সংস্কৃতি, সাহিত্যৰ দাপোণ স্বৰূপ, *জীৱনৰ বাট*ত তেনেধৰণৰ কিছুমান লোকউক্তি বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ মুখত বিভিন্ন পৰিৱেশত উপন্যাসিকে ফুটাই তুলিছে।

‘আয়ে বোপায়ে বিচৰা নাই দৰা/মইনো পাওঁগৈ ক’ৰ পাভযোৰা?’^১

‘গেক্লেলা মুখখন গাখীৰেৰে ধোৱে/কঁকাল ভঙ্গা বিড়ালী মণিকূটত শোৱে’^২

‘বোলো আইহে চন্দলৈ নেমেলিবা পাও / বঙিলী ভাসিব চন্দও নেপাৰ’^৩

‘জীৱনী কপালে ফুটা লাওৱে সমান’^৪

‘যতে অটল বিশ্বাস ত’তে নিৰ্মম আঘাত’^৫

‘কিনা হাঁহৰ ঠোঁটলৈকে মঙহ’^৬

‘উঠন ছোৱালী ব্যা ভাত, পকাধান ততালিকে কাট’^৭

‘বিহাত পদুমৰ চকা, বাপেৰৰ ধনেৰে কিনো দল বাঙ্কিবা বচনে এহেজাৰ টকা’^৮

‘ছিয়া বৰষুণ লি লিয়া জোক, কথা এৰি কথা দিয়া উজনীয়া লোক’^৯

‘কোমল ধুন্দলিত চিকুটহে লাগিল’^{১০}

‘যতে বাঘৰ ভয় ত’তে বাতি হয়’ ‘বেঙো ওলাল সাপো দেখিলো’^{১১}

‘অমৈণী মৈণী হ’ল তই বুঢ়ী বেটা কিহৰ কি জনী’^{১২}

‘বোলে বায়ুণ গ’ল ঘৰ নাঙল তুলিধৰ’^{১৩}

‘নাহালে নপৰে কিহৰ আছ/মাতবোল নহ’লে কিহৰ শাহ’^{১৪}

‘পুৰুষৰ ৰণ তিৰিৰ বিয়ন’^{১৫}

‘দেহা থাকিলেই বেহা’^{১৬}

‘গাত নাই চাল বাকলি মদ খাই তিনি টেকেলি’^{১৭}

‘টান মাটি পালে বিড়ালীয়েও নোখোচৰে’^{১৮}

‘হঁয়ে চাৰিৰ আগত ৰজাকো চৰ্চে’^{২৬}

‘মিতিৰৰ আগত ক’বা, হাতীৰ কপালত খুঁচিবা’^{২৭}

‘দিন পালেই খেন পায়, খেন পালেই অজৰ অমৰ হয়’^{২৮}

‘মিতিৰো ৰওক চাউলো সিজক’^{২৯}

‘এঘৰৰ পাটনাদ এঘৰৰ জৰী এঘৰে পানী তোলে ঘটম মটং কৰি’^{৩০}

এই লোকোক্তিৰ মাজেৰেই আমি উমান পাব পাৰোঁ যে অসমৰ অসমীয়া সমাজখনত সিচৰতি হৈ থকা বিবিধ উপাদান এই উপন্যাসত উপস্থাপন কৰিবলৈ অলপো অৱহেলা কৰা নাই।

অসমীয়া সমাজ ব্যৱস্থাত শাও-শপনি, গালি-গালাজৰ যি প্ৰচলন, উপন্যাসখনতো তাৰ সুন্দৰ বৰ্ণনা বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ মুখত ফুটাই তোলা হৈছে—

কটা নৰকী; গুচ, মোৰ কাষ নেচাপিবি’^{৩১}

কটাৰ পো তই মুখ উলিয়াবলৈ মোৰ কিবা আৰু বাকী থৈছনে’^{৩২}

হয়ে মৰতী, এই কাল সন্ধিয়াখন কাৰ ঘৰত চুৰাপাত চলেকিবলৈ গ’লি। আহ মাৰে আজি টেঁকীঠোৰাৰে মূৰ ঠেকেছিম। ভালজনী মাৰক তই হ’বলা চিনি পোৱা নাই?’^{৩৩}

বাপেকৰ মূৰখাতীজনীয়ে মৰিবলৈ আমাৰ পিছফালখনহে পায়হি’^{৩৪}

এনে ধৰণৰ লোকভাষা প্ৰয়োগে উপন্যাসখনক আৰু অধিক সুন্দৰ কৰি তুলিছে।

লোকগীত, লোককথা, লোকোক্তিৰ উপৰিও আমাৰ সমাজত আৰু এবিধ লোকসাহিত্য প্ৰচলিত আছে সেই বিধ হৈছে মন্ত্ৰ সাহিত্য। পুৰণি কালত অসমত মন্ত্ৰ সাহিত্যৰ বহুল প্ৰচলন থকাৰ কথা আমি বিভিন্ন গ্ৰন্থত দেখিবলৈ পাওঁ। উপন্যাস সাহিত্যতো এই লোকসাহিত্যৰ আত্মপ্ৰকাশ ঘটিছে। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত তগৰ আৰু ধৰণী মাষ্টৰৰ জীয়েক কমলিৰ মুখ লাগিছে বুলি বিশ্বাস কৰি সৰিয়হত জাৰিছে—

সৰিসা গুটি, সৰিসা মুঠি, দেৱী আনি দিলা সৰিসা বাটি। সেই সৰিসা
জাৰিলা। কমলিৰ মুখ লগা ভাঙিলা ফুঁ’^{৩৫} চন্দ্ৰ সাখী সূৰ্য সাখী।
উতলা ভাত থৈছে ৰাখি। মোৰ হাক গুৰুৰ ডাক। নজৰ বজৰ ইহ
বিহ, কমলিৰ মুখ লগা পানী হৈ থাক’^{৩৬}

এনে কৰিলে মুখ লগা ভাল হয় বুলি বিশ্বাস কৰিছিল।

লোক-সাহিত্যৰ পিছতে আমি লোক-সংস্কৃতি বা লোক-জীৱনৰ কথাৰে আঙুলিয়াব পাৰোঁ। ‘সামাজিক লোকাচাৰ অনুষ্ঠান অৰ্থাৎ লোকাচাৰৰ বিভিন্ন দিশ যেনে— বিশ্বাস,

ধৰ্ম, উৎসৱ-অনুষ্ঠান, লোক-চিকিৎসা, খেল-ধেমালি এই চাৰিটাই জীৱনৰ বাটত এনেদৰে প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে যে অনেক ক্ষেত্ৰত উপন্যাসখনে অসমৰ পৰম্পৰাগত লোকাচাৰিক ইতিহাসৰ প্ৰকাৰ্য সাধন কৰিব পাৰে।^{৩৭} 'সেই দৃষ্টিকোণেৰে চালে আমি দেখিম যে উপন্যাসখনৰ প্ৰথম অধ্যায়তেই মৌজাদাৰৰ ঘৰৰ বিবাহ অনুষ্ঠানৰ কথা বৰ্ণনা কৰিছে—

আজিৰ পৰা মৌজাদাৰৰ ঘৰত ছলস্থল। আগফাল পাছফাল দুয়ো চোতালতে ভড়া দিবলৈ ৰাইজ লাগি গৈছে। বস্ত্ৰ যোগানিয়াই বস্ত্ৰ যোগাইছে, ভঁৰাল ৰখীয়াই ভঁৰাল সামৰিছে। কলপাত যোগোৱা আৰু দোনা সিয়াৰ পৰা দৈ কোমল চাউল গোটোৱালৈকে সকলো কাম গএগসকলে নিজৰ ভিতৰতে ভাগ বাটি লৈছে।^{৩৮}

বিবাহৰ বাবে গাঁৱৰ ৰাইজক নিমন্ত্ৰণ জনাবলৈ তামোল-পাণ, সুৱাণ্ডৰি তোলা, বিয়ানাম গোৱা আদি কথাবোৰেও অসমীয়া বিবাহ অনুষ্ঠানক সুন্দৰ এটা ৰূপ ফুটাই তুলিছে, তাৰোপৰি বিবাহ অনুষ্ঠানত যে ডেকা আৰু গাভৰুৰ চাৰি চকুৰ মিলন ঘটে মৌজাদাৰৰ পুতেক কৃষ্ণ দত্তৰ বন্ধু কমলাকান্তৰ সৈতে গাঁৱলীয়া গাভৰুৰ চিনাকি প্ৰেমলৈ ৰূপান্তৰিত হৈ আঙঠি পিন্ধোৱা কাৰ্যৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পাইছে। ইয়াৰ উপৰি বিবাহ অনুষ্ঠান উপলক্ষে বিয়াঘৰত কি ভাঙনা কৰিব তাকলৈও ডেকা-বুঢ়াসকলৰ মাজত আলোচনা চলিছে। বিবাহ-সবাহৰ উৎসৱত যে আনন্দৰ নাটক কৰিব লাগে তাকো সোঁৱৰাই অভিমন্যু নাইবা ৰাৱণ বধ নাটক নেমেলিবলৈ বুঢ়াসকলে আপত্তি কৰিছে, সীতা সন্ন্যাসৰ জাতীয় নাটকহে মেলিবলৈ সহমত প্ৰকাশ কৰাৰ কথা আৰু নাটকৰ বচন লিখিবলৈ দিয়া আদি ঘটনাই অসমীয়া সমাজত বিবাহ অনুষ্ঠানৰ ৰীতি-নীতিৰ যিবোৰ কথা তাক উপন্যাসখনত মৌজাদাৰৰ ঘৰৰ বিবাহ অনুষ্ঠানটোৰ পৰাই জানিব পাৰি।

জন্ম সম্পৰ্কীয় লোকাচাৰৰ ভিতৰত তগৰৰ কথাকে আঙুলিয়াব পাৰি, সন্তান সম্ভৱা হোৱা নাৰীৰ যিবোৰ লক্ষণ সেই গোটেইবোৰ লক্ষণ তগৰৰ গাত দেখা পোৱা যায়। তগৰে ভালদৰে খোৱা-বোৱা নকৰা, মুৰ ঘূৰোৱা, টেঙা-টোকোচা আদি খোৱাৰ ইচ্ছা জন্মোৱাৰ কথাবোৰৰ পৰাই উমান পাব পাৰি। প্ৰসৱৰ বেদনাত ধৰফৰাই থকা মহিলাক সাধাৰণতে গাঁৱৰ কোনো ওজাৰ পৰা পানী জৰাই আনি খাবলৈ বা দিলে সোনকালে প্ৰসৱ হয় বুলি জন-সমাজত আজিও বিশ্বাস কৰি আহিছে। তগৰৰ বেলিকাও উপন্যাসিকে তাৰ ব্যতিক্ৰম কৰা নাই সেয়ে তগৰৰ দ্বিতীয়টো সন্তান জন্ম দিবৰ বেলিকা গোপী ওজাৰ পৰা ডোল এডাল আৰু পানী এটোপা জৰাই আনিবলৈ কৈছে। ইয়াৰ পৰাই জন্ম সম্পৰ্কীয় বিবিধ আচাৰ আৰু লোক-বিশ্বাস জনিত কথাৰ উমান পাওঁ।

জন্ম সম্পর্কীয় লোকাচাৰৰ পিছতে আমি মৃত্যু সম্পর্কীয় লোকাচাৰৰ আভাস পাওঁ তগৰৰ শাছয়েকে আহিনী আৰু গিৰিয়েক ধৰণী মাষ্টৰৰ মৃত্যুৰ পৰৱৰ্তী অনুষ্ঠানৰ জৰিয়তে। মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্তত আহিনীক অজামিল উপাখ্যান শুনোৱা হৈছে, পঞ্চমৃত খুণ্ডা হৈছে, ঘৰৰ পৰা আগতীয়াকৈ মৃত্যুমুখী আহিনীক বাহিৰলৈ উলিয়াই অনা হৈছে। শ্মশানলৈ নিবলৈ বাঁহ-বেতৰ সাজী কৰিবলৈ দিহা কৰা হৈছে। মৃত্যুৰ পিছৰ অনুষ্ঠান শ্রাদ্ধ অথবা দহা-কৰম আদি কৰাৰ লগতে ঘৰৰ আত্মীয়-কুটুমে উপবাসে থকা কথা ইয়াত সুন্দৰভাৱে উল্লেখ কৰিছে। ইয়াৰ উপৰিও তগৰৰ বাপেকৰ মৃত্যুৰ বাতৰি বহু পলমকৈ চিঠিৰ জৰিয়তে পোৱাৰ পিছত আঠদিনৰ মূৰত হ'লেও উপবাস পালন কৰাটো এটা উল্লেখযোগ্য দিশ। ইয়াৰ পৰা ইয়াকে প্ৰতীয়মান হয় যে যিমান দূৰতে নাথাকক আত্মীয়-কুটুম্বৰ মৃত্যুৰ বাতৰি শুনিলে উপবাসে যে থাকিব লাগে সেইটো অসমীয়া সমাজৰ এক পৰম্পৰাগত লোকাচাৰ।

জন্ম, মৃত্যু, বিবাহ আদিৰ উপৰিও আৰু কেতবোৰ উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ কথাৰ আভাস জীৱনৰ বাটত প্ৰতিফলিত হৈছে তাৰ আভাস ঔপন্যাসিকে এনেদৰে দিছে—

বিহু সংক্ৰান্তি, দৌল উৎসৱ, তিথি, পাৰ্বণ মৌজাদাৰৰ ঘৰে সদায়
সৰ্বদাই ৰাজহুৱা হিচাপে পাতি আহিছে।^{১৩}

জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত লোক-বিশ্বাস আৰু সংস্কাৰৰ চিত্ৰ ঔপন্যাসিকে সুন্দৰকৈ প্ৰকাশ কৰিছে। যুৰীয়াকৈ যে পাণত শলা মাৰিব নাপায় সেয়া অসমীয়া সমাজৰ এক লোক-বিশ্বাস আৰু তাৰ আভাস উপন্যাসত এনেদৰে পাওঁ—

দেখিছ! দেখিছ! এইয়া চাৰিখনীয়াকৈ পাণত কোনে শলা মাৰিছে?
এই নাতেশৰী কিজনী। যুৰীয়াকৈ হ'বলা পাণ দিয়ে? হয় তিনিখন
নহয় পাঁচখনকৈ শলা মাৰ হ'ক।^{১৪}

পুথি-পাঁজিৰ প্ৰতি যে গাঁৱলীয়া লোকসকলৰ বিশ্বাস প্ৰবল তাৰো আভাস আমি এইদৰে পাওঁ—

তগৰে কাঁহীখন কমলাকান্তৰ ফালে আগবঢ়াই দিওঁতে কিল্লাকুটি
লাগি মেজৰ কিতাপ এখন মাটিত পৰিল। কিতাপখন লৰালৰিকৈ
বুটলি মূৰত লগাই সেৱা কৰি মেজত থ'লে। তগৰৰ শ্ৰদ্ধা জড়িত
সহজ বিশ্বাসলৈ লক্ষ্য কৰি কমলাকান্তই ক'লে সেইখন দেখোন
ইংৰাজী কিতাপ? 'ইংৰাজী কিতাপত জানো সবস্বতী নেথাকে?
'ওহোঁ।' 'ইচ্ ইংৰাজী কিতাপ জানো শাস্ত্ৰ নহয়?'^{১৫}

বিয়া-বাৰু জাতীয় শুভ অনুষ্ঠান আদি পৰিয়ালৰ কোনো জ্যেষ্ঠলোকৰ মৃত্যু হোৱা বছৰেক নোযোৱালৈ অনুষ্ঠিত কৰিব নাপায় বুলি আমাৰ সমাজৰ প্ৰচলিত ধাৰণাটোৰো সুন্দৰ প্ৰকাশ ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়—‘বাপুৰামৰ ছোৱালী বছৰেকলৈ বিয়া কৰিব নোৱাৰি’^{১২}, অসমীয়া সমাজতো যে উচ্চ-নীচ, জাত-পাতৰ প্ৰচলন আছিল তাৰো আভাস *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত উল্লেখ কৰিছে ‘কেনেকৈ যদি জাতি-কুল মাৰি ছোৱালী আনিব লাগিছে তেনেহ’লে চিৰদিনলৈ কুলত কুখ্যাতি ৰ’ব— সমাজৰ পৰা এঘৰীয়া হ’ব লাগিব।’^{১৩} ইয়াত আন কেতবোৰ লোকাচাৰো ফুটি উঠা দেখা যায়। যাত্ৰাৰ সময়ত কোনো শুভ দিন-বাৰ চাই যাত্ৰা কৰা, মঙ্গল চোৱা, কোষ্ঠী, সোঁৱৰণী আদি চোৱা-চিতা কৰা, দীঘলকৈ ওৰণি লৈ বৰজনাৰ আগত ওলোৱা আদি লোকাচাৰ আজিও লোকসমাজত প্ৰচলিত। ইয়াৰ উপৰিও বেজ-বেজালি সম্পৰ্কীয় বিবিধ বিশ্বাসৰ কথাও ইয়াত উল্লেখ কৰিছে। উজনিৰ পৰা ধৰণীয়ে জাত-কুল মাৰি ছোৱালী আনে বুলি মাক আহিনীয়ে ‘লাগিলে মায়সৰ বেজৰ ওচৰলৈকো মানুহ পঠিয়াম’ বুলি শুনেদে কোৱা কথাষাৰেই ইয়াৰ প্ৰমাণ। আন কিছুমান আচাৰ নীতি হৈছে— গা ধুইহে ধানৰ চৰুৰ তলত জুই দিয়া, প্ৰভু-গোসাঁই আহিলে বস্ত্ৰেৰে সৈতে সেৱা কৰা। দেৱ-দেৱীৰ পূজা-অৰ্চনা কৰা আচাৰ নীতিৰ কথাও উপন্যাসখনত সুন্দৰভাৱে উল্লেখ কৰিছে। অসমীয়া সমাজত কোনো ছোৱালীকে ঘৰৰ মানুহে নজনাকৈ গোপনে আঙঠি পিন্ধোৱাৰ নিয়ম নাই। পলুৱাই নি বিবাহ কৰাৰ পৰম্পৰাহে আছে। কাৰণ আঙঠি পিন্ধোৱাৰ পিছত সেইজনী ধৰ্মপত্নী হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হয় বুলি বিশ্বাস প্ৰচলিত আছে, আৰু *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত কমলাকান্ত আৰু তগৰৰ মাজত হোৱা তেনে এটা ঘটনাৰ পৰাই স্পষ্ট ৰূপত ফুটি উঠিছে— কমলাকান্তই যেতিয়া তগৰৰ আঙুলিত আঙঠিটো পিন্ধাই দিছিল তেতিয়া তগৰে ‘আপুনি মোৰ সৰ্বনাশ কৰিলে কিয়। মই মানুহৰ আগত কেনেকৈ মুখ দেখুৱাম’^{১৪} বুলি কোৱাৰ উত্তৰত ধৰণীয়ে ‘তোমাৰ ইচ্ছা হ’লে আঙঠিটো মোক ঘূৰাই দিব পৰা’ বুলি কৈছিল কিন্তু প্ৰত্যুত্তৰত ‘আঙঠি ঘূৰাই দিব নাপায়’^{১৫} বুলি কৈ দেউতাকক যে কথাটো সুধিব লাগিছিল তাৰ ইংগিত বহন কৰিছে। লগতে নিজৰ অজ্ঞাতসাৰেই তগৰে কমলাকান্তৰ ভৰি চুই সেৱা কৰিছে। ইয়ো অসমীয়া সমাজ ব্যৱস্থাৰ পৰা আহৰণ কৰা এক লোকাচাৰ।

জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত যিদৰে অসমৰ লোকাচাৰৰ বিভিন্ন কথা বৰ্ণনা কৰিছে তেনেদৰে অসমৰ লোক-সংস্কৃতিৰো বিভিন্ন দিশ সামৰি উপন্যাসখনৰ লোক-সংস্কৃতিৰ উপাদানে উপচাই তুলিছে। আচাৰ-পত্ৰ, ঘৰ-দুৱাৰ, বিবিধ শিল্পকলা, লোককলা, সাজপাৰ, আ-অলংকাৰ, খোৱা খাদ্য প্ৰণালী ইত্যাদি কথা সুন্দৰকৈ বৰ্ণনা কৰিছে।

উপন্যাসখনৰ প্ৰথমতে তাহানি আহোমৰ মৰঙী বজাৰ কথা বৰ্ণনা কৰাৰ লগতে সেই সময়ৰ ঘৰ-দুৱাৰ, স্থাপত্য-ভাস্কৰ্যৰ চিন এতিয়াও যে অ'ত ত'ত সিঁচ'ৰতি হৈ পৰি আছে সেই কথা ঔপন্যাসিকে ক'বলৈ পাহৰা নাই। ইয়াৰ পৰাই পুৰণি আহোমৰ দিনৰ বিবিধ স্থাপত্য-ভাস্কৰ্যই যে অসমত আধিপত্য লাভ কৰিছিল তাৰে প্ৰমাণ। উপন্যাসখনৰ ঠায়ে ঠায়ে আ-অলংকাৰ, কাহ-পিতলৰ বচন-বৰ্তন নিৰ্মাণ আদি লগতে মাটিৰ বাচন-বৰ্তন আদিৰ উল্লেখ পোৱা যায়। পুৰুষৰ লেখিয়াকৈ তিবোতাবোৰেও নিজে নিজে প্ৰয়োজনীয় কাপোৰ-কানি আদি তাঁতশালত বৈ লোৱাৰ কথা উপন্যাসত আছে। তগৰে নিজে ফুল তোলা টেবুল ক্ৰুথ; লালুং, হাবি, কৈৱৰ্ত, কছাৰী লোকসকলে পোহা এৰী পলু আদি কথাই তাৰ প্ৰমাণ, তদুপৰি বাঁহ-বেতৰ বিবিধ শিল্পকৰ্মৰ কথাও আমি উপন্যাসত পাবোঁ।

উপন্যাসখনত খোৱা-বোৱাৰ বিবিধ কথাৰ উল্লেখ কৰিবলৈ পাহৰা নাই। অসমৰ মানুহৰ প্ৰধান আহাৰ ভাত কিন্তু সেয়া হ'লেও উৎসৱ-পাৰ্বণ বিবিধ অনুষ্ঠান আদিত সান্দহ, চিৰা, পিঠা, দৈ আদিৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসখনতো তেনে খাদ্য বৰ্ণনা দেখিবলৈ পোৱা যায়। আহিনীয়ে পুতেকৰ বাবে যে বিবিধ শাকৰ আঞ্জা ৰান্ধিছিল তাক এনেদৰে উল্লেখ কৰিছে—

কেতিয়াবা মানিমুনি, মাটিকাদুৰিৰ জোল এখনকে ৰাফে;
কেতিয়াবা ভেদাইলতাৰ পাতৰ বৰা দুটাকৈ ভাজে; কোনো দিন
কোৰোলালতি, নৰসিংহৰ কোঁহেৰে আদখৰিয়া এখনকে বহায়।^{৪৬}

বিষ্ণু সময়ত নিজৰ আপোনজনলৈ বুলি বিবিধ খাদ্য সম্ভাৰৰ আয়োজন কৰে। তগৰেও জেলত থকা ধৰণীলৈ ৰক্ষা আয়োজনখিনি মনকষিবলগীয়া—‘ধৰণীলৈ গামোছাৰ ফুল বাছিলে; চিৰা সান্দহ খুন্দিলে, পিঠা পনা ভাজিলে’।^{৪৭} ইয়াৰ উপৰি ধৰণীৰ ছোৱালীজনী কেনেকুৱা বিচাৰ কৰিবলৈ উজনিলৈ যাওঁতে পোৱা আতিথ্য—‘ৰঙা ঠঙাৰ ওপৰত বহি খমনা দৈ-চিৰাৰ জলপান এটা খাই কাঁহৰ লোটাৰে মুখ ধুই ফুলাম গামোছাৰে মুখ মটি এমাকোৰা তামোলোৰে মনোহৰ বাটলৈ ওলাল’^{৪৮} আদিত খোৱা-বোৱাৰ সুন্দৰ বৰ্ণনা কৰিছে। অসমত যে কানি আৰু ধপাতৰ প্ৰচলন আছিল তাৰো আভাস এই কথাফাকিৰ পৰাই জনা যায়—‘অ’ ভাই কানীয়া কিয়নো খুৱাইছ মাৰ, কানি খাৰ বুলি তোৰ কান্ধত ভিক্ষা জুলি আমাৰ ভাগিছে হাৰ’।^{৪৯}

উপন্যাসখনত যিদৰে লোকগীত-মাত আদিৰ বৰ্ণনা আছে ঠিক সেইদৰে লোক-নৃত্য, লোকনাট-ভাওনা কথাও উল্লেখ পোৱা যায়। বিবাহ অনুষ্ঠানত বজোৱা ঢোল-তাল

আৰু সেই অনুষ্ঠানতে এখন ভাওনা কৰিব খোজা, তদুপৰি তগৰক বিয়া কৰোৱাই অনাৰ সময়ত 'লগৰীয়া কেইটাই নাচি নাচি গীত জুৰিলে'।^{১৬} 'বিষ্ণু নাম গাই কঁকাল নাচি নাচি ল'বাহঁতে গাড়ীৰ পাছ ল'লে'^{১৭} যি নৃত্য-গীতৰ বৰ্ণনা তাৰ পৰাই উমান পাব পাৰি যে উপন্যাসত লোক-পৰিৱেশ্য কলাৰ সুন্দৰ উপস্থাপন কৰিছে।

সামৰণিত আমি ইয়াকে ক'ব পাৰোঁ যে *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসখনত অসমৰ লোক-সংস্কৃতিৰ বিবিধ উপাদানেৰে পৰিপূৰ্ণ। এখন সমাজ ব্যৱস্থাত লোক-গীত, লোক-ভাষা, লোকোক্তি, সাধুকথা, ফকৰা-যোজনাৰ যিদৰে প্ৰয়োজন আছে তেনেদৰে প্ৰয়োজন আছে উৎসৱ-পাৰ্বণ, নৃত্য-অনুষ্ঠানৰ, লগতে প্ৰয়োজন সমাজৰ বিবিধ আচাৰ নীতিৰ যাৰ জৰিয়তে সমাজ বৰ্তি থাকে। নৈ-বিল-নিজৰা, পথাৰ-বজাৰ, ভাল-বেয়া, স্থাপত্য-ভাস্কৰ্য, খোৱা খাদ্য, ঔষধ-পাতি, সাজপাৰ, আ-অলংকাৰ, মেল-মিটিং, নামঘৰ, কীৰ্তন ঘৰ, গোসাঁই, দেৱ-দেৱী, খেল-ধেমালি ইত্যাদি কথাৰ বৰ্ণনাৰ মাজেৰে অসমৰ এখন সুন্দৰ সমাজ ব্যৱস্থাৰ প্ৰতিচ্ছবি দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত অসমৰ লোক-সমাজৰ জীৱনত ঘটা এক জীয়া কাহিনী য'ত সামগ্ৰিকভাৱে বিবিধ লোক-উপাদানেৰে সমৃদ্ধ। সেইবাবেই ইয়াক অসমীয়া লোক-সংস্কৃতিৰ দলিল হিচাপে সকলোৱে একমুখে স্বীকাৰ কৰে। ❖

পাদটীকা :

১) বীণা বৰুৱা, <i>জীৱনৰ বাটত</i> , পৃষ্ঠা. ৫৯	১২) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৫৪
২) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১২৭	১৩) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৬৭
৩) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ২২১	১৪) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৮৭
৪) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৮০	১৫) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৯৪
৫) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ২১৬	১৬) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৯৫
৬) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ২১৬	১৭) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৯৬
৭) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ২১৮	১৮) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৯৯
৮) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৩	১৯) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১০১
৯) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৪	২০) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১০৬
১০) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ৪	২১) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১১২
১১) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৯	২২) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১২৯

- ২৩) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৬৯
 ২৪) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৫২
 ২৫) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৬৯
 ২৬) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৭০
 ২৭) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৭০
 ২৮) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৭২
 ২৯) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৭৫
 ৩০) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৮০
 ৩১) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৩৫
 ৩২) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৩৬
 ৩৩) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১৬২
 ৩৪) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ২০৪
 ৩৫) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১১৮
 ৩৬) পূৰ্বোক্ত পুথি, পৃষ্ঠা. ১১৮
 ৩৭) নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা, 'লোক পৰম্পৰা
 আৰু অসমীয়া উপন্যাস', *এশবছৰৰ
 অসমীয়া উপন্যাস*, নগেন ঠাকুৰ
 (সম্পাদক), পৃষ্ঠা. ১৯২
- ৩৮) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ১
 ৩৯) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ১
 ৪০) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ৪
 ৪১) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ১৮
 ৪২) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ৪৩
 ৪৩) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ৬১
 ৪৪) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ২১
 ৪৫) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ২২
 ৪৬) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ১০২
 ৪৭) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ১৭৬
 ৪৮) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ৭৭
 ৪৯) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ১৪৬
 ৫০) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ৮০
 ৫১) প্ৰাণ্ডক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা. ৮০

প্ৰসঙ্গ পুথি :

- ১) নগেন ঠাকুৰ (সম্পা) : *এশ বছৰৰ অসমীয়া উপন্যাস*, জ্যোতি প্ৰকাশ,
 গুৱাহাটী ২০০২।
- ২) বীণা বৰুৱা : *জীৱনৰ বাটত*, বীণা লাইব্ৰেৰী, গুৱাহাটী
 ২০০৫।
- ৩) লীলাৱতী শইকীয়া বৰা (সম্পা.) : *প্ৰবন্ধাৱলী*, চন্দ্ৰপ্ৰকাশ, গুৱাহাটী ১৯৯৯।
- ৪) শৈলেন ভৰালী : *উপন্যাস বিচাৰ আৰু বিশ্লেষণ*, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ,
 গুৱাহাটী ২০০৩।
- ৫) ————— : *অসমীয়া উপন্যাসৰ গতি-প্ৰকৃতি*, সাহিত্য
 অকাদেমি ২০০২।
- ৬) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা : *অসমীয়া উপন্যাসৰ গতিধাৰা*, সৌমাৰ প্ৰকাশ,
 গুৱাহাটী ২০০৭।
- ৭) ————— : *অসমীয়া উপন্যাসৰ ভূমিকা*, সৌমাৰ প্ৰকাশ,
 গুৱাহাটী ২০০৮।

সেউজী পাতৰ কাহিনী উপন্যাসত চিত্ৰিত সমাজ আৰু প্ৰকৃতি

ড° বিনীতা বৰা দেৱচৌধুৰী

১৯৫৯ চনত প্ৰকাশ পোৱা *সেউজী পাতৰ কাহিনী* বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই ৰাস্না বৰুৱা ছদ্মনামত লিখা অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যলৈ এক অভিনৱ সংযোজন। উপন্যাসখন এই কাৰণেই অভিনৱ যে তেতিয়ালৈকে অসমীয়া সাহিত্যত একপ্ৰকাৰৰ অপাংক্তেয় হৈ থকা চাহ-বনুৱাৰ সমাজখনক উজ্জ্বল ব্যতিক্ৰমৰূপে উপন্যাসখনত ঔপন্যাসিকে চিত্ৰায়ন কৰিলে। দুই একে ছেগা-চোৰোকাকৈ চাহ-বনুৱা সমাজখনত গল্প নাট কাব্যৰ যোগেদি আলোপকপাত নকৰা নহয়, কিন্তু সেয়া আছিল নিতান্তই স্থূল আৰু খণ্ডিত। তদুপৰি সেইসকলে চাহ-বনুৱা সমাজখনৰ মৰ্মকথা উদ্ঘাটন কৰি সাহিত্যত বিকশাই তুলিব পৰা নাছিল। এইক্ষেত্ৰত অসমীয়া জাতিৰে অবিচ্ছিন্ন অংগ বুলি অভিহিত কৰা চাহ-বনুৱাৰ সমাজ-জীৱনৰ পটভূমিত ৰচিত *সেউজী পাতৰ কাহিনী* ঔপন্যাসিকৰ অননুকৰণীয় বৰ্ণনাভঙ্গী, বৰ্ণাঢ্য চৰিত্ৰ সৃষ্টি আৰু নিপীড়িত চাহ-বনুৱা সমাজখনৰ মনোৰম প্ৰকাশে উপন্যাসক স্বকীয় বৈশিষ্ট্য প্ৰদান কৰিছে।

সমাজ জীৱন :

সেউজী পাতৰ কাহিনী উপন্যাসত চাহ বনুৱা সমাজখন, গ্ৰাম্য সমাজখন আৰু তথাকথিত সম্ভ্ৰান্ত বাবু সমাজখনৰ চিত্ৰ প্ৰতিফলিত হোৱাৰ লগতে তৎকালীন সামাজিক মনস্তত্ত্বও প্ৰতিফলিত হৈছে ঔপন্যাসিকৰ বৰ্ণনাভঙ্গীৰ মাজেৰে।

জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত অসমীয়া গঞা সমাজৰ ৰীতি-নীতি, আচাৰ-অনুষ্ঠান, ধ্যান-ধাৰণা আদিৰ সবস আৰু কাব্যিক বৰ্ণনাৰ আঁৰত সমাজৰ মলিন আৰু বেয়া দিশসমূহ লুকাই পৰিছে। কিন্তু *সেউজী পাতৰ কাহিনী*ত অসমীয়া গাঁৱলীয়া সমাজৰ

পংকিলতা, নিষ্ঠুৰতা আৰু কদৰ্য্য ৰূপৰ ওপৰত আলোকপাত কৰাৰ লগতে আঘাতো কৰিছে। গাঁৱলীয়া সমাজখন সাধাৰণতে কোটিকলীয়া ধান-ধাৰণাৰে আচ্ছন্ন, উন্নতিবিমুখ। পৰিৱৰ্তনশীল সমাজখনৰ লগত খোজ মিলাই আগবাঢ়ি যোৱাৰ স্পৃহা তেওঁলোকৰ নাথাকে, তাৰ ব্যতিক্ৰমী চৰিত্ৰ কেতিয়াবা ওলালেও সমাজে তেওঁক বক্ত্ৰোক্তি কৰিবলৈ নেৰে। আনকি তেওঁৰ ওপৰত মিথ্যা কলঙ্কৰ বোজা জাপি দিয়া কূটবুদ্ধিৰো অভাৱ সেইখন সমাজত নহয়। *সেউজী পাতৰ কাহিনী*ত সমাজৰ তেনে নিষ্ঠুৰতা আৰু কূটনীতিৰ বলি নৰেন আৰু মালতী। গাঁৱৰ পৰা চহৰলৈ ওলাই যোৱা নৰেন-মালতীয়ে গাঁৱলৈ ঘূৰি আহি গাঁৱৰ শেলুৱৈ ধৰা সমাজখনৰ পৰিৱৰ্তন ঘটোৱাৰ প্ৰয়াস কৰিছে। তেওঁলোকৰ সেই প্ৰচেষ্টাত এচাম লোকে স্বার্থ পূৰণত ব্যাঘাত পৰা যেন অনুমান কৰি তেওঁলোকক মিছা অপবাদ আৰু কলঙ্ক দিবলৈ কুণ্ঠাবোধ কৰা নাই। এনে দৃশ্য অসমীয়া গাঁৱলীয়া সমাজখনত সততে বিদ্যমান। গাঁৱৰ উন্নতিৰ বাবে কৰা প্ৰচেষ্টাত বাধা পৰিলে সাধাৰণতে সংস্কাৰকামী জনেও মনোবল হেৰুৱাই পেলোৱা স্বাভাৱিক। নৰেনৰো সেয়ে হৈছে—

কি কৰিম। মানুহৰ মিছা অপবাদত মন-প্ৰাণ জৰ্জৰিত হৈছে।

গাঁৱৰ বহু উন্নতি সাধনৰ সংকল্প লৈ চহৰৰ পৰা আহিছিলো।

কিন্তু এতিয়া কোনো কাম কৰিবলৈ মোৰ উৎসাহ নোহোৱা

হৈছে। (পৃঃ - ১৮-১৯)

আহোম যুগৰ পৰৱৰ্তী কালত পুৰণি গাঁৱলীয়া সমাজখনত মানৱীয় মূল্যবোধৰ গৰাখহনীয়া আৰম্ভ হৈছিল। গাঁৱলীয়া নাৰী সমাজত এনে স্থলন অত্যধিক পৰিমাণে দেখা দিছিল। প্ৰাত্যহিক জীৱনৰ গতানুগতিক কৰ্মব্যস্ততাৰ পৰা কাৰোবাক অব্যাহতি পোৱা দেখিলে ঈৰ্ষাত তেওঁলোকৰ চকু পোৰে। কিবা কাৰণত তেনে নাৰী মানসিকভাৱে তেওঁলোকতকৈ কিছু উন্নত আৰু সন্তানহীন হ'লেতো কথাই নাই, তেওঁৰ নিন্দাত মুখৰিত হৈ পৰে গাঁৱৰ টেকীশাল, নৈৰ পানী অনা ঘাট। *সেউজী পাতৰ কাহিনী*ত ঔপন্যাসিকে সমাজৰ এইটো দিশৰ চিত্ৰ আঁকিবলৈ পাহৰা নাই—

গাঁৱলৈ উভতি অহাত গাঁৱৰ তিৰোতাই মালতীক কম নিৰ্যাতন কৰিছেনে? মালতীৰ সাজ-পোছাক, চাল-চলন, কথা-বতৰা সকলোতে খুঁত। গোপিনী সৰাহত, পানী আনিবলৈ যাওঁতে পুখুৰীপাৰত চুবুৰীয়া তিৰোতাই মালতীৰ কুৎসা ৰচনা কৰা বহুত দিন নৰেশ্বৰে নিজেই শুনিছে। (পৃঃ - ২০)

আকৌ—

কোন ফালৰ পৰা আহিলা। নৰেনৰ সেইজনীৰ তালৈ গৈছিলো নেকি?

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন।। ১২৯।।

কিহৰ জগৰত যাম হে? তাই বোলে গিৰিয়েকৰ আগতে ঠেঙত
ঠেং তুলি কিতাপ পঢ়ে। (পৃঃ - ২০)

এনে মানসিকতাত বন্দী সমাজে বিধবা হোৱাৰ পিছতো মালতীক বেহাই দিয়া
নাই। নাৰী পুৰুষৰ সম্বন্ধক কেৱল যৌনতাৰ দৃষ্টিৰে চোৱা সমাজে নৰেশ্বৰৰ প্ৰতি
সন্তানহীনা মালতীৰ পুত্ৰবৎ স্নেহতো দেখা পায় যৌনতা। সেয়ে—

নৰেশ্বৰৰ বুকুত মালতীৰ বুকুৰ সংযোগৰ উপক্ৰমত ভবানীয়ে
নোপোৱা ৰহস্যৰ সন্ধান পালে। (পৃঃ - ২৪)

পৰশ্ৰীকাতৰতা, অসূয়া-অপ্ৰীতি, সন্দেহ কপটালি আদিৰে মলিন আৰু ভাৰাক্ৰান্ত
গাঁৱলীয়া সমাজখনৰ চিত্ৰ ঔপন্যাসিকে চিত্ৰায়ন কৰিছে।

ইংৰাজ শাসনে বাণিজ্যিক সভ্যতা কঢ়িয়াই অনাৰ লগতে প্ৰকট কৰি তুলিছে
কৃষিনিৰ্ভৰ গাঁৱলীয়া সমাজখনৰ দৈন্য। গাঁৱলীয়া জীৱনৰ সৰলতা আৰু নৈতিক
মূল্যবোধৰো স্থলন হৈছে। মানুহ স্বাৰ্থপৰ হোৱাৰ লগতে ধৰ্মভীৰু ৰাইজৰ ধৰ্ম-কাৰ্যলৈ
ভয় নোহোৱা হৈছে। যাৰ বাবে নামঘৰৰ কাৰণে তোলা চাউল আত্মসাৎ কৰিবলৈকো
বায়নে কুষ্ঠাবোধ কৰা নাই, এসাঁজ পেট ভৰাই খাবলৈ গাঁৱৰ মানুহে বাতি টোপনি ক্ষতি
কৰিও চৌৰ্য্য বৃত্তিত ধৰিছে, তাৰ বিপৰীতে চাহাবৰ বঙলাত দেশী-বিদেশী খাদ্যৰ
প্ৰাচুৰ্য। স্বাধীনচেতা অসমীয়া গাঁৱৰ ল'ৰাই বাগিছাৰ চাহাবৰ বঙলাত পুৰণি কাপোৰ
পিন্ধি বশ্যতা স্বীকাৰ কৰি 'বয়' কামত সোমাবলৈও কুষ্ঠাবোধ নকৰা হৈছে। ইংৰাজ
চাহাবৰ গোলামী কৰা অসমীয়া লোকসকলে অসমীয়া ভাষা ক'বলৈকে লাজ কৰা
হৈছিল। সেয়ে মিলাৰ চাহাবৰ ড্ৰাইভাৰেও গাড়ীৰ খুন্দাত নিহত হোৱা কুকুৰৰ প্ৰতিও
হিন্দীতহে গালি বৰ্ষণ কৰে—

নেহি মেমচাহেৰ, খোৰা সে ছোট লাগা, ৰাস্তাকে কুস্তাকা এইস্যাই
হ্যাল হ্যায়। (পৃঃ - ৫২)

বাণিজ্যিক সভ্যতাই জন্ম দিছিল আত্মস্বাৰ্থ পূৰণৰ বাহিৰে আন একো চিনি নোপোৱা
এটা তোষামোদকাৰী শ্ৰেণীৰ। এই শ্ৰেণীটোৰ প্ৰতিচ্ছবিও লেখকে দাঙি ধৰিছে দোকানত
মিলাৰ চাহাবৰ মেমৰ প্ৰতি কৰ্মচাৰীসকলে কৰা ব্যৱহাৰৰ মাজেদি—

দেখিছে দেখিছে- মেকুৰীজনীলৈ। মিলাৰ চাহাবৰ মেমক
কেনেকৈ চিনি পাইছে, তেওঁ আহিলেই মেকুৰীজনীক মৰম
কৰে, তায়ো কেনেকৈ তেওঁ অহা গম পাই, য'তৈ নাথাকক
মেওঁ মেওঁকৈ ওলায়হি। (পৃঃ - ৫৩)

ইংৰাজ শাসনৰ কালত চাহ-বাগিছা আছিল বৃটিছ শাসন আৰু শোষণৰ জ্বলন্ত দৃষ্টান্ত। বাগিছাৰ চাহাবে তেওঁৰ বঙলাৰ আগেদি ছাতি মেলি যোৱা লোককো ধৰি আনি শাস্তি দিছিল। অসমীয়া সমাজখনে শত্ৰুৰ চকুৰে চোৱা লোকসকলো এনে অত্যাচাৰৰ পৰা হাত সাৰিব পৰা নাছিল। বিচাৰৰ নামত চলিছিল প্ৰহসন। শাস্তিৰ নামত বনুৱাসকলক কৰা হৈছিল অকথ্য শাৰীৰিক নিৰ্যাতন। নৈতিকতাৰ কোনো বান্ধোন নথকা ইংৰাজ চাহাবৰ অবাধ যৌন জীৱনৰ বলি হৈছিল চাহ-বাগিছাৰ যুৱতী। সাম্ৰাজ্যবাদী শক্তিৰ শাসনৰ সময়ত অসমীয়া জাতিৰ অবিচ্ছেদ্য অংগস্বৰূপ চাহ-বনুৱাৰ সমাজখনৰ ওপৰত প্ৰচলিত এনেবোৰ প্ৰথাৰ ছবি উপন্যাসখনৰ বিভিন্ন ঠাইত উপন্যাসিকে অঙ্কন কৰিছে—

বুটেৰে নুগুৰিওৱাকৈ, গাত হাণ্টাৰ নলগোৱাকৈ কুলিক অৰ্ডাৰেই
নিদিছিল, বিনা অনুমতিত বাগিছাত সোমোৱা কত মানুহ যে
বেতাইছিল। (পৃঃ - ৮০)

চাহ-বনুৱাৰ সমাজ-জীৱন নানা শোষণ বঞ্চনা, অন্যায়ে-উৎপীড়ন, দুখ-যন্ত্ৰণাৰ এক অলিখিত ইতিহাস, প্ৰাত্যহিক জীৱনৰ আনন্দ-বেদনা, সুখ-সন্তোষৰ চিৰ নতুন সেউজ ছবি। মুৰব্বীৰ ঘাম মাটিত পেলাই গঢ়ি তোলা চাহ-বাগিছাৰ চিৰ-সেউজীয়া উজ্জ্বল ৰঙতে যেন তেওঁলোকে বিচাৰি পায় ক্লাস্তিকৰ জীৱনৰ অফুৰন্ত জুৰণি আৰু আশ্বাস, তাতেই যেন লুকাই থাকে জীৱনৰ অমল প্ৰেৰণা। দিনৰ দিনটো হাড়ভঙা পৰিশ্ৰম কৰি সন্ধিয়া 'হাড়িয়া' খাই তেওঁলোক মাতাল হয় আৰু মুক্ত প্ৰেম নিবেদন, যৌনাচাৰেৰে নিজৰ দুখ-ভাগৰ, যন্ত্ৰণা-হতাশাৰ কথা পাহৰি থাকিব খোজে। কৰম পূজা, দুৰ্গা পূজা অথবা অন্যান্য অনুষ্ঠানতো ঝুমুৰ নাচি নাচি জীৱনৰ মাদকতা উপভোগ কৰিব খোজে। চৰাইৰ বাহৰ দৰে অনুষ্ঠুপীয়া তেওঁলোকৰ সংসাৰখন ৰং-ধেমালি, হাই-কাজিয়া, উদয়াস্ত পৰিশ্ৰম আৰু মুক্ত যৌনাচাৰৰ অভিব্যক্তিৰেই পৰিপূৰ্ণ হৈ থাকে। তাতেই যেন তেওঁলোকৰ বাবে লুকাই থাকে জীৱনৰ সমগ্ৰ সুখ। চাহ-বনুৱাৰ সমাজখনত আদিম জনজাতীয় সমাজৰ প্ৰতিধ্বনি শুনিবলৈ পোৱা যায়, সেয়ে নৰেশ্বৰে চাহবনুৱা সমাজখনৰ সংস্পৰ্শলৈ আহি হৈছিল বিস্মিত, আনন্দিত আৰু সন্মোহিত—

প্ৰথম দিনৰে পৰা নৰেশ্বৰে উপলব্ধি কৰিছে যে গাঁৱৰ সমাজৰ
পৰা লাইনৰ ৰীতি-নীতি সম্পূৰ্ণ বিপৰীত। গাঁৱৰ মানুহৰ দৰে
সমাজৰ ভয়ত বাহিৰত স্বামী-স্ত্ৰীৰ সম্বন্ধ দেখুৱাই কুলি তিৰোতাই
ভাল পোৱাৰ ভাও নোজোৰে, মিছাক চাকিবলৈ গোপন চেষ্টাও
নকৰে। অসতী তিৰোতা গাঁৱত নোহোৱা নহয়, কিন্তু নিজৰ

স্বামীৰ সন্মুখত পৰ-পুৰুষক ভাল পোৱা দেখুৱাবলৈ কেইজনী
তিৰোতাই সাহ কৰিব পাৰে। (পৃঃ - ১০১-১০২)

আকৌ—

বুঢ়া হোৱা সত্ত্বেও এই মানুহবোৰৰ দেহৰ উদ্দাম উত্তেজনাৰ কথা
ভাবি সি তৰু মনিছিল। বতাহ আৰু পোহৰৰ দৰে একমাত্ৰ
ভালপোৱাই ইহঁতক সজীৱ কৰি ৰাখিছে। (পৃঃ - ১০০)

উক্ত নিদৰ্শনবোৰতেই প্ৰকাশ পাইছে চাহ-বনুৱাৰ বিচিত্ৰ সমাজখনৰ প্ৰতি বিশ্বয়
বিমুগ্ধ হৈ পৰা নৰেশ্বৰৰ সৰল অনুভৱ-অনুভূতিবোৰ। সি দেখা পাইছে, গাঁৱলীয়া
সমাজ আৰু চাহ-বনুৱাৰ সমাজ জীৱনৰ গভীৰ পাৰ্থক্য। এনেবোৰ বিপৰীতধৰ্মী সামাজিক
চিত্ৰৰ প্ৰাচুৰ্যই উপন্যাস খনৰ আকৰ্ষণ বৃদ্ধি কৰিছে।

চাহ-বনুৱাসকলক সাম্ৰাজ্যবাদী শোষণ-দমনৰ এক কৰুণ স্বাক্ষৰ বুলিও ক'ব
পাৰি। সাম্ৰাজ্যবাদী শোষণ-দমনত সৰ্বস্বান্ত হ'লেও তেওঁলোকৰ সমাজখনত অন্তঃসলিলা
ফল্গুৰ দৰে নিৰৱচ্ছিন্ন ভাৱে বৈ আছে প্ৰেম-ভালপোৱাৰ এক বোঁৱন্তী সুঁতি। বনুৱা
সমাজখনৰ সজীৱ-সতেজ আৰু যৌৱন মতলীয়া হোৱাৰ মূলতে প্ৰেম-ভালপোৱাৰ
স্নিগ্ধ পৰশ, চনিয়াৰ প্ৰতি পাঠকৰ সহানুভূতি প্ৰয়ল হৈ উঠাৰ আঁৰতো প্ৰেমৰ প্ৰতি
হোৱা অৱমাননাৰ এটি কৰুণ কাহিনী লুকাই আছে। চনিয়াৰ জীৱনৰ সকলো অশান্তি
আৰু যন্ত্ৰণাৰ মূলতে আছে সহজ সৰল এক প্ৰণয়ৰ ওপৰত আমৰ্দ্ৰিং চাহাবৰ নিষ্ঠুৰ
অমানুষিক আঘাত। আমৰ্দ্ৰিং চাহাবৰ এই অত্যাচাৰ কিন্তু কেৱল ব্যক্তিগত পাপ নহয়।
লেখকৰ বৰ্ণনাত বিৰিঙি আছে যে, এক বিশেষ ধৰণৰ সমাজ ব্যৱস্থাৰ ফলতে এনে
অন্যায় সম্ভৱপৰ হৈছে। অৰ্থাৎ শ্ৰেণী সমাজত শোষিত শ্ৰেণীৰ ওপৰত চলা নিৰ্মম
অত্যাচাৰ নিপীড়নৰ ই এক নিদৰ্শনহে, ইয়াৰ প্ৰতিকাৰ এই সমাজত নহ'ব। হয়তো
আমৰ্দ্ৰিং চাহাব বনুৱাৰ হাতত নিহত হ'ব পাৰে বা দুৰ্জন চৰ্দাৰে কুলি গাভৰুহঁতক চাহাব
বাবুসকলৰ পৰা সুৰক্ষা দিয়াৰ যত্ন কৰিব পাৰে, কিন্তু যিমান দিন এই শোষণ অত্যাচাৰৰ
বিৰুদ্ধে সংগঠিত সামাজিক প্ৰতিৰোধ গঢ়ি নুঠে, তেতিয়ালৈকে তাৰ কোনো বিকল্প
নাই, এই উপন্যাসত তেনে কোনো সম্ভাৱনাৰ ইংগিত নাথাকিলেও উপন্যাসিকে
সাম্ৰাজ্যবাদী শক্তিৰ নিৰ্মম শোষণ-দমন-অত্যাচাৰ-উৎপীড়নত জ্বলা-কলা হোৱা চাহ-
বনুৱা সমাজখনৰ এনে এক নিখুঁত ছবি অঙ্কন কৰিছে যিয়ে যিকোনো সংবেদনশীল
পাঠকৰ হৃদয় আলোড়িত কৰিব পাৰে।

বনুৱাৰ ওপৰত বাগানৰ চাহাব বাবুসকলৰ কেনেধৰণৰ অমানুষিক অত্যাচাৰ

চলিছিল সেয়া বতৌৰ ওপৰত চলা নিৰ্যাতনৰ চিত্ৰৰ যোগেদি উপন্যাসখনত পৰিস্ফুট হৈছে। যৈণীয়েকে বতৌক চাহ-বাগিচাৰ পৰা পলাই যাবলৈ কৰা কাতৰ অনুবোধৰ পৰা চাহ-বনুৱাৰ দুৰ্বিসহ জীৱন-যাত্ৰাৰ পৰিচয় পোৱা যায়—

চাহাবে আকৌ সৌকাদাল লৈ বতৌৰ অৰ্দ্ধনগ্ন দেহ জখ্মে-মখে কোবাবলৈ ধৰিলে। জোতাত লগা আলতীয়া বোকা আচাৰ মৰাৰ দৰে বতৌৰ হাতৰ বান্ধৰ পৰা ভৰি একব্ৰাই চাহাব চকীত বহিলগৈ। বতৌৰ কলা দেহৰ পৰা ওলোৱা ৰঙা তেজ দেখি সকলোৱে মুখৰ মাত খণ্ডেকলৈ হৰিল। (পৃঃ - ১২৭-১২৮)

ইংৰাজ শাসনৰ লগে লগে খৃষ্টান ধৰ্মৰ প্ৰচাৰৰ বাবে অসমলৈ আহিছিল খৃষ্টান মিছনাৰী সকল, মিছনাৰীসকলে উচ্চ বৰ্গ আৰু থলুৱা অসমীয়া মানুহৰ মাজত খোপনি পুতিব নোৱাৰি নিজৰ কৰ্মক্ষেত্ৰ পৰিবৰ্তন কৰিছিল তথাকথিত নিম্নবৰ্গ, জনজাতীয় আৰু চাহ-বনুৱাৰ সমাজখনলৈ। চাহ বাগিছাৰ লোকসকলে খৃষ্টানধৰ্ম গ্ৰহণ কৰাৰ বাবে পাদুৰী চাহাবসকল তেওঁলোকৰ সুখ-দুখৰ অংশীদাৰ হৈ পৰিছিল। সাপ্তাহিক বজাৰবোৰত পাদুৰী চাহাবসকলে ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় বক্তৃতা দিয়াটো পৰিচিত দৃশ্য হৈ পৰিছিল। এই পাদুৰীসকলে চাহ-বনুৱাসকলক প্ৰভাৱান্বিত কৰি খৃষ্ট ধৰ্মত দীক্ষিত কৰালেও তেওঁলোকে চিৰাচৰিত প্ৰচাৰ অনুষ্ঠান, নীতি-নিয়ম বিসৰ্জন দিয়া নাছিল। পাদুৰীসকলে অৱশ্যে সমান্তৰালভাৱে চাহ-বনুৱাবোৰক শিক্ষিত কৰিবলৈ আৰু উপযুক্ত, চিকিৎসা প্ৰদান কৰিবলৈকো যৎপৰোনাস্তি চেষ্টা চলাইছিল। সেউজী পাতৰ কাহিনীৰ বহুতো ঠাইত ঔপন্যাসিকে পাদুৰীসকলৰ এনেবোৰ কাৰ্যৰ ছবি চিত্ৰিত কৰিছে।

দৰিদ্ৰ, অশিক্ষিত চাহ-বনুৱাসকলৰ অমানুসিক শ্ৰমৰ ফলত যে অকল বিদেশী পুঁজিপতিসকলেই ধনৰ পাহাৰ গঢ়ি তুলিছে তেনে নহয়, আন ভাৰতীয় ব্যৱসায়ী গোষ্ঠীয়েও চাহ-বনুৱা সমাজখনক চেপি-খুন্দি জৰ্জৰিত কৰি পেলাইছে। এনে চিত্ৰও সাৱলীল ভাৱে প্ৰকাশ পাইছে উপন্যাসখনৰ বহু ঠাইত—

শনিবাৰ, দৰ্মহাৰ দিন। দৰ্মহাৰ ধন হাতত পৰিলেই সৰহভাগে বাগিছাক আশ্ৰয় কৰি ঠন ধৰি উঠা মাৰোৱাৰী দোকানলৈ যায়। ল'ৰা-তিৰোতাৰে মিলি কাম কৰি সপ্তাহটোত যিখিনি উপাৰ্জন কৰে দৰ্কাৰী অদৰ্কাৰী হিচাপ কৰি খৰচ কৰিলে হয়তো সপ্তাহটো কোনোমতে টানি-টুনি চলিব পাৰে। কিন্তু বাগিছাই বনুৱাক জীয়াই থাকিবলৈ শিকাইছে, পৰুৱাৰ দৰে সঞ্চয় কৰিবলৈ শিকোৱা নাই। (পৃঃ - ১২৭-১২৮)

বনুৱা সমাজত চলা পৰম্পৰাগত বুম্বুৰ নৃত্য-গীততো সেই একেই আশা, একেই ভাষা। তদুপৰি বনুৱা সমাজখনক দাল-দৰিদ্ৰ কপৰ্দকশূন্য আৰু অজ্ঞান অচেতন কৰি ৰখাৰ উদ্দেশ্যে কৰ্তৃপক্ষই বাগিছাতে খুলি দিছে দেশী মদৰ মহল—

সপ্তাহৰ ধন হাতত পৰিলেই কোনো লৰ মাৰে দেশী মদৰ দোকানলৈ। বটলে বটলে পানী মিহলোৱা ফুলি চাৰাপ খাই দেহ-মন মতলীয়া নোহোৱালৈকে ঘৰলৈ নোভোতে, মাজনিশা ঢলং পলংকৈ আহি কোনোমতে মাটিয়ে বালিয়ে পৰি থাকে। চাৰাপ খাই সপ্তাহটো পৰিশ্ৰম, অভাৱ-অনাটন পাহৰি পুৱা ভালেমান পৰলৈকে অজ্ঞান হৈ শুই থাকে। (পৃঃ- ১৭৪)

সাপ্তাহিক দেওবৰীয়া বজাৰখনত বনুৱাসকলে একঘেয়ামী শৃঙ্খলিত জীৱনৰ এক উন্মুক্ততা বিচাৰি পায়। সাপ্তাহিক বজাৰখন তেওঁলোকৰ মনত আনন্দ উৎসৱ, বিৰহ-মিলনৰ উন্মদনাভৱা থলী হ'লেও ব্যৱসায়ী সকলৰ বাবে লুষ্ঠনৰ থলী—

পোহাৰৰ বস্ত্ৰৰ লগতে হাটৰুৱাৰ মিলন-বিচ্ছেদ, হাঁহি-কান্দোন, লাড-লোকচান সানমিহলি হৈ হাটখন মানৱতা ৰসেৰে পৰিপূৰ্ণ কৰি তোলে। (পৃঃ- ১৭৪-১৭৫)

উপন্যাসখনত বনুৱা সমাজৰ ওপৰত চলা বাবু, চাহাব, কাবুলী, মাৰোৱাৰীৰ শোষণ-বঞ্চনা, অন্যায়ে-অত্যাচাৰৰ বাৎময় প্ৰকাশ ঘটিছে। তাৰ লগতে বনুৱাসকলৰ অক্ষুৰ্ণ আনন্দ-উৎসৱ, হাঁহি-স্মৃতিৰে জীপাল কৰি তোলা কৃত্ৰিমতাহীন পাৰম্পৰিক ভালপোৱাৰে ভৰপূৰ সজীৱ সমাজখনৰ জীৱন্ত ৰূপো প্ৰকাশ পাইছে। উপন্যাসিকেও লিখিছে—

হাঁহি হাঁহি হাঁহি- সাবিত্ৰীহঁতৰ মুখত হাঁহি, নাচোনৰ ছন্দত হাঁহি, মাদলৰ বোলতো হাঁহি। (পৃঃ- ১৭২)

কিন্তু সেই হাঁহি, আনন্দ-উৎসৱৰ মাজতে লুকাই আছে বনুৱা জীৱনৰ গভীৰ কাৰুণ্য আৰু সীমাহীন যন্ত্রণা। জীৱনৰ সীমাহীন দুখ-যন্ত্রণা ঢাকি ৰখাৰ বা ক্ষুণ্ণকৰ বাবে হ'লেও পাহৰি থকাৰ বাবেই তেওঁলোকে মত্ত হয় উৎসৱ-পাৰ্বনৰ আনন্দ-স্মৃতি, ৰং-ৰইচৰ মাজত। যন্ত্রণাদগ্ধ দৈনন্দিন জীৱনক আধ্যাত্মিকতাৰ প্ৰলেপেৰে কিছু সকাহ দিবৰ বাবেই তেওঁলোক ওচৰ চাপে পাদুৰী চাহাবৰ। যথার্থতে ধৰ্মক সমাজত শাসন-শোষণ, লঞ্চনা-যন্ত্রণা চিৰস্থায়ী কৰি ৰখাৰ এক মোক্ষম আহিলা বুলি ক'লেও বাস্তৱ কৰা নহয়।

উপন্যাসখনৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ হ'ল নাৰীবাদী চিন্তাৰ প্ৰকাশ। প্ৰত্যাৰ্থিকতাৰ ঘানিত ঘূৰা নাৰীসকলৰ মাজত ছেগাচোৰোকাকৈ হ'লেও যে তেওঁলোকৰ ওপৰত হোৱা শোষণৰ প্ৰতি বিতৃষ্ণ জাগিছিল আৰু স্বাধীন চিন্তাৰ উন্মেষ ঘটিছিল তাক চনিয়াৰ মুখৰ দুই এটা উক্তিৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি। নৰেশ্বৰে বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিওঁতে চনিয়াই সেই প্ৰস্তাৱ প্ৰত্যাখ্যান কৰি কৈছিল—

বিয়া কৰাই কুলীয়নী খটাৰি খাটিবহে লাগিব। মতাটো ফজিঞ্জুৰি শুই থাকিব, তিৰোতাজনীয়ে পুৱাই উঠি ৰান্ধিব-বাচিব লাগিব, ঘৰ-চোতাল সাৰিব লাগিব, গৰু-ছাগলী চাব লাগিব। মতাটোৰ লগতে পাত-তুলিবলৈ গৈ আকৌ ঘূৰি আহি তাকেইহে ৰান্ধি-বাচি খুৱাব লাগিব। বছৰৰ মূৰত দিব কি? কোলাত কেঁচুৱা।
(পৃঃ - ১৪৭)

চনিয়াৰ সেই উক্তিৰ মাজেদি চাহ বাগিছাৰ পুৰুষশাসিত সমাজখনৰ ছবিও স্পষ্ট হৈ পৰে।

নাৰী সমাজৰো দুখন চিত্ৰ উপন্যাসখনত পোৱা যায়। এফালে আছে কৰ্মক্ৰান্ত, শ্ৰমজীৱী নাৰীসমাজ আৰু আনফালে শ্ৰমবিমুখ, ছিন্নমূল, তথাকথিত সম্ভ্ৰান্ত নাৰীসমাজ। শ্ৰেণীগত অৱস্থানে নাৰীসমাজ দুখনৰ চিন্তা-চৰ্চা, ধ্যান-ধাৰণাত বৈপৰীত্য আনি দিছে। বনুৱা নাৰীসমাজত আছে মুক্ত প্ৰেম, মুক্ত যৌনাচাৰ, তাত কোনো কৃত্ৰিমতা বা কপটতা নাই, সৰল আন্তৰিকতাহে আছে। কিন্তু বাবু চাহাবৰ তথাকথিত সম্ভ্ৰান্ত নাৰী সমাজখনত প্ৰেমৰ নামত চলে দেহৰ বেহানি, বিকৃত যৌনাচাৰ, তাত সঁচা প্ৰেম, সঁচা আবেগ-অনুভূতি নাই, আছে কপটালি, ভণ্ডামি। সাবিত্ৰী, তিলকমতি, আলোমণিহঁতৰ চৰিত্ৰৰ মাজেদি উপন্যাসিকে প্ৰথমখন সমাজৰ আৰু এলি চেইমুৰ, ডৰথি, মিছেছ পাইপাৰ, মেগডেলিন আদিৰ জৰিয়তে দ্বিতীয়খন নাৰী সমাজৰ ছবি অঙ্কন কৰিছে।

হাড়িয়া খাই মাতাল হোৱা মুক্ত প্ৰেম, মুক্ত যৌনাচাৰক স্বীকৃতি দিয়া চাহ বনুৱাৰ সমাজখনো জাতিভেদৰ প্ৰভাৱৰ পৰা মুক্ত নহয়, ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন ঠাইত প্ৰচলিত থকা জাতিভেদ প্ৰথাৰ প্ৰচলন চাহ বনুৱাৰ সমাজখনতো আছে। বেলেগ বেলেগ জাতিৰ হোৱাৰ বাবেই মছৱা আৰু ফেঁকু ওৰাওৰ প্ৰেমৰ কৰুণ কাহিনীয়ে সমাজৰ সেই দিশটোৰ চিত্ৰ ফুটাই তুলিছে। ফেঁকু ওৰাও আৰু মছৱা গোড় দুটা ভিন্ন জাতিৰ হোৱাৰ বাবেই দুয়োৰে বিবাহত আপত্তিৰ সৃষ্টি হৈছিল।

জনজাতীয় সমাজত সাধাৰণতে বৰপক্ষই বিয়াৰ বাবে কন্যাপক্ষক কন্যাপণ দিব

লাগে। যৌতুক আদি কন্যাপক্ষৰ পৰা বৰপক্ষক দিয়াৰ প্ৰথা প্ৰচলন নাছিল। ফেঁকুক মছ্ৰাব বাবে তাইৰ মোমায়েকে ধন খোজা, লখু-বাধুৰ বিয়াৰ বাবে চনিয়াই ৰাধুৰ দেউতাকক পণ দিয়া ইত্যাদিৰ জৰিয়তে ঔপন্যাসিকে সমাজৰ এই বীতিৰ চিত্ৰ আঁকিছে।

ইংৰাজ দম্পত্তি ৰাউণ্ডি মিলাৰ আৰু এলি চেইমূৰ, নৰেশ্বৰ আৰু চনিয়া— এইকেইটা চৰিত্ৰ তিনিখন সমাজৰ প্ৰতিনিধিত্বমূলক চৰিত্ৰ। এই কেইটা চৰিত্ৰক কেন্দ্ৰ কৰি তিনিখন সমাজৰ ছবি উপন্যাসখনত অংকিত হৈছে। সেই তিনিখন সমাজ হ'ল বাগিছাৰ আশ্ৰয়ত থকা ঔপনিৱেশিক ইংৰাজ সমাজ, উৰলি যাব খোজা ঐতিহ্যবদ্ধ গাঁৱৰ সমাজ আৰু চাহ-বাগিছাৰ আদিবাসী সমাজখন।

ব্ৰিটিছ নীতিৰ অৱৰক্ষক আৰু পদ-মৰ্যাদাৰ ফালৰ পৰা প্ৰশাসক ৰাউণ্ডি মিলাৰ নাহৰণি চাহ-বাগিছাৰ মেনেজাৰ, মিলাৰে চাহ-বাগিছাৰ বিচাৰকৰ ভূমিকাত প্ৰভুৰ দায়িত্ব পালন কৰিলেও সামাজিক ভাবে তেওঁৰ জীৱন উপভোগৰ জীৱন। মিলাৰৰ অনাদৰ, অৱজ্ঞা, বয়সৰ পাৰ্থক্য আৰু যৌন পৰিতৃপ্তিৰ অভাৱে মৰমিয়াল আৰু সাদৰী এলি চেইমূৰক কৰি তুলিছে উন্মত্তা বাঘিনীৰ দৰে প্ৰতিশোধ পৰায়না। সেইবাবেই মিলাৰে বিয়াত উপহাৰ দিয়া সাজঘোৰ পিন্ধি তেওঁ নৰেশ্বৰৰ লগত যৌন সম্পৰ্ক স্থাপনৰ অভিলাষী হৈছে। দেহৰ লালসাই মৰ্যাদাৰ বেৰখন ভাঙি দিছে। এই ঘটনাৰ জৰিয়তে ঔপন্যাসিকে ইংৰাজ সভ্যতাৰ বাহিৰৰ চাকাটিক্য আৰু সৌন্দৰ্যস্পৃহা আৰু লুকাই থকা ফোপোলা আভিজাত্যৰ স্বৰূপ উদঙাই দেখুৱাইছে।

মানুহৰ স্বাৰ্থপৰতাই আহোম যুগৰ পৰৱৰ্তী কালৰ গাঁৱলীয়া সমাজখনত মানৱীয় মূল্যবোধৰ গৰাখহনীয়াৰ সৃষ্টি কৰিছিল। পৰচৰ্চা পৰনিন্দাৰে ভৰপুৰ গাঁৱৰ সমাজখন দিনে দিনে হৈ পৰিছিল পংকিল আৰু অসৎ। স্বাৰ্থান্বেষী চক্ৰই গাঁৱৰ কল্যাণৰ কাৰণে কাম কৰিবলৈ আগবঢ়া উদ্যোগী লোককো অযথা লঘু-লাঞ্ছনা কৰিছে। পূৰ্বৰ সৎ আৰু সুন্দৰ আদৰ্শবোৰ ক্ৰমাৎ অস্তিত্ব হৈছে আৰু তাৰ ঠাইত প্ৰৱেশ কৰিছে কপটালি, ভণ্ডামিয়ে। মানুহৰ বিশ্বাস, ধৰ্মভয়, সংস্কাৰ আদিৰ সুযোগ লৈ নানা ভণ্ডামিয়ে সংগোপনে কেনেকৈ গাঁৱৰ জীৱনত প্ৰৱেশ কৰিছে তাৰ জলন্ত দৃষ্টান্ত হ'ল ভণ্ড বৈৰাগী আৰু আলতীৰ উপকাহিনীটো। নৰেশ্বৰে গাঁৱৰ পৰিচিত সমাজখন এৰি কিয় এখন নতুন সমাজৰ সন্ধানত ওলাই আহিব লগা হ'ল, তাৰ প্ৰসঙ্গতে লেখকে অৱক্ষয়িত গাঁৱলীয়া সমাজখনৰ সাৱলীল চিত্ৰৰূপ প্ৰকাশ কৰিছে।

পৰম্পৰাবাদ গাঁৱলীয়া সমাজখনৰ বিপৰীতে ঔপন্যাসিকে চিত্ৰিত কৰিছে মুকলিমূৰীয়া চাহ-বনুৱাৰ সমাজখনৰ চিত্ৰ। কপটতা ভণ্ডামিহীন, সৰল, অনাবিল আনন্দ,

প্ৰাণ-প্ৰাচুৰ্যৰে ভৰপূৰ আদিবাসী সমাজখনে ঔপন্যাসিকৰ হাতত বাস্তৱৰূপত প্ৰকাশ লাভ কৰিছে। ইংৰাজ সমাজৰ ফোপোলা আভিজাত্য আৰু গাঁৱলীয়া সমাজৰ কপট মূল্যবোধৰ বিপৰীতে বনুৱা সমাজৰ মুক্ত-যৌন জীৱনৰ মাজত আছে জীৱনৰ মাধুৰ্য, জীয়াই থকাৰ অফুৰন্ত প্ৰেৰণা। নৰেশ্বৰ-চনিয়া, লখু-ৰাধু, আলোমণি-বুধু-সুখৰাম আদিৰ কাহিনীৰ মাজেৰে লেখকে এই সৰল অৱহেলিত চাহ বাগিছাৰ আদিবাসী সমাজখন চিত্ৰিত কৰিছে।

সামাজিক জীৱনৰ লগত বিশেষকৈ জনজাতি আৰু গাঁৱলীয়া সামাজিক জীৱনত লোকগীতৰ এক অন্যতম স্থান আছে। গাঁৱৰ সমাজত প্ৰতিটো সামাজিক অনুষ্ঠানৰ লগতে লোকগীতৰ ওতপ্ৰোত সম্পৰ্ক আছে। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত লোক সংগীতৰ মনোৰম প্ৰয়োগে গাঁৱৰ সমাজখনক অধিক বাস্তৱসন্মত কৰি চিত্ৰিত কৰাৰ দৰে *সেউজী পাতৰ কাহিনী*তো চাহ বাগিছাৰ পটভূমিৰ লগত সংগতি ৰাখি চাহ বনুৱাৰ মাজত প্ৰচলিত গীত সমূহৰ প্ৰয়োগে কাহিনীক অধিক বাস্তৱধৰ্মী ৰূপ প্ৰদান কৰিছে। চাহ জনজাতিৰ মাজত প্ৰচলিত মুঠ এঘাৰটি গীত ঔপন্যাসিকে ভিন্ ভিন্ ঠাইত প্ৰয়োগ কৰিছে। বুমুৰ গীত, কৰম পূজাৰ গীত, চিকাৰৰ গীত আদি বিভিন্ন উৎসৱ, আচাৰ-অনুষ্ঠানৰ লগত এই গীতসমূহ জড়িত। উপন্যাসখনত ব্যৱহৃত কেইটামান গীতৰ বিষয়বস্তু প্ৰেম, মদ্যপান, কৌতুক ইত্যাদি। এই গীতসমূহ প্ৰয়োগৰ জৰিয়তে ঔপন্যাসিকে চাহ বাগিছাৰ আনন্দময় জীৱন-যাত্ৰাৰ প্ৰতীকী ব্যঞ্জনাৰ চিত্ৰ আঁকিছে। উপন্যাসখনত অঙ্কন কৰা গাঁৱলীয়া সমাজখনৰ পটভূমিতো ঔপন্যাসিকে গীতৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। বৈৰাগী-আলতীৰ কাহিনীৰ মাজত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ 'এ ভৱ গহন বন' বৰগীতটোৰ ব্যৱহাৰৰ জৰিয়তে গ্লেচৰ সৃষ্টি কৰিছে।

সেউজী পাতৰ কাহিনী উপন্যাসখনৰ কাহিনী সংস্থাপিত হৈছে চাহ-বাগিছাৰ পটভূমিত। সেই চাহ বাগিছাৰ বৰ্ণাঢ্য জীৱন যাত্ৰা আৰু সমাজৰ স্পষ্ট ৰেখাঙ্কণ উপন্যাসখনত অংকিত হৈছে।

চাহ বাগিছাৰ সেউজীয়া প্ৰকৃতি, চাহ বনুৱাৰ জীৱন ধাৰা, প্ৰেম-হিংসা, যৌন-জীৱন, কামনা-বাসনা, ধৰ্মীয় বিশ্বাস, সংস্কাৰৰ লগতে চাহ বাগিছাৰ মালিক ইংৰাজ চাহাৰ বনুৱাৰ ওপৰত চলোৱা অমানুষিক অত্যাচাৰ, দৈহিক আৰু অৰ্থনৈতিক শোষণৰ সামন্তৰাল ভাৱে অসমীয়া গাঁৱলীয়া জীৱনৰ অৱক্ষয় মূল্যবোধ, কপটতা, ভণ্ডামি, সংকীৰ্ণতা আদিৰ চিত্ৰও ঔপন্যাসিকে দক্ষতাৰে অঙ্কন কৰিছে। সমাজ আৰু সভ্যতাৰ সংকটত পৰি বিপৰ্যস্ত হোৱা সুস্থ জীৱন, জীৱন আদৰ্শৰ মৰ্ম উপলব্ধি কৰা ঔপন্যাসিকে

উপন্যাসখনত সন্ধান কৰিছে প্ৰকৃত মানৱতাৰ। তাকে কৰিবলৈ যাওঁতে ঔপন্যাসিকে চৰিত্ৰবোৰৰ গভীৰত প্ৰৱেশ কৰাৰ লগতে চৰিত্ৰবোৰ যি কেইখন সমাজৰ পটভূমিত উদ্ভূত সেই সমাজকেইখনৰ প্ৰতিচ্ছবিও নিখুঁতভাৱে অঙ্কন কৰিছে।

প্ৰকৃতি :

অসমীয়া সাহিত্যত অপাংক্তেয় এখন সমাজৰ কাহিনী লৈ ৰচনা কৰা *সেউজী পাতৰ কাহিনী* উপন্যাসখনৰ 'সেউজী পাত' শব্দ দুটাৰ প্ৰকৃতিৰ এক মোহনীয় ছবিৰ আভাস দাঙি ধৰে। চাহগছৰ সেউজীয়া ৰঙৰ সজীৱতা আৰু শ্যামলীমাৰ পটভূমিত উপন্যাসখনৰ বিষয়বস্তু বৰ্ণিত হৈছে। যদিও সমাজ আৰু সভ্যতাৰ সংকটৰ কথাহে ঔপন্যাসিকে বৰ্ণনা কৰিবলৈ গৈছে, তথাপি সেই বৰ্ণনাৰ আঁৰে আঁৰে ভুমুকি মাৰিছে প্ৰকৃতিৰ মনোৰম বৰ্ণনাই। নৰেশ্বৰৰ প্ৰথম বাগিছাৰ ৰূপ আৱিষ্কাৰৰ বৰ্ণনা মনোৰম বৰ্ণনাৰীতি আৰু কাব্যিকতাৰে সমৃদ্ধ হৈ সুন্দৰ আৰু মনোগ্ৰাহী ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে—

কেটুঁৱা বেলিৰ মিচিকিয়া হাঁহিটিয়ে বাগিছাত (?) সৌৰভ
ছটিয়াইছে। চকু যোৱালৈকে গোটেই দিশ সেউজীয়া চেলেঙে
আৱৰি থৈছে, ক'তো অকণমানি খুঁত নাই, কুলী গাভৰুৰ লনী
(?) দেহৰ দৰে সম্পূৰ্ণ আৰু শুৱনি। (পৃঃ- ২৬)

বাগিছাৰ পৰিৱেশৰ লগত ৰজিতা খোৱা এনে বৰ্ণনাৰ সৌৰভে অনুভূতিক দোলা দি যায়।

ঔপন্যাসিকৰ দক্ষ হাতৰ বুলনিত একোটি বৰ্ণনাই জীৱন্তৰূপে পৰিগ্ৰহণ কৰে। বৰ্ণনাৰ জৰিয়তে চিত্ৰকল্প অঙ্কনতো ঔপন্যাসিক সিদ্ধহস্ত যেন অনুমান হয়। নিশাৰ অন্ধকাৰত প্ৰকৃতিৰ ভয়াবহ ৰূপৰ বৰ্ণনাই তাৰ প্ৰমাণ দাঙি ধৰে—

দীঘল দৈত্যৰ দৰে গছবোৰ লতাৰে মেৰ খাই আছে। ওখ ওখ
গছবোৰৰ শিৰত ক্লান্ত সূৰ্যৰ অস্তিম পোহৰজাকে থমকি বৈ
থৰ্থৰুকৈ কঁপিছে। চাৰিওপিনে আতঙ্কৰ আৱৰ্ণনাদ। শুকান
সৰাপাতৰ সৰ্ব সৰ্ব শব্দৰ লগত বতাহৰ সোঁ-সোঁৱনি মিহলি হৈ
কৰুণ বিননি ধ্বনিত হৈছে। (পৃঃ- ১)

প্ৰকৃতিৰ অনবদ্য ৰূপে কেতিয়াবা ঔপন্যাসিকৰ হাতত কাব্যিকতাৰে সমৃদ্ধ হৈ ৰোমাণ্টিক আৱেশৰো সৃষ্টি কৰিছে। প্ৰকৃতিৰ সুৰমাময় ৰূপৰ বৰ্ণনাই পৰিৱেশ স্পষ্ট কৰি তোলাৰ লগতে পাঠকৰ মনো মোহাচ্ছন্ন কৰি তোলে। তলৰ বৰ্ণনাংশত সেই মোহনীয় পৰিৱেশকে স্পষ্ট ৰূপত চিত্ৰিত কৰা হৈছে—

আকাশত তেতিয়া মাথোন দুটা এটাহে তৰা ওলাইছিল। চাওঁতে চাওঁতে চ'তমহীয়া আকাশত ফুলবছা সম্পূৰ্ণ হ'ল। কাষত দেখা দিয়া জোনটোৱে বগুৱা বাই বাই খুল পতা তৰাৰ মাজত সোমাল। টোপনিত লাল-কাল দি দুই এটাকৈ তৰাই চকু মুদিলে, জোনবাই চলি কাষলৈ বাগৰি পৰিল। (পৃঃ- ৯)

চাহ বাগিছাৰ মনোৰম নৈসৰ্গিক প্ৰকৃতিৰ বৰ্ণনা কৰাটো ঔপন্যাসিকৰ উদ্দেশ্য নাছিল যদিও সুবিধা পালেই চাহ বাগিছাৰ ৰূপ বৰ্ণনাত তেওঁৰ কবিত্মন মুখৰ হৈ উঠিছে। চাহ বাগিছাৰ আভ্যন্তৰীণ জগতত চলি থকা চাহ বনুৱাৰ ওপৰত শোষণ, অত্যাচাৰৰ কাহিনী বৰ্ণনা ঔপন্যাসিকৰ উদ্দেশ্য হ'লেও বনুৱা জীৱনৰ লগত ওতপ্ৰোতভাৱে জড়িত চাহ বাগিছাৰ প্ৰকৃতিকো তেওঁ বাদ দিব পৰা নাই। সেয়ে সুবিধা পালেই আলফুল হাতেৰে অঙ্কন কৰিছে প্ৰকৃতিৰ একোখন অপূৰ্ব চিত্ৰকল্প—

শুল্কপক্ষ, আকাশে পিন্ধিছে কিংখাপৰ মেখেলা, প্ৰাণ মতলীয়া
কৰা জোনাক। পুৰণা লাইনৰ পৰা অহা মাদলৰ 'বিহিনা বিন্
বিহিনা বিন্' মন বলীয়া কৰা সুৰত প্ৰকাশ হৈছে নাচনীয়ে
নাচিছে, মতা-তিৰোতা গোট খাইছে, নুশুবা, আহা নিশা ফুলা
ডিমৰু ফুল চেৰাই। (পৃঃ- ৯৩)

চাহ বাগিছাৰ পটভূমিত কাহিনী বৰ্ণিত হ'লেও অকল বাগিছাৰ প্ৰকৃতি বৰ্ণনাতে ঔপন্যাসিকৰ দৃষ্টি থমকি ৰোৱা নাই। মুকলি পথাৰ, জাৰণি, ঋতুকালীন বাগিছাৰ শোভা আদিয়েও *সেউজীয়া পাতৰ কাহিনী*ৰ প্ৰকৃতি বৰ্ণনাক সমৃদ্ধ কৰিছে। নৈ- পৰীয়া জাৰণি অনাবিল সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰতিচ্ছবি। এই বৈচিত্ৰময়, সৌন্দৰ্য্যৰে ভৰপূৰ জাৰণিৰ ৰূপ ফুটি উঠিছে ঔপন্যাসিকৰ এই বৰ্ণনাত—

পথাৰ পাৰ হোৱাৰ লগে লগেই জাৰণি আৰম্ভ। মানুহৰ শাসন
নোহোৱা প্ৰকৃতি সমৃদ্ধ, সমতা সংৰক্ষন ধৰ্ম বিৱৰ্হিত হোৱাত
বৈচিত্ৰ্য্যত জাত বিচাৰ, পদ-মৰ্যাদালৈ ক্ৰক্ষেপ নকৰি দীঘল-
চুটি, বহল ঠেক, সৰু বৰ বিবিধ গছ-গছনি, একেলগে জাৰণিত
সমবেত হৈছে। কোনো গছত কুঁহিপাত মেলিছে, কোনোত
ফুল ফুলিছে, সেউজীয়া দীঘল পাতৰ বেতগছ এশাৰীয়ে
ৰূপজীৱিনীৰ দৰে সুকাঠী নাহৰক মেৰাই ধৰিছে। নাহৰৰ দুই-
চাৰিটা কলিয়ে চকু মেলিছে। তাৰ ওপৰত মৌ-মাথি পৰি

উদ্ভাৱন হৈছে। (পৃঃ-১৪০-১৪২)

শীতকালৰ বাগিছাৰ ৰূপৰ বৰ্ণনাতো ঔপন্যাসিকৰ সূক্ষ্ম দৃষ্টিৰ পৰিচয় ধৰা পৰিছে—

বৰষুণ পাতলিল, চাহ-গছত নতুন কুঁহিপাত নেমেলা হ'ল, পুৰণি
পাতে কলপতীয়াৰ ঠাইত ঘোৰ সেউজীয়া বোল ধৰিলে।
সৌকাৰ কোবৰ দৰে বতাহৰ সোঁ সোঁ কঁপনিত ছাঁ দিয়া গছৰ
ঈষৎ হালধীয়া পাতবোৰ জিৰ্জিৰকৈ সৰিল। মৰা কলংকৰ
দৰে চাহৰ পাহিৰ মাজত হাত-ভৰি মেলি গছবোৰ ঠৰঙা দি
থিয় হৈ আছে। বাগিছাৰ হাঁহিমুখ দিনে দিনে নিস্প্ৰভ হৈ পৰিছে।

(পৃঃ- ১৫৮)

দৈনন্দিন জীৱনৰ কোলাহলৰ পৰা মুক্তি পাবলৈ, জীৱন যুদ্ধত ক্লান্ত মানৱে
সদায়ে আশ্ৰয় লৈ আহিছে প্ৰকৃতিৰ। জীৱনৰ পথত ভাগৰুৱা পথিকক আশ্ৰয় দিছে,
সংগ দিছে প্ৰকৃতিয়ে। প্ৰকৃতিৰ বুকুতে জীয়াই থকাৰো পায় জীয়াই থকাৰ উদ্যম,
নিঃসঙ্গজনে পাহৰি যায় সংগীহীনতাৰ বেদনা, অন্তৰৰ বিমূৰ্ত্ত বেদনাৰ ওপৰতো প্ৰকৃতিৰ
কোমল, স্নিগ্ধ ৰূপৰ প্ৰলেপে সঞ্জীৱনী সানি দিয়ে। মানুহৰ দুখ-বেদনা, আনন্দ নিঃসঙ্গতা
সকলোৱেই মূৰ্ত্ত ৰূপ লাভ কৰে প্ৰকৃতিৰ মাজত। সঙ্গীহীন মানৱকো জীৱন পথৰ
নিৰ্দেশ দিব পাৰে প্ৰকৃতিয়ে। সেয়ে *সেউজী পাতৰ কাহিনী*তো সঙ্গীহীন নৰেশ্বৰে এলি
চেইমূৰৰ লালসাৰ পৰা মুক্ত হৈ নতুন পথেৰে গতি কৰিবলৈ যাওঁতে তেওঁৰ সংগী
হৈছে প্ৰকৃতি। প্ৰকৃতিৰ সৈতে চনিয়াৰ একাত্মতাই নৰেশ্বৰকো শিকালে প্ৰকৃতিৰ পৰাই
জীয়াই থকাৰ সমল আহৰণ কৰিবলৈ—

হাঁহি-ধেমালিৰ উৎস, যৌৱনৰ ক্ৰীড়াভূমি সেউজী বাগিছাৰ
ওপৰত মাজৰাতিৰ নিশাই মৌনতাৰ ডাৱৰীয়া চন্দ্ৰতাপ তৰি
দিছিল। মৃত্যুৰ দৰে ভয়ঙ্কৰ নিশাৰ অন্ধকাৰৰ মাজেদি নতুন
সংকেত জনাবলৈ বাটত শুকান পাত এখিলাও পৰি থকা নাছিল।
টোপনি কাতৰ আলিটো সাৰ-সূৰ নোহোৱাকৈ চাহ বাগিছাৰ
মাজতে দীঘলদি শুই আছিল। চাৰিওপিনে গভীৰ নিদ্ৰাৰ
অন্ধকাৰ, মুৰ্ছিতা নাৰীৰ নীৰৱতা। সেই নিঃসঙ্গ নীৰৱতাৰ
মাজত সাৰ পাই আছিল— “মাত্ৰ জোনজনী নৰেশ্বৰক চনিয়াৰ
পথৰ সংকেত দিবলৈ।” (পৃঃ- শেষ পৃষ্ঠা)

প্রসঙ্গ টোকা :

১) Hem Barooah : *Assamese Literature.*

প্রসঙ্গ পুথি :

- ১) কৃষ্ণ কুমাৰ মিশ্ৰ : *বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা আৰু প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীৰ উপন্যাস, ষ্টুডেন্টচ্ ষ্টৰচ্, ১৯৯১*
- ২) হীৰেন গোঁহাই : *সাহিত্যৰ সত্য, লয়াৰ্চ বুক ষ্টল, ১৯৯৪*
- ৩) Birinchi Kr. Baruah : *History of Assamese Literature, Sahitya Akademi, 2003*
- ৪) Maheswar Neog
M.M. Sarma (Edt) : *Professor Birinchi Kumar Baruah Comemoration volume, 1966*
- ৫) P.C. Sabhapandit : *Sociological Study of the Post-war Assamese Novel.*

সেউজী পাতৰ কাহিনী উপন্যাসত প্ৰতিফলিত চাহ বনুৱাসকলৰ সমাজ-জীৱন

খগেশ্বৰী বৰুৱা

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা (১৯০৮-১৯৬৪)ই 'ৰাঙ্গা বৰুৱা' ছদ্মনামত ৰচনা কৰা উপন্যাস *সেউজী পাতৰ কাহিনী* (১৯৫৯) তেখেতৰ দ্বিতীয়খন উপন্যাস। উপন্যাসখনত তিনিখন সমাজৰ প্ৰতিচ্ছবি আছে। এখন উৱলি যাব ধৰা ঐতিহ্য আৰু পৰম্পৰাবদ্ধ গাঁৱৰ সমাজ, এখন চাহ বাগিচাৰ মুকলিমূৰীয়া চাহ বনুৱাৰ সমাজ আৰু তৃতীয়খন বাগিচাৰ আশ্ৰয়ত থকা ঔপনিৱেশিক ইংৰাজ সমাজ। অৱশ্যে উপন্যাসখনত এই তিনিখন সমাজৰ প্ৰতিচ্ছবি প্ৰতিফলিত কৰিছে যদিও উপন্যাসৰ মুখ্য পটভূমি চাহ বাগিচাহে। উপন্যাসৰ নামকৰণেও তাৰেই আভাস দিয়ে। এই চাহ বাগিচাৰ বনুৱা সমাজখনকে আমাৰ আলোচ্য বিষয় হিচাপে নিৰ্বাচন কৰা হৈছে। উপন্যাসত বৰ্ণিত এই বনুৱাৰ সমাজখন দ্বিতীয় মহাসমৰৰ পূৰ্ব কালৰ আৰু কাহিনীৰ আধাৰ ৰূপে লৈছে নাহৰণি নামৰ এখন বাগিচাক।

অসমৰ চাহ শিল্পৰ লগত চাহ বনুৱাসকলৰ এবাৰ নোৱৰা সম্পৰ্ক। ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে অসমত প্ৰথম ১৮৩৯ খ্ৰীষ্টাব্দত চাহখেতি আৰম্ভ কৰে যদিও অসমৰ হাবিত অৱহেলিত হৈ সিঁচৰতি হৈ থকা খলুৱা চাহ গছৰ পৰিচয় তাৰ বহু আগতেই পোৱা গৈছিল। ইংৰাজ-আমোলত আৰম্ভ হোৱা চাহখেতিত প্ৰথম অৱস্থাত অসমীয়া মানুহেই সকলো কাম কৰিছিল যদিও পিছলৈ অসমীয়া বনুৱাৰ দ্বাৰা সকলো কাম নোহোৱাত বাহিৰৰ পৰা বনুৱা আমদানি কৰিব লগা হয়। ফলত ১৮৫৯ চনত 'টি এচোচিয়েচন' পাতি কলিকতাত এটা কাৰ্যালয় খুলিলে আৰু বঙ্গ, বিহাৰ, উৰিষ্যা আদিৰ পৰা দালাল লগাই বনুৱা অনাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে। সেই অনুসৰি মুণ্ডা, হো, চাওতাল, কৰ্কুচ, খাৰিয়া, ভূমিজ, ওৰাং, তাঁতী, তেলেঙা, গোঁড় আদি নানা উপজাতিৰ লোকৰ অসমৰ চাহ বাগিচালৈ সোঁত বলিল। এই মানুহবোৰৰ কিছুমানক 'আৰকাঠী প্ৰথা' অৰ্থাৎ চিৰদিনৰ বাবে আৰু কিছুমানক 'গিৰ্মিট'

অৰ্থাৎ 'এগ্ৰিমেন্ট' বা কিছু বছৰৰ বাবে চুক্তি কৰি অনা হ'ল। আমদানিকৃত এই বনুৱাসকলক অসমৰ খলুৱা মানুহৰ কোনোৱে বুলিলে 'কুলী', কোনোৱে বুলিলে 'বঙালী কুলী', কোনোৱে 'চাহ মজদুৰ', কোনোৱে আকৌ 'বাগানীয়া' বোলে। সিহঁতেও নিজকে 'কুলী' বুলিহে চিনাকি দিয়ে। আমাৰ আলোচনাত এই শ্ৰমিকসকলক বুজাবলৈ 'চাহ বনুৱা' শব্দকে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। চাহ উদ্যোগৰ সৌষ্ঠৱ আৰু প্ৰগতিত এই চাহ বনুৱাসকলে আৰম্ভণী সময়ৰ পৰাই গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰি আহিছে। অটব্য অৰণ্য বাহিৰে ভাঙি চাহখেতিৰ উপযোগী কৰি কোৰ মৰা, পুলি বোৱা, কলম কৰা, সাৰ দিয়া, পাত ছিঙা, নলা খন্দা, টুকুৰী সজা, মেচিনত চাহপাত তৈয়াৰ কৰি বিক্ৰীৰ বাবে বাকচত পেকিং কৰালৈকে সকলোবোৰ কাম এই বনুৱাসকলেই কৰিবলগীয়া হৈছিল। চাহ বাগিচা আৰু চাহ বনুৱা সকলৰ সমাজ জীৱনক লৈ লিখা ৰাস্না বৰুৱাৰ *সেউজী পাতৰ কাহিনী* উপন্যাসত চাহ বাগিচাৰ কৰ্মব্যস্ত বনুৱাসকলৰ আদি ভূমি, সিহঁতৰ বিভিন্ন উপজাতি, একো একোজন চৰ্দাৰৰ অধীনত গিৰমিটিয়া পদ্ধতিৰে অসমলৈ অহাৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

সমাজ জীৱন

স্বভাৱজাত সৰলতা :

চাহ বনুৱাৰ সমাজখন সৰল আৰু উদাৰ মনোভাৱৰ। আনৰ প্ৰতি সহানুভূতিশীল বনুৱাবোৰে শিশুৰ দৰে মানুহক ভাল পাব জানে। সেয়ে কেতিয়াবা সৰু-সুৰা কথাত মাৰপিট কৰি কাজিয়া লাগিলেও পাছত 'একে লাইনতে থাকোঁ, দাই-দোষ এৰি মিলি-জুলি থাকিবই লাগিব' (পৃঃ ১২৩) বুলি পুনৰ মিলা-মিচা কৰে। আনৰ দুখত দুখী হৈ চকুৰ পানীৰে সমবেদনা জনায়। লেখকৰ ভাষাৰে—

বৰষুণৰ দৰে সমবেদনাৰ সেই চকু পানীতেই বনুৱাৰ সমাজখন চিৰসেউজ হৈ আছে' (পৃঃ ১২৮)। কিবা দোষ কৰি চাহকৰ সৌকাৰ কোব খোৱাজনকো আনে দৰৰ সানি, মালিচ কৰি (পৃঃ ১৩৪) সহানুভূতি প্ৰদৰ্শন কৰে। আনকি সেই উদাৰতাৰেই আনে পলুৱাই নিয়া নিজৰ তিৰোতাকো সামান্য জৰিয়নাৰ বিনিময়ত আকৌ ঘূৰাই আনি পত্নীৰ মৰ্যাদা দিয়ে। (পৃঃ ১৩০)।

শিক্ষা :

স্বাধীনতা পূৰ্বৰ বাগিচাৰ বনুৱাসকলে স্কুলীয়া শিক্ষাৰ প্ৰতি বিশেষ মনোযোগ দিয়া দেখা নাযায়। কাম কৰি উপাৰ্জন কৰা আৰু তাৰে পেট পূৰ্ত্তোৱা— এয়ে সিহঁতৰ একমাত্ৰ

চিন্তা আছিল। বাগিচাত ল'ৰা জন্ম হ'লে ডাঙৰ হৈ কোৰ মাৰিব লাগিব আৰু ছোৱালী জন্মিলে চাহৰ পাত ছিঙিব লাগিব বুলি সাধাৰণ অথচ বাস্তৱ কথাষাৰ বছৰৰ পাছত বছৰ ধৰি সিহঁতে মানি আহিছে। গতিকে সিহঁতৰ বাবে বাগিচাৰ কামহে মুখ্য, স্কুলৰ পঢ়া-শুনাৰ কাম গৌণহে। তদুপৰি আজিৰ দৰে সেই সময়ৰ বাগিচাবোৰত স্কুলৰ ব্যৱস্থাও সুচল নাছিল। বাগিচাৰ কৰ্তৃপক্ষয়ো এইক্ষেত্ৰত বিশেষ গুৰুত্ব দিয়া পৰিলক্ষিত নহয়। বনুৱাসকলক শৈক্ষিক পৰিবেশৰ পৰা আঁতৰাই দেশ-দুনিয়াৰ খবৰ নোপোৱা অন্ধকাৰ পৰিবেশত ৰখাই যেন কৰ্তৃপক্ষৰ উদ্দেশ্য আছিল। কাৰণ শিকি-বুজি বনুৱাসকল জ্ঞানৰ পোহৰেৰে আলোকিত হ'লেই চাহাবসকলে কৰা অন্যান্য-অত্যাচাৰ-শোষণৰ স্বৰূপ বুজি পাই তাৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰিব। একেদৰে চাহ বনুৱাবোৰেও নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালীক স্কুলত পঢ়ুওৱাৰ কথা বৰকৈ নাভাবে। বাগিচাত যি দুই-এখন স্কুল আছে, তাতো খুউব ৰাতিপুৱাই স্কুল হয়। অধিকাংশ ল'ৰা-ছোৱালী স্কুললৈ নাযায়। তাৰ সলনি সিহঁতে নদীত জাল পাতি মাছ ধৰা (পৃঃ ২৭-২৮) অথবা নদীত সাঁতোৰা (পৃঃ ৫৯-৬০) কামবোৰ কৰিহে ভাল পায়। তদুপৰি মাক-বাপেকৰ বছৰে বছৰে জন্মা কেঁচুৱা ৰাখিবও লাগে (পৃঃ ১৩৮) সিহঁতেই। সেয়ে স্কুললৈ যোৱাতকৈ ঘৰুৱা কাম কৰা আৰু ডাঙৰ হৈ বাগিচাৰ কাম কৰিব পাৰিলেই হ'ল। সিহঁতৰ মতে, 'কুলিৰ ল'ৰা স্কুললৈ যাব কিয়? স্কুললৈ গ'লে মাক-বাপেকক ঘিণাবলৈহে শিকিব।' (পৃঃ ৬১)। অৱশ্যে মিছনেৰীসকলে খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে চাহ বনুৱাসকলৰ শিক্ষাৰ বাবে ঠায়ে ঠায়ে স্কুল পাতি দিছিল। আলোচ্য উপন্যাসৰ পটভূমি নাহৰণি চাহ বাগিচাতো পাদুৰীয়ে গীৰ্জাৰ লগতে স্কুল পতাৰ কথা জনা যায়। 'নাহৰণি বাগিচাৰ ওচৰতে অনুষ্টিপীয়াভাৱে গীৰ্জা এটা গঢ়ি তুলিছে; তাৰ লগতে স্কুল এখনো পাতিছে।' (পৃঃ ১৩৩)

চাহ বাগিচাৰ লগত আত্মীয়তা :

চাহ বাগিচাৰ লগত বনুৱাসকলৰ সম্পৰ্ক অতি নিবিড়। হিংস্ৰ বনৰীয়া জন্তুৰে ভৰপূৰ অসমৰ অটব্য অৰণ্যৰ গছ-গছনি কাটি, শিপা উভালি, কোৰ মাৰি চাহ পুলি ৰুবৰ উপযোগী কৰালৈকে আৰু পুলি ৰোৱাৰ পৰা চাহপাত পেকিং কৰি জাহাজঘাটত থোৱালৈকে সকলো কাম বনুৱাবিলাকেই কৰিছিল। চাহ বাগিচা নদন-বদন কৰিবলৈ বনুৱাবিলাকে তেজক পানী আৰু হাড়ক মাটি কৰি চাহ গছৰ আলপৈচান ধৰে; দিন-ৰাতি একাকাৰ কৰি কাম কৰে। তাতেই সিহঁতৰ আনন্দ—

পৰিচয়হীন অসংখ্য বনুৱা গুৰি পৰুৱাৰ দৰে কামত ব্যস্ত; পৰিশ্ৰম
আৰু কৰ্মব্যস্ততাতে বনুৱাৰ আনন্দ; আকাশৰ বৰষুণে নহয়; বনুৱাৰ
দেহৰ ঘামৰ টপটপকৈ পৰা পানীয়েহে বাগিচাক চিৰ-সেউজ

কৰি ৰাখিছে (পৃঃ ১৯৯)। পূৰ্বপুৰুষে ৰুই থৈ যোৱা চাহ গছক সাৰ-পানী দি সিহঁতে নিজৰ সন্তানৰ দৰে মৰম কৰি যত্ন লয়। প্ৰত্যেক জোপা চাহগছৰ লগতে আমাৰ তেজ-মঙহৰ সম্বন্ধ; আই-বোপাই-দদাই-খুড়াৰ জীৱনৰ সুখ-দুখ, আনন্দ-পৰিশ্ৰম চাহগছৰ গুৰিতেই সাৰ হৈ আছে। (পৃঃ ৩৯)।

এনে আত্মিক সম্পৰ্কৰ বাবেই চাহাৰ সৌকাৰ কোব খায়ো বনুৱাই বাগিচা এৰি যাব নোৱাৰে। বাগিচাত এবাৰ সোমালে তাৰ মোহ এৰি অন্য ঠাইলৈ যাব নোৱাৰে। যেন—

বাগিচাৰ সেউজীয়া ৰঙত কিবা নিচা আছে। ইয়াত পৰিশ্ৰম কৰিলেও মতা-তিৰোতাৰ ভাগৰ নালাগে; পেট ভৰাই খাবলৈ নেপালেও দেহা ভালে থাকে; দুখীয়া হৈও মানুহে ৰং-ৰহইচ, নাচ-গান কৰে। অভাৱত থাকিলেও আনন্দ। (পৃঃ ৩৯)।

এনে আন্তৰিক সম্পৰ্কৰ বিনিময়ত সিহঁতে লাভ কৰে জীৱিকাৰ সুবিধা। বাগিচাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল হোৱাৰ বাবেই হয়তো—

কুলিয়ে মাক-বাপেক, মতা-তিৰোতা, ল'ৰা-ছোৱালী চৰ এৰিব পাৰে— এৰিব নোৱাৰে মাথোন চাহগছ কেইজোপা। (পৃঃ ১৩১)।

বনুৱাৰ গাৰ্হস্থ্য জীৱন :

চাহ বনুৱাসকলৰ গাৰ্হস্থ্য জীৱনলৈ মন কৰিলে দেখা যায় সিহঁতে বাগিচাৰ লাইনত দুটা কোঠাৰ এটা সৰু ঘৰ পায়। তাতে মতা-তিৰোতা, ল'ৰা-ছোৱালী, পো-বোৱাৰী সকলো থাকে। এটা লাইনত কুৰিটামানকৈ ঘৰ থাকে। টিনপাতৰ সৰু সৰু ঘৰবোৰত অভাৱ-অনাটনৰ ছাপ সুস্পষ্ট, 'কোনো কোনো ঘৰৰ আওলাৰ টিনপাত মাটি চুও চুও হৈ বেৰ আৰু খিৰিকীৰ সুকীয়া প্ৰয়োজন নোহোৱা কৰিছে।' (পৃঃ ১৩৭)। ঘৰবোৰত পোহৰৰ ব্যৱস্থা নাই। পৰিয়াল পৰিকল্পনা সম্পৰ্কীয় জ্ঞান নোহোৱাৰ বাবে পৰিয়ালৰ সদস্যৰ সংখ্যা বাঢ়ি গৈ থাকে।

সমাজত তিৰোতাৰ স্থান :

চাহ বনুৱা সমাজত উৎসৱ-পাৰ্বণ, নাচ-গান, জীৱিকা অৰ্জন সকলোতে মতা-তিৰোতাই সমানে ভাগ লয়। তথাপি মতা-তিৰোতাৰ সামাজিক স্থিতি সমান নহয়। এইখন সমাজত তিৰোতাক পুৰুষে যেন শাৰীৰিক বলেৰে অৱদমিত কৰি ৰাখে। বুধৰ ভাষাৰে—

আমাৰ মানুহে গোসাঁনী পূজা কৰে; ইপিনে তিব্বোতাজনী ঘৰলৈ
অনাৰ দিনৰে পৰা বেটীৰ দৰে খটুৱাব; ফলীয়া বাঁহৰ কোবত
হাড় ডাল ডাল কৰিব। - (পৃঃ ৪১)।

এই তিব্বোতাবোৰে অন্য চিন্তা বাদ দি পুৱা শুই উঠাৰপৰা ৰাতি শোৱালৈকে
প্ৰয়োজনীয় সকলো কামেই কৰিব লাগে আৰু লগতে গিৰিহঁতক পেট পূৰাই খাবলৈও
দিব লাগে। 'তাৰ চুলি যেন ইফাল-সিফাল হ'লেই তিব্বোতাৰ ওপৰত ঔ-কিল'- (পৃঃ
১৩০)। চাহ বনুৱা তিব্বোতাৰ প্ৰাত্যহিক জীৱনৰ বাস্তৱতাৰ ছবিখন উপন্যাসত চনিয়াৰ
এটা উজ্জ্বলপৰাই স্পষ্টকৈ বুজিব পাৰি—

বিয়া কৰাই কুলিয়নী খটা দি খাটিবহে লাগিব। মতাটো ফস্তি জুৰি
শুই থাকিব। তিব্বোতাজনীয়ে পুৱাই উঠি ৰান্ধিব-বাঢ়িব লাগিব;
ঘৰ-চোতাল সাৰিব লাগিব; গৰু-ছাগলী চাব লাগিব। মতাটোৰ
লগতে পাত তুলিবলৈ গৈ আকৌ ঘূৰি আহি তাকেইহে ৰান্ধি-
বাঢ়ি খুৱাব লাগিব।। বছৰৰ মূৰত দিব কি? কোলাৰ কেঁচুৱা।
(পৃঃ ১৪৬-৪৭)

এই উক্তিৰে চাহ বনুৱাৰ পুৰুষশাসিত সমাজখনৰে চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে।

সামাজিক আইন :

চাহ বনুৱাৰ মুকলিমূৰীয়া সমাজখনত আভ্যন্তৰীণ আইন-শৃংখলা বুলি কোনো
কথা নাই। সমাজখন পৰিচালনাৰ বাবে নাই কোনো আইন। চাহাবেহে সমাজখন পৰিচালনা
কৰে। হাৰিয়া খাই সৃষ্টি হোৱা পাৰিবাৰিক কাজিয়াৰ পৰা আৰম্ভ কৰি গাভৰু ছোৱালীক
পলুৱাই নিয়াৰ বাবে হোৱা কাজিয়াৰ বিচাৰ কৰা (পৃঃ ১২৩), অভাৱত পৰি চুৰি কৰা
অপৰাধীক গাৰ ছাল ছিঙাকৈ সৌকাৰে কোবাই শাস্তি দিয়া (পৃঃ ১২৭-২৮) এই সকলো
বিচাৰ চাহাবে বিচাৰকৰ ভূমিকাবে স্বেচ্ছাচাৰিমূলকভাৱে সম্পন্ন কৰিছিল।

চাহ বনুৱাৰ আৰ্থিক অৱস্থা :

চাহ বনুৱাসকলৰ সমাজখন শোষণৰ গঁৰালত বন্দী তথা আৰ্থিক অনাটনেৰে
জুৰুলাগ্ৰস্ত এখন সমাজ। সিহঁতে দিনটো কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰিও দুবেলা দুমুঠি পেট পূৰাই
খাবলৈ নাপায়। ভাগৰ বিশ্ৰাম এইবোৰ শব্দ সিহঁতৰ বাবে অৰ্থহীন। 'দিনটো কোৰ মাৰোঁ,
ৰাতিটো গাহৰি পৰাদি পৰি থাকোঁ। হাৰিয়া খাই নাচ কৰোঁ' (পৃঃ ১৩৮)— এয়ে সিহঁতৰ
প্ৰাত্যহিক জীৱন। পেটৰ দায়ত পৰি ৰাতি হাৰিয়া খাই দিনৰ সমস্ত দুখ-ভাগৰ পাহৰিব
খোজে। খোৱা-পিন্ধাৰ অভাৱে যেন বনুৱাসকলৰ চিন্তাৰ জগতখনক সামৰি ৰাখিছে।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন।। ১৪৬।।

গাৰ শক্তিকে আটে মানে শাৰীৰিক শ্ৰম কৰি বিনিময়ত যি পাইছে তাৰেই সিহঁতে চলে। নোপোৱাখিনিৰ বাবে সিহঁতৰ হাবিয়াসো নাই। 'বুজিছ নৰেশ্বৰ আমি দুখীয়া; ভাল বস্ত্ৰ খোৱা ভাগ্যত নঘটে। তথাপি ধনীৰ এৰাও নিবিচাৰোঁ; খুজি-মাগি ফুৰাও বৃত্তি নহয়'- (পৃঃ ১৯০)— চনিয়াৰ মুখৰ এই কথাধাৰেই বনুৱাসকলৰ আৰ্থিক অৱস্থা আৰু সিহঁতৰ স্বভাৱ— এই দুয়োটা দিশকে প্ৰতিফলিত কৰিছে। অৱশ্যে পেটৰ তাড়নাত কোনোৱে চৌৰ্য বৃত্তিত ধৰে যদিও ধৰা পৰি চাহাবৰ সৌকাৰ কোব খাই চিৰদিনলৈ সেই বৃত্তি এৰিবলগীয়া হয়। কিন্তু শাস্তি পালেও সিহঁত অন্য বাগিচালৈ যাব নোৱাৰে। কাৰণ এখন বাগিচাত গিৰমিট (Agreement) ম্যাদ পূৰ নোহোৱাকৈ বেলেগলৈ গ'লেও পুনৰ ঘূৰাই আনি শাস্তি দিব (পৃঃ ১৩২)।

অভাৱ-অনাটনে বনুৱাসকলৰ স্বাস্থ্যৰ কথা নাভাবি কেৱল কাম কৰিবলৈ শিকায়। বেমাৰ-আজাৰ হ'লেও কামৰ পৰা ছুটি ল'ব নোৱাৰে। কাৰণ ছুটি মানেই গড়-হাজিৰ, পেটত লঘোণ। সেয়ে কেঁচুৱাৰ পোঁৱাতীয়েও তিনিদিনীয়া কেঁচুৱা এৰি পেটৰ তাড়নাত কামলৈ যাব লাগে। 'পাটীত পৰি আৰাম কৰিলে কোনে খুৱাব? কেঁচুৱা হোৱা তিবোতাই দুদিন পাটীত পৰি থাকিবলৈ নাপায়।' (পৃঃ ১৩১)

চাহ বনুৱাবিলাকে শিক্ষাৰ অভাৱত অৰ্থৰ ব্যৱহাৰ নাজানিলে আৰু সঞ্চয়ৰ কথাও নিশিকিলে। ইহঁতৰ যেন 'আকালো নাই, ভঁৰালো নাই'। ল'ৰা-ছোৱালী, মাক-বাপেক সকলো মিলি যিমান উপাৰ্জন কৰে, সিমান খৰচো কৰে—

ল'ৰা-তিবোতাৰে মিলি কাম কৰি সপ্তাহটো যিখিনি উপাৰ্জন কৰে,
 দৰকাৰী, অদৰকাৰী হিচাপ কৰি খৰচ কৰিলে হয়তো সপ্তাহটো
 কোনোমতে টানি-মুনি চলিব পাৰে। কিন্তু বাগিচাই বনুৱাক জীয়াই
 থাকিবলৈ শিকাইছে; পৰৱৰ্ত্তৰ দৰে সঞ্চয় কৰিবলৈ শিকোৱা নাই।
 বৰ্ত্তমানেই বনুৱা সৰ্বস্ব'- (পৃঃ ১৭৩)।

সেয়ে সপ্তাহৰ দৰমহা পালেই কিছুমান যায় দেশী মদৰ দোকানলৈ মন মতলীয়া কৰাৰ মনেৰে আৰু তিবোতা-গাভৰুবোৰে শাড়ীৰ আগত পইচা বান্ধি যায় দেওবৰীয়া হাটৰ মনোহাৰী দোকানত ৰূপ পিতলৰ অলংকাৰ কিনিবলৈ। 'কুলি ৰমণীৰ সপ্তাহৰ আৰ্জোনৰ সবহখিনি মনোহাৰী দোকানীয়ে লুটি নিয়ে' (পৃঃ ১৭৪)। বস্ত্ৰৰ আচল দাম নজনাৰ বাবে অধিক দামত বস্ত্ৰ কিনি সপ্তাহৰ উপাৰ্জন এদিনতে শেষ কৰে। ফলত বাকীকেইদিন দোকানৰ পৰা ধাৰ কৰিবলগীয়া হয়। অধিক বিপদত পৰিলে কাবুলীৰ পৰাও টকা ধাৰে লয়। সপ্তাহে সপ্তাহে কাবুলীক পইচা দিয়ো সিহঁতৰ জীৱন জোৰা ধাৰ

থাকি যায়। 'কাবুলীৰ ধাৰ ল'লে মানুহ মৰে, ধাৰ নমৰে' (পৃঃ ১৯১)।

সামাজিক সম্বন্ধ :

চাহ বনুৱাসকলৰ সমাজ জীৱনৰ আটাইতকৈ মন কৰিবলগীয়া দিশটো হ'ল সমাজৰ বন্ধনহীনতা। এইখন সমাজ গাঁৱৰ ৰীতি-নীতিৰে আৱদ্ধ সমাজৰ পৰা পৃথক। বাগিচাৰ প্ৰত্যেক নৰ-নাৰীয়ে নিজৰ ৰুচি-অভিৰুচি মতে জীৱন ধৰ্ম পালন কৰি জীৱনৰ বিচিত্ৰতা প্ৰতিফলিত কৰে। এই বিচিত্ৰতাৰ মাজেদিহে নানা দুখ-কষ্ট কৰিও জীৱনৰ আনন্দ লাভ কৰিছে। এই মুকলিমূৰীয়া সমাজখনত বয়সৰ ছেদ-ভেদ নোহোৱাকৈ নাৰী-পুৰুষৰ সঙ্গম সম্বন্ধীয় কথাবোৰ ভাতৰ লগত পানী খোৱাৰ দৰে মুকলিকৈ আলোচনা কৰে। কেৱল সেয়ে নহয়, এনে সম্পৰ্কক সিহঁতৰ সমাজে গ্ৰহণো কৰে। সিহঁতৰ বাবে জীৱনৰ অৰ্থই সুকীয়া। সেয়ে উপন্যাসত সুখৰামৰ সজ্ঞানে আলোমণিয়ে বুধুৰ লগত দৈহিক সম্পৰ্ক স্থাপন কৰা কথাষাৰ সুখৰামে নিৰ্বিকাৰ আৰু সহজভাৱে ল'ব পাৰিছে—

মই বাৰু কিহৰ জগৰত আপোনপেটীয়া হ'ম ? তাইক নিজে যি
সুখ দিব নোৱাৰোঁ, সেই সুখ আনৰ পৰা ল'বলৈ গ'লে বেজাৰ
কিয় পাম ? তুষ্টি যি দিব পাৰে, তিবোতাই তাৰে জানো সঙ্গ
নিবিচাৰিব ? (পৃঃ ১০১)।

ইফালে পতি-পত্নীৰ সম্পৰ্কৰ বাস্তৱো বৰ দৃঢ় নহয় যেন লাগে। নিজৰ পত্নীক এৰি আন তিবোতাৰ কাষ চপা, অথবা নিজৰ পতিক এৰি আন পুৰুষৰ কাষলৈ গুচি যোৱা ধৰণৰ কথাবোৰ সিহঁতৰ বাবে যেন সহজ কথা। উপন্যাসত বৰ্ণিত জখৌ আৰু তাৰ পত্নী; মোংগ্ৰা-ফান্দো-ৰূপচিৎ; বিৰিচি আৰু গিৰিয়েকৰ ঘটনাবোৰ তাৰেই প্ৰমাণ। কেৱল সেয়ে নহয় বাগিচাৰ ডেকা-গাভৰুৰ অবাধ যৌন মিলনৰ প্ৰতিচ্ছবিও উপন্যাসত পোৱা যায় ৰাধু-লখু, নৰেশ্বৰ-চনিয়াৰ কথা-বাৰ্তা আৰু আচৰণত। নৰেশ্বৰৰ সন্মুখতে লখুৱে ৰাধুৰ মূৰটো শুঙি শুঙি—

দেখিছোঁ তোৰ গাৰ ৰঙটোৱেই কলত মৰা চাহপাতৰ দৰে নহয়;
গাৰ গোন্ধটোও অ. পি. (অৰেঞ্জ পিকো)' (পৃঃ ১০৮)

বুলি কৈ ৰাধুৰ আত্মদনহীন বাহুটো চেলেকি নৰেশ্বৰকো তাৰ বাবে আহ্বান কৰে 'তোৰ গোটেই গাটোতেই পানী-চাহৰ সোৱাদ। নৰেশ্বৰ তয়ো চেলেকি চাচোন'- (পৃঃ ১০৮)। পৰপুৰুষৰ সন্মুখতে অকুষ্ঠে প্ৰেম বিহাৰৰ এয়া অসংকোচ বৰ্ণনা। তেনেদৰে চনিয়াই নৰেশ্বৰক কোৱা 'মোৰ গালত শুড় আছেনে ? চেলেকিবলৈ যে আহিছ। শুড় খালে ভোক নপলায়- বাঢ়েহে বুজিছ ?' (পৃঃ ১৫৫) উক্তি অথবা আলোমণি, তিলকমতি,

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন ॥ ১৪৮ ॥

সাবিত্ৰীহঁতৰ কথা-বতৰাতো (পৃঃ ১৬৬) স্বাভাৱিক যৌন আকৰ্ষণৰ ছবি প্ৰতিফলিত হৈছে।

সাংস্কৃতিক জীৱন :

ইংৰাজৰ আমোলত অসমৰ চাহ বাগিচাত কাম কৰিবলৈ ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰদেশৰপৰা অসমলৈ অহা ভিন্ ভিন্ উপজাতিৰ এই বনুৱাসকল আদিতে সুকীয়া সুকীয়া সাংস্কৃতিক জীৱনৰ অধিকাৰী আছিল যদিও কালক্ৰমত সিহঁতে অসমত এক নতুন উমৈহতীয়া সংস্কৃতিৰ গঢ় দিলে। এই উমৈহতীয়া সংস্কৃতিয়েই বৰ্তমানৰ চাহ বনুৱাসকলৰ সাংস্কৃতিক পৰিচয়।

ভাষা :

অসমৰ চাহ বাগিচাত কাম কৰিবলৈ ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা অহা বিভিন্ন উপজাতিৰ লোকসকলৰ ভাষাও ভিন্ ভিন্ আছিল। ভিন্ন ভাষা কোৱা লোকসকল অসমত একেলগে কাম কৰিবলগীয়া হোৱাত স্বাভাৱিকতে সকলোৰে মাজত এটা মিশ্ৰিত ভাষা (পিঞ্জিন) ৰ সৃষ্টি হৈছিল। শ শ বছৰ ধৰি অসমত বসবাস কৰাৰ ফলত সিহঁতৰ পূৰ্বপুৰুষৰ দেশৰ লগত বিচ্ছেদ ঘটিবলৈ আৰু লাহে লাহে নিজৰ ভাষাৰ প্ৰকৃত ৰূপো পাহৰি পেলালে। 'কুলি ল'ৰা-ছোৱালীৰ বাঁচী দেশৰ গীত কেইটাহে মনত আছে; বাকী মাত কথা পাহৰি অসমীয়া হৈছে'- (পৃঃ ১৪১)। অন্যহাতে বাগিচাৰ বাবু-মহৰীবিলাকৰ অধিকাংশ আছিল বঙালী লোক। তেওঁলোকৰ ভাষাৰ প্ৰভাৱো বনুৱাৰ ওপৰত পৰিছিল। ইফালে চাহাবসকল ইংৰাজ। গতিকে বনুৱাসকলৰ নিজৰ ভাষাৰ লগত অসমীয়া, হিন্দী, বঙালী, ইংৰাজী শব্দ মিহলি হৈ এটা উমৈহতীয়া ভাষাই গা কৰি উঠিল। বাগিচাৰ পৰিচালনাৰ দায়িত্বত থকা ইংৰাজে এই ভাষাক 'কুলিবাৰ' বুলিছিল আৰু বনুৱাসকলে ইয়াক 'সাদানী' ভাষা বুলি কয়। এনে মিশ্ৰিত ভাষা কোৱা চাহ বনুৱাসকলৰ মুখে মুখে সঘনে গুড়মৰ্গিৎ, গুড়নাইট, থেংকিউ, অলৰাইট, ভেৰিগুড্ ৰেডি, অৰ্ডাৰ, বয়কাট্ (চুলি), ডিনাৰ, চাৰ্ভ, চীজ, খুন, কাম্বা, বেইজ্জত, জোৱান ইত্যাদি ভিন্ন ভাষাৰ শব্দবোৰ কথৰ মাজে মাজে আঁখে ফুটাদি ফুটে। অসমীয়াত কথা-বতৰা হওঁতে বয়স নিৰ্বিশেষে তুচ্ছাৰ্থ 'তই' আৰু বাগিচাৰ বাহিৰৰ মতা মানুহক 'বাবু' সম্বোধন কৰাটো উপন্যাসৰ একাধিক ঠাইত পোৱা যায়। উপন্যাসত বৰ্ণিত বনুৱাসকলৰ ভাষাৰ এক নমুনা—

এই পাহীৰ পাত কোনে চিন্গিছিল? আহ আহ; বাৰে বাৰে কৈ আছোঁ
ডক পাত উঠাবি, বাজী পাত ফেলাই দিবি, খাৰা পাত ভাঙ্গিবি; তহঁতে
নাই শুনিছে - (পৃঃ ১১৪)।

আনহাতে কথাই প্ৰতি ফকৰা-যোজনা (পৃঃ ১৪১), উপমা (পৃঃ ১০৮, ১০২)
আদিৰ প্ৰয়োগও দেখা যায়।

ধৰ্ম :

চাহ বনুৱাসকল মূলত হিন্দুধৰ্মী। অসমত বাস কৰা এই বনুৱাসকলৰ বেছিভাগেই হিন্দুধৰ্মৰ পৰম্পৰামতে দেৱ-দেৱীৰ পূজা-পাতল কৰে। উপন্যাসতো গৰ্ণি চাহাবৰ দিনত নাহৰণি বাগিচাত সপ্তাহ জুৰি নাচ-গান-ভোজ্যভাতেৰে সাপৰ পূজা কৰাৰ উল্লেখ পোৱা যায়। (পৃঃ ৩৬)। আনহাতে সময়ৰ সোঁতত পৰি খৃষ্টান মিছনেৰীসকলৰ তৎপৰতাত বহু সংখ্যক চাহ বনুৱাই খৃষ্টান ধৰ্মত দীক্ষিত হোৱাও দেখা যায়। নাহৰণি বাগিচাতো খৃষ্টান ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে বাগিচাৰ ওচৰত গীৰ্জা আৰু স্কুল পতা (পৃঃ ১৩৩)ৰ কথা উপন্যাসত উল্লেখ আছে। জেনাথন আৰু এণ্ড্ৰুজ পাদুৰীয়ে বনুৱাবিলাকক ধৰ্ম শিক্ষা দিছিল। জেনাথনে বনুৱা লাইনলৈ মাজে মাজে আহি বাইবেল পঢ়ি শুনায়, বনুৱাৰ বেমাৰ-আজাৰৰ খবৰ লয় আৰু প্ৰয়োজনত ঔষধো দিয়ে। অভাৱী জীৱনত যীশুৰ অনুগ্ৰহ-প্ৰেম-সহনশীলতাৰ সজ কথাবে শান্তিৰ জুৰণি ছটিয়ায়। সেয়ে চাহাবৰ অত্যাচাৰ সহিব নোৱাৰি শান্তিৰ আশ্ৰয় বিচাৰি কেতিয়াবা পাদুৰীক অনুৰোধ কৰে, 'পাদুৰি চাহাব, আমাক খ্ৰীষ্টান কৰি তোৰ গীৰ্জালৈ গৈ চাকৰি এটা দি পৰিত্ৰাণ কৰ।' (পৃঃ ১৩৪)

লোক-জীৱন :

লোকবিশ্বাস :

চাহ বনুৱাসকলে দেও-ভূত বিশ্বাস কৰে আৰু ইবোৰক সম্ভ্ৰষ্ট কৰিবলৈ নানা পূজা-পাতালো কৰে। 'কোনো কোনো গছত দেও-ভূত লঙিছিল; কুকুৰা-ছাগলী বলি দি পূজা-পাতল আগবঢ়াইহে সেইবোৰ গছত কুঠাৰৰ ঘাপ মাৰিব পাৰিছিল' (পৃঃ ৩৬)। বিপৰীতে সিহঁতে দেৱতা (বুৰু বংগাই) ৰ বিশ্বাসো কৰে (পৃঃ ১০৬)।

জাত-পাতৰ বিচাৰ :

বিভিন্ন উপজাতিৰ চাহ বনুৱাসকল বিভিন্ন ঠাইৰপৰা আহি অসমত সকলো মিলি এক উমৈহতীয়া ভাষা-সংস্কৃতিৰ জন্ম দিলেও জাত-পাতৰ বিচাৰ সিহঁতৰ মাজৰপৰা একেবাৰে নোহোৱা হৈ নগ'ল। একেজন চৰ্দাৰৰ অধীনত একেখন ৰে'লতে একেলগে ওৰাওঁ, গোঁড় আদি কৰি সকলোৰে একে উদ্দেশ্যৰে অসমলৈ আহিছিল। উদাৰ মনৰ কোনো কোনোৱে 'বাগিচাত গোঁড়, ওৰাওঁৰ বাচ-বিচাৰ নাই। খাবলৈ নোপোৱা কুলিৰ আকৌ কিহৰ জাত-বিচাৰ? ভাত বিচাৰিহে বাগিচালৈ আহিছে ইয়াত জাত বিচাৰিম কিয়?' (পৃঃ ৮৫) বুলি সৰল মনৰ পৰিচয় দিলেও প্ৰধানভাৱে বিয়া-বাৰুৰ ক্ষেত্ৰত সিমান উদাৰ নহয়। সেয়ে উপন্যাসত বৰ্ণিত বনুৱাৰ সমাজখনত ভিন্ন জাতৰ হোৱাৰ বাবে যেকু আৰু মজ্জাৰ হ'বলগীয়া

বিয়াত বাধা পাইছিল (পৃঃ ৮৫)। একেদৰে ৰূপচিঙে ফান্দোক পলুৱাই আনি পতি-পত্নীৰ দৰে থাকিবলৈ লোৱাৰ পিছতো জাত নিমিলাৰ বাবে ফান্দোক পূৰ্বৰ পতিৰ হাতত জৰিমনাসহ গতাই দিছে। কাৰণ জাত নিমিলাৰ বাবে 'তাৰ জাতৰ মানুহে তাৰ লগত খোৱা-বোৱা কৰিবলৈ আপত্তি কৰিছে।' (পৃঃ ১২৯)

হাৰিয়াৰ ব্যৱহাৰ :

হাৰিয়া চাহ বনুৱাসকলৰ অতিকৈ প্ৰিয়বস্তু। হাৰিয়াক কেতিয়াবা প্ৰসাদ আৰু কেতিয়াবা মধু বোলে। সিহঁতে ভাত নোখোৱাকৈ থাকিব পাৰিলেও হাৰিয়া নোখোৱাকৈ থাকিব নোৱাৰে। 'বাগিচাত থাকিলে প্ৰসাদ নেখাই কেনেকৈ জীী থাকিবি?' (পৃঃ ৯৬)। ই সিহঁতৰ বাবে সজীৱনী সুধা স্বৰূপ। উৎসৱ-পাৰ্বণতো এইবিধ দ্ৰব্য অপৰিহাৰ্য। ইয়াক সেৱন কৰাত কাৰো বাবে বাধা নাই। 'সৰু সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰো নিষেধ নাই; কিয়নো মধু মদ নহয়, মহাদেৱৰ প্ৰসাদ; জৰ্জৰিত জীৱনৰ অমৃত।' (পৃঃ ৯৬)

চিকাৰ প্ৰথা :

চাহ বনুৱাসকলে ধনু-কাঁড়, দা, লাঠি, যাঠী, জোং আদি অস্ত্ৰ লৈ হাবিত চিকাৰ কৰাটো বনুৱাসকলৰ জাতিগত স্বভাৱ। উপন্যাসতো বুদ্ধৰ বাপেক-সদায়েকে ধনু-কাঁড় লৈ গৰ্ণি চাহাবৰ লগত বাঘ চিকাৰ কৰাৰ কাহিনী (পৃঃ ৩৮) পোৱা যায়। আনকি ফাকুৱা উৎসৱৰ নৃত্যত সিহঁতৰ চিকাৰ প্ৰথাৰ প্ৰতীকী ভঙ্গিমা প্ৰকাশ পাইছে—

মাদলৰ ছেৱে ছেৱে চিকাৰ যাত্ৰাৰ ভঙ্গীত নাচ-গান আৰম্ভ হ'ল।
ভৰিৰ খোজত বনৰীয়া জন্তুৰ পিছে পিছে খেদি যোৱাৰ ভাল,
হাতত ধনু আৰু বৰ্শা নিষ্কোপনৰ ভঙ্গী, কাৰো কাৰো মুখত ভয়লগা
মুখা' (পৃঃ ১০৩)।

মহিলাৰ সাজপাৰ আৰু অলংকাৰ:

সাজপাৰ আৰু অলংকাৰ পৰিধানত চাহ বনুৱা মহিলাসকলৰ নিজা বৈশিষ্ট্য আছে। সাধৰণতে মহিলাই ৰঙাবুলীয়া সম্বলপুৰীয়া শাড়ী আঁঠুৰ তল ঢাক নোখোৱাকৈ চুটিকে পিন্ধে। সিহঁতৰ বুমুৰ গীতত এনে শাড়ীৰ উল্লেখ আছে -

‘আশ্বিন মাসে দুৰ্গা পূজা
সবাই পিন্ধে লাল শাড়ী’

অলংকাৰ ক্ষেত্ৰতো দেখা যায় বিবাহিত-অবিবাহিত সকলো বনুৱা তিৰোতাই নাক, কাণ, ডিঙি, হাত, কপালত ৰূপ, তাম, পিতলৰ নানা তৰহৰ অলংকাৰ পিন্ধে। নাকত

মূৰমু (পৃঃ ১০৪), ডিঙিত যোগলা (পৃঃ ১৮৩) আৰু সীতা বামিয়া (পৃঃ ১৮৩), কপালত বিন্দিয়া (পৃঃ ১৮৩) আৰু হাতত খাৰু (পৃঃ ১৬৮, ১৮৪), পিক্কাৰ কথা উপন্যাসৰ বৰ্ণনাত পোৱা যায়।

বিবাহ প্ৰথা :

চাহ বনুৱাসকলে নিজৰ জাতৰ বাহিৰে আনৰ লগত বিয়া-বাৰু নহয়। হ'লেও সমাজৰ পৰা এঘৰীয়া হ'ব লাগে। সামাজিকভাৱে হোৱা বিয়াত কইনাঘৰীয়াই দৰাৰ পৰা ধন বিচাৰে। বিচৰা ধন দিব পাৰিলেহে বিয়া সম্ভৱ হয় (পৃঃ ৮৭)। কোনো কোনোৱে আগেয়ে ছোৱালী পলুৱাই আনি পাছত সমাজক ভোজ-ভাত দি বিয়াৰ সামাজিক স্বীকৃতি আদায় কৰে। অৱশ্যে এই ভোজ-ভাতৰ সমূহ খৰচ দৰাপক্ষই দিব লাগে— 'মইতো কেঁচোঁ দুটা খাহী, এমোন চাউল, দহসেৰ দাইল, দুইসেৰ মিঠাতেল, পাঁচটিন ধান মধু বনাবলৈ দিব লাগিব।' (পৃঃ ১২৪)। সেয়ে নহয় ছোৱালীৰ মাক-বাপেকক কাপোৰ-কানিও দিব লগা হৈছিল।

সঙ্গীত :

বাদ্যযন্ত্ৰ :

চাহ বনুৱাসকলৰ লোকবাদ্যৰ ভিতৰত মাদল, ঢোল, নাগেৰা, বাঁহীৰ ব্যৱহাৰৰ উল্লেখ উপন্যাসৰ বৰ্ণনাত উল্লেখ আছে।

নৃত্য :

চাহ বনুৱাসকলৰ নৃত্যৰ ভিতৰত বুমুৰ নৃত্য প্ৰধান। বুমুৰ নৃত্যক বাদ দি বনুৱাসকলৰ লোক-সংস্কৃতি অসম্পূৰ্ণ। বনুৱাসকলৰ প্ৰত্যেকটো উৎসৱ-পাৰ্বণকে নাচ-গান আৰু মাদলৰ শব্দই মুখৰ কৰি তোলে। মাদলৰ শব্দই মতলীয়া কৰা বনুৱাৰ খোজবোৰ যেন নাচলৈ সলনি হয়—

মাদলৰ মাতত জুম পাতি বহি থকা মতা-তিৰোতা ঘপহ কৰে
শাৰী শাৰী কৰি থিয় হ'ল। মতাই মতাই, তিৰোতাই তিৰোতাই
গাত ধৰাধৰি কৰি আগলৈ পিছলৈ, সোঁপিনে বাওঁপিনে ভৰি
আগবঢ়াই দুশাৰী হৈ নাচিবলৈ ধৰিলে। নাচত বুঢ়ীহঁতেও যোগ
দিলে' (পৃঃ ৯৭)।

এয়া ফাকুৱা উৎসৱত মাদলৰ ছেৱত মতলীয়া হৈ কৰা বুমুৰ নৃত্যৰ এটা বিৱৰণ।

গীত :

চাহ বনুৱাসকলৰ প্ৰতিটো উৎসৱৰ লগতে গীত-নৃত্যৰ প্ৰচলনৰ বিষয়ে পূৰ্বে উনুকিয়াই অহা হৈছে। প্ৰতিটো উৎসৱৰ লগত ভিন্ন ভিন্ন গীত ব্যৱহাৰ কৰে। আলোচ্য উপন্যাসখনত ভিন্ন ভিন্ন স্থানত চাহ বনুৱাসকলৰ মাজত প্ৰচলিত একাধিক গীতৰ প্ৰয়োগ কৰা হৈছে। ইয়াৰ ভিতৰত আছে কৰম পূজাৰ গীত, চিকাৰৰ গীত, ঝুমুৰ গীত। কেইটামান গীতৰ বিষয়বস্তু প্ৰেম, মদ্যপান, নিৰ্দোষ কৌতুক ইত্যাদি।

উৎসৱ-পাৰ্বণ :

চাহ বনুৱাসকলৰ উৎসৱ অনুষ্ঠানৰ সংখ্যা বৰ বেছি নহয়। প্ৰধান উৎসৱ তিনিটা- কৰম পৰব, সহৰাই পৰব আৰু তুচু পৰব। ইয়াৰ উপৰিও ফাকুৱা, দুৰ্গাপূজা আৰু কালীপূজা সাধাৰণ উৎসৱ ৰূপে পালন কৰে। ইয়াৰে কৰম পৰব ধৰ্মীয় অনুষ্ঠান যদিও ই গীত-নৃত্যৰো উৎসৱ। ভাদ মাহৰ চতুৰ্থী তিথিত আৰম্ভ হৈ একাদশী তিথিত সামৰণি পৰা কৰম পৰবত গোটেই কেইদিন নাচ-গান হয়। উপন্যাসখনত (পৃঃ ১৬৮) কৰম পৰব আৰু তাৰ লগত হোৱা ঝুমুৰ নাচৰ এক বিৱৰণ পোৱা যায়।

চাহাব আৰু বনুৱাৰ সম্পৰ্ক :

স্বাধীনতাৰ পূৰ্বকালত বাগিচাৰ চাহাব আৰু বনুৱাসকলৰ সম্পৰ্ক যেন প্ৰভু আৰু ভৃত্যৰ দৰেহে আছিল। চাহাবসকলে বনুৱাবোৰক কঠোৰ অনুশাসনৰ মাজত ৰাখিছিল। এই অনুশাসন ভঙ্গ হ'লেই চাহাবে কঠোৰ শাস্তি দিছিল। 'বুটেৰে নুগুৰিওৱাকৈ গাত হান্টাৰ নলগোৱাকৈ কুলিক অৰ্ডাৰেই নিদিছিল' (পৃঃ ৮৩)। চাহাবৰ প্ৰভুত্ব ইমানেই বেছি আছিল যে চাহাবৰ বঙলাৰ আগেদি ছাতি মেলি যোৱাৰ অপৰাধত নৰোৱা সত্ৰৰ এজন মহন্তক হান্টাৰেৰে কোবাই আধামৰা কৰিছিল (পৃঃ ৮৩)। আনহাতে বিচাৰৰ নামত প্ৰহসনৰ জাল তৰি চাহাবে বনুৱাবোৰক ৰাজহুৱাভাৱে সৌকাৰে কোবাই অবগুণীয়া শাৰীৰিক নিৰ্যাতন দিছিল। 'চাহাব ওলাইছে, মা-বাপ ওলাইছে। মা-বাপৰ দৰে চাহ গছ ৰুইছে, ডাঙৰ কৰিছে— এতিয়া দুটা চাহপাত নিওঁতেই তাক মাৰে। চাহাব নহয় ডকাইত!' (পৃঃ ১২৮)। এয়া চাহাবৰ শাসন আৰু শোষণৰ উজ্জ্বল নমুনা। সদায় হাঁহাকাৰত জীৱন কটাই বাধ্যত পৰি যাতে বাগিচাৰ মেহনতী কৰিব লগা হয়, তাৰ বাবে বনুৱাবোৰক কম দৰমহাৰে কামত খটুৱাইছিল। দিনটো কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰিও যেতিয়া পেট পূৰাই দুসাজ খাবলৈ নাপায়, তেতিয়া জীৱনৰ অভাৱ-অনাটন, দুখ-পৰিশ্ৰম ইত্যাদি পাহৰিবলৈ হাৰিয়াৰ আশ্ৰয় লয়। সিহঁতৰ 'পশু প্ৰবৃত্তি

উত্তেজিত কৰিবলৈ মালিকে মদৰ ভাটিখানাও বাগিচাৰ কাষতে বহুৱাইছে' (পৃঃ ১৩৯)।
ইয়ো চাহাবৰ শোষণৰে নামান্তৰ।

বাগিচাৰ বনুৱা ছোৱালীৰ লগত চাহাবৰ গোপন সম্পৰ্ক চাহ বাগিচাৰ স্বাভাৱিক
ঘটনা। উপন্যাসতো এনে একাধিক সম্পৰ্কৰ কথা উল্লেখ পোৱা যায়। মছৰাৰ লগত
আৰম্ভণি চাহাবৰ সম্পৰ্ক আৰু পৰিণতিত চনিয়াৰ জন্ম, (পৃঃ ১৯৪), নাটল চাহাবে আলোমণিক
ৰক্ষিতা ৰূপে ৰখা (পৃঃ ৯৪), মিলাৰ চাহাবে চনিয়াক বঙলালৈ যাবলৈ ইঙ্গিত দিয়া (পৃঃ
১৪৯) আদি ঘটনাবোৰেও চাহাবৰ শোষণৰ অন্য এক ৰূপ প্ৰতিফলিত কৰে।

চাহাবৰ বনুৱা পৰিচালনাৰ কৌশল :

চাহাবসকলে প্ৰশাসনৰ ক্ষেত্ৰত বুটিছ চৰকাৰৰ 'Devide & Rule' নীতিৰ
আশ্ৰয় লৈছিল। বনুৱাবোৰে কাম একেলগে কৰিছিল যদিও সিহঁত সংঘবদ্ধ হৈ যাতে
মালিকৰ বিপক্ষে ষড়যন্ত্ৰ কৰিব নোৱাৰে তাৰ বাবে বনুৱাবোৰক চাৰিওফালে সিচৰতি
কৰি বেলেগ বেলেগ লাইনত ৰখা হৈছিল। কাৰণ 'বেলেগে বেলেগে থাকিলেই খিয়লা-
খিয়লি, অৰিয়া-অৰি; এয়ে শাসনৰ বিভেদ নীতি— চাহ বাগিচা আৰু চৰকাৰ উভয়ৰ'
(পৃঃ ১৩৭) আনহাতে বনুৱাই পঢ়া-শুনা কৰি শিক্ষিত হ'লে চাহাবৰ অত্যাচাৰ-শোষণ-
নিপীড়ন আদি বুজি পাব। তেতিয়া বনুৱাক শাসন-শোষণ কৰাটো জটিল হ'ব। সেয়ে
বাগিচাৰ বনুৱাৰ শিক্ষাৰ প্ৰতি কৰ্তৃপক্ষই কোনো গুৰুত্ব দিয়া দেখা নাযায়। এনেদৰেই
মুখিয়াল (চৰ্দাৰ) আৰু কেৰাণী-মহৰীৰ সহযোগত চাহাবে হেলাৰঙে বাগিচা চলায়।

সামৰণি :

এনেদৰে *সেউজী পাতৰ কাহিনী* উপন্যাসত প্ৰতিফলিত অসমৰ চাহ বনুৱা সমাজৰ
ছবিখন বিশ্লেষণ কৰিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে। সাধাৰণতে কুলিৰ ওচৰলৈ সিহঁতৰ সুখ-দুখৰ
ল'বলৈ কোনো নাযায় বুলি বনুৱাসকলৰ যি ব্যথা আৰু অভিযোগ (পৃঃ ১৩৮) আছে,
সিহঁতৰ মনৰ খবৰ আৰু সমাজ-সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ বাগিচাৰ মাজৰপৰা উলিয়াই আনি বহিঃবিশ্বক
জনাবলৈ 'সেউজী পাতৰ কাহিনী' ৰ মাজেদি কৰা প্ৰয়াসে বনুৱাসকলৰ এই ব্যথা কিছু
হ'লেও উপশম ঘটাব বুলি আশা কৰা যায়। এই দিশৰ পৰা ৰান্না বৰুৱাৰ *সেউজী পাতৰ
কাহিনী* অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যত উল্লেখযোগ্য সংযোজন। ❖

গ্ৰন্থপঞ্জী :

- ১) কৃষ্ণ কুমাৰ মিশ্ৰ : বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা আৰু প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীৰ
উপন্যাস, প্ৰভা প্ৰকাশনী, ২০০১।
- ২) নগেন শইকীয়া (সম্পা) : সেউজী পাতৰ মাজে মাজে,
অসম সাহিত্য সভা, ১৯৯৬।
- ৩) নাৰায়ণ ঘাটোৱাৰ : বনুৱাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনত এডুমুকি,
অসম সাহিত্য সভা, ১৯৭৫।
- ৪) যতীন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা : চাহ বাগিচাৰ ব'দ কাঁচলিত,
শ্ৰীমতী জোৎস্না শৰ্মা (প্ৰকা.), ডিব্ৰুগড়, ১৯৮৭
- ৫) ৰান্না বৰুৱা : সেউজী পাতৰ কাহিনী, জাৰ্নাল এম্প'ৰিয়াম
নলবাৰী, ১৯৯৭।
- ৬) ৰুক্মধৰ গোস্বামী (সম্পা.) : কৰম পূজা আৰু ঝুমুৰ গীত
অসম সাহিত্য সভা, ১৯৭৫।
- ৭) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা : অসমীয়া উপন্যাসৰ গতিধাৰা,
বাণী প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৭৬।
- ৮) সুশীল কুৰ্মী : চাহ বাগিচাৰ কথা,
অসম সাহিত্য সভা, ১৯৮১।
- ৯) ——— : চাহ বাগিচাৰ অসমীয়া সম্প্ৰদায়,
অসম সাহিত্য সভা, ১৯৮৩।
- ১০) হীৰেন গোহাঁই : সাহিত্যৰ সত্য,
বৰুৱা এজেণ্চি, গুৱাহাটী, ১৯৭০।

বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ গদ্যশৈলী

ড° মায়াত্ৰী গোস্বামী

১.০০ অসমীয়া লোক-সংস্কৃতিৰ বিশেষজ্ঞ, বিশিষ্ট বুদ্ধিজীৱী, সৃষ্টিশীল লেখক তথা ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ অক্লান্ত কৰ্মী শিক্ষাবিদ ড° বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ জন্ম হৈছিল ১৯০৮ চনৰ ১০নবেম্বৰত নগাঁৱত। মৃত্যু হৈছিল ১৯৬৪ চনৰ ৩০ মাৰ্চত। মাত্ৰ দুকুৰি যোদ্ধ বছৰীয়া স্বল্পায়ু কালতেই তেখেতে অসমৰ বৌদ্ধিক তথা সাংস্কৃতিক জগতখন সমৃদ্ধ কৰাৰ উপৰি ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ক্ষেত্ৰতো নিজৰ অসামান্য পাৰদৰ্শিতা প্ৰদৰ্শন কৰিব পাৰিছিল।

২.০০ বীণা বৰুৱা আৰু ৰান্না বৰুৱা ছদ্মনামেৰে *জীৱনৰ বাটত* আৰু *সেউজী পাতৰ কাহিনী* উপন্যাস ৰচনাৰ যোগেদিও অসমীয়া উপন্যাসৰ বাটৰ 'দুটা মাইলৰ খুঁটি' স্থানেৰে অভিলেখ স্থাপন কৰিছিল। ভ্ৰমণ সাহিত্য ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰতো বৰুৱাৰ দক্ষতা স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। ১৯৪৭ চনত বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাই ইউৰোপৰ বিভিন্ন ঠাই ভ্ৰমণ কৰি তেওঁৰ ভাই-ভতিজাক সকললৈ ভ্ৰমণৰ অভিজ্ঞতা বৰ্ণাই কিছুমান চিঠি লিখিছিল। সেই চিঠিবোৰৰ কেইখনমান প্ৰবন্ধ আকাৰত শিশু আলোচনী *ৰংঘৰত* প্ৰকাশিত হৈছিল। সেই প্ৰবন্ধখিনিকে *চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ* শীৰ্ষক নামকৰণেৰে ১৯৫৮ চনত প্ৰকাশ কৰা হয়। তাৰ উপৰি ১৯৬৩ চনত বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ইণ্ডিয়ানা বিশ্ববিদ্যালয়ত লোক-সংস্কৃতিৰ অতিথি অধ্যাপক (Visiting Professor) হিচাপে নিমন্ত্ৰিত হৈছিল। অধ্যাপনা আৰু গৱেষণা কৰ্মত লাভ কৰা বিভিন্ন অভিজ্ঞতাৰ দলিল স্বৰূপ *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি* পুথি আকাৰত ১৯৬৮ চনত তেখেতৰ মৃত্যুৰ পিছত প্ৰকাশিত হয়। এই দুয়োখন ভ্ৰমণ কাহিনী অসমীয়া ভ্ৰমণ সাহিত্যৰ অমূল্য সম্পদ। উপন্যাস-ভ্ৰমণ সাহিত্যৰ উপৰি চুটিগল্প, নাটক, শিশু সাহিত্য, পাঠ্যপুথি প্ৰণয়ন, অনুবাদমূলক ৰচনা, সম্পাদিত

গ্ৰন্থ, বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ পাতনি, কাকত-আলোচনীৰ পাতত প্ৰকাশিত বিভিন্ন মূল্যবান প্ৰবন্ধ আৰু ইংৰাজী গ্ৰন্থ আদিত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ অসামান্য গদ্যশৈলীৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। তেওঁৰ এই সুবিস্তৃত আৰু বৰ্ণাঢ্য ৰচনা সম্ভাৰৰ মাজেদি গদ্যশৈলী বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰা সম্ভৱ নহয় বাবে এই আলোচনাত মাত্ৰ চাৰিখন পুথিৰ আলমতহে আলোচনাটি আগবঢ়োৱা হ'ব। সেইমতে নিৰ্বাচিত চাৰিখন গ্ৰন্থ হ'ল—

১। জীৱনৰ বাটত (নৱম তাঙৰণ, ১৯৯৪)।

২। সেউজী পাতৰ কাহিনী (চতুৰ্থ সংস্কৰণ, ১৯৯৭)।

৩। প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি (দ্বিতীয় প্ৰকাশ, ১৯৮৬)।

৪। চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ (প্ৰথম তাঙৰণ, ১৮৭০ শক)।

৩.০০ এই চাৰিখন গ্ৰন্থৰ গদ্যশৈলী বিশ্লেষণ কৰোঁতে নিম্নোক্ত দিশত আলোকপাত কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

৩.১ শব্দ চয়ন

৩.১.১ নিৰ্ভাঁজ শব্দ

৩.১.২ স্ব-সৃষ্ট শব্দ।

৩.২ জতুৱা ঠাঁচ প্ৰয়োগ।

৩.৩ প্ৰবাদ-প্ৰবচন।

৩.৪ অলংকাৰ প্ৰয়োগ।

৩.৫ কাব্যিক বৰ্ণনা।

৩.৬ গীত-কবিতাৰ প্ৰয়োগ।

৩.৭ অধ্যায়ৰ নামকৰণ।

৩.১ শব্দ চয়ন :

ভাষাৰ মূল আধাৰ হ'ল শব্দ, শব্দৰ যথাযথ আৰু সু-প্ৰয়োগে ভাষাক গাভীৰ্যপূৰ্ণ কৰি তোলাই নহয়, সমৃদ্ধিশালীও কৰি তোলে। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ ৰচনাৱলীৰ মাজৰ পৰা শব্দ চয়ন বিচাৰ কৰি চালে দেখা যায় যে তেওঁ সাধাৰণতে দুই ধৰণৰ শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে—

৩.১.১ নিৰ্ভাঁজ শব্দ।

৩.১.২ স্ব-সৃষ্ট শব্দ।

৩.১.১ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সমগ্ৰ ৰচনাৰাজিৰ মাজতেই নিৰ্ভাঁজ শব্দৰ পয়োভৰ দেখা যায়। জীৱনৰ বাটত, সেউজী পাতৰ কাহিনী আৰু প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি,

চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণৰ ৰচনাবীতিৰ মাজতো নিৰ্ভাজ শব্দৰ ব্যৱহাৰ মন কৰিবলগীয়া।
উদাহৰণস্বৰূপে—

এ আই, শিৰতনো মাহটোমান সেন্দূৰ ল'ব পায়নে? সেন্দূৰৰনো
ইমান আটক পৰিলনে? ধৰণী কাইটিক ক'লেই দেখোন ছন্দমল
কেঞাৰ গোলাৰ পৰা এটেমা আনি দিব। ন-ছোৱালীয়ে শিৰত
এইকণ সেন্দূৰ লোৱা দেখিলে মানুহেনো বুলিব কি? বউটীয়ে
তেনেই উজনীয়া নিয়মবোৰত খামোচ মাৰি ধৰি আছা। (জীৱনৰ
বাটত, পৃষ্ঠা- ৯১)

মাকৰ বুকু খাই ডাঙৰ হোৱা কেঁচুৱাৰ দৰে কুলিৰ (?) তেজ চুহিহে
চাহ গছ লহপহীয়া হয়। (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ৬৩)

মোৰ অহৰহ কহিমা আৰু মাওলৈ মনত পৰিছে। সঁচাকৈয়ে অসম
দেশখন অতিকৈ মনোৰম। (চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, পৃষ্ঠা- ১৮)

ইপিনে আকৌ আমাৰ গৃহিনীৰ খং, তেওঁ জনাইছে যে আপোনালৈ
দীঘল চিঠি লিখিবলৈ মোৰ সময় ওলায়, অথচ তেওঁলৈ এয়াৰ
লোটাৰ ফৰ্মখন পূৰাই লিখিবলৈ সময় নাই। (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি,
পৃষ্ঠা-১১)

৩.১.২ স্ব-সৃষ্ট শব্দ* নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰতো বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই আজিৰ পৰা চাৰিটা
দশকৰ আগতেই পাৰদৰ্শিতা দেখুৱাইছিল। উদাহৰণস্বৰূপে—

হোলগোজ (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ১৮৫)

ভাৱাৰীসকীয়া (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ১০১)

পীড়াপীড়ি (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ১৮৫)

বিক্চিনা (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ২৪৩)

খচল (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ১৭৬)

তল কাপোৰ (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ৮৯)

অপাঙ্গ দৃষ্টি (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা-২৩৪)

মটৰৰ মৰিশালি (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ৯৪)

কেপ্লা ফটে (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা-২৪)

একচন্দ্ৰ (চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, পৃষ্ঠা- ৩৪)

তীখৰ ৰ'দ (চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, পৃষ্ঠা- ১৩)

৩.২ জতুৰা ঠাঁচৰ প্ৰয়োগ :

জতুৰা ঠাঁচৰ যথাযথ প্ৰয়োগেও ভাষাক বসান্বাদী কৰি তোলে। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ গদ্যৰ মাজতো জতুৰা ঠাঁচৰ সু-প্ৰয়োগ ঘটিছে। উদাহৰণস্বৰূপে—

- খঙে চুলিৰ আগ পোৱা (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ৭৫)
- নাকে-কাণে (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ৮২)
- বুধি ভাবসা (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ৬১)
- চুঙা চাই সোপা (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ৪৭)
- বাটৰ জেং (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ৬৫)
- ছলে বিন্ধাদি বিন্ধে (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ১৬)
- ঠাৰে চিঞৰে (চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, পৃষ্ঠা- ১৪)
- জিৰাই শঁতাই (চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, পৃষ্ঠা- ৪০)
- খং নামে চণ্ডাল (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ১)
- খকা খুন্দা (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ২২)
- জিভাৰ পানী পৰা (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ৩৭)
- ফান্দত পৰা (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ৮০)

৩.৩ প্ৰবাদ প্ৰবচন :

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই তেওঁৰ ৰচনা ৰীতিৰ মাজত ভালেমান প্ৰবাদ প্ৰবচন ব্যৱহাৰ কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে—

- কিনা হাঁহৰ ঠোঁটলৈকে মঙহ (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ৬৪)
- এদেও দুদেও লোটা নিয়াৰ চল (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ৭২)
- গোঁৱাৰ গোবিন্দ, শাঁখিনী তেজা (জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ৭৯)
- ভাগ্যে নাৰী ভাগ্যে দাড়ি।
- ভাগ্যে তামোল পাণেৰ বাৰী।। (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ১৬)
- সাপ হৈ খোঁটে বেজ হৈ জাৰে (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ২৩)

* প্ৰবন্ধ লেখিকাই উদাহৰণ হিচাপে দিয়া স্ব-সৃষ্ট শব্দবোৰ নগাঁও জিলাৰ গ্ৰামাঞ্চল ভেদে আজিও প্ৰচলিত। আমি নিজেও 'মটৰৰ মৰিশালি' 'কেল্ল ফটে'ৰ বাহিৰে বহুতৰ মুখত এই শব্দবোৰ শুনিছোঁ। ধাৰণা হয়, প্ৰচলিত শব্দবোৰ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই শুনিয়েই ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ইয়াক স্ব-সৃষ্ট শব্দ বুলিব নোৱাৰি— সম্পাদক।

এতিয়াহে পৰিল ফৰিঙৰ মৰণ মিলিল (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ৯)
কোদোৰ বাঁহত জুই দিয়া (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ১১)
ভেকুলীৰ পিঠিত নোম গজা (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ৫৬)
গঙ্গাৰো যাত্ৰা মাহীৰো বাৰ্তা (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ৮৩)
বাৰীত তিতা লাও গজা (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ৩৬)
এক শিকে দেখি, এক শিকে ঠেকি (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ৯৬)

৩.৪ অলংকাৰ প্ৰয়োগ :

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ গদ্যশৈলীত উপমা-অলংকাৰৰ ব্যৱহাৰ মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব। উদাহৰণ—

বতাহত কীচক ৰেণু আপোনা-আপুনি বাজি উঠাৰ দৰে কমলাকান্তৰ অন্তৰো অজান আনন্দত নাচি উঠিল।

(জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ২২)

মানুহক যেতিয়া ধনৰ সৌভাগ্যই লগ দিয়ে, মান, যশ, পদৰ গৌৰৱে মাকৰ লগৰ পোৱালিৰ দৰে আপোনা-আপুনি তেতিয়া কাষ চাপেহি।

(জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ২৮)

কপালত হাত দিলে, কমাৰ শালৰ জুইত দিয়া লোৰ দৰে তপত।

(সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ১৯)

সুখ আকাশৰ চন্দ্ৰটোৰ দৰে, কেঁচুৱাই জোনটো হাত মেলি পাবলৈ চেষ্টা কৰে, কিন্তু পাব নোৱাৰে।

(সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ৬৩)

প্ৰেম একচনীয়া মাটিৰ দৰে উৰ্বৰা; যি ইচ্ছা যায় সেই শস্যকে কৰা কিন্তু বহুটোলেহে।

(সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ৭৮)

সকলো অপমানতকৈ ভালপোৱাৰ প্ৰত্যাখ্যানে নাৰীক পোৱতী বাঘিনীতকৈয়ো খঙাল আৰু ভয়ঙ্কৰ কৰে।

(সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ২৪৫)

বয়সত আলৰ, উদাসীন, অবিচলিত পৰ্বতমালাই মৌন যোগীৰ দৰে যেন কঠোৰ সাধনাতহে বহিছে।

(চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, পৃষ্ঠা- ১৬)

শুশ্ৰূষাকাৰিণীয়ে বগলীৰ দৰে বগা, ডেউকা উৰুৱাই আঁতৰি গ'ল।

(প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ১০০)

মূৰৰ খোপা চুলটানৰ টুপীৰ দৰে ওখকৈ বন্ধা

(প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ১১১)

শুকুলা ফাকুগুৰিৰ দৰে বিৰবিৰকৈ বৰফ পৰা দৃশ্যটোৱে প্ৰথম মনটো উত্তেজিত
কৰে।

(প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, পৃষ্ঠা- ১০৭)

৩.৫ কাব্যিক বৰ্ণনা :

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ প্ৰায়বোৰ ৰচনাৰ মাজত কাব্যিক বৰ্ণনাই প্ৰাধান্য লাভ
কৰিছে।

উদাহৰণস্বৰূপে—

বাটৰ কাষৰ আভৰণ শূন্য শিমলুজোপাত ঝপ্ কৰে শগুণ পৰি পুৱাৰ কিনী
নিৰ্জনতা খন্তেকলৈ ভাঙিছে।

(জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ১০৮)

শুকাই থকা গছৰ পাত সন্ধিয়াৰ বতাহত সৰি খৰখৰাই উঠিল। পাতল মেঘে
আকাশত লৰা-ঢপৰা লগালে। ৰান্ধনি ঘৰৰ মুখত পৰি শালিকা হালিয়ে পাখি
কটালিলে।

(জীৱনৰ বাটত, পৃষ্ঠা- ১১৩)

কেঁচুৰা বেলিৰ মিচিকিয়া হাঁহিটিয়ে বাগিছাৰ সৌৰভ ছটিয়াইছে, চকু যোৱালৈকে
গোটেই দিশ সেউজীয়া চেলেঙে আৱৰি থৈছে; ক'তো অকশমালি খুঁত নাই; কুলী গাভৰু
লনী দেহৰ দৰে সম্পূৰ্ণ আৰু শুৱনি, পৰিচিত মলিন পৃথিৱীৰ পৰা নৰেশ্বৰ যেন এক
বিতোপন জগতত সোমালিহি।

(সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ৪৩)

গুৰুপক্ষ; আকাশে পিন্ধিছে কিংখাপৰ মেখেলা; প্ৰাণ মতলীয়া কৰা জোনাক।

(সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ৯৩)

শিল-শিল-শিল! ডাঙৰ-সৰু, দীঘল-চোপেটা, নিমজ্জ-খহটা, গোঠোং, কৰ্কশ কঠোৰ,
অদ্ভুত অপৰূপ শিল চাৰিওফালে সিঁচৰিত হৈ পৰি আছে। কিছুমান জোঙাল শিলে
আকাশক যেন খুচিবলৈহে থিয় দিছে।আন গুণ থাকক নেথাকক, আকাশ লঙৰা এই
পৰ্বতমালাৰ বিশালতাৰ সমুখত শ্ৰেষ্ঠ মানুহৰো গৰ্ব ম্লান পৰে; জীৱনৰ অদমনীয়
আকাশ্বা চূৰ্ণ হৈ যায়।

(চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, পৃষ্ঠা- ১৬)

বাহিৰত কিন্ কিন্ বৰষুণ। মাজৰাত চৰায়ে কিৰিলিয়াইছে। এপ্ৰিলৰ লগে লগে

বসন্তকাল, গতিকে চৰাইৰো টোপনি ভাগিল।...গোটেইখন বৰফেৰে ভৰা। গছ-গছনিত পাত এখিলা নাই। মূৰত ভৰণ দিবলৈ ঘাঁহ এগছো নাছিল। কিন্তু এই দুদিনৰ ভিতৰতে পাত নৌ গজোঁতেই গছত ফুল ধৰিলে। মাটিৰ তলৰ পৰা অকস্মাতে ওলাই হালধীয়া, নীলা, বগা লিলিবোৰে খিলখিলাই হাঁহিছে।

(*প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*, পৃষ্ঠা- ২০)

আজি পুৱাৰে পৰা বতৰটো ওন্দোলাই আছিল— ওফোন্দা পাতি থকা মোৰ অকণমানি ছোৱালীজনীৰ দৰে। দুপৰীয়াৰ পৰা দুগাল তিতি যোৱা চকুপানী। বতৰৰ লগত মোৰ মনটোও গুৱাহাটীৰ পাহাৰী মাটিৰ দৰে কুমলিছে।

(*প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*, পৃষ্ঠা- ৬৪)

৩.৬ গীত-কবিতাৰ প্ৰয়োগ :

লোক-সংস্কৃতিৰ প্ৰতি গভীৰ অনুৰাগী বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই য'তে সুবিধা পাইছে, তাতেই তেওঁ অসমীয়া লোক-সংস্কৃতিৰ কোনো এটি দিশ আলোকপাত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। অসমীয়া জনজীৱনৰ বিভিন্ন দিশ উন্মোচন কৰি ৰচনা কৰা *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত লোকগীতৰ কলিৰে আৰম্ভ কৰি বিভিন্ন অধ্যায়বোৰ বিহুগীত, কীৰ্ত্তনৰ পদ, ববীন্দ্র সংগীতৰ কলিৰে সামৰণি মাৰিছে। ঠিক তেনেকৈ চাহ মজদুৰৰ জীৱন কেন্দ্ৰিক উপন্যাস *সেউজী পাতৰ কাহিনী*ত কৰম গীতৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বিভিন্ন জনগোষ্ঠীয় গীত প্ৰয়োগ কৰিছে। আনকি ভ্ৰমণ সাহিত্য দুখনো ইয়াৰ পৰা বাদ পৰা নাই। *চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ* গ্ৰন্থত জাৰ্মান বনগীতৰ লগত অসমীয়া বনগীতৰ তুলনা কৰি শেষত চুইচ জাতীয় সংগীতেৰে গ্ৰন্থখন সামৰণি মাৰিছে। *প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি*ত এখন কবি সন্মিলনত পঠিত এটি কবিতাৰ উল্লেখৰে যেন তেওঁৰ গদ্যবীতিৰ এই বিশেষত্বটো বেছি স্পষ্ট ৰূপত প্ৰতিফলিত কৰিলে। উদাহৰণস্বৰূপে—A Negro Num নামৰ কবিতাটিত উল্লেখৰ মাজেৰে বৰুৱাই সেই দেশৰ বৰ্ণভেদ প্ৰথাই তৰুণ কবিৰ অন্তৰ কিদৰে স্পৰ্শ কৰিছিল তাৰ আভাস দাঙি ধৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

উদাহৰণ :

অনেক অধৰ্ম কৰাস্ত বিপ্ৰৰ

আয়ু ভৈল সমাপত।

ভয়ঙ্কৰ তিনি গোটা যমদূত

আগে ভৈলা উপগত ॥ (*জীৱনৰ বাটত*, পৃষ্ঠা- ১১৭)

হে প্ৰিয়ে, তোমাৰ কাৰণে দেশে দেশে মই
 বৈৰাগীৰ বেশত ঘূৰি ঘূৰি ফুৰিলোঁ।
 হে সুন্দৰী, মোৰ ভাগ্য তোমাক ইয়াতে পালোঁ,
 তোমাক এৰি নিদিছোঁ কিন্তু। (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃষ্ঠা- ১৭২)

ৰাইন নৈৰ কাষলৈ নেঘাবি বাঁকৈ এঁ,
 পাৰতো যে নিদিবি ভৰি,
 চাৰিপিনে হাঁহি মাত উৰণীয়া চিত তাত,
 নিব তোৰ মন প্ৰাণ হৰি।। (জাৰ্মান বনগীত, চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, ২৮)

৩.৭ প্ৰত্যেক অধ্যায়ৰ নামকৰণ :

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ কেইবাখনো গ্ৰন্থৰ গদ্যৰীতিৰ আন এটা মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব হ'ল প্ৰত্যেকটো নতুন অধ্যায়ৰ সুকীয়া সুকীয়া নাম। অধ্যায়ৰ নামতেই নতুন অধ্যায়টোৰ বিষয়বস্তুৰ আভাস পাব পাৰি।

উদাহৰণস্বৰূপে উল্লেখ কৰিব পাৰি—

কাম চৰাইৰ ৰঙা ঠোঁট
 তাতে দিলে দীঘল ফোঁট
 পিতাদেউ, পিতাদেউ
 দুবৈকৈ নিদিবি মোক। (জীৱনৰ বাটত, প্ৰথম ভাগ)
 বোবাৰী হ'বলৈ লাগে ক'ত বেলি? (জীৱনৰ বাটত, দ্বিতীয় ভাগ)
 চুইজাৰলেণ্ড (চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, পৃষ্ঠা- ১)
 জুৰিক (চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, পৃষ্ঠা- ২)
 আল্‌চ ভ্ৰমণ (চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, পৃষ্ঠা- ৩)
 আমেৰিকাৰ মানুহ চিনাকি চিনাকি লাগিল (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, এক)
 মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ মহিলাৰ জীৱন (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, ৯৬)
 মাৰ্কিন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আৰ্জন (প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, ১২০)

৪.০০ উপসংহাৰ :

এই চমু আলোচনাত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ গদ্যশৈলীৰ শিল্প ভাৱনাৰ লগত সামান্য পৰিচয় হ'বলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে। ইয়াত তেখেতৰ গদ্যৰীতিৰ মাত্ৰ সামান্য আভাসহে দিয়া হৈছে। সমগ্ৰ ৰচনাৱলী অধ্যয়নৰ যোগেদি বিস্তীৰ্ণ ক্ষেত্ৰত প্ৰবেশ কৰিলেহে

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ গদ্যৰীতিৰ মান নিকপিত হ'ব। তথাপিও ক'ব পাৰি বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ গদ্যৰীতিৰ স্বকীয়তা, মৌলিকতা আৰু অভিনৱত্বই সমগ্ৰ সৃষ্টিক সমৃদ্ধিশালী কবি তুলিছে। ❖

আলোচ্য গ্ৰন্থ

- ১) বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, প্ৰথম তাঙৰণ, মাঘ, ১৮৭০
- ২) ————— : প্ৰফেচাৰ বৰুৱাৰ চিঠি, দ্বিতীয় প্ৰকাশ, ডিচেম্বৰ, ১৯৮৬
- ৩) বীণা বৰুৱা : জীৱনৰ বাটত, নৱম তাঙৰণ, ১৯৯৪
- ৪) ৰাস্না বৰুৱা : সেউজী পাতৰ কাহিনী, চতুৰ্থ সংস্কৰণ, জানুৱাৰী, ১৯৯৭

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসৰ গদ্যশৈলী

অনুকৃতি চুতীয়া
বুদ্ধেশ্বৰ কোঁচ

০.০১ অধ্যয়নৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য :

ৰচনা শৈলীৰ মাজেদি সৃষ্টিশীল লেখকগৰাকীৰ জ্ঞানৰ গভীৰতা, দক্ষতা তথা ব্যক্তিত্বৰ উমান পাব পাৰি। ইংৰাজীত সেয়েহে কোৱা হয় 'Style is the man.' সাহিত্যিকৰ মনত উদয় হোৱা ভাব-অনুভূতিক স্পষ্ট আৰু মনোগ্রাহী ৰূপত প্ৰকাশ কৰিব পৰাতেই গদ্যশৈলীৰ বৈশিষ্ট্য প্ৰতিফলিত হয়। শব্দৰ যথার্থ ব্যৱহাৰ, ব্যাকৰণৰ নীতি-নিয়ম পালন আদিত লেখক গৰাকী সদাসচেতন হ'বলৈ বাধ্য হয়। বিশেষকৈ গদ্য ৰচনাত বাক্য-বিন্যাস প্ৰকৰণৰ এক নিৰ্দিষ্ট নিয়ম (Rules of Syntax) মানি চলা হয়। কেতিয়াবা প্ৰতিভাশালী কোনো লেখকে গদ্য ৰচনাৰ প্ৰকাশিকা শক্তি বৃদ্ধি, ভাষাৰ লালিত্য আৰু নান্দনিক লক্ষণযুক্ত কৰিবলৈ এই বৈয়াকৰণিক নিয়মবোৰ এৰাই চলে। তেনে ব্যতিক্ৰমী গদ্যই কেতিয়াবা ভাবক স্পষ্ট আৰু শক্তিশালী কৰি তোলে।

অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন দিশলৈ অৱদান আগবঢ়োৱা কথা সাহিত্যিক বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা এজন সফল উপন্যাসিক। তেখেতে *জীৱনৰ বাটত* আৰু *সেউজী পাতৰ কাহিনী* উপন্যাস দুখনিৰ জৰিয়তে জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰা গুৰিতে লেখকৰ বৰ্ণনা শৈলীৰ নৈপুণ্য অৰ্থাৎ শব্দৰ যথার্থ প্ৰয়োগ, ঘৰুৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰ, অসমীয়া ভাষা-সংস্কৃতিৰ দিশত থকা গভীৰ জ্ঞান, লেখকৰ সূক্ষ্ম অনুভূতিশীল ভাৱনা, কাব্যময় বৰ্ণনা, অলংকাৰপূৰ্ণ বাক্যৰ ব্যৱহাৰ, প্ৰবাদ, প্ৰবচন ফকৰা-যোজনা, জতুৱা ঠাঁচ আদি সুন্দৰকৈ প্ৰয়োগ কৰিব পৰা প্ৰতিভা অন্তৰ্নিহিত হৈ আছে। লগতে সংস্কৃত ভাষাৰ শব্দৰ প্ৰয়োগে বৰুৱাৰ উপন্যাসৰ গদ্যশৈলীৰ গাভীৰ্য বৃদ্ধি কৰিছে। উপন্যাসৰ ভাষা যিমান সৰল প্ৰাঞ্জল আৰু প্ৰভাৱাভিব্যঞ্জক হয় সিমানেই ইয়াৰ গদ্যশৈলী প্ৰবাহশীল আৰু প্ৰভাৱশালী হয়। বৰুৱাৰ উপন্যাসৰ

গদ্যশৈলীৰ যিবিলাক দিশে পাঠকক আকৰ্ষিত কৰে আৰু সেই গদ্য শৈলীয়ে স্বৰাজ্যোস্তৰ
অসমীয়া গদ্যৰ বিকাশত কেনেদৰে ইন্ধন যোগাইছিল তাৰ অনুসন্ধান কৰাই হৈছে এই
আলোচনাৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য।

১.০০ অসমীয়া উপন্যাসলৈ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ অৱদান :

আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যলৈ পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ অনবদ্য অৱদান হৈছে উপন্যাস
সাহিত্য। অসমীয়া আধুনিক উপন্যাস পাশ্চাত্য সাহিত্য আৰু ইংৰাজী শিক্ষাৰ প্ৰভাৱৰ
ফল। খ্ৰীষ্টান মিছনাৰী লেখক-লেখিকাৰ হাতৰ পৰশত অসমীয়া আধুনিক উপন্যাসৰ
বীজ অংকুৰিত হৈছিল যদিও ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে কেইবাজনো অসমীয়া
লেখকেহে প্ৰকৃত অৰ্থত উপন্যাস ৰচনা কৰিছিল। ১৮৫০-৫১ চনত 'অৰুনোদইত' ছোৱা-
ছোৱাকৈ অনুদিত আৰু তাৰ পিছত কিতাপ আকাৰে প্ৰকাশ হোৱা *জাত্ৰিকৰ জাত্ৰাই* হৈছে
প্ৰথম অসমীয়া উপন্যাসৰ নিদৰ্শন। পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা, ৰজনীকান্ত বৰদলৈ, লক্ষ্মীনাথ
বেজবৰুৱা, দণ্ডিনাথ কলিতা, দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰ, শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী, প্ৰভৃতি ঔপন্যাসিকৰ
হাতত অসমীয়া উপন্যাসে বিকাশৰ পথত আগবাঢ়ে আৰু যুদ্ধোস্তৰ যুগত অসমীয়া উপন্যাস
সাহিত্যই ভৰ যৌৱন লাভ কৰে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ হাতত।

অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন দিশলৈ অৱদান আগবঢ়োৱা বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা একাধাৰে
গৱেষক পণ্ডিত, গল্পকাৰ, ঔপন্যাসিক, নাট্যকাৰ, আলোচক, শিশু সাহিত্যিক, গ্ৰন্থ সম্পাদক,
ভ্ৰমণ সাহিত্য লেখক তথা শিক্ষাবিদ আছিল।

১.০১ জীৱনৰ বাটত উপন্যাসৰ বিষয়বস্তু :

ঔপন্যাসিক বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই বীণা বৰুৱা ছদ্মনামত ৰচনা কৰা ক্ৰমে *জীৱনৰ
বাটত* (১৯৪৪) আৰু *সেউজী পাতৰ কাহিনী* (১৯৫৯), উপন্যাস দুখন অসমীয়া উপন্যাস
সাহিত্যলৈ বৰুৱাৰ বিশিষ্ট সংযোজন। ঔপন্যাসিক বৰুৱাই জীৱনৰ বাটত নামৰ উপন্যাসত
অসমৰ প্ৰাম্য সমাজখনৰ নিম্ন মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ অৰ্থ সামাজিক অৱস্থা, সমসাময়িক
ৰাজনৈতিক অৱস্থা, অৱহেলিতজনৰ জীৱনৰ সুখ-দুখ, আশা আকাংক্ষাৰ এটি প্ৰতিচ্ছবি
দাঙি ধৰিছে। এই উপন্যাসৰ বিষয়বস্তু আকৰ্ষণীয় হোৱা লগতে চৰিত্ৰ, সংলাপ, পৰিৱেশ
বৰ্ণনা আদি সুন্দৰ হোৱাৰ উপৰিও ৰচনা কৌশল উচ্চ মানৰ। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসৰ
চৰিত্ৰ 'তগৰ' আৰু কমলাকান্তৰ মাধ্যমেদি 'জীৱনৰ বাট' যে সেমুৰীয়া নহয় তাৰে ইঙ্গিত
বিষয়বস্তুৰ যোগেদি দাঙি ধৰিছে।

১.০২ সেউজী পাতৰ কাহিনীৰ বিষয়বস্তু :

বাস্তা বৰুৱা ছদ্ম নামত লিখা *সেউজী পাতৰ কাহিনী*ত চাহপতীয়া সমাজখন সুন্দৰৰূপে প্ৰতিফলিত হৈছে। এইখনি উপন্যাসৰ গদ্যৰীতি মনোৰম। *সেউজী পাতৰ কাহিনী*ত কেইবাটাও চৰিত্ৰৰ সমাগম ঘটিছে যদিও 'নৰেশ্বৰ আৰু চনিয়া'ৰ কাহিনীয়েই প্ৰধান হৈ পৰিছে। মূল কাহিনীৰ আশে-পাশে এলী চেইমুৰৰ দাম্পত্য জীৱনৰ ইতিহাস, বনুৱা ডেকা-গাভৰু লখু-বাধাৰ প্ৰণয়, চীনা মিস্ত্ৰী টিংমেন আৰু বৃদ্ধা পত্নীৰ অসাধাৰণ দাম্পত্য সম্পৰ্ক, দৰিদ্ৰ পীড়িত ৰতৌৰ নিৰ্মাতিত জীৱন আৰু বহুতো কথা আৰু চিত্ৰই উপন্যাসখনিত গৌণ কাহিনী হিচাপে স্থান পাইছে।

২.০০ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসৰ গদ্যশৈলী :

ভাষা সাহিত্যৰ উৎকৰ্ষ সাধনে জাতিৰ মৰ্যদা বৃদ্ধি কৰে। বিশ্বৰ উন্নত ভাষাসমূহৰ লগত তুলনা কৰিলে অসমীয়া ভাষা সাহিত্যই উচ্চ স্থান লাভ কৰিব নোৱাৰিলেও এই ভাষাৰ এটা গৌৰৱময় ইতিহাস আছে। প্ৰাচীন আৰু মধ্যযুগৰ ভাষাৰ দৰেই আধুনিক যুগত অসমীয়া ভাষাই নতুন আয়তন লাভ কৰে। মধ্যযুগৰ অসমীয়া সাহিত্য সৰহ সংখ্যক পদত প্ৰকাশ কৰা হৈছিল যদিও এই যুগৰ গদ্যশৈলীও আছিল বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ। আধুনিক যুগত অসমীয়া সাহিত্যই বিভিন্ন ৰূপ কৰ্মৰ যোগেদি পৰিসৰ বৃদ্ধি কৰিছিল। এই ৰূপ কৰ্মসমূহৰ ভিতৰত উপন্যাস এক সুকীয়া নান্দনিক ৰসসম্পন্ন শিল্পকৰ্ম। প্ৰতিজন ঔপন্যাসিকৰ ৰচনা কৌশল বেলেগ বেলেগ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ হয়। ঔপন্যাসিকে আপোনমনৰ ভাব অভিব্যক্তি ৰচনা কৌশলৰ সহায়ত সোৱাদযুক্ত কৰি প্ৰকাশ কৰে। সেয়েহে লেখকৰ ভাষা সম্পৰ্কীয় জ্ঞানৰ গভীৰতা তেখেতৰ ৰচনাশৈলীৰ যোগেদি পৰিচয় পাব পাৰি। গভীৰ অধ্যয়ন, ভাষা-সংস্কৃতিৰ জ্ঞান, শব্দ ব্যৱহাৰত দখল, কথিত ভাষাৰ সুপ্ৰয়োগ, ব্যাকৰণৰ নীতি-নিয়ম পালন, প্ৰবাদ, প্ৰবচন, ফকৰা যোজনা, খণ্ডবাক্য আদি ব্যৱহাৰত, প্ৰতিফলনত লোক সাহিত্যৰ গভীৰ জ্ঞান থকাও দৰকাৰ। অলংকাৰৰ সুপ্ৰয়োগে লেখকৰ গদ্যশৈলীক সুস্বামাশুিত কৰি তোলে। গতিকে এজন লেখকৰ গদ্যৰীতি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিবলৈ যাওঁতে উল্লিখিত দিশবোৰ ফাঁহিয়াই চাব পাৰি।

আধুনিক অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যলৈ যিকেইগৰাকী ঔপন্যাসিকে বহুমূলীয়া বৰঙণি আগবঢ়াইছে তাৰ ভিতৰত বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ নাম উল্লেখযোগ্য। তেখেতে কেৱল দুখন উপন্যাস ৰচনা কৰি ঔপন্যাসিক ৰূপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। দুয়োখন উপন্যাসৰ বিষয়বস্তুত দুখন বেলেগ সমাজৰ সামাজিক চিত্ৰৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। এখনত অসমীয়া সমাজৰ এখন বাস্তৱ ছবি আৰু আনখনিত প্ৰতিফলিত হৈছে অসমৰ চাহবাগানীয়া

সমাজৰ ছবি। ঔপন্যাসিক বৰুৱা নিজে ভাষা-সাহিত্যৰ গৱেষক হোৱা বাবে দুয়োখন উপন্যাসৰ ৰচনা কৌশল নিঃসন্দেহে আকৰ্ষণীয় বুলি ধৰিব পাৰি। ঔপন্যাসিকৰ দুয়োখন উপন্যাসৰ গদ্যৰীতি বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ। শব্দতাত্ত্বিক, বৈয়াকৰণিক বৈশিষ্ট্য আৰু অলংকাৰৰ ব্যৱহাৰ— এইকেইটা দিশলৈ লক্ষ্য কৰিলেই বৰুৱাৰ উপন্যাসৰ গদ্যৰীতিৰ কিছু আভাস পাব পাৰি। তলত এই দিশ কেইটা চমুকৈ আলোচনা কৰিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে।

২.০১ শব্দতাত্ত্বিক দিশত অধ্যয়ন :

শব্দই শক্তিৰ সহায়ত আপোন মহিমা প্ৰকাশ কৰে। ই হ'ল ভাষাৰ মূল উপাদান। শব্দৰ শৃঙ্খলাবদ্ধ, সু-সংহত আৰু যথোপযুক্ত প্ৰয়োগে যি কোনো ভাষাৰ প্ৰকাশিকা শক্তি বৃদ্ধি কৰে। লেখকে যথার্থ শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰি ভাষাৰ কথন আৰু লেখনীৰ মাধ্যমেৰে ভাষাৰ বিস্তৃততা ৰক্ষাত অৰিহণা যোগাব পাৰে। প্ৰত্যেক নিপুণ লেখকৰ ভাষাৰ প্ৰয়োগত স্বকীয়তাৰ ছাপ বিদ্যমান হৈ থাকে। লিখকে ভাষাৰ অন্তৰ্নিহিত ৰূপ শব্দৰ মাজেদি প্ৰকাশ কৰে।

অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যলৈ প্ৰচুৰ সম্ভাৱনা কঢ়িয়াই অনা বীণা বৰুৱাৰ *জীৱনৰ বাটত* আৰু ৰাস্মা বৰুৱাৰ *সেউজী পাতৰ কাহিনী* উপন্যাসত ব্যৱহৃত শব্দ সম্ভাৰক কেইবাটাও দৃষ্টিকোণৰ পৰা অধ্যয়ন কৰিব পাৰি। উদাহৰণস্বৰূপে এই দুয়োখন উপন্যাসত ঔপন্যাসিকে সংস্কৃত, তৎসম, তদ্ভৱ, ঘৰুৱা, আহোম ভাষাৰ শব্দ, হিন্দী শব্দ, ইংৰাজী শব্দ, যুৰীয়া শব্দ, প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা দেখা গৈছে।

উৎকৃষ্ট গদ্যৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য হৈছে— ই সৰল, পোনপটীয়া আৰু অকৃত্ৰিম। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ দুয়োখন উপন্যাসৰ গদ্য সৰল আৰু অকৃত্ৰিম। অসমীয়া সমাজ জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি অঙ্কন কৰোঁতে ঔপন্যাসিকে ভালেমান অসমীয়া ঘৰুৱা শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে। ঘৰুৱা শব্দাৱলীৰ ব্যৱহাৰে বৰ্ণনীয় বিষয়ক অধিক স্পষ্ট কৰি তুলিছে আৰু অসমীয়া প্ৰাম্য জীৱনৰ প্ৰতিফলন ঘটাইছে।

উদাহৰণস্বৰূপে :

ক) গিৰিয়েৰক কোনজনীৰ মেখেলা তলত লুকুৱাই থৈছ ক। গাত নাই চাল-বাকলি, মদ খাই তিনি টেকেলি। হেৰ, যদি যুদ্ধই কৰিবলৈ ওলাইছ, এইদৰে চোৰৰ দৰে লুকাই লুকাই ফুৰিছ কিয় ? ওলাই আহচোন, বুটজোতাৰ 'গুটা' কেইটামান দিওঁ।" — ১১৫ পৃষ্ঠা

খ) যাঃ কটা, আজিৰ পৰা মুখত নিদিওঁ তেহেলৈ মৰোঁৱেই বা জীওঁৱেই।

গোসাইৰ কুমলীয়া ল'ৰটো পাৰগুহঁতে চোঁচবাই নিব পায়নে? —

১৪৫ পৃষ্ঠা

গ) হুঁয়ে মৰতী, এই কাল সন্ধিয়াখন কাৰ ঘৰত চুৰা-পাত চলেকিবলৈ গলি?

ঘ) কটাৰ-পো, তই মুখ উলিয়াবলৈ মোৰ কিবা আৰু বাকী থৈছনে?
গুচ গুচ তোৰ লগতে নেযাওঁ যা। — ১৩৬ পৃষ্ঠা

ঙ) কটা নৰকী! গুচ; মোৰ কাষ নেচাপিবি।

চ) লাজ-চৰমৰ মূৰখাতী! ল'ৰা-ছোৱালী তইহে ফুকাবলৈ ওলাইছনে?
ধৈৰ্য ধৰি খন্তেক সহি থাকিব নোৱাৰনে?

ছ) ই বোলে আইটী, সি বোলে বাইটি, আইটী ঘৰৰে যৈণী।

জ) পইচা চাইটা দিবি, গাঁৱৰ নামঘৰতো বস্তি এগছ জ্বলাই আহিমগৈ;
মহাপ্ৰভুৱে যে কৃপা কৰি চাইছে।” — ১১৬ পৃষ্ঠা

ঝ) আই ঐ জেতুকী মোৰ কি হ'ল অ', ইয়ালৈকেহে সৰুৱে পৰা
লেদেনা উকতি ল'ৰাক ডাঙৰ-দীঘল কৰি তুলিলোঁ। মোৰ ঘৰত
ক'ৰ শাকিনীজনী সোমাই ল'ৰাটোৰ মূৰ খালেহি।

ঞ) এইখন ঘৰৰ আজিয়েই নেওচা-কেওচা। ষাওক, নিধকটোৱে
তিবোতাৰ ভৰিৰ মলি চেলেকি এই ভেঁটিতে থাওক।

উল্লিখিত আঁচ টনা শব্দৰাজিৰ উপৰিও ধানগাল, লৰাই-চৰাই (লৰচৰ কৰি),
কুৰুং-কাৰাং, আইধা পেলালি, হেপোৰ-হেপোৰ মাৰি খোৱা (গৰুৱে ধান খোৱা অৰ্থত),
চাউল কিটা, হুঁয়ে (সম্বোধন), এবুধি (বুদ্ধি) চটাই পাখৰী, ৰচকী-পচকী প্ৰভৃতি অনেক
ঘৰুৱা শব্দাৱলীৰ ব্যৱহাৰ কৰি ঔপন্যাসিক বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাই জীৱনৰ বাটত উপন্যাসৰ
গদ্য ৰীতি আকৰ্ষণীয় কৰাৰ উপৰিও সমসাময়িক অসমীয়া সমাজৰ কথা-বতৰা, চাল-
চলন, আচাৰ-ব্যৱহাৰৰ এটি বাস্তৱ চিত্ৰ দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

ঔপন্যাসিক বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাস দুখনৰ মন কৰিবলীয়া বৈশিষ্ট্য
হৈছে গদ্যশৈলীৰ ব্যৱহৃত ভাষা। এই উপন্যাস দুখনৰ ভাষাত তৎসম, তদ্ভৱ, আহোম
ভাষাৰ শব্দ, হিন্দী ভাষাৰ শব্দ, ইংৰাজী শব্দৰ প্ৰয়োগ ঘটিছে। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত
বিশেষকৈ অনেক সংস্কৃত শব্দ ব্যৱহাৰ হৈছে।

তৎসম শব্দ :

গুৰু পক্ষ (পৃঃ ৯৩, সে. পা. কাহিনী), গভীৰ (পৃঃ ৯১, সে. পা. কাহিনী), স্বাদ (পৃঃ

৯৪), ঘন্মাত্র (পৃঃ ৯৫), তৃপ্তি (পৃঃ ৯৫), মাতৃ (পৃঃ ২৪৪), সূৰ্য (পৃঃ ১৯৮), ক্ৰন্দন (পৃঃ ২২২), বিড়ালি - ৪, আত্মা, স্বজন (৭২ পৃঃ), বৈদ্য, তীক্ষ্ণ (৬২ পৃঃ), সহস্ৰ, পিতৃ, দৈন্য (৬১ পৃঃ), অগ্নি (৫৬ পৃঃ), প্ৰাণ (৫৫ পৃঃ), মাতৃমেহ (৮ পৃঃ), ঘৃত, দুগ্ধ (১৩ পৃঃ), মৃত্যু (৫৪ পৃঃ), ক্ৰোধ (৫২ পৃঃ), ইষ্ট-কুটুম (৫২ পৃঃ), নেত্র, গৰ্ব (৫০ পৃঃ), বন্ধু (১২ পৃঃ), লগ্ন (৯ পৃঃ) ইত্যাদি। (জীৱনৰ বাটত)

তন্ত্ৰ শব্দ :

ঘিউ, পিতা, গাখীৰ, তামোল, পাণ, লোণ, বাঘ, হাতী, তেল, হাত, ভৰি, আঁঠু, সাপ, দেউ, বায়ন, গৰু, হালধি, কাউৰী-কুকুৰা, কাঁহ, হাঁহ, সোণ, কুটুম আদি শব্দ দুয়োখন উপন্যাসত সিঁচৰতি হৈ আছে।

আহোম ভাষাৰ শব্দ : মৰঙ্গি, চুহুংমুং, গোহাঁই, বুৰঞ্জী, ফুকন ইত্যাদি। (জীৱন বাটত)
স্বৰ্গদেউ, মৈদাম, ৰাজকাৰেং, চাওদাং, চকলং, কিংখাপ ইত্যাদি। (সেউজী পাতৰ কাহিনী)

বিদেশী মূলীয় শব্দ : বদমাইচ, ছুকুম, চাৰাপ, চৰ্দাৰ, বাবু, মুৰ্গী, মহৰী, চাহাব, জামাদাৰ, চালাম, মেম, ৰকম, ডবাবি, চালাক, খানচামা, খবৰদাৰ ইত্যাদি। (সেউজী পাতৰ কাহিনী)

উকিল, হাকিম, চিৰঞ্জাদাৰ, পিয়দা, দখল্জি, খালাচ, দাৰোগা, চেলাম, ডাক্তৰখানা, মোক্কেল, দোকান, মোৰ্কদমা ইত্যাদি। (জীৱনৰ বাটত)

ইংৰাজী শব্দ : নিউলাইন, মেকিং, ভেকেশ্বি, প্ৰিভিয়াচলি, ইয়ং, কাটিং, অলৰাইট, গুডমনিং, স্পিড, ষ্টিয়াৰিং, হেণ্ডিমেণ, বয়, ডিনাৰ, ক্লাৰ, মেনেজাৰ ইত্যাদি। (সেউজী পাতৰ কাহিনী)

ড্ৰাফট, গ্ৰেজুৱেট, জাজমেণ্ট, ফাইল, ব্ৰেক্‌ফাষ্ট, চাঙ্গ, মুভ, চাৰ্কুলাৰ, কাউন্সিল, পলিচি, গৱৰ্ণমেণ্ট, ৰিক্সা, কণিষ্টবল, হেণ্ডচেক, প্ৰমোচন, ইনজেক্‌চন, চেক্ৰেটাৰী, ট্ৰেজাৰাৰ ইত্যাদি। (জীৱনৰ বাটত)

হিন্দী শব্দ : মুৰ্গী, য়ায়াগা আদিৰ শব্দৰ লগতে অসমীয়া বাক্যৰ লগত হিন্দী ভাষাৰ শব্দ সংমিশ্ৰণ কৰিও অনেক বাক্য লিখিছে এনেদৰে— “মোৰতো চিৰিয়া সজাত বন্দী, তহঁত দুজনীয়ে নতুন চিৰিয়া সজাত সুমুৱাইগৈ যা।”

সেউজী পাতৰ কাহিনী উপন্যাসত বৰুৱাই মাজে মাজে চৰিত্ৰৰ মুখত দিয়া হিন্দী বাক্যই গদ্যৰীতিৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে— “ৰাস্তা কা কুস্তাকা এইসা হাল হৌতাহায়।” (পৃঃ ৫২)

অসমীয়া জনজীৱনৰ লগত ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক থকা আৰু চাহজনগোষ্ঠীৰ জনজীৱনৰ লগত জড়িত অনেক শব্দই জীৱনৰ বাটত আৰু সেউজী পাতৰ কাহিনী উপন্যাসত পৰিপূৰ্ণ হৈ আছে। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত তামোল-পাণ, উৰুলি, টেঁকীশাল, চেৰেকি, মাঁকো, তাঁতশাল আদি শব্দ আৰু সেউজী পাতৰ কাহিনীৰ এঘাৰটি গীতত লোকাচাৰ উৎসৱ পাৰ্কন, মাছধৰা, প্ৰেম-নিবেদন, মদ্যপান, পূজা-পাতল, বাদ্য যন্ত্ৰ আদিৰ লগত জড়িত শব্দ ব্যৱহাৰ হৈছে। তদুপৰি জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত বৈষ্ণৱ কাব্য, কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ পৰা কিছুমান উদ্ধৃতি চয়ন কৰা হৈছে। ৰবীন্দ্ৰ সঙ্গীতো ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। পৰিস্থিতি অনুসৰি ঔপন্যাসিকে এনে অৰ্থৱহভাৱে গীত-মাতৰ প্ৰয়োগ কৰি অনুভূতিশীল মনৰ পৰিচয় দাঙি ধৰিছে আৰু এই গীত-মাতত থকা বঙলা, বজ্জাৱলী আদি ভাষাৰ শব্দই পাঠকক নান্দনিক ৰস প্ৰদান কৰিছে। এনেদৰে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই দুয়োখন উপন্যাসৰ যোগেদি অসমীয়া জনজীৱনৰ লগত ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক থকা শব্দৰাজি ব্যৱহাৰ কৰি গদ্যশৈলীক আবেগধৰ্মী আৰু চিত্ৰৰূপময় কৰি তুলিছে। লগতে সৰল আৰু সাৱলীল ৰূপ প্ৰদান কৰিছে। অসমৰ মাটি-পানীৰ স্পৰ্শৰে অসমীয়া ভাষা প্ৰকাশৰ যি কোমলতা আৰু সৰলতা গুণ বিৰাজমান, সেই গুণ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ গদ্যশৈলীৰ মাজত নিটোল ৰূপত প্ৰতিফলিত হৈছে। তাৰ কেইটামান উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল—

ঠায়ে ঠায়ে মাথোন সিচঁৰতি হৈ পৰি আছে হাঁহকণীৰ কুছমেৰে খচা
অপৰ্যাপ্ত চটা চটা বহল ইটা, কাৰুকাৰ্য মণ্ডিত পাথৰৰ বিচিঞ দুৱাৰদলি।
শোকতলি-জোকতলি মৌজাত আছে দুই এঘৰ মৰঙি খোৱা গোহাঁইৰ
বংশধৰ। (জীৱনৰ বাটত, পৃঃ ১)

দীঘল দৈত্যৰ দৰে গছবোৰে ভৰিৰ পৰা মূৰলৈকে গা-মূৰ নুলিওৱাকৈ
নুৰিয়ানুৰি কৰি থকা সাপ সদৃশ লতাৰে মেৰখাই আছে। ওখ ওখ
গছবোৰৰ শিৰত ক্লান্ত সূৰ্যৰ অন্তিম পোহৰজাকে থমকি ৰৈ থৰ থৰকৈ
কাঁপিছে। চাৰিওপিনে জিলিৰ আতঙ্কৰ আৰ্তনাদ। শুকান সৰা পাতৰ
সৰসৰ শব্দৰ লগত বতাহৰ সোঁ সোঁৱনি মিহলি হৈ কৰুণ বিননি
ধ্বনিত হৈছে। (সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃঃ ১)

২.০২ ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাই যথার্থ শব্দ প্ৰয়োগৰ উপৰিও অসমীয়া ভাষাৰ বিশুদ্ধতা ৰক্ষাৰ হেতু জতুৱা ঠাঁচ আৰু খণ্ড বাক্য, প্ৰবাদ, প্ৰবচন, উক্তি আদি ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ভাষাৰ বিজতৰীয়া ঠাঁচে ভাষাৰ মৰ্যদা ক্ষুণ্ণ কৰে। সেয়েহে ভাষাটোৰ স্বকীয় বৈশিষ্ট্য তথা জতুৱা ঠাঁচটো যাতে ৰক্ষিত হয়, তাৰ প্ৰতি বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা সদায় সচেতন আছিল। প্ৰত্যেক লেখকৰে ভাষা লিখাৰ একোটা নিজস্ব ধৰণ বা ঠাঁচ থাকে— যিটোক ভাষাৰ জতুৱা ঠাঁচ বোলা হয়। এনে জতুৱা ঠাঁচৰ মাজতে ভাষা এটাৰ নিজস্ব শক্তি নিহিত থাকে অসমীয়া ভাষাৰে স্বকীয়তা নিৰূপনত জতুৱা ঠাঁচৰ ভূমিকা অপৰিহাৰ্য। বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাই অসমীয়া ভাষাৰ এই দিশটো উপলব্ধি কৰি তেখেতৰ উপন্যাস দুখনত তাৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। বৰুৱাৰ অন্যান্য লেখাতো জতুৱা ঠাঁচ প্ৰচুৰ পৰিমাণে ব্যৱহৃত হোৱা পৰিলক্ষিত হয়।

উদাহৰণ :

চকু চৰহা, হাড়-মূৰৰ চিন চাব নথকা, ইকাণ-সিকাণ বাগৰা, হাত-বাত কৰা, আশাৰ শলিতাত ন তেল দিয়া, গাৰ জাৰি দি, জনে-প্ৰাণে মৰা, হাত সাৱটি থকা, সনাপিঠা, তুলা-তৰ্কুৰে হিচাপ কৰা, হকে-বিহকে, ডাল-পাত জোৰ লগোৱা, তেজপানী কৰি, অন্ধি-সন্ধি নোহোৱা, দুৰাবৰ দাং মৰা, হাড় ডাল ডাল কৰা, ইত্যাদি। (*সেউজী পাতৰ কাহিনী*)

জোৰ-জুলুম কৰা, গা ঘেলোৱা, গোৱে-শোৱে তল যোৱা, ভূপোৱা, পিত-পিতাই ফুৰা, টাল-বাজি মেল পকোৱা, আঁঠুলোৱা, মুখ বাগৰা, জাউৰিয়ে জাউৰিয়ে গালি, অগ্নিশৰ্মা হোৱা, থেকেৰা ঠহা, মূৰ খোৱা, আঁঠুৱে আঁঠুৱে সোঁতোৰা, এশিকনি দিয়া, শাও-শপনি দিয়া, আলেঙে-আলেঙে, নোমটেঙৰ, জুতি লগোৱা, দেই-পুৰি মৰা, নাকনি-কাননি কৰা, কাবৌ-কোকালি, মূৰ আচন্দাই কৰা, চকুৱে জলকতবক দেখা, ধোঁৱা কোঁৱা দেখা, ঢুলিয়া ঘুমতি, খোলাৰ আঁঠে, উখনা-উখনি লগা, পেন্দুকণা ইত্যাদি অনেক জতুৱা ঠাঁচৰে বৰুৱাৰ উপন্যাসৰ গদ্যশৈলীক সুসমা মণ্ডিত কৰি তুলিছে। (*জীৱনৰ বাটত*)

বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাস দুখনিত সিটৰতি হৈ আছে অনেক অসমীয়া প্ৰৱচন আৰু ফঁকৰা যোঁজনা। বৰ্ণনাৰ প্ৰাঞ্জলতা, সংক্ষিপ্ততা, ভাবৰ স্পষ্টতা আৰু বিষয়বস্তুৰ সংগতি ৰক্ষা উৎকৃষ্ট গদ্য ৰচনাৰ প্ৰধান গুণ। তেনেদৰে উপস্থাপন আৰু ৰচনা পদ্ধতিৰ লগতে প্ৰবাদ, প্ৰৱচন, ফঁকৰা যোঁজনা আদিৰ ব্যৱহাৰে গদ্যশৈলীক সৰস কৰি তোলে। তলত তাৰে দুটিমান প্ৰবাদ-প্ৰৱচনৰ উদাহৰণ তুলি ধৰা হৈছে-

“মাছে গৰকা পাচলি খাবা, শাছৰে গৰকা বোৱাৰী বাবা।”
 “নাহালে নপকে কিহৰ আছ, মাতবোল নকৰে কিহৰ শাছ।”
 “আইয়ে বিচৰা নাই দৰা, মইনো পাওঁগৈ ক’ত পাভযোবা?”
 “ইস দেখিছ! বাম নোহোৱাকৈ ৰামায়ণ।”
 “কিনা হাঁহৰ ঠোঁটলৈকে মঙহ।”
 “দেহা থাকিলে বেহা।”
 “পুৰুষৰ ৰণ, তিৰীৰ বিয়ন।”
 “এঘৰৰ পাটনাদ এঘৰৰ জৰী, এঘৰে পানী তোলে ঘটং ঘটং কৰি।”

উক্তিৰ উদাহৰণ :

“তিৰোতাৰ চৰিত্ৰ দেৱতাৰো দুৰ্বোধ্য।”
 “তিৰোতাক জোৰ কৰি ভাল পাব নোৱাৰি।”
 “তিৰোতাই পূজা নিবিচাৰে, বিচাৰে প্ৰেম পুৰুষৰ।”
 “কুকুৰেই কুকুৰৰ প্ৰধান শত্ৰু, তিৰোতাৰ বৈৰী তিৰোতা।” (সেউজী পাতৰ কাহিনী)
 “নহ’লেনো নগৰৰ দৰে এনেকৈ গেবাৰি খাতিবলৈ আহেনে!”
 “গোৰ গুৰিত খুঁত ধৰিবলৈ নাই।”

“কি’ অ’ এইজনী গোঁৱাৰ গোবিন্দ শাখিনী তেজা। গুৰুজন বৰজনৰ আগত মুৰটো পাত্তি আৰ্শীবাদ এটা লওক চাৰি তাই দেখোন গপ-গইদাই নলৰে।”

“এই কাল সন্ধিয়াখন বামুণৰ ল’ৰাটোৰ গাত হাত লগাই অমঙ্গল চপাই ল’ব নালাগে।” (জীৱনৰ বাটত)

২.০৩ নন্দনতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসৰ গদ্য নিৰস তত্ত্বকথা নহয়। সূক্ষ্ম অনুভূতি আৰু ভাষা-সংস্কৃতিৰ প্ৰতি থকা দায়বদ্ধতাই তেখেতৰ গদ্যক উজ্জ্বল কৰি তুলিছে। অলংকাৰৰ প্ৰয়োগে বাক্যক স্পষ্ট, প্ৰভাৱশালী কৰাৰ উপৰিও ৰমণীয়তা প্ৰদান কৰে। নৱৰসৰ বাহিৰেও সাহিত্যৰ সৌন্দৰ্য বঢ়োৱা উপাদানটো হৈছে অলংকাৰ। সেয়েহে আলংকাৰিক দণ্ডীৰ মতে কাব্যৰ ‘শোভা বৰ্দ্ধন কৰা ধৰ্মই’ অলংকাৰ। সেয়েহে কাব্য শাস্ত্ৰত ৰসতত্ত্বৰ পিছতে অলংকাৰৰ স্থান। ব্যাপক অৰ্থত অলংকাৰ শব্দৰ অৰ্থ সৌন্দৰ্য আৰু সংকীৰ্ণ অৰ্থত অনুপ্ৰাস, উপমা, ৰূপক আদি সাহিত্যৰ বিশিষ্ট অলংকাৰ। প্ৰাচীন আলংকাৰিক সকলে এই দুই অৰ্থকেই অলংকাৰ শব্দ গ্ৰহণ কৰিছিল।

যি কি নহওক, ঔপন্যাসিক বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ *জীৱনৰ বাটত* আৰু *সেউজী পাতৰ কাহিনী* উপন্যাসৰ গদ্য অলংকাৰেৰে সুসমামণ্ডিত। ব্যঞ্জনাময় গদ্যই পাঠকক যথেষ্ট নান্দনিক ৰস প্ৰদান কৰে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, বেণুধৰ শৰ্মা আদি সাহিত্যিকৰ দৰে বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ ৰচনাই অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰকৃত সৌন্দৰ্য ফুটাই তুলিবলৈ সক্ষম হৈছে। অসমীয়া ভাষাৰ নিভাঁজ ৰূপটি তেখেতৰ ৰচনাৰ মাজেৰে ফুটি উঠিছে। বিষয়োপযোগী ভাষা প্ৰয়োগৰ নৈপুণ্য দুয়োখন উপন্যাসতে প্ৰতিফলিত হৈছে। ব্যৱহৃত প্ৰায়বোৰ শব্দ কোমল আৰু আলফুলীয়া। কাব্যগন্ধী গদ্যৰ প্ৰয়োগে তেখেতৰ গদ্যবীতি অলংকাৰ পূৰ্ণ কৰি তুলিছে। তলত দুটিমান উদাহৰণ দাঙি ধৰা হৈছে।

উলংগ আঁহত গছৰ শিৰত কাউৰীয়ে কোলাহলৰ সৃষ্টি কৰিছে।
 পথৰুৱা বগৰি জোপোহাৰ মাজত চৰাই চিৰিকতিয়ে চিৰিয়াইছে।
 ম'ৰানেজীয়া চিত্ৰ-বিচিত্ৰ আকাশখন মুক্তিৰ আনন্দত হাঁহিছে।
 বিয়লি বেলেৰ লগত মিহলি হৈ ডাৱৰবোৰে মুহূৰ্তে মুহূৰ্তে বগা,
 নীলা, ৰঙা বৰণ সলাই কোবাকুবিকৈ কোনোৱা সীমাহীন
 মায়ালোকলৈ

মৃগী ৰোগীৰ দৰে থৰক-বৰককৈ ওচৰৰ চকীখনৰ হাঁতোৰাত
 ধৰি বহি পৰিল। ডিচেফচন টেবুলত থোৱা মৰা শ'ৰ দৰে কমলা
 কান্তৰ মুখখন টেলটেলীয়া শেতা হ'ল।

বৰ্ণনা ৰীতিৰ সাংযত্য়, মনোময়তা, বিশ্লেষণ, নিদৰ্শন উপন্যাসখনত সিঁচৰতি হৈ আছে। লগতে এইটো উল্লেখনীয় যে পৰিমিতিবোধে এই বৰ্ণনাৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি কৰিছে। উপমা, ৰিজনি, আদি অলংকাৰ ব্যৱহাৰে বৰ্ণনীয় বিষয়ক ৰমনীয় কৰি তুলিছে।

উদাহৰণস্বৰূপে—

বাৰিষাৰ বৰষুণ দুখীয়া মিতিৰ, এদিনলৈ মিতিৰ খাবলৈ আহি
 তিনিদিনলৈ যোৱাৰ নাম গোস্ক নাই। (ৰিজনি) (*জীৱনৰ বাটত*)

ব্যঞ্জনাময় বাক্যৰ উদাহৰণ :

অৱশেষত মৃত্যুমুখী পথাৰৰ মলিন উদং বুকু ঢাকি থৈছে। নৰাৰ গাত
 মেৰাই ঘাঁহবোৰে থিয় দঙ্গা দিব খুজিছে।

*জীৱনৰ বাটত*ৰ এই ব্যঞ্জনৰ মাজত তগৰ আৰু কমলাকান্তৰ প্ৰেমৰ অন্তঃসাৰশূন্য

ছবিখনি উপন্যাসিকে বৰ্ণনা কৰিছে।

বৰ্ণনা ৰীতিৰ কাব্যিকতাৰ *সেউজী পাতৰ কাহিনী* উপন্যাসখনিৰ নান্দনিক বসযুক্ত হৈ উঠিছে। উপন্যাসখনিত এনে কাব্যগন্ধী গদ্য অনেক ঠাইত ব্যৱহৃত হৈছে। তাৰে ভিতৰত নৰেশ্বৰৰ প্ৰথম বাগিচাৰ ৰূপ আৱিষ্কাৰৰ বৰ্ণনা অতি সুন্দৰ আৰু মনোগ্ৰাহী—

কেঁচুৱা বেলিৰ মিচিকীয়া হাঁহি সৌৰভ ছটিয়াইছে, চকু ফেৰালৈকে
সেউজীয়া চেলেঙে আৱৰি থৈছে; ক'তো অকণমানি খুঁত নাই,
কুলী গাভৰুৰ লনী দেহৰ দৰে সম্পূৰ্ণ আৰু শুৱনি। পৰিচিত
মলিন পৃথিৱীৰ পৰা নৰেশ্বৰে যেন এক বিতোপন জগতত
সোমালহি।

এই উপন্যাসখনিৰ মাজে মাজে চিত্ৰময় ব্যঞ্জনাই পাঠকৰ হৃদয় স্পৰ্শ কৰিব পাৰে।
উদাহৰণ স্বৰূপে—

“মনটো তাৰ চনিয়াৰ স্মৃতিত তিতিল।”

বৰ্ণনাৰ বাস্তৱধৰ্মিতা নিহিত হৈ আছে যৌন জীৱনৰ নিভাজ বৰ্ণনাতো।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাস দুখনৰ ভিতৰত *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত ব্যৱহৃত লোকগীত, ভকতীয়া পদ, সংস্কৃত শ্লোক আদিৰ বৰ্ণনাত লেখকৰ অনুভূতিসম্পন্ন মনৰ পৰিচয়, কলাচেতনা প্ৰকাশ পোৱাৰ লগতে ইবোৰে উপন্যাসখনিৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি কৰিছে। ঠিক তেনেদৰে *সেউজী পাতৰ কাহিনী*ত ব্যৱহৃত গীতসমূহৰ মাজেদি চাহ জনগোষ্ঠীৰ ডেকা-গাভৰুৰ মনৰ অভিব্যক্তি কলাসন্মত ৰূপত প্ৰকাশ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

উপসংহাৰ :

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই *সেউজী পাতৰ কাহিনী* আৰু *জীৱনৰ বাটত* দুয়োখন উপন্যাসত সমান কুশলতা আৰু দক্ষতাৰে দুয়োখন সমাজৰ ছাঁ-পোহৰৰ ৰেখাবোৰ উজ্জ্বলভাৱে অঙ্কন কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। অনুচিত দাৰ্শনিকতা, শূন্যগৰ্ভ, ভাববিলাসিতা আৰু নীৰস সংস্কাৰকামী বক্তৃতাৰ দ্বাৰা উপন্যাস দুখনৰ বসময়তা ব্যাহত হোৱা নাই। জীৱনক উপলব্ধি কৰাৰ প্ৰয়াস আছে যদিও সি বক্তৃত্বাধৰ্মী দাৰ্শনিকতাত পৰিণত হোৱা নাই। মুঠতে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসৰ ভাষা প্ৰাঞ্জল আৰু মনোগ্ৰাহী। ঘৰুৱা শব্দ, উপমা প্ৰয়োগ কৰাৰ বাবে বৰ্ণনীয় বিষয় স্পষ্ট হৈ পৰিছে। অনেক অৱহেলিত আৰু বৰ্তমানে অপ্ৰচলিত শব্দয়ো তেওঁ বচনাত ঠাই পাইছিল। তেওঁৰ বচনাত দীঘলীয়া বাক্যৰ সমাবেশ বা জটিল বৰ্ণন্যাস নাই। ভাষাৰ গাভীৰ্য আৰু ভাবৰ সংযত প্ৰকাশ তেখেতৰ বচনা-ৰীতিৰ বৈশিষ্ট্য। অসমৰ

গ্ৰাম্য জীৱনৰ আঁহে আঁহে সোমাই থকা বনগীত, লোকগীত আদিৰ মাজত প্ৰতিফলিত
আবেগক সুকোমল ভাৱে কলাসন্মত ৰূপত প্ৰকাশ কৰিছে। ❖

আলোচ্য গ্ৰন্থ :

- ১) বীণা বৰুৱা : জীৱনৰ বাটত, বীণা লাইব্ৰেৰী, ৮ম সং, ১৯৯০
- ২) বাস্মা বৰুৱা : সেউজী পাতৰ কাহিনী, জাৰ্ণাল এম্পৰিয়াম, ৫ম সং, ২০০২

গ্ৰন্থপঞ্জী

- ১) গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মা : উপন্যাস আৰু অসমীয়া উপন্যাস, ষ্টুডেন্টছ ষ্টৰ্চ,
১৯৯৫
- ২) সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা : অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, সৌমাৰ প্ৰকাশ,
২০০৬
- ৩) ————— : অসমীয়া উপন্যাসৰ গতিধাৰা, বাণী প্ৰকাশ, ১৯৭৬

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসত ব্যৱহৃত ফকৰা-যোজনা : এটি সম্যক দৃষ্টিপাত

তেজস্বিনী নাথ

লোক-সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন উপাদানৰ লগতে ভাষিক প্ৰাচুৰ্য থকা অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যলৈ ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ *জীৱনৰ বাটত* আৰু *সেউজী পাতৰ কাহিনী* উল্লেখযোগ্য বৰঙণি। লোক সাহিত্যৰ বিভিন্ন উপাদানৰ লগতে ফকৰা-যোজনাৰ সম্যক প্ৰয়োগে উপন্যাস দুখনক এক স্বকীয় মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিছে। ক্ৰমে বীণা বৰুৱাৰ আৰু ৰান্না বৰুৱা ছদ্মনামেৰে ৰচনা কৰা উপন্যাস দুখনৰ মাজত প্ৰতিফলিত হৈছে জীৱন সংগ্ৰাম তথা পৰম্পৰাগত সমাজ ব্যৱস্থাৰ নিষ্ঠুৰ প্ৰতিচ্ছবি। 'দুয়োখন উপন্যাসতে একোটা কেন্দ্ৰীয় নাৰী চৰিত্ৰৰ যোগেদি মূৰ্ত হৈছে একোখন সমাজৰ শ্ৰেষ্ঠ নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক সম্ভাৱনাসমূহ। তগৰৰ ক্ষেত্ৰত এই সম্ভাৱনা হ'ল সংযম তথা চনিয়াৰ ক্ষেত্ৰত বিদ্ৰোহ আৰু প্ৰতিবাদৰ দুয়োটা ক্ষেত্ৰতে দেখা গৈছে যে সৎ, সুস্থ আৰু সুন্দৰ জীৱনৰ অৱেষণেই উপন্যাস ৰচনাৰ মূল প্ৰেৰণা।'

ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসত সততে প্ৰতিফলিত হোৱা এটি দিশ হ'ল গ্ৰাম্য সবলতা। সহজ-সৰল গাঁৱলীয়া জীৱনৰ বিচিত্ৰ বৰ্ণনা *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসখনত বৰ্ণিত হৈছে। আনহাতে *সেউজী পাতৰ কাহিনী*ৰ মাজেৰে বৰ্ণিত হৈছে চাহ বাগিচাৰ মুক্ত জীৱন-যাত্ৰাৰ অন্বেষণৰ কাহিনী। উপন্যাস দুখনৰ পটভূমি হ'ল বাস্তৱবাদী ধাৰা। গ্ৰাম্য সমাজৰ কিছুমান সাতামপুৰুষীয়া অন্ধ অনুকৰণ তথা কদৰ্য পৰিৱেশে মানুহক কিদৰে সমস্যাকে জৰ্জৰিত কৰি দুৰ্বিসহ জীৱন যাপনৰ লগতে তিল তিলকৈ ধ্বংস কৰে, তাৰ সুন্দৰ প্ৰতিফলন বীণা বৰুৱাৰ *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসখনত দেখা যায়। *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসখনত দেখা দিয়া জীৱন যাতনা তথা জীৱন যাপনৰ বিৰূপে *সেউজী পাতৰ কাহিনী* উপন্যাসখনত বিদ্ৰোহ তথা প্ৰতিবাদৰ ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে।

উপন্যাস দুখনত বৰ্ণিত সমস্যা আৰু সমাধানৰ বিভিন্ন সূত্ৰ অন্বেষণৰ মাজতে ঔপন্যাসিকৰ 'ভাষিক কলা' এক গুৰুত্বপূৰ্ণ সংযোজন লক্ষ্য কৰিব পাৰি। বৰ্ণনীয় বিষয় বস্তুক কম কথাৰ মাজেৰে উপযুক্ত উপমাৰ যোগেদি প্ৰকাশ কৰিবলৈ ড° বৰুৱাই ঠায়ে ঠায়ে ফকৰা-যোজনা ব্যৱহাৰ কৰিছে। গাঁৱলীয়া মানুহৰ মুখত সাধাৰণতে কথাই প্ৰতি ফকৰা-যোজনা শুনিবলৈ পোৱা যায়। অৱশ্যে বৰ্তমান সময়ত ইয়াৰ প্ৰভাৱ কমি গৈছে।

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যত ফকৰা-যোজনাই এক আদৰ্শীয় স্থান দখল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। 'অভিধানিক অৰ্থ অনুসৰি যোজনা, দৃষ্টান্ত, ফকৰা, পটন্তৰ আদি সমাৰ্থক।' ১২ বহু পণ্ডিতে ফকৰা-যোজনা, দৃষ্টান্ত, প্ৰবাদ আদি পৃথক ৰূপত আলোচনা কৰিছে। 'ফকৰা-যোজনা আৰু পটন্তৰ, এই শব্দ কেইটা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ মতে প্ৰায় সমাৰ্থক; বাস্তৱ ক্ষেত্ৰতো তিনিওটাৰ মাজত বিশেষ পাৰ্থক্য দেখা নাযায়।' ১৩ যদিও বা ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ, পটন্তৰ আদিক বহুতে পৃথক ৰূপত ব্যাখ্যা কৰিছে, মূলতঃ এইবোৰৰ বিষয়বস্তু তথা ব্যৱহাৰ ব্যক্তি জীৱনৰ লগতে সমাজকো বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত জ্ঞানৰ পোহৰেৰে পোহৰাই তোলে। 'যোজনা-ফকৰা, প্ৰবাদ, প্ৰবচন, সাঁথৰ প্ৰভৃতি সদৃশধৰ্মী ৰচনা। ইবোৰৰ মাজেদি ব্যক্তি জীৱনৰ উপৰি সামাজিক জীৱনো জ্ঞান, বুদ্ধি, চিন্তা, বিবেচনাৰ সৈতে মূৰ্তমান হৈ উঠে। ব্যক্তিৰ দিনতীয়া জীৱনে যোজনা-ফকৰা আদিৰ মাজেৰে বিকাশ লাভ কৰাৰ দৰে গভীৰ আধ্যাত্মতত্ত্ব, ৰাজনীতি, অৰ্থনীতি, সমাজ, সংস্কৃতিয়েও বিকাশ লাভ কৰে যোজনা-ফকৰা আদি মাজেদিয়ে।' ১৪ মুঠতে ফকৰা-যোজনাৰ মাজেৰে বক্তাৰ পৰ্যবেক্ষণ শক্তি, কথা কোৱাৰ ধৰণ বা কৌশল লগতে বুদ্ধিনিষ্ঠতাৰ পৰিচয় পোৱা যায়।

ঔপন্যাসিক বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই দুয়োখন উপন্যাসতে ফকৰা-যোজনাৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। তলত তাৰ এক সম্যক আলোচনা আগবঢ়াবলৈ যত্ন কৰা হ'ল—

অসমীয়া উপন্যাসৰ ভঁৰালত উল্লেখযোগ্য সংযোজন হ'ল *জীৱনৰ বাটত* আৰু *সেউজী পাতৰ কাহিনী*। উপন্যাস দুখনৰ আৰম্ভণিৰ পৰা শেষলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে ভাষা-সাহিত্যৰ বিভিন্ন উপাদানৰ লগতে ফকৰা-যোজনাই এক বিশিষ্ট স্থান দখল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। স্থান-কাল-পাত্ৰভেদে বিভিন্ন অৰ্থত ফকৰা-যোজনাসমূহ ব্যৱহৃত হৈছে।

উপন্যাস দুখনৰ কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ হ'ল দুটা বিপৰীত ধৰ্মী নাৰী চৰিত্ৰ। নাৰীৰ বিভিন্ন দিশ ফকৰা-যোজনাই সামৰি লৈছে। তাৰ ভিতৰত শাঙ্ক-বোৱাৰীৰ সম্পৰ্ক, গাভৰু ছোৱালীৰ বিভিন্ন মানসিক অৱস্থা আদি ফুটাই তুলিবলৈ ঔপন্যাসিকে ফকৰা-যোজনাৰ সহায় লৈছে। তাৰ কেইটামান উদাহৰণ তলত দাঙি ধৰা হ'ল—

১। 'মাছে গৰকা পাচলি খাবা।

শাঙ্কৰে গৰকা বোৱাৰী বাবা।' ১৫

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন।। ১৭৮।।

২। 'নাহালে নপৰে কিহৰ আছ।

মাত বোল নহ'লে কিহৰ শাহ।^{১০}

৩। 'আই বোপায়ে বিচৰা নাই দৰা

মইনো পাওঁগৈ ক'ত পাভ যোৰা।^{১১}

৪। 'ফুটা কলহত পানী ভৰোৱা

তিৰোতাৰ হাতত ধন সঁচা সমান কথা।^{১২}

তুলনা বা ৰিজনি দি কোনো এটা বিষয়ক অধিক স্পষ্ট ৰূপ দিয়াৰ ক্ষেত্ৰতো ফকৰা-
যোজনা ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। যেনে—

'উঠন ছোৱালী বঢ়া ভাত

পকা ধান ততালিকে কাট।^{১৩}

নীতি শিক্ষা প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত গঞা লোকে ফকৰা-যোজনাৰ আলম লয়। সমাজত
কোনোবাই বেয়া কৰ্ম কৰা দেখিলে তাৰ শিক্ষা প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰতো ফকৰা-যোজনা ব্যৱহাৰ
কৰা দেখা যায়। অৰ্থাৎ লোক-শিক্ষা প্ৰদান, স্বভাৱ-চৰিত্ৰ আদি কথা উনুকিওৱাৰ লগতে
গাঁৱৰ সাধাৰণ লোকসকলৰ দূৰদৰ্শী গুণৰ কথাও ফকৰা-যোজনাই স্পষ্ট ইংগিত দিব
পাৰে। এইবোৰৰ প্ৰভাৱে লোকৰ মনোবল বৃদ্ধি কৰে।

১। 'সাঁতোৰ সাঁতোৰ নিজ বাউসিৰে

সাঁতুৰিব নোৱাৰিলে যা বসাতলে।^{১০}

২। 'গাত নাই ছাল-বাকলি

মদ খাই তিনি টেকেলি।^{১১}

৩। 'দেহা থাকিলেহে বেহা।^{১২}

৪। 'চন্দ্ৰলৈ নেমেলিবি পাও

ভৰিও ভাঙ্গিব, চন্দ্ৰও নেপাৰ।^{১৩}

৫। 'বন্ধ্যা, বিধবা অপবাদ

জ্ঞানী লোকে বোলে ই তিনিও আপোদ।^{১৪}

উপন্যাস দুখনৰ মাজত ব্যক্তিগত সমস্যাৰ লগতে সামাজিক সমস্যাসমূহে মানুহক
কেনেদৰে জুৰুলা কৰিছে তাক স্পষ্ট ৰূপত দাঙি ধৰিছে। সমস্যাসমূহে জুৰুলা কৰিলেও
ঔপন্যাসিকে চৰিত্ৰৰ মনোবল বঢ়াবলৈ ধৈৰ্য গুণ বা সহনশীলতাও প্ৰদান নকৰাকৈ থকা
নাই। এই দিশসমূহ ফকৰা-যোজনাৰ দ্বাৰা সুন্দৰভাৱে উপস্থাপন কৰিছে এনেদৰে—

১। 'আগবাঢ়িলে অগ্নিৰ ভয়

পাছ হহঁকিলে পানীৰ ভয়।^{১৫}

বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন ॥ ১৭৯ ॥

২। 'নমৰে মানে চাবা, নুবুৰে মানে বাবা।'^{১৩}

অহংকাৰে যেনেদৰে মানুহৰ পতন আনে, সেইদৰে ভক্তিতে পাপ মোচন হয় বুলি গাঁৱলীয়া মানুহৰ পৰম্পৰাগত বিশ্বাস। বাৱণৰ অহংকাৰে যেনেদৰে স্বৰ্ণলঙ্কা পুৰি ছাৰখাৰ কৰিছিল, সেই কথা সাধাৰণ লোকে অহংকাৰ কৰিলে সোঁৱৰাই দিয়া হয় এনেদৰে—

‘অতি দৰ্পে হত লঙ্কা।’^{১৪}

পাপ-পুণ্যলৈ ৰচিত এফাকি ফকৰা-যোজনা হ’ল—

‘আপোন পাপে মৰে বিৰাটৰ ভাই

ডাক দিয়া ভীমে বোলে মোৰ দোষ নাই।’^{১৫}

অসমীয়া সমাজত ইজনে-সিজনক কোনো কথাত ব্যঙ্গ কৰিবলৈ বা ফ্ৰোড উজাৰিবলৈ হ’লে এক কথাত প্ৰকাশ কৰিবলৈ ফকৰা-যোজনা ব্যৱহাৰ কৰে। উপন্যাস দুখনে তাৰ সুন্দৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰিছে এনেদৰে—

১। ‘গেঙ্কেলা মুখখন গাখীৰেৰে ধোৱে,
ককাঁল ভঙ্গা বিড়ালী মণিকূটত শোৱে।’^{১৬}

২। ‘ছিয়া বৰমুণ, লি-লিয়া জোক,
কথা এৰি কথা দিয়া উজনীয়া লোক।’^{১৭}

৩। ‘এঘৰৰ পাট-নাদ এঘৰৰ জৰী
এঘৰে পানী তোলে ঘটং মটং কৰি।’^{১৮}

৪। ‘বামুণ গ’ল ঘৰ, নাঙল তুলি ধৰ।’^{১৯}

৫। ‘জীয়াত নিদিলে মাছ-পুঠি
মৰিলে দিব ভাৰ ভেটি।’^{২০}

৬। ‘দৰিদ্ৰৰ ভোগো নাই, ত্যাগো নাই।’^{২১}

কিছুমান ফকৰা-যোজনা মাথোঁ এক শাৰীৰহে। সাধাৰণতে শ্ৰুতিমধুৰ হ’বলৈ ফকৰা-যোজনাবোৰ ছন্দত ৰচনা কৰা হয়। ছন্দ মিলাবলৈ যাওঁতে কেতিয়াবা অলাগতিয়াল কথাও সংযোগ কৰিবলগীয়া হয়। যেনে—

‘বিহাত পদুমৰ চকা,
বাপেৰৰ ধনেৰে কিনো দ’ল বাঞ্চিলা
বচনে এহেজাৰ টকা।’^{২২}

অসমৰ সমাজ জীৱনৰ এনে এটি দিশ নাই যিটো দিশ ফকৰা-যোজনাই পোহৰাই তোলা নাই। ‘স্বভাৱ-চৰিত্ৰ, বীতি-নীতি, বন্ধা-বঢ়া, খাৱন-শোৱন, চলন-ফুৰণ, কৃষি-বাণিজ্য,

ধৰ্ম সকলো দিশ সামৰি অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য আৰু সমাজৰ ফকৰা-যোজনাই এক বিশেষ স্থান অধিকাৰ কৰি আছে।^{২৫}

উপন্যাস দুখনত ফকৰা-যোজনাই এক গুৰুত্বপূৰ্ণ আসন দখল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ঔপন্যাসিক বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই উপন্যাস দুখনৰ পাতত চৰিত্ৰসমূহৰ মুখত ফকৰা-যোজনা ব্যৱহাৰ কৰাৰ ফলত গাঁৱৰ মানুহৰ বাক্‌চাতুৰ্য প্ৰকাশ কৰাৰ লগতে বুদ্ধিনিষ্ঠ আৰু দূৰদৰ্শী ব্যক্তিত্বৰ উন্মোচন কৰি দেখুৱাইছে। 'যেতিয়াই কোনো এটা সমস্যা বা পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হোৱা যায় তেতিয়াই তাৰ প্ৰতি মন্তব্য বা সময়োচিত উত্তৰ দিয়াৰ বাবে স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে ফকৰা-যোজনা প্ৰকাশ ঘটে। ইহঁতে অসমীয়া জাতিৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ৰীতি-নীতিৰো জ্ঞান দিয়ে। ইয়াত প্ৰতিফলিত হৈছে অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ ধাৰা, বৈশিষ্ট্য আৰু সামাজিক জীৱনৰ প্ৰতিবিশ্ব।^{২৬} ঔপন্যাসিক বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই দুয়োখন উপন্যাসৰ মাজেৰে ফকৰা-যোজনা ব্যৱহাৰ কৰি উপন্যাস দুখনৰ সাহিত্যিক সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি কৰাৰ লগতে সমাজ ব্যৱস্থা তথা ব্যক্তিগত দিশতো বৰ্ণনাত্মক পৰিৱেশবোৰত এক সুকীয়া মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। দুয়োখন উপন্যাসকে সুস্বভাৱে পৰ্যবেক্ষণ কৰিলে দেখা যায় জীৱন সম্পৰ্কে এক অফুৰন্ত অনুসন্ধিৎসাৰ হাবিয়াস; এই হাবিয়াস ব্যক্তি জীৱনতে সীমাবদ্ধ হৈ নাথাকি সামাজিক দৃষ্টিভংগীৰ সীমা চুবলৈ সক্ষম হৈছে। ❖

পাদটীকা

- ১। হীৰেন গোহাঁই : 'বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ সেউজী পাতৰ কাহিনী, বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম (সম্পাঃ সোমনাথ বৰা) পৃ- ৭৪
- ২। শশী শৰ্মা : অসমৰ লোক সাহিত্য, পৃ- ২৭০
- ৩। মহেশ্বৰ নেওগ : অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, পৃ- ৩৪
- ৪। শশী শৰ্মা : পূৰ্বোল্লিখিত, পৃ- ২৭২
- ৫। বীণা বৰুৱা : জীৱনৰ বাটত, পৃ- ৯৩
- ৬। উল্লিখিত, পৃ- ১১২
- ৭। উল্লিখিত, পৃ- ৩
- ৮। ৰাস্মা বৰুৱা : সেউজী পাতৰ কাহিনী, পৃ- ৩৩২
- ৯। বীণা বৰুৱা : পূৰ্বোল্লিখিত, পৃ- ৮৭
- ১০। উল্লিখিত, পৃ- ৪৪
- ১১। উল্লিখিত, পৃ- ১৫২
- ১২। উল্লিখিত, পৃ- ১৪৯

- ১৩। উল্লিখিত, পৃ- ৪
 ১৪। বাস্মা বৰুৱা : পূৰ্বোল্লিখিত, পৃ- ৪০
 ১৫। উল্লিখিত, পৃ- ১৩
 ১৬। উল্লিখিত, পৃ- ২২
 ১৭। উল্লিখিত, পৃ- ২১
 ১৮। উল্লিখিত, পৃ- ৩৪
 ১৯। বীণা বৰুৱা : পূৰ্বোল্লিখিত, পৃ- ৪
 ২০। উল্লিখিত, পৃ- ৯৫
 ২১। উল্লিখিত, পৃ- ১৪০
 ২২। উল্লিখিত, পৃ- ১০৬
 ২৩। উল্লিখিত, পৃ- ১৩৪
 ২৪। উল্লিখিত, পৃ- ৩০০
 ২৫। উল্লিখিত, পৃ- ৯৪
 ২৬। জীৱন চন্দ্ৰ কোঁচ : আগকথা, *অসমীয়া ভাষাৰ অলংকাৰ ফকৰা-যোজনা*।
 ২৭। উল্লিখিত

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী

- ১। জীৱন চন্দ্ৰ কোঁচ : *অসমীয়া ভাষাৰ অলংকাৰ ফকৰা-যোজনা*, বনলতা, ১৯৯৯
 ২। বীণা বৰুৱা : *জীৱনৰ বাটত*, চেপ্তেম্বৰ, ২০০৫
 ৩। মহেশ্বৰ নেওগ : *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ২০০০
 ৪। বাস্মা বৰুৱা : *সেউজী পাতৰ কাহিনী*, তৃতীয় সংস্কৰণ, ১৯৮৬
 ৫। শশী শৰ্মা : *অসমীয়া লোকসাহিত্য*, ষ্টুডেন্ট ষ্ট'ৰ্চ, গুৱাহাটী, ১৯৯৩
 ৬। সৰ্বেশ্বৰ ৰাজগুৰু : *অসমীয়া প্ৰবাদ* (সংশোধিত আৰু পৰিৱৰ্তিত), বালগোপাল প্ৰকাশন, নগাঁও, ২০০৩
 ৭। সোমনাথ বৰা (সম্পা.) : *বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম*, ত্ৰাণ্তিকাল প্ৰকাশন, ২০০৮

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসত ভাষিক নম্ৰতাৰ প্ৰকাশ :

হীৰা মান্না দাস

ভাষাক সংৰক্ষণ কৰে সাহিত্যই। যিকোনো সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰতে তাৰ নেপথ্যত থকা সামাজিক প্ৰভাৱৰ বাবে সমসাময়িক সমাজখনৰ বিভিন্ন দিশৰ কম-বেছি পৰিমাণে প্ৰতিফলন ঘটে। ভাষাৰ নম্ৰতাসূচক প্ৰয়োগসমূহৰ অন্তৰ্ভালতো সংস্কৃতিৰ বিশেষ প্ৰভাৱ আছে। কাৰণ সমাজ এখনত জনসাধাৰণৰ বিশ্বাস, মূল্যবোধ, প্ৰয়োজন, অনুভূতি, লক্ষ্য আদিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিহে নম্ৰতাসূচক প্ৰয়োগসমূহ দেখা যায়। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাস *সেউজী পাতৰ কাহিনী* আৰু *জীৱনৰ বাটত* অসমীয়া সমাজ জীৱনৰ বাস্তৱ দলিল হোৱাৰ লগে লগে ভাষাতাত্ত্বিক দিশতো অসাধাৰণ। বীণা বৰুৱা ছদ্মনামত ৰচনা কৰা *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত কৃষিকেन्द्रিক গ্ৰাম্য সভ্যতাৰ লগতে বস্তুকেन्द्रিক যান্ত্ৰিক সভ্যতাৰো প্ৰতিফলন ঘটিছে। *সেউজী পাতৰ কাহিনী* চাহবাগানৰ সমাজৰ পটভূমিত ৰচিত। উপন্যাস দুখনত বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ চৰিত্ৰসমূহৰ মুখৰ ভাষা প্ৰয়োগৰ দক্ষতালৈ লক্ষ্য কৰিলে ঔপন্যাসিকৰ সমাজ ভাষা-বৈজ্ঞানিক দিশত থকা সূক্ষ্ম তথা গভীৰ জ্ঞানৰ পৰিচয় পোৱা যায়। ইয়াত গ্ৰাম্য সমাজৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰা চৰিত্ৰসমূহৰ ভাষা, নগৰীয়া জীৱনৰ পৰশ পোৱা চৰিত্ৰসমূহৰ ভাষাৰ পৰা কিছু পৃথক। সেইদৰে চাহ বাগিচাৰ মালিক শ্ৰেণীৰ ভাষা আৰু বনুৱা শ্ৰেণীৰ ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখা যায়। বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ প্ৰতিনিধিত্বকাৰী এই চৰিত্ৰসমূহৰ নম্ৰতা প্ৰকাশৰ ভাষাতো বিচিত্ৰতা লক্ষ্য কৰা যায়।

ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টিকোণেৰে বিচাৰ কৰিলে নম্ৰতাসূচক প্ৰয়োগসমূহ ভাষাৰ শব্দভাণ্ডাৰ, ৰূপতাত্ত্বিক, বাক্যতাত্ত্বিক আদি যি কোনো স্তৰতে দেখা যায়। তথাপি ভাষিক নম্ৰতাৰ পূৰ্ণ প্ৰকাশ লক্ষ্য কৰিব পাৰি প্ৰকৃতাৰ্থত কথোপকথন স্তৰতহে বা এক কথাত ক'বলৈ হ'লে সমগ্ৰ বাক-ব্যৱহাৰত। অৰ্থাৎ Sara Mills এ কোৱাৰ দৰে—

Politeness needs to be analysed at a discourse level than at the sentence or phrase level.²

আকৌ ভাষাৰ পৰিপূৰক স্বৰূপ শাৰীৰিক অভিব্যক্তিসমূহৰ মাজেৰে ফুটি উঠা নম্ৰতাৰ কথাও এই প্ৰসঙ্গৰ ভিতৰুৱা কৰি ল'লেহে আলোচনাই সম্পূৰ্ণতা লাভ কৰে।

নম্ৰতাৰ প্ৰকাশ ঘটে ঘাইকৈ মৃদু অনুৰোধ, কাকূতি-মিনতি, প্ৰকাশৰ বাবে অনুপযুক্ত বিষয়ৰ সুমিষ্ট ভাষণ, সন্মানসূচক ৰূপসমূহৰ ব্যৱহাৰ আদিৰ মাজত। উপন্যাস দুখনত এক ব্যক্তিৰ লগত আন এক ব্যক্তিৰ চিনাকি আৰু বিদায় পৰ্বত, চিনাকি-অচিনাকি ব্যক্তিক অভিবাদন জনোৱাত, বস্ত্ৰৰ আদান-প্ৰদানৰ সময়ত, আদৰণি জনোৱা, শুভেচ্ছা জ্ঞাপন কৰা, নিমন্ত্ৰণ জনোৱা, আবেদন জনোৱা, সম্বোধন কৰা, ক্ষমা খোজা, অনুৰোধ জনোৱা, কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰা আদি বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত বিভিন্ন ধৰণে ভাষাগত নম্ৰতাৰ প্ৰকাশ ঘটা দেখা যায়।

অসমীয়াভাষী মানুহ এজনে কাৰোবাৰ লগত চিনাকি হোৱাৰ সময়ত দুই হাত যোৰ কৰি মূৰটো সামান্য দোৱাই 'নমস্কাৰ' শব্দটি উচ্চাৰণ কৰে। ইয়াৰ উপৰিও বিদায় পৰ্ব বা কোনো মানুহক সন্তাষণ জনোৱা, আদৰণি জনোৱা আদি ক্ষেত্ৰতো 'নমস্কাৰ' শব্দটিৰ ব্যৱহাৰ তথা তাৰ অভিব্যক্তিৰ প্ৰকাশ অসমীয়া ভাষীসকলৰ জীৱনৰ অবিচ্ছেদ্য অংগ স্বৰূপ। বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাৰ উপন্যাসত তাৰ প্ৰতিফলন ঘটা দেখা যায়—

এজন ওলাই আহি মটৰৰ কাষ চাপিল; গাড়ীত মেমচাহাবক দেখি নমস্কাৰ জনালে।¹

সমাজ-সংস্কৃতিৰ নিখুঁত পৰ্যবেক্ষক বৰুৱাদেৱৰ সুনিপুণ ভাষা প্ৰয়োগৰ দক্ষতা প্ৰকাশিত হৈছে চৰিত্ৰ অনুযায়ী কৰা ভাষা প্ৰয়োগত। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসৰ শিক্ষিত চৰিত্ৰ কমলাকান্তৰ মুখত সেয়ে ইংৰাজী ভাষাৰ ব্যৱহাৰ দেখা গৈছে—

জোতাৰ শব্দতে ৰায়বাহাদুৰ আগমনৰ সংকেত পাই দ্বিতীয় ভুল নকৰিবলৈ চকীৰপৰা থিয় হৈ কমলাকান্তই অভিবাদনৰ কাৰণে সাজু হৈ ব'ল। ৰায়বাহাদুৰে পৰ্দাখন ঠেলি দুৱাৰ দলিৰ পৰা ওলাওঁতেই কমলাকান্তই 'গুড মৰ্ণিং ছাৰ' বুলি মূৰ দোৱালে।²

আকৌ চাহ বাগিচাৰ বনুৱাৰ মুখত মিশ্ৰিত ভাষাৰ প্ৰয়োগ দেখা গৈছে—

মেমচাহাবক দেখি প্ৰসূতিৰ কাষৰ পৰা মতাবোৰ আঁতৰি গৈ চেলাম জনালে।

'বহুত চেলাম, বহুত চেলাম।'³

ইংৰাজী ভাষী চাহাব আৰু মেমচাহাবৰ লগত বাক-বিনিময় কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ঘৰত কাম কৰা লগুৱা কেইটোয়ো যে অৰ্থ ভালদৰে নুবুজাকৈও ইংৰাজী ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিব লগা হৈছিল তাৰো চিত্ৰ উপন্যাসত দেখা যায়। যেনে— চাহ বাগিচাত নতুনকৈ কামত

সোমোৱা নৰেশ্বৰক পুৰণি লগুৱা বহমতে কৈছে —

‘কুঠৰীত সোমোয়ে মেমচাহাবক গুড় মণিং দিবি।’

নৰেশ্বৰে মনে মনে গুড় মণিং গুড় মণিং আবৃত্তি কৰিলে।

‘মেমচাহাবে কিবা অৰ্জাৰ দিলেই থেংকিউ মেমচাহাব বুলি

মুৰ দুপিয়াই শলাগিবি বুজিছ?’

অসমীয়া ভাষাত বয়স, সামাজিক মৰ্যাদা, বৃত্তি আদিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ভাষা ব্যৱহাৰ এক অন্যতম বৈশিষ্ট্য। কওঁতা আৰু শুনোতাৰ মাজত থকা বয়সৰ ব্যৱধান, পদমৰ্যাদা আদিৰ উপৰি সম্বন্ধৰ ঘনিষ্ঠতায়ো এই ক্ষেত্ৰত মুখ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰা দেখা যায়। সন্মান প্ৰদৰ্শনৰ লগে লগে স্বাভাৱিকভাৱে নম্ৰতা প্ৰদৰ্শনৰ কথা আহি পৰে। অসমীয়া ভাষাত পুৰুষবাচক সৰ্বনামবোৰে এইক্ষেত্ৰত মুখ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰা দেখা যায়। সন্মান প্ৰদৰ্শনৰ লগে লগে স্বাভাৱিকভাৱে নম্ৰতা প্ৰদৰ্শনৰ কথা আহি পৰে। অসমীয়া ভাষাত পুৰুষবাচক সৰ্বনামবোৰৰ ভূমিকা এইক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ। *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত কলেজীয়া ডেকা কৃষ্ণদত্ত গাঁৱৰ ঘৰলৈ আহোতে শৈশৱৰ বন্ধু মহেন্দ্ৰৰ ব্যৱহাৰৰ মাজত এই ধৰণৰ ভাষাগত বৈচিত্ৰ্যৰ এক সার্থক প্ৰতিফলন ঘটা দেখা যায়—

মহেন্দ্ৰই কৃষ্ণদত্তলৈ উৎসুক হৈ চাই কলেজীয়া বন্ধুক ‘তই’,

‘তুমি’ কি বুলি সম্বোধন কৰিব ঠিক কৰিব নোৱাৰি বিব্ৰত হৈ

সুধিলে, ‘বিয়ালৈ?’ ‘ও’ বুলি মুৰ জোকোৰি শলাগি কৃষ্ণদত্ত গুচি গ’ল।^৫

অসমীয়া ভাষীসকলৰ মাজত সাধাৰণতে কনিষ্ঠসকলে জ্যেষ্ঠসকলৰ নাম কাঢ়ি নামাতে। ইয়াত কনিষ্ঠসকলে জ্যেষ্ঠসকলক নাম কাঢ়ি মতাটো অনম্ৰতা প্ৰকাশক বুলি ধৰা হয়। প্ৰকাশৰ সুবিধাৰ বাবে কেতিয়াবা নাম কাঢ়ি মাতিব লাগিলেও নামৰ লগত সম্বন্ধ অনুযায়ী ককাইদেউ, বাইদেউ, কাইটি, দাইটি আদি সম্বোধনবাচক শব্দ সংযোগ কৰিহে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। নম্ৰতা প্ৰকাশৰ বাবে অসমীয়া নাৰী এগৰাকীয়ে স্বামী, শাঙ্ক-শঙ্কৰ নাম কঢ়া দেখা নাযায়। উপন্যাস কেইখনৰ পাতে পাতে এনে উদাহৰণ প্ৰচুৰ পৰিমাণে লক্ষ্য কৰিব পাৰি।

ইয়াত কনিষ্ঠসকলে জ্যেষ্ঠসকলৰ প্ৰতি ‘আদেশসূচক বাক্য’ ব্যৱহাৰ কৰাটোও অনম্ৰ ব্যৱহাৰ বুলি বিবেচনা কৰা হয়। কনিষ্ঠ এজনে জ্যেষ্ঠ এজনক এটা কাম কৰিবলৈ ক’বলগীয়া হ’লে সাধাৰণতে ‘অনুৰোধসূচক বাক্য’হে ব্যৱহাৰ কৰে। এইদৰে পৰোক্ষ উক্তি, অনুমতিৰ আবেদন আদি কথাই কথাই প্ৰকাশ হোৱাৰ ফলত বক্তব্য বিষয়ত নম্ৰতাৰ প্ৰকাশ ঘটে। কনিষ্ঠ এজনে জ্যেষ্ঠ এজনৰ কথাৰ সাধাৰণতে প্ৰতিবাদ কৰাও দেখা নাযায়। *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত মৌজাদাৰণী আৰু কমলাকান্ত আলাপৰ মাজত তাৰে প্ৰতিফলন ঘটিছে—

ছোৱালীক বেচিকৈ পঢ়াই-শুনাইনো কি লাভ ? ঘৰ গৃহস্থালিৰ
কামখিনি পৰিপাটীকৈ শিকিলে বুজিলেই হ'ল। কি কোৱা, নহয় জানো ?
কমলাকান্তই মৌজাদাৰণীৰ কথাত বাধ্য হৈ 'হয়' বুলি শলাগিলে।*

ভাষাটোৰ শব্দসম্ভাৰ পৰ্যবেক্ষণ কৰিলে ডালেমান সন্মানসূচক ৰূপৰ ব্যৱহাৰ দেখা
যায়। ভাষাগত নম্ৰতা প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত এইবোৰৰ ভূমিকা লেখত ল'বলগীয়া। উপন্যাস
দুখনৰ মাজতো তেনে ৰূপৰ প্ৰচলন ব্যাপক পৰিমাণে দেখা যায়। নিদৰ্শন স্বৰূপে —
পুৰুষৰ ক্ষেত্ৰত : ডাঙৰীয়া, দেউ (পুৰোহিতদেউ), দেৱ (বৰাদেৱ), বাবু (দাৰোগাবাবু,
ডাক্তৰ বাবু), দেউতা, ছাৰ, চাহাব, হুজুৰ ইত্যাদি।

মহিলাৰ ক্ষেত্ৰত : ডাঙৰীয়ানী, আইদেউ, আই, আইগোঁসানী, মেমচাহাব ইত্যাদি।

Geoffrey N. Leech ৰ Politeness Maxim* সমূহৰ মাজত সৰ্বাধিক
গুৰুত্ব দিয়া বিষয়টি হ'ল— ভাষা প্ৰকাশৰ সময়ত আনক সৰ্বোচ্চ গুৰুত্ব দি নিজৰ গুৰুত্ব
যথাসম্ভৱ কম কৰি প্ৰকাশ কৰাটো। বক্তাৰ কথাৰ মাজত ফুটি উঠা এই ভাবাবেগৰ প্ৰকাশেই
নম্ৰতাৰ প্ৰকাশ। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত তগৰৰ বিয়া সংক্ৰান্তত ৰঙিলী বাই আৰু
তগৰৰ মাকৰ আলোচনাখিনিৰ মাজত পাওঁ—

হওক দে আই। সোনকালে উলিয়াই দিব পাৰিলেই ভাল। মই পূৰ্বেই
কৈছে নহয়— তোৰ ছোৱালী মহালক্ষ্মী। ছোৱালীৰ ভাগ্যৰ বলতহে
এনে যোৰা মিলিছে।

তহঁতৰ আশীৰ্বাদত....।*

'তহঁতৰ আশীৰ্বাদত....' বুলি কোৱা তগৰৰ মাকৰ এই উক্তিৰ মাজত জীৱনী বিয়া
দিবলৈ উলিওৱা নাৰী এগৰাকীৰ মানসিক আকুলতাৰ প্ৰকাশ ঘটাব লগতে প্ৰকাশ ঘটিছে
আন্তৰিক নম্ৰতাৰ।

অসমীয়া জনসাধাৰণৰ মনত অতিথি বা আলহীৰ স্থান কেনেকুৱা, তাৰ ইংগিত
অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত 'অতিথি সাক্ষাৎ নাৰায়ণ' বোলা আপুৰুক্য শাৰীয়েই বহন
কৰে। উপন্যাসত কৃষ্ণদত্তৰ ঘৰলৈ কমলাকান্তৰ আগমন, বাপুৰাম বৰাৰ ঘৰলৈ মনোহৰৰ
আগমন, ৰায়বাহাদুৰৰ ঘৰলৈ কমলাকান্তৰ ঘৰৰ মানুহৰ আগমন আদি বিভিন্ন প্ৰসংগত
ব্যৱহৃত বাৰ্তালাপত বিভিন্ন ধৰণে নম্ৰতাৰ অভিব্যক্তি প্ৰকাশিত হৈছে। ধৰণীহঁতৰ ঘৰলৈ
আইগোঁসানীৰ আগমনত ধৰণীৰ মাকৰ উক্তি নম্ৰতাৰ চৰম প্ৰকাশেই দেখা যায়—

গোঁসানীৰ কথা শেষ নৌহওঁতেই তেওঁৰ ভৰিত দীঘল দি পৰি
আহিনীয়ে ক'লে, 'এ আই, আমাৰ আজি কপাল! আই মাতৃয়ে
উপযাচি আশীৰ্বাদ দিবলৈ আহিছে।'*

আকৌ বিদায় পৰত—

ধৰণীৰ মাকে শ্ৰদ্ধাত গদগদকৈ ক'লে— 'এস্ এস্, তেখেতৰ
যে পদধূলি পৰিল- সেয়ে আমাৰ পৰম ভাগ্য ।' কথাবাৰৰ লগে
লগে আকৌ এটি সেৱা জনালে ।^{১১}

কোনোবাই কাৰোবাৰ কিবা উপকাৰ সাধন কৰিলে কৃতজ্ঞতাৰ চিনস্বৰূপে ব্যৱহাৰ
কৰা শব্দটি হ'ল— 'ধন্যবাদ' । কৃতজ্ঞতাৰ চিনস্বৰূপে 'ধন্যবাদ' শব্দটিৰ বাহিৰেও আন
কিছুমান বাক্যাংশ ব্যৱহাৰ কৰা হয় । জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত ৰঙিলী বাইৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞতাৰ
চিনস্বৰূপে তগৰৰ মাকে কৈছে —

'মৰিলেও তহঁতৰ গুণ নাপাহৰোঁ ।'^{১২}

অসমীয়া ভাষাত নশ্ৰভাৱৰ প্ৰকাশৰ বাবে একবচনৰ ঠাইত কেতিয়াবা বহু বচনৰ
ব্যৱহাৰ কৰা হয় । 'মই' সৰ্বনামৰ ঠাইত 'আমি'ৰ ব্যৱহাৰে তাৰে উদাহৰণ দাঙি ধৰে ।
নিজকে লঘু কৰি কোৱা কথাৰ মাজতো নশ্ৰতাৰ প্ৰকাশ ঘটে । উপন্যাসত প্ৰসঙ্গ বিশেষে
লিখকে তৎপৰতাৰে এনে বাক্য প্ৰয়োগ কৰিছে । নিদৰ্শন স্বৰূপে—

'এ, সংঘৰ মই কি কাম কৰিব পাৰিম ।'— বিনয়ী সুৰত হাকিমনীয়ে ক'লে ।^{১৩}

আকৌ কমলাকান্তৰ আত্মলিপিমাৰ কথাও এই প্ৰসংগত উল্লেখনীয়—

'পৰিশ্ৰম গেজেট ওলালেহে গম পাম ।

ফাৰ্ষ্ট হ'ম বুলি মই নিজে আশা কৰা নাই ।'^{১৪}

সহজ-সৰল, ধৰ্মবিশ্বাস তথা ঈশ্বৰৰ প্ৰতি বিশ্বাস অসমীয়া জনসাধাৰণৰ অন্যতম
বৈশিষ্ট্য । সকলো কথাই ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাত সংঘটিত হোৱা বুলি কৰা সৰল বিশ্বাস আৰু
ঈশ্বৰৰ ওচৰত কৰা আত্মনিবেদনৰ মাজত নশ্ৰ ভাবৰেই প্ৰকাশ লক্ষ্য কৰা যায় । উপন্যাসত
প্ৰসঙ্গ বিশেষে তেনে উক্তিৰ নিদৰ্শনো দেখা যায় । উদাহৰণস্বৰূপে— মনোহৰ আৰু কাষৰ
যাত্ৰীজনৰ মাজৰ কথোপকথন—

'আপোনাৰ ঘৰ ক'ত বুলিলে ? হোজাইত ? চাই থাকিব, ঈশ্বৰে

কৰিলে এই বছৰতে আপোনালোকৰ অঞ্চল ওলামগৈ ।'

'ভাল, ভাল; যাব, যাব ।'^{১৫}

স্বাধীনতা আন্দোলনৰ চিত্ৰ অংকিত হোৱা জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত মহাত্মা গান্ধীৰ
অহিংস নীতিক ব্ৰত হিচাপে লোৱা ভলিটয়াৰসকলৰ কথা-বতৰাৰ মাজত নশ্ৰ ভাষাৰ সচেতন
প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰা যায় । নিদৰ্শন স্বৰূপে—

ভলিটয়াৰসকলে কথাৰ ওৰফে বুজি, আগবাঢ়িবলৈ বাধা দি হাত যোৰকৈ কৈছে—

ৰাইজসকল আপোনালোকে মহাত্মাৰ অহিংস নীতি নেপাহৰিব । জোৰ-

জুলুম, দা-লাঠিৰ ব্যৱহাৰ অসহযোগ আন্দোলনত নাই ।...'^{১৬}

এইদৰে উপন্যাসত সমাজ ভাষা বিজ্ঞানৰ অন্তৰ্গত বিভিন্ন দিশসমূহৰ সফল প্ৰয়োগলৈ লক্ষ্য ৰাখিয়েই ড° উপেন ৰাভা হাকাচামে *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসখনক 'সমাজ ভাষা বিজ্ঞানৰ প্ৰয়োগশালা বা ৰসায়নগাৰ (Laboratory) বুলি' কৈছে। এইদৰে প্ৰসংগ আৰু চৰিত্ৰ বিশেষে উপযুক্ত ভাষা প্ৰয়োগৰ ফলত যে উপন্যাসিকৰ ভাষা-বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভংগীৰে মাথোঁ প্ৰকাশ ঘটিছে তেনে নহয়, ই অসমীয়া সমাজখনকো বহল পটভূমিত উপস্থাপন কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। নিঃসন্দেহে উপন্যাস দুখন এগৰাকী ভাষাবিদ পণ্ডিতৰ মহৎ সৃষ্টি। ❖

পাদটীকা আৰু প্ৰসঙ্গসূচী :

- ১) Sara Mills : *Rethinking Politeness, Impoliteness and Gender Identity, C:/Polite/4 gender Polite., doc revised 22nd June, 2000.*
- ২) বান্ধা বৰুৱা : *সেউজী পাতৰ কাহিনী*, পৃঃ ৮৯
- ৩) বীণা বৰুৱা : *জীৱনৰ বাটত*, পৃঃ ৩২
- ৪) বান্ধা বৰুৱা : *পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ*, পৃঃ ২৫৬
- ৫) উল্লিখিত গ্ৰন্থ : পৃঃ ৬৩
- ৬) বীণা বৰুৱা : *পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ*, পৃঃ ৮
- ৭) উল্লিখিত গ্ৰন্থ : পৃঃ ১৯
- ৮) ভাষাবিদ Geoffrey N. Leech -এ তেখেতৰ '*Principles of Pragmatics*' গ্ৰন্থৰ ১৩২ পৃষ্ঠাত ভাষিক নজ্জতা প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত ছয়টা প্ৰধান নীতি (Maxim)ৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। সেইকেইটা হ'ল—
 - ক) Tact Maxim (আনৰ লোকচান যথাসম্ভৱ কম কৰি লাভৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া।)
 - খ) Generosity Maxim (নিজৰ লাভৰ ওপৰত যথাসম্ভৱ কম গুৰুত্ব দিয়া।)
 - গ) Approbation Maxim (আনৰ নিন্দা যথাসম্ভৱ কম কৰি প্ৰশংসা বেছি কৰা।)
 - ঘ) Modesty Maxim (আত্ম প্ৰশংসা যথাসম্ভৱ কম কৰি আত্মনিন্দা বেচি কৰা।)
 - ঙ) Agreement Maxim (নিজৰ আৰু আনৰ মাজত অসহযোগিতা যথাসম্ভৱ কম কৰি সহযোগিতাৰ পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰা।)

ছ) Sympathy Maxim (নিজৰ আৰু আনৰ মাজত বিৰক্তিবদ্ধ হ্রাস কৰি
সহানুভূতিৰ পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰা)

- ৯) বীণা বৰুৱা : পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃঃ ৩৬
 ১০) উল্লিখিত গ্ৰন্থ : পৃঃ ৯২
 ১১) উল্লিখিত গ্ৰন্থ : পৃঃ ৯৩
 ১২) উল্লিখিত গ্ৰন্থ : পৃঃ ৩৬
 ১৩) উল্লিখিত গ্ৰন্থ : পৃঃ ২২৭
 ১৪) উল্লিখিত গ্ৰন্থ : পৃঃ ৩৪
 ১৫) উল্লিখিত গ্ৰন্থ : পৃঃ ৭০
 ১৬) উল্লিখিত গ্ৰন্থ : পৃঃ ১৫৪
 ১৭) উপেন বাভা হাকাচাম : 'লোকভাষা আৰু ড° বৰুৱাৰ সমাজ বৈজ্ঞানিক চিন্তা চৰ্চা',
 বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা জীৱন আৰু কৰ্ম (সম্পা. সোমনাথ বৰা), পৃঃ ১৭৯।

গ্ৰন্থপঞ্জী :

- ১) অৰ্পণা কোৱৰ : ভাষা বিজ্ঞান উপক্ৰমণিকা, বনলতা, ডিব্ৰুগড়, ২০০২।
 ২) দীপকৰ মৰল : উপভাষা বিজ্ঞান, ষ্টুডেন্টছ'ষ্ট'বচ্, গুৱাহাটী, ১৯৯৭।
 ৩) বীণা বৰুৱা : জীৱনৰ বাটত, বীণা লাইব্ৰেৰী, কলেজ হোষ্টেল ৰোড,
 গুৱাহাটী, ২০০১।
 ৪) বমেশ পাঠক : উপভাষা বিজ্ঞানৰ ভূমিকা, অশোক বুক ষ্টল, পানবজাৰ,
 গুৱাহাটী, ২০০৮।
 ৫) বাস্মা বৰুৱা : সেউজী পাতৰ কাহিনী, তৃতীয় সংস্কৰণ, জুলাই, ১৯৮৬।
 ৬) সোমনাথ বৰা (সম্পা.) : বিবিধিকুমাৰ বৰুৱা : জীৱন আৰু কৰ্ম, ক্ৰান্তিকাল প্ৰকাশন,
 নগাঁও, ২০০৮।

ইংৰাজী :

- 1) E.H. Sturtevant : *Linguistic Change*, The University of
 Chicago Press, Chicago 37, 1917.
 2) Geoffrey N. Leech : *Principle of Pragmatics*, Longman,
 London, 1983.
 3) H.P. Grice : *Logic and Conversation*, Academic
 Press, New York, 1975.

Research Paper :

- 1) Sara Mills : Rethinking Politeness, Impoliteness and
 Gender Identity, C:/polite/4
 genderpolite.doc revised 22nd June
 2000.

সমাজ ভাষাবিজ্ঞানৰ দৃষ্টিৰে বীণা বৰুৱাৰ জীৱনৰ বাটত

বিশ্বজিৎ দাস

কোনো এক বিশেষ জনসমষ্টিৰ সামূহিক জীৱন যাপনৰ শ্ৰেষ্ঠ মাধ্যম হৈছে ভাষা। এই ভাষাৰ লগত সমাজৰ অঙ্গঙ্গী সম্পৰ্ক আছে। কিছুমান সামাজিক কাৰকে ভাষা ব্যৱহাৰত পৰিৱৰ্ত্তন সাধন কৰে আৰু ভাষাৰ জৰিয়তেও সমাজ একোখনৰ স্বৰূপ উপলব্ধি কৰিব পাৰি। ভাষা-অধ্যয়নৰ এনে দিশৰ ভিত্তিতে গঢ় লৈ উঠিছে সমাজ ভাষাবিজ্ঞান। সমাজ ভাষাবিজ্ঞানৰ পদ্ধতি অনুসৰি ভাষা এটাৰ প্ৰায়োগিক দিশৰ অনুসন্ধানৰ দ্বাৰা সেই ভাষা-ভাষী গোষ্ঠীৰ সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ বিষয়ে তৎপৰ্যপূৰ্ণ তথ্য সংগ্ৰহ কৰাটো সম্ভৱ। ভাষাৰ প্ৰয়োগৰ মাজেদি একোখন সমাজৰ গাঁথনি, শ্ৰেণীবিন্যাস, ধ্যান-ধাৰণা, প্ৰমূল্য-পদ্ধতি (value system) আদি প্ৰতিফলিত হয়। কোনো এটা ভাষাৰ শব্দসম্ভাৰ আৰু তাৰ গাঁথনিক ৰূপৰ মাজেদি সেই ভাষা-ভাষীসকলৰ সমাজৰ প্ৰতিফলন ঘটে। ভাষাৰ মাজেদি একোখন সমাজৰ বিবিধ সামাজিক সংগঠন তথা সামাজিক স্তৰবিন্যাস (Social stratification) ৰো প্ৰতিফলন ঘটে। ভাষা ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা বুজিব পাৰি বক্তা আৰু শ্ৰোতাৰ মাজৰ সম্পৰ্ক। ব্যক্তিৰ মৰ্যাদা অনুসৰি ভাষা ব্যৱহাৰো বেলেগ বেলেগ হয়।

জীৱনৰ বাটত উপন্যাসৰ পটভূমি কুৰি শতিকাৰ প্ৰথমার্দ্ধৰ অসমীয়া সমাজ। নব্য চেতনাৰ উন্মেষ আৰু বিকাশৰ উৰ্দ্ধমুকনিৰ সময়। উপন্যাসখনত পুঁজিবাদে কঢ়িয়াই অনা পৰিৱৰ্ত্তনক যিদৰে চিত্ৰিত কৰা হৈছে, সমান্তৰালভাৱে লোক-সৃষ্টিৰ চিন্তা চেতনাৰে জীপাল হৈ থকা সমাজখনকো চিত্ৰিত কৰা হৈছে। লোকভাষাৰ প্ৰয়োগ উপন্যাসখনৰ অনন্য সম্পদ। সমান্তৰালভাৱে বৰ্ণিত হৈছে মধ্যবিত্ত জীৱন চেতনাত বাংলা আৰু ইংৰাজী ভাষা-সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ। সমাজ ভাষাবিজ্ঞানৰ দৃষ্টিৰে বীণা বৰুৱাৰ জীৱনৰ বাটতৰ জৰিয়তে প্ৰাক-স্বাধীনতা কালৰ অসমীয়া সমাজখনৰ স্বৰূপ জানিবৰ প্ৰয়াস

কৰা হ'ব। সমাজত কৰা ভাষা ব্যৱহাৰৰ যোগেদি মনোবৈজ্ঞানিক ব্যাখ্যা পোৱাও সম্ভৱ। মধ্যবিত্তীয় জীৱন চেতনা আৰু সৰল চহা জীৱনৰ ভাষা ব্যৱহাৰৰ আঁৰত লুকাই থকা মনোবৈজ্ঞানিক কাৰণসমূহ জনাৰ প্ৰয়াস কৰাৰ উপৰিও ভাষা ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা মানুহৰ ৰুচি আৰু আভিজাত্য কিদৰে প্ৰকাশ হয় তাৰ আলোচনাই হ'ব এই গৱেষণা পত্ৰৰ মূল উপজীব্য।

কোনো এক বিশেষ জনসমষ্টিৰ সামূহিক জীৱন যাপনৰ শ্ৰেষ্ঠ মাধ্যম হৈছে ভাষা। এই ভাষাৰ লগত সমাজৰ অঙ্গাঙ্গী সম্পৰ্ক আছে। কিছুমান সামাজিক কাৰকে ভাষা ব্যৱহাৰত পৰিৱৰ্ত্তন সাধন কৰে আৰু ভাষাৰ জৰিয়তেও সমাজ একোখনৰ স্বৰূপ উপলব্ধি কৰিব পাৰি। ভাষা-অধ্যয়নৰ এনে দিশৰ ভিত্তিতে গঢ় লৈ উঠিছে সমাজ ভাষাবিজ্ঞান। সমাজ ভাষাবিজ্ঞান হৈছে সমাজৰ সম্বন্ধত ভাষাৰ অধ্যয়ন (*as the study of language in relation to society— Hudson, Sociolinguistics, Page-1*) সমাজ ভাষাবিজ্ঞানৰ পদ্ধতি অনুসৰি ভাষা এটাৰ প্ৰায়োগিক দিশৰ অনুসন্ধানৰ দ্বাৰা সেই ভাষা-ভাষী গোষ্ঠীৰ সমাজ আৰু আৰু সংস্কৃতিৰ বিষয়ে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ তথ্য সংগ্ৰহ কৰাটো সম্ভৱ। ভাষাৰ প্ৰয়োগৰ মাজেদি একোখন সমাজৰ গাঁথনি, শ্ৰেণীবিভাৰ, ধ্যান-ধাৰণা, প্ৰমূল্য-পদ্ধতি (value system) আদি প্ৰতিফলিত হয়। কোনো এটা ভাষাৰ শব্দসম্ভাৰ আৰু তাৰ গাঁথনিক ৰূপৰ মাজেদি সেই ভাষা-ভাষীসকলৰ সমাজৰ প্ৰতিফলন ঘটে।

১.০.

উপন্যাসখনত বৰ্ণিত হৈছে প্ৰাক্-স্বাধীনতা কালৰ অসমীয়া সমাজ জীৱনৰ চিত্ৰ। ইয়াতে প্ৰতিষ্ঠা লভিছে বৃটিছ আমোলৰ প্ৰাৰম্ভতে গজালি মেলা মধ্যবিত্ত শ্ৰেণী চৰিত্ৰই। সমান্তৰাল ভাৱে আছে পৰম্পৰাগত লোকজীৱন। পূৰ্জিবাদে বিপৰ্যন্ত কৰা নৈতিকতা আৰু মানৱীয় মূল্যবোধ, আত্মকেন্দ্ৰিকতা আৰু স্বাৰ্থপৰ মনোভাৱ মধ্যবিত্ত জীৱনধাৰাৰ মাজত লক্ষ কৰা যায়। কমলাকান্তই তগৰৰ প্ৰতি কৰা বিশ্বাসঘাতকতাৰ মাজেদি মধ্যবিত্ত শ্ৰেণী চৰিত্ৰৰ প্ৰতিফলনেই ঘটিছে। মধ্যবিত্ত শ্ৰেণী চৰিত্ৰৰ ফোপোলা প্ৰতিষ্ঠাৰ আন এটা নিদৰ্শন হ'ল— হাজৰিকানীয়ে সুপ্ৰভাক কমলাকান্তৰ মাকৰ আগত 'বৰগীত' এটা গাই শুনাৰলৈ কৈছে। সুপ্ৰভাই পিয়ানোৰ ৰিঙত বহি গালে 'ৰবীন্দ্ৰনাথৰ গান'। ৰবীন্দ্ৰ সংগীতৰ প্ৰতি সম্পূৰ্ণ শ্ৰদ্ধা জনাইও ক'ব পাৰি সেই সময়ত মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীয়ে অনুভৱ কৰা বাংলা ভাষা, সাহিত্য, সংস্কৃতিৰ প্ৰতি থকা অসমীয়াৰ অন্ধ আনুগত্যৰ ই প্ৰকাশ মাথোন। এয়া নিশ্চয় বীণা বৰুৱাৰ সচেতনভাৱে অসমীয়া জাতীয়তাবাদী চৰিত্ৰক প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ প্ৰয়াস। সেয়ে সুভদ্ৰাৰ প্ৰতি তীব্ৰ ব্যঙ্গোক্তিও কৰিছে কমলাকান্তৰ মাকৰ জৰিয়তে —

এইটি কাৰ বৰগীত ? মহাপুৰুষৰ নহয়নে ?

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন ॥ ১৯১ ॥

জীয়েকৰ কীৰ্তিৰ গৌৰৱত হাজৰিকানীৰ চকুৱে মুখে হাঁহি বিৰিঙি
পৰিল। বৰুৱানীৰ অৱজ্ঞাক পুতৌ কৰি লাহেকৈ উত্তৰ দিলে, 'এইটি
বৰগীত নহয়; নামজ্বলা বঙালী কবি ৰবীন্দ্ৰনাথৰ গান। (পৃ.৫০)

পৰিৱেশে কিন্তু ৰবীন্দ্ৰ সংগীতৰ দাবী কৰা নাছিল। জীয়েকৰ কীৰ্তিত মাকৰ
গৌৰৱ ফোপোলা আভিজাত্যৰ প্ৰকাশকহে হ'লগৈ।

২.০.

ভাষা ব্যৱহাৰৰ জৰিয়তে সমাজ এখনৰ প্ৰচলিত সমাজ ব্যৱস্থাৰ বিষয়েও উমান
পাব পাৰি। পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাত নাৰীৰ স্থান, নাৰীৰ মানসিকতা, নাৰী সম্পৰ্কীয়
ধাৰণা আদিৰ বিষয়ে উপন্যাসৰ নায়িকা তগৰৰ জীৱনৰ জৰিয়তে জানিব পাৰি।
কমলাকান্তৰ বিশ্বাসঘাতকতাৰ পাছতেই তগৰৰ জীৱনৰ গতিপথ সলনি হৈছে। ধৰণীৰ
লগত বিয়াৰ কথা—বতৰা আৰম্ভ হোৱাৰ পৰাই তগৰৰ সত্বাক নস্যাত্ কৰাৰ চেষ্টা চলিছে।
তগৰৰ বাপেকে মৌজাদাৰণীৰ হুমকি খাই আহি ধৰণীৰ আগত কৈছে—

ছোৱালীৰ মত লৈ বিয়া দিয়াৰ প্ৰথা আমাৰ সমাজত এতিয়াও
চলা নাই। (পৃ.৫৭)

ছোৱালীৰ অৰ্থাৎ তগৰৰ মতামত লোৱাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই, পিতৃৰ সিদ্ধান্তই
চূড়ান্ত। তগৰ ইয়াত নিমিস্ত মাত্ৰ।

২.১. প্ৰাক্‌স্বাধীনতা কালৰ অসমীয়া সমাজত নাৰীৰ শিক্ষা সম্পৰ্কে ধাৰণা কেনে
আছিল সেয়াও ভাষা ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা বুজিব পৰা যায়—

ছোৱালীক বেছিকৈ পঢ়াই শুনাইনো কি লাভ? ঘৰগৃহস্থালিৰ
কামখিনি পৰিপাটিকৈ শিকিলে বুজিলেই হ'ল। (পৃ.১৯)

অৰ্থাৎ মাকৰ ঘৰত ঘৰগৃহস্থালিৰ কামখিনি শিকাহে মূল কথা। হয়তো ইয়াৰ মাজত
মনোবৈজ্ঞানিক ধাৰণা এটাও আছে। বিবাহৰ পাছত আন এখন ঘৰ ধৰি ৰাখিব পাৰিব
লাগিব। এগৰাকী ছোৱালীয়ে ভৱিষ্যতে সমাজত কি ভূমিকা পালন কৰিব সেয়াও
নিশ্চিত কৰা হৈছে। একেদৰে আছে ইংৰাজী শিক্ষা সম্পৰ্কে ধাৰণাও—

পিছে আমাৰ গাঁৱলীয়া ছোৱালীয়ে ইংৰাজী পঢ়ি কিনো বিদ্যাখন শিকিব
? শিকিবলগা জানিবলগা কথা আমাৰ ভাষাৰ শাস্ত্ৰত নাই জানো ?

পৰম্পৰাগত সমাজখনত পৰিৱৰ্ত্তনৰ বতাহে নাৰীক তেতিয়ালৈ চুব পৰা নাই।
সমাজে নাৰীৰ পৰম্পৰাগত ৰূপটোকেহে বিচাৰে। সেয়ে তগৰক উপন্যাসিকে চিৰাচৰিত
ৰূপতেই দাঙি ধৰিছে। তগৰৰ প্ৰতি উপন্যাসিক সহানুভূতিশীল। কেৱল তগৰ বুলিয়েই

নহয়, সমগ্ৰ নাৰীসত্তাৰ প্ৰতিয়েই যেন সহানুভূতিশীল। 'বীণা বৰুৱা' ছদ্মনাম লোৱাৰ ওৰিতে যেন নিষ্পেষিত নাৰীৰ প্ৰতি থকা সহানুভূতিয়েই লুকাই আছে। পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজ এখনে এগৰাকী নাৰীক যিদৰে বিচাৰে ঠিক সেইধৰণৰেই তগৰৰ চৰিত্ৰ উপস্থাপন কৰা হৈছে। ঔপন্যাসিকে তগৰৰ জৰিয়তে তথাকথিত ভাৰতীয় নাৰীৰ প্ৰতিচ্ছবি দাঙি ধৰিবলৈ যাওঁতে তগৰৰ উশাহ-নিশাহ বন্ধ হৈ যোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে। ড. হীৰেন গোঁহাইদেৱে তগৰ সম্পৰ্কে কৰা মন্তব্যটি তাৎপৰ্যপূৰ্ণ—

বিৰল অনুভূতি, শিক্ষা, ৰুচিৰ অধিকাৰিণী তগৰৰ জীৱনৰ কোনো স্বাভাৱিক আৰু সুস্থ বিকাশ নঘটিল। বৰং সংসাৰ আৰু কৰ্তব্যৰ স্তম্ভৰ মাজত অৱহেলা আৰু অনাদৰত সি লেৰেলি গৈছে।

(ঐতিহ্য আৰু জীৱনৰ বাটত, বিশ্বায়তন - পৃ. ২৮৬)

কাৰণ—

বিধাতা পুৰুষে অসমীয়া তিবোতাক সৃষ্টিৰ দিনতে বিধান কৰি দিয়া চোতাল সৰা, পানী অনা, ধান বনা কামৰ এদিনলৈকো চুলিডালমান হেৰফেৰ হ'ব নোৱাৰে। (জীৱনৰ বাটত, পৃ. ৮২)

৩.০. ভাষা ব্যৱহাৰৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ পায় লোকবিশ্বাসৰ কথাও। কমলাকান্তৰ মাকৰ শেষ অৱস্থাত শিতানত সৰিয়হ তেলৰ চাকি জ্বলাই শুনে অজামিল উপাখ্যানৰ পদ সুৰ ধৰি মাতিছে—

ভয়ে অজামিলে

পুত্ৰক ডাকিল

আইস নাৰায়ণ বুলি ॥ (পৃ. ১২৩)

অসমীয়া বৈষ্ণৱসকলৰ বিশ্বাস, ভগৱানৰ নাম ললে অজামিলৰ দৰে মৃত্যুমুখীয়ে স্বৰ্গ লভিব।

আনফালে বাহিৰত 'কেইজনমানে মৃত্যুৰ সময় গণনা' কৰিছে। ধঁপাতৰ চিলিমত হোপা মাৰি কথা পাতিছে—

আজি কি বাৰ হে ? মঙ্গলবাৰ হবলা! (পৃ. ১২৩)

কণপাইৰ ইচ্ছাকৃত প্ৰশ্নটোতে লুকাই আছে 'মঙ্গলবাৰে বাঁহ কাটিব নেপায়' এই লোকবিশ্বাসৰ কথা।

গঞা ৰাইজৰ বাবে মৃত্যু এক অৱধাৰিত সত্য— 'জন্ম মৃত্যু সংসাৰৰ ৰীতি' (পৃ. ১২৪)।

শুনদেও ধৰণীক বুজাইছে —

সকলো প্ৰাণীয়ে নিশাটোৰ কাৰণেহে সংসাৰ বিৰিখত জিৰণি
লয়হি। পুৱা হ'ল নে নহ'ল, সকলোটি ভুৰুং কৰে নিজ ঠাইলৈ
উৰিল; পিতা পুত্ৰ, আই-বাই সকলো দুদিনৰহে চিনাকী। আমাৰ
মহাপুৰুষেও তাকে কৈছে। (পৃ. ১২৪)

বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ গভীৰ প্ৰভাৱৰে সিন্ধু সমাজখনৰ জীৱন সম্পৰ্কে ধাৰণা স্পষ্ট।

৩.১. শব্দ ব্ৰহ্ম। শব্দৰ অসীম প্ৰভাৱৰ লগত জড়িত হৈ আছে জৰা-ফু কাৰ দৰে
বিশ্বাসৰ। কমলিৰ মুখলগা ভাঙিছে তগৰৰ শাছৰেকে বগা সৰিয়হ এমুঠা হাতত লৈ—

সৰিসা গুটি, সৰিসা গুটি, দেৱী আনি দিলা সৰিসা বাটি। সেই
সৰিসা জৰিলা। কমলিৰ মুখ লগা ভাঙিলা, ফুঁ। (পৃ. ১১৮)

সৰিয়হ মুঠি জুইত পেলাই আকৌ মাতিলে—

“চন্দ্ৰ সাখী, সূৰ্য্য সাখী। উতলা ভাত থৈছে ৰাখি।

মোৰ হোক, গুৰুৰ ডাক।

নজৰ বজৰ ইহ, বিহ,

কমলিৰ মুখ লগা পানী হৈ থাক।

ব্ৰহ্মা মহাদেৱৰ আহা পালৌ,

উতলা ভাতৰ অগনিত,

কমলিৰ ৰোগ-ব্যাদি সমস্তকে পানীকৃত্য কৰৌ।

হৰ বিষ হৰ শিৱৰ বৰ।

সিন্ধু গুৰুৰ পাও, ৰক্ষা কৰা কামাখ্যাৰ মাও। ফুঁ-উ-উ। (পৃ. ১১৮)

সৰল চহা জীৱনৰ এই লোকবিশ্বাসক দলিয়াই পেলাব নোৱাৰি। কাৰণ ইয়াৰ
লগত জড়িত হৈছে তেওঁলোকৰ চেতনাৰ মনোজগতখন। ডাক্তৰৰ দৰবৰ প্ৰতিহে
তেওঁলোক বেছি সন্দিহান—

বুজিছ ফেচেউ, অকল কবিৰাজৰ দৰবৰ ওপৰত ভৰসা কৰি

নেথাকিবি। দৰব জাতি খুৱাই এটাৰতোন মূৰ খালিয়েই। তেও

বুজ হোৱা নাইনে ?” (পৃ. ১৬৬)

তামোল এখন মুখত ভৰাই ভেকোলাৰ ঘৈণীয়েকে পুনৰ ক'লে—

কি হ'ল অ'পিতিকি, জৰা-ফু কাৰো দিহা কৰা ভাল নহয় জানো?

(পৃ. ১৬৬)

বহা-নগাওঁ অঞ্চলৰ মানুহৰ আই ভগৱতীৰ ওপৰত অগাধ বিশ্বাস—

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-অধ্যয়ন ॥ ১৯৪ ॥

গড়মুৰৰ ভগৱতীৰ তালৈ দৰ্শিবাম গৈছে। তাৰে হাততে ধৰণীৰ ঘৈণীয়েকৰ
পৰা খুজি আনি পইচা চাইটাই তামোল পাণ এযোৰাই দি পঠাইছোঁ।
..... ভগৱতীয়ে কি কয় তাকে চাই-চিতি জৰা ফুকা কৰাব লাগিব।

(পৃ. ১৬৭)

আনকি দ্বিতীয় সন্তান প্ৰসৱৰ সময়ত তগৰৰ কষ্ট লাঘৱ কৰিবলৈ ধৰণীক
পেহীয়েকে গোপী ওজাৰ ওচৰলৈহে পঠিয়াইছে —

..... ডোল এডাল আনিবি, পানী এটোপাও জৰাই আনিবি। (পৃ. ১৩০)

৪.০. অসমীয়া সমাজত যদিও জাতিভেদৰ কঠোৰ নিয়ম নীতি নাই, বিয়া বাৰৰ
ক্ষেত্ৰত কিন্তু সামাজিক বাধা আছে। অৱশ্যে গাঁৱৰ ৰাইজে পিছত মেল পাতি জৰিমনা
কৰি, ভোজ-ভাত খাই জাতত তুলি লয়। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত বীণা বৰুৱাই অসমীয়া
গ্ৰাম্য সমাজৰ এই আৰ্হিৰ সৰস বৰ্ণনা দাঙি ধৰিছে। 'জাত-কুল মাৰি' আহোমনী তগৰক
বিয়া কৰাব বুলি শুনাৰ লগে লগে বিয়া ভাঙিবলৈ মনোহৰক পঠালে। গাঁৱত বু বু বা বা।
'ঔষধ-আহুদি' (পৃ. ৬৩), 'মায়ঙৰ বেজ' (পৃ. ৬৩) কত কথা। জাতত উঠালৈকে কথাৰ গতি—

কলিতাত ছোৱালী দি জাতত উঠিবলৈ বিচাৰিছে। (পৃ. ৬৪)

ইয়াৰ উপৰিও উজনৰি মানুহক পৰা গালি—

ছোৱালী বেচি খোৱা উজনীয়া মানুহক মই চিনি নেপাওঁনে। ইস্

ইস্ হোজা ল'ৰাটো ভাল ফন্দিবাজহঁতৰ হাতত পৰিলগৈ। (পৃ. ৬৪)

ইয়াৰ জৰিয়তে অসমীয়া সমাজৰ আমোদজনক দিশ এটা ফুটি উঠিছে।

৫.০. ছোৱালীৰ ঘৰত গা-ধন দিয়াৰ ব্যৱস্থা যে অসমীয়া সমাজতো আছিল তাৰ
প্ৰমাণ পোৱা যায় মনোহৰ আৰু মনোহৰৰ মাকৰ মাজৰ কথা-বতৰাত। মনোহৰে মাকক
কৈছে —

ছোৱালীৰ বাপেকে গা-ধন লওঁ বুলিছিল নহয়? (পৃ. ১৭৪)

মাকেও গা-ধন লোৱাৰ সপক্ষে যুক্তি দি কৈছে—

ওঁ লবতো, ছোৱালী ডাঙৰ-দীঘল কৰি উপযুক্ত কৰি তুলিছে যেতিয়া

গা-ধন নোলোৱাকৈ এনেয়ে শুদা হাতত দিবনে? (পৃ. ১৭৪)

৬.০. বক্তা আৰু শ্ৰোতাৰ সম্পৰ্ক ভাষা ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা বুজিব পৰা যায়। ব্যক্তিৰ
মৰ্যাদা অনুসৰি ভাষা ব্যৱহাৰো বেলেগ বেলেগ হয়। অসমীয়া ভাষাত পুৰুষবাচক
সৰ্বনামৰ প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা এনে ভাষা ব্যৱহাৰৰ পাৰ্থক্য সূচিত কৰিব পাৰি। জীৱনৰ
বাটত উপন্যাসত ভাষা ব্যৱহাৰৰ এনে পাৰ্থক্য চাওক—

মহেন্দ্ৰই কৃষ্ণদন্তলৈ উৎসুক হৈ চাই কলেজীয়া বন্ধুক 'তই', 'তুমি' কি
বুলি সম্বোধন কৰিব ঠিক কৰিব নোৱাৰি বিব্রত হৈ সুধিলে, 'বিয়ালৈ ?
'ও' বুলি মূৰ জোকোৰি শলাগি কৃষ্ণদন্ত গুচি গ'ল। (পৃ.৭)

গ্রাম্য সমাজত 'তই'ৰ ব্যৱহাৰ বেছি। 'তই'ৰ মাজত যি আপোনত্ব আৰু সৰলতা
লুকাই থাকে সেই সৰলতা আৰু আপোনত্ব 'তুমি'ৰ মাজত নাথাকে। কৃষ্ণদন্তৰ ঘৰলৈ
যোৱা কমলাকান্তক মৌজাদাৰণীয়ে মাত্ৰ দুটা বাক্যৰেই একেবাৰে আপোন কৰি ললে—

আহ, বাছ আহ! বৰমইনাও মোৰে ল'ৰা, তয়ো মোৰে ল'ৰা। মাকৰ
আগত কিহৰ লাজ। (পৃ.৮)

সন্তানৰ প্ৰতি মাকৰ যি মৰম, যি আপোন ভাব সেয়া 'তয়ো মোৰে ল'ৰা' বাক্যাংশৰ
মাজতে সোমাই আছে। আৰু সেয়ে—

কৃষ্ণদন্তৰ মাকৰ সহজ সৰল সম্ভাষণত, সন্তান প্ৰীতিৰ দাবী আৰু মাতৃত্বৰ
গৌৰৱেই প্ৰকাশ পালে। মাতৃস্নেহেৰে ভৰপূৰ সম্ভাষণত মুগ্ধ হৈ
কমলাকান্তই সাউৎ কৰে আঁঠুকাটি মৌজাদাৰিণীক সেৱা কৰিলে। (পৃ.৮)

৭.০. কোনো এটা ভাষাৰ বিভিন্ন উপভাষাসমূহৰ গঢ় লৈ উঠে ভৌগোলিক অঞ্চল,
সামাজিক শ্ৰেণী, জাতি, গোষ্ঠী, লিংগ ভিত্তিত, ধৰ্মীয় সম্প্ৰদায় ইত্যাদিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি।
এইসমূহৰ ভিতৰত আঞ্চলিক উপভাষাৰ গুৰুত্ব সৰ্বাধিক। *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত অতি
বুদ্ধিদীপ্ত ৰূপত আঞ্চলিক উপভাষাৰ প্ৰয়োগ আছে। উজনি অসমৰ আঞ্চলিক ৰূপ আৰু
বহু অঞ্চলৰ আঞ্চলিক ৰূপৰ (বৰ্তমান মধ্য অসমৰ উপভাষা) প্ৰয়োগ উপন্যাসখনত
পৰিৱেশ সাপেক্ষে লক্ষ্য কৰা যায়। উজনি অসমৰ আঞ্চলিক ৰূপত আঞ্চলিক সুৰ প্ৰবল।
বাক্য গঠনৰ ঠাঁচত জনজাতীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱ আছে যেন অনুভৱ হয়। কাৰণ অসমৰ
জনজাতীয় ভাষাৰেৰে সুৰ প্ৰধান, বাক্য গঠনৰ আৰ্হি কেতিয়াবা কৰ্তা-ক্ৰিয়া-কৰ্ম আৰ্হিৰ
আৰু কেতিয়াবা কৰ্তা-কৰ্ম-ক্ৰিয়া আৰ্হিৰ। *জীৱনৰ বাটত* উপন্যাসত এনে ধৰণৰ বাক্য
গঠনৰ আৰ্হি দেখা যায়। কথাৰ গতি মন্থৰ। যেনে—

শুনচোন, আইদেউৰ হ'ল বিয়া - তগৰ আৰু সৌভাগিনী হ'ল
কেনেকৈ? (পৃ.২)

থ, থ, গাভৰু ছোৱালীৰ মাক-বাপেকলৈ মৰমখন! তহঁত আটাইখন
জিৰণীয়া মউ। বাহী বিয়া দিনা উলিয়াই দিলে নখে মাটি লেখি
দুৱাৰডলিত ধৰি কান্দিবি হেঁচু কি দিলেও গিৰিয়েকৰ ঘৰলৈ খোজ
নচলিব; উলিয়াই দিয়া বাবে মাৰ বাপেৰক উকটি পেটে পেটে গালি
পাৰিবি। কিন্তু যেই গিৰিয়েকৰ ঘৰ পালিগৈহঁক— মাৰ-বাপেৰ

সকলোকে নেওচা-কেওচা!(পৃ.৩)

উঠ, আহ, উঠ; কান্দি কাটি অমঙ্গলখন নকৰ। তোৰ কান্দোন দেখিলে
ছোৱালীজনীৰ বুকু ফাটি যাব নহয় ?(পৃ.১৫)

আমিও ছোৱালী তুলিলো তালিলো; কিন্তু ছোৱালীক সুধি বিয়া-
বাৰু দিয়া নাই। ছোৱালীক পঢ়ুৱাই শুনুৱাই আপুনি কি কৰাইছে
গাঁৱৰ দহজনে দেখি আহিছে। আপোন বুলি আমিও নেদেখা ভাও
জুৰি আছোঁ। এদিনলৈকো আপোনাৰ ছোৱালীৰ উচ্-বাইচ্ কৰা
নাই। গাভৰু ছোৱালী থকা ঘৰলৈ ধৰণী মাষ্টৰৰ ইমান ঘন ঘন
আহ-যাহ কিহৰ? তগৰৰো এতিয়া ডেকা ল'ৰাটোৰ পৰা ফুল তুলিবলৈ
শিকিলেহে হয়? এইবোৰ কথা কওঁ কওঁ বুলিয়েই আছিলোঁ। এনেকৈ
কিছুদিন চলিলে বাদ-অপবাদৰ ভয়হে আছে। সেইহে কৈছোঁ,
মানুহে বি-বি-বা-বাখন নৌ লগাওঁতেই ভালে ভালে ছোৱালীজনী
উলিয়াই দিয়ক।(পৃ.৫৪)

‘হৈছে, বোপাই, হৈছে; নেলাগে নেলাগে।’(পৃ.৮)

৭.১. আনফালে বহা অঞ্চলৰ কথিত ৰূপৰ প্ৰয়োগ দেখা যায় উপন্যাসৰ মূল নাৰী
চৰিত্ৰ তগৰ বিয়া হৈ যেতিয়া বহালৈ আহে। সাধাৰণতে বাক্যবোৰ চুটি চুটি। উজনি অসমৰ
ভাষাত থকাৰ দৰে আক্ষৰিক সুৰ বহা অঞ্চলৰ ভাষাত প্ৰবল নহয়।

“গাত কিবা আসোঁৱাহ আছে নেকি?”(পৃ.৮৪)

“গাৰ নেঠাৰ কথা সুধিছানে? এটা বোলে খহাই আহিছেই। তাতেহে আকৌ
খৰখেদাকৈ ছোৱালী উলিয়াই দিবলৈ বাপেকৰ তত হেৰাল।”(পৃ.৮৪-৮৫)

“আগতে বোৱা দ-পথাৰখিনি তেনেই পানীয়ে মাৰিলে নহয়? পিছত ধুচুৰীহে
চাৰি হালিচামান বোৱা হ’ল। তোমালোকে নো কিমান পালা?”(পৃ.৮৭)

“ৰাতি ভালেখিনি হ’ল; যাবহে লাগিল। মৰণা চমু চাপিলনে অ’ মনোহৰ-”
(পৃ.৯০)

“কটা নৰকী শুচ; মোৰ কাষ নাচাপিবি।”(পৃ.১৩৫)

৮.০. নাৰী আৰু পুৰুষৰ ভাষাৰ মাজতো সেইদৰে পাৰ্থক্য দেখা যায়। পুৰুষ আৰু
নাৰীৰ ভাষাৰ পাৰ্থক্যৰ কাৰণ নিৰ্ভৰ কৰে সমাজ ব্যৱস্থাৰ ওপৰত। সমাজত নাৰীৰ স্থান,
আচৰণ, আৰু নাৰী সম্পৰ্কীয় ধাৰণাসমূহেও নাৰীৰ ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৱ পেলায়।
অসমীয়া সমাজত সাধাৰণতে পুৰুষে ব্যৱহাৰ কৰা গালি-গালাজৰ শব্দবোৰ নাৰীয়ে

ব্যৱহাৰ নকৰে। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসত নাৰীয়ে ব্যৱহাৰ কৰা তেনে গালি-গালাজৰ শব্দ হ'ল— পৈয়েৰৰ মূৰখাতী, চটাই পাখৰী, বাপেকৰ মূৰখাতী, লাজ চৰমৰ মূৰখাতী, নিধক, নৰকী, চুৰাপাত চেলেকা ইত্যাদি। নাৰীয়ে সাধাৰণতে আবুৰ ৰাখি কথা ক'বলৈ বিচাৰে - কেতবোৰ কথা পোনে পোনে নকয়, কিন্তু বুজোঁতাই সঠিকভাৱেই বুজে। এনে কেতবোৰ শব্দ হ'ল— গা ভাৰী, গা বন্ধ হোৱা, গা নোধোৱা আদি।

৯.০. আঞ্চলিক উপভাষা সমূহত এনে কিছুমান শব্দ আৰু অভিব্যক্তি পোৱা যায় যিবোৰৰ প্ৰকাশিকা শক্তি যথেষ্ট। উজনি অসমৰ উপভাষাত পোৱা এনে কিছুমান শব্দ আৰু অভিব্যক্তি হ'ল— এঙাব, ভেৰাকুটি, ওথোৰ-গোথোৰ, ৰঙা ঠঙা, খমনা দৈ-ছিৰা আদি।

৯.১. উপভাষাৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰোঁতে সমাজ ভাষাবিজ্ঞানীসকলে কৰ্মিত বাক্ৰীতি (cultivated speech) সাধাৰণ বাক্ৰীতি (common speech) আৰু লোকভাষাৰ বাক্ৰীতি (folk speech) এনেদৰে বিভাজন কৰি লয়। লোকসংস্কৃতি বিজ্ঞানৰ বিভিন্ন অধীতব্য বিষয়ৰ ভিতৰত লোকভাষাৰ বাক্ৰীতিও অন্যতম। লোকভাষাৰ সৈতে লোক-সাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্যৰ বিশেষ সম্বন্ধ আছে। 'এই লোক সাহিত্য সমাজৰ উম্মেহতীয়া সৃষ্টি; সমাজৰ সৰ্বজনৰ ভাব, চিন্তা আৰু কল্পনাৰ মিলন তীৰ্থ ; সমগ্ৰ সমাজৰ আনন্দ বিনোদনৰ কলাক্ষেত্ৰ' (অসমৰ লোক-সংস্কৃতিঃ ডঃ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা- পৃ. ৩৯)। জীৱনৰ বাটত উপন্যাসৰ অধ্যায় বিভাজনত মৌখিক সাহিত্যৰ মাধ্যমেৰে ঘটনাৰ ইংগিত দিয়া হৈছে-

প্ৰথম ভাগ-

“কাম চৰাইৰ ৰঙা ঠোঁট,
তাতে দিলে দীঘল ফোঁট,
পিতাদেউ, পিতাদেউ
দুৰৈকৈ নিদিবি মোক।”

দ্বিতীয় ভাগ-

“বোৱাৰী হ'বলৈ লাগে ক'ত বেলি।”

তৃতীয় ভাগ-

“ই বোলে আইটী,
সি বোলে বাইটি
আইটী ঘৰৰে ঘৈণী-”

লোকভাষা চিত্ৰধৰ্মী। লোকভাষাৰ চিত্ৰধৰ্মিতাই প্ৰকাশ কৰে পোনে পোনে ক'ব নোৱাৰা অসংখ্য কথা। 'এই চিত্ৰসমূহ সদায় চকুৰ আগত দেখি থকা বস্তুৰ পৰা আহৰণ কৰা; গতিকে বাস্তৱধৰ্মীও।' (অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি পৃ. ২২৭)

“আই বোপায়ে বিচৰা নাই দৰা

মইনো পাওঁগৈ ক'ত পাভ যোৰা।” (পৃ.৩) (তগৰক বিয়াৰ কথা কৈ জোকোওঁতে)

“মাছে গৰকা পাচলি খাবা

শাহুৱে গৰকা বোৱাৰী বাবা।” (পৃ.৩২) (তগৰক শাহুৱেকে কৰা অত্যাচাৰৰ প্ৰসংগত)

ড. বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি গ্ৰন্থত লোক-ভাষা সম্পৰ্কে কৈছেও—“লিখিত ভাষাতকৈ স্বতঃস্ফূৰ্ত লোক-মুখৰ ভাষা অধিক হৃদয়গ্ৰাহী। ই কেৱল সৰল আৰু চিত্ৰ ধৰ্মী শব্দৰ প্ৰয়োগ হেতুৱেই নহয়, উচ্চাৰণ আৰু কথন ভংগীমাই ইয়াক সংগীতৰ দৰে সুললিত কৰে।” (পৃ. ২২৬) লোকভাষাৰ লগত প্ৰকৃতিৰ নিবিড় সম্বন্ধ আছে। প্ৰকৃতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীলতাৰ কথা আছে। ওপৰত উল্লেখ কৰা ‘পাভ যোৰা’ আৰু ‘মাছে গৰকা পাছলি’য়ে অসমীয়া মানুহৰ মৎস্য প্ৰীতিৰ কথা যেনেকৈ নিৰ্দেশ কৰিছে তিক তেনেকৈ শাহুৱেকে শাসন কৰা বোৱাৰীৰ কথাও নিৰ্দেশ কৰিছে।

৯.২. জতুৱা ঠাঁচৰ প্ৰয়োগতো চমৎকাৰিত্ব লক্ষ্য কৰা যায়। চহা ৰাইজৰ কথাই কথাই জতুৱা ঠাঁচৰ প্ৰয়োগ। ইবোৰৰ প্ৰয়োগেৰে কথা-বস্তুক অধিক আকৰ্ষণীয় কৰি তোলা হয়। তলত উপন্যাসখনৰ পৰা কেইটামান জতুৱা ঠাঁচৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল—

“এঘৰৰ পাট নাদ, এঘৰৰ জৰী, এঘৰে পানী তোলে ঘটং মটং কৰি।” (পৃ. ১৮০)

“গাত নাই চাল-বাকলি, মদ খাই তিনি টেকেলি।” (পৃ. ১৫২)

“পুৰুষৰ বল, তিৰীৰ বিয়ন।” (পৃ. ৩২)

কেৱল সুৰ আৰু ভাষাৰ দিশেৰে আকৰ্ষণীয় বুলিয়েই নহয়, এই জতুৱা ঠাঁচবোৰৰ মাজত চহা জীৱনৰ অভিজ্ঞতা, জ্ঞান আৰু ৰসবোধো জড়িত হৈ আছে। বাস্তৱিক জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ ৰহস্যময় প্ৰকাশৰ মাজত উপদেশ একোটাও আছে। লগতে আছে চহা জীৱনৰ মনস্তাত্ত্বিক প্ৰকাশ। সেয়ে লোক-কথাৰ মাধ্যমেদি আপাতদৃষ্টিত অসংলগ্ন যেন বোধ হোৱা কথাৰ মাজেৰেও গভীৰ সত্যৰ সন্ধান লাভ কৰিব পাৰি।

৯.৩. খণ্ডবাক্য বাৰী লুৰুকা গৰু, টিকা ফটা ৰ'দ, টোপলি গধূৰ, লেদেনা উকটা আদিৰ জৰিয়তে বাস্তৱ জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ টুকুৰা একোটা চিত্ৰ, 'অসমীয়া লোক নামৰ সুন্দৰ সমাহাৰ, নামৰ লগত জড়িত হৈ আছে চহা ৰাইজৰ মনস্তাত্ত্বিক একোটা দিশ'

(ভেদো, ফেঁচু, ভেবেলা, মিলিকা, তিলৌ বাপু, খুপী, পাঁভে, ফেচেউ, নাদুকী, বাদুলী আদি), উজনি অসমৰ অঞ্চলভেদে প্ৰচলিত ‘আইদেউ’, ‘বাইটি’ আদি সম্বোধনৰ ব্যৱহাৰে পৰিবেশ ভেদে মানুহৰ জীৱনশৈলী আৰু ৰুচিবোধৰ ইংগিত নিৰ্দেশ কৰে, উচ্চাৰণ বিদ্ৰাটি (‘চাৰিটা’ৰ ঠাইত ‘চাইটা’, ‘ব’ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ উজনি অসম আৰু বহা অঞ্চলৰ ভাষাত স্পষ্ট নহয়, বিশেষকৈ স্বৰধ্বনিৰ মাজত ‘ব’ ধ্বনি থাকিলে; ‘চালাম’ৰ ঠাইট ‘চেলাম’ (উজনি অসমৰ ভাষাত ‘আ’ ঠাইত ‘এ’ উচ্চাৰণ কৰে; যেনে- নেলাগে, নেলাগে, পৃ.৮), বাক্যগত ভুল (.....মোৰ ভাত পানী কেতিয়াবাই হ’ল। তোলৈহে ৰখি আৰ্জী (পৃ.১৭৩) আদিয়ে চহা জীৱনক সুন্দৰভাৱে প্ৰতিফলিত কৰিছে।

১০.০.পৰিবেশ আৰু পৰিস্থিতি অনুযায়ী কৰা ভাষা-ব্যৱহাৰ উপন্যাসখনৰ অনন্য সম্পদ। গ্ৰাম্য চহা জীৱনৰ বাবে লোকভাষা আৰু নব্য মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ মুখত কৃত্ৰিম আভিজাত্য প্ৰকাশক ইংৰাজী শব্দাংশৰ ব্যৱহাৰ।

১০.১.ইংৰাজী শিক্ষাৰে শিক্ষিত কমলাকান্তই ৰায়বাহাদুৰক সম্ভাষণ জনাইছে ইউৰোপীয় আৰ্হিৰে— “গুৰ্ভমৰ্ণিং ছাৰ” (পৃ.৩২)। প্ৰত্যুত্তৰত ৰায়বাহাদুৰেও নিজৰ আভিজাত্য আৰু মধ্যবিত্ত শ্ৰেণী চৰিত্ৰ প্ৰকাশি কৈছে— “কংগ্ৰেচুলেছন হেল’ইয়ংমেন।” (পৃ.৩২) লগতে কৰমৰ্দনৰ কাৰণে হাতখন আঙুৰাই দিছে। কমলাকান্তক ‘কাম হুই’ (পৃ.৩২) বুলি কৈ ৰায়বাহাদুৰ ভিতৰলৈ সোমাই গৈছে। কমলাকান্তই ৰায়বাহাদুৰৰ পিছ ধৰিছে। কমলাকান্ত আৰু ৰায়বাহাদুৰৰ মাজৰ কথোপকথনত মনোবৈজ্ঞানিক ক্ৰিয়াৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। কমলাকান্তৰ প্ৰচেষ্টা ৰায়বাহাদুৰৰ কৃপা লাভৰ আৰু ৰায়বাহাদুৰৰ প্ৰচেষ্টা আভিজাত্য আৰু প্ৰভাৱ প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ। কমলাকান্তই সেয়ে বিনয়ী হোৱাৰ চেষ্টা কৰিছে। আনফালে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ‘কোনো ডিগ্ৰী নোহোৱা’ ৰায়বাহাদুৰৰ ওচৰলৈ কমলাকান্তই সহায় বিচাৰি অহাত তেওঁ আত্মপ্ৰসাদ লভিছে। সেয়ে তেওঁৰ কথোপকথনত code mixing লক্ষ্য কৰা যায়। ইংৰাজী শব্দ প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা আভিজাত্য, বিজ্ঞ আৰু প্ৰভাৱ প্ৰকাশৰ চেষ্টা—

শৰ্মা আৰু ডেকাৰ কথা কৈছা ? তেওঁলোকৰ নাম পঠাবলৈ যিহে ফাইট কৰিবলগা হৈছিল। সি ভেলীৰ মেম্বাৰ দুজনৰ নাম পঠিয়াব পাৰিলোঁগৈ। কমিছনাৰৰ লগত অপন মিটিঙত মোৰ লাগিল। শেহত একেবাৰে হিজ একিসলেমিৰ ওচৰ পাব লগা হৈছিলগৈ। (পৃ.৩৩)

আকৌ চাওক—

তোমাৰ অৱশ্যে ভাল ক্ৰেইম আছে। আমাৰ ডিৰু আজি কেইবা

বহুৰো প্ৰভিঙ্গিয়েল ছাৰ্ভিছত আনৰিপ্ৰেজেণ্টেড হৈ আছে। ব'ৰ্ডত এইবাৰ এইটোকে ধৰিব লাগিব। ইতিমধ্যে যদি কমিছনাৰক লগ পাওঁ তেওঁকো কথাষাৰ কাণ চুৱাই থ'ম। জানাই নহয়। কমিছনাৰ বৰ গৌৱাৰ। তেওঁক পাৰ্ছুয়েড কৰাইহে টান কাম। (পৃ.৩৩)

ইয়াত ইংৰাজী শব্দকেইটা প্ৰয়োগ কৰা হৈছে মাত্ৰ আভিজাত্য আৰু প্ৰভাৱ প্ৰকাশৰ বাবে।

বৃটিছ ঔপনিবেশিক শাসনৰ ফলত সমাজত পৰিৱৰ্ত্তনৰ জোৱাৰ উঠিল। এই পৰিৱৰ্ত্তন দেখা গ'ল বৃটিছৰ অধীনত চাকৰি কৰা কৰ্মচাৰী সকলৰ মাজতো। হাকিমৰ পৰা আৰম্ভ কৰি কেৰাণী-মহৰীলৈকে সকলোকে এই পৰিৱৰ্ত্তনে চুই গ'ল। কমলাকান্তৰ পিতাকৰ অফিছত চাকৰি কৰা কৰ্মচাৰীসকলৰ কথোপকথনলৈ লক্ষ্য কৰিলেই এই পৰিৱৰ্ত্তনৰ জোৱাৰ অনুভৱ কৰিব পাৰি।

অনাৰ্ছত এটা বিষয় পঢ়িব লাগে। মেট্ৰিকুলেশ্যনত এডিশ্যনেল বিষয় লোৱাৰ দৰেই। (পৃ.২৪)

তোমাৰ ল'ৰাৰ যে ৰিজাল্ট ভাল হ'ব মই পূৰ্বতেই কৈছিলোঁ। বাপেক চাইহে পুতেক। কেৰাণী হ'ল। বুলিয়েই যে তোমালোকৰ বুদ্ধি-সুদ্ধি নাই এনে কথা আছেনে ? উকিলসকলে চাওক কেৰাণীৰ ঘৰতো কেনে ব্ৰিলিয়েণ্ট ল'ৰা ওলাইছে। এতিয়া এটা কাম কৰা, ল'ৰাটোৰ হতুৱাই চিভিল চাৰ্ভিছৰ কাৰণে দৰ্খাস্ত এখন দিয়াওৱা। আমাৰ এই জিমচন চাহাব থাকোঁতেই ভাল বিকমেন্ডেশ্যন এটা লোৱাওঁ।.....। (পৃ.২৬)

উপৰিউক্ত উদাহৰণসমূহত লক্ষ্য কৰিলে দেখা যাব যিবিলাক ইংৰাজী শব্দ বাক্যত প্ৰয়োগ কৰা হৈছে সেইবোৰৰ অসমীয়া প্ৰতিশব্দ আছে। ইংৰাজী শব্দকেইটাৰ লগত অসমীয়া বিভক্তিও সংযোগ কৰা হৈছে। ইংৰাজী শব্দ সমূহক কিন্তু অসমীয়া ভাষাৰ ভিতৰুৱা কৰি লোৱা হোৱা নাই।

১০.২. সেইদৰে হাকিম কমলাকান্ত আৰু পুলিচ ইন্সপেক্টৰ মাধৱ মহন্তৰ ভাষা ব্যৱহাৰত code switching লক্ষ্য কৰা যায়—

পিছে; কি কৰিম। ফাষ্ট ইয়াৰতে ফাদাৰ ঢুকাল; কলেজ এৰিব লগা হৈ চাকৰিত সোমালোঁ। তাৰ লগে লগে সাহিত্যৰ সাধনাও গ'ল। সময় পালে এতিয়াও কবিতা লিখিবৰ ইচ্ছা হয় ? কিন্তু

সময় আছে ক'ত ? তথাপি সান্ত্বনা— They also serve
who only stand and wait. (পৃ. ২৩৯)

১০.৩. বয়সানুযায়ীও ভাষা ব্যৱহাৰৰ পাৰ্থক্য লক্ষ্য কৰা যায়। বয়সৰ ব্যৱধানৰ
লগত সময় আৰু সময়ৰ লগত পৰিৱৰ্ত্তন জড়িত হৈ থাকে। কমলাকান্তৰ ওচৰ চু বুৰবীয়া
ৰাজখোৱাই ফুটবল খেলিবলৈ যোৱা পুতেকক গালি পৰাত পুতেকে ভাবিছে— বুঢ়াই
আজি ক'ৰবাত এটুপি ধৰি আহিল নেকি ? (পৃ. ৪১)

ল'ৰাবোৰে সাধাৰণতে বাপেকক 'বুঢ়া' বুলি কবলৈ ভাল পায়। বাপেক 'বুঢ়া' নহ'লেও
বুঢ়া আৰু পুতেক ডেকা নহ'লেও যেন ডেকা। কৈশোৰ অৱস্থাত ল'ৰাবোৰ কিছু বেপৰোৱা
হৈ পৰা দেখা যায়। সেয়া ভাষাৰ মাজতো ফুটি উঠে।

১০.৪. সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ ভাষাত সাধাৰণতে দেখা পোৱা শিশু-সুলভ সৰলতা
আৰু দাবী দেখা যায়। ৰায়বাহাদুৰণীৰ ঘৰত কমলাকান্তৰ ভায়েক মিলিকাই বসগোল্লাৰ
দাবী কৰিছে এনেদৰে—

ও, ও, মোক লাৰু দুটা দিব লাগিব। (পৃ. ৪৯)

১০.৫. অসমৰ জনজাতীয় লোকসকল দ্বিভাষিক। তেওঁলোকে সাধাৰণতে ঘৰত
বা একে ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত নিজৰ ভাষা আৰু বাহিৰত আন মানুহৰ লগত অসমীয়াত
কথা পাতে। অসমীয়া বিভিন্ন জনগোষ্ঠীসমূহৰ মাজৰ যোগাযোগৰ ভাষাও। ভাষাভেদে
ধ্বনি উচ্চাৰণসমূহ ভিন্ ভিন্ হয়। সেয়ে বেলেগ ভাষাৰ ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰোঁতে নিজৰ
ভাষাৰ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণৰ সামঞ্জস্যতে উচ্চাৰণ কৰে। জনজাতীয় লোকসকলৰ অসমীয়া
ভাষা ব্যৱহাৰত সেয়ে কেতবোৰ বৈশিষ্ট্য দেখা যায়। তেওঁলোকৰ বক্তব্যত সদায় স্বভাৱজাত
সৰলতা এটা লক্ষ্য কৰা যায়। 'তই'ৰ ব্যৱহাৰ এই লোকসকলৰ অন্যতম এক বৈশিষ্ট্য।
উপন্যাসখনত এনে নৃগোষ্ঠীগত উপভাষাৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়—

জানই দেখোন কছাৰী মাউতৰ কথা। উঠ বুলিলেই উঠ, বৈঠ
বুলিহে বৈঠ। এবাৰ মুখত নলং বুলিছোঁ যেতিয়া, মৰোঁঙ্গৈ বা
হাজোঙ্গৈ। কানিৰ বাহিৰে আন কিবা দেৱাই আছে যদি দি পঠাবি।
কানি মুখত লবলৈ হ'লে আৰু নক'বি। (পৃ. ১৪৯)

ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত এনে সচেতন প্ৰয়োগ অসমীয়া ভাষাৰ আন উপন্যাসত দেখিবলৈ
পোৱা নাযায়। উপন্যাসখনৰ এই ভাষাগত বৈচিত্ৰ্যই সমাজ ভাষাবিজ্ঞানীৰ বাবেও এখন
সমল ক্ষেত্ৰ থৈ গৈছে। ভাষাগত বৈচিত্ৰ্যই উপন্যাসখনক প্ৰদান কৰা অনন্য মাত্ৰাৰ কথা
ও গুৰুত্বপূৰ্ণ।

১১.০.এটা জাতিৰ সমাজ জীৱনক, সংস্কৃতিক সেই সমাজ জীৱনৰ লগত সম্পৃক্ত ভাষাৰ জৰিয়তে যিমান সारलील ভাবে প্রকাশ কৰিব পাৰি, আন ভাষাৰ মাধ্যমেদি সিমান সारलील ভাষাৰে প্রকাশ কৰিব নোৱাৰি। বীণা বৰুৱাৰ জীৱনৰ বাটত উপন্যাসখনে লোককথাৰ মাধ্যমেদি অসমৰ লোকজীৱনক যিদৰে প্ৰতিফলিত কৰিছে, ভাৰতীয় সাহিত্যতে এনে প্ৰচেষ্টা দুৰ্লভ। শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া উপন্যাসখনৰ দুৰ্বলতা মাথো এটাই— অসমীয়া সমাজ জীৱনৰ গভীৰ অন্তৰ্লীন চিত্ৰ আৰু এই সমাজ জীৱনৰ লগত অঙ্গাঙ্গীভাৱে জড়িত ভাষাক আন ভাষাত এই স্বাদেৰেই প্ৰকাশ কৰা সম্ভৱপৰ নহয়। ইয়াক হয়তো অসমীয়া সাহিত্যৰেই দুৰ্ভাগ্য বুলিব লাগিব। ❖

প্ৰসংগ পুথিঃ

- ১) উপেন বাভা হাকাছাম : লোক-ভাষা আৰু ড° বৰুৱাৰ সমাজ ভাষাবৈজ্ঞানিক চিন্তা-চৰ্চা; *বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা জীৱন আৰু কৰ্ম*; সম্পা, সোমনাথ বৰা, ত্ৰাণ্তিকাল প্ৰকাশন, ২০০৮।
- ২) দীপংকৰ মৰল : *উপভাষাবিজ্ঞান*, মণিমাণিক প্ৰকাশ, ১৯৯১।
- ৩) বীণা বৰুৱা : *অসমৰ লোক-সংস্কৃতি*, তৃতীয় প্ৰকাশ, বীণা লাইব্ৰেৰী।
- ৪) ————— : *জীৱনৰ বাটত*, ত্ৰয়োদশ সংস্কৰণ, বীণা লাইব্ৰেৰী, ২০০৫।
- ৫) ভবেন বৰুৱা : *বিৰিঞ্চি বৰুৱাৰ জীৱনৰ বাটত (প্ৰবন্ধ)*; *বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা জীৱন আৰু কৰ্ম*; সম্পা. সোমনাথ বৰা, ত্ৰাণ্তিকাল প্ৰকাশন, ২০০৮।
- ৬) হীৰেন গোঁহাই : *ঐতিহ্য আৰু জীৱনৰ বাটত*, *বিশ্বায়তন*, জাৰ্ণেল এম্পৰিয়াম, ১৯৮৩।
- ৭) P. Trudgill : *Socio- Linguistics* ; Penguin , 1974.
- ৮) R.A. Hudson : *Sociolinguistics*, Second edotion, Cambridge University Press.
- ৯) Ralph Fasold : *The Socio-linguistics of Society* ; Basil Blackwell Inc.1984.

TREATMENT OF GENDER QUESTION IN BINA BARUAH'S (BIRINCHI KUMAR BARUA) 'JIVANAR BATAT'

*Anuradha Chaudhuri,
Anil Kumar Saikia,*

Gender is a socio-cultural phenomenon which determines the social structure and the status of men and women in the society. Gender awareness benefits individuals, communities and organisations opening up new vistas of options, conditions, experiences and orientations. It reflects existing power-relationship in any given society. Deep understanding of gender patterns, dynamics, and particularly the feminist movement has given a new dimension to it. The term 'gender' was adopted by the feminists to emphasis the social shaping of femininity and masculinity to challenge the idea that relation between woman and man were ordained by nature. Feminism, also known as 'womanism' now a-days is a serious attempt to formulate the issue and find solutions to gender problems. The treatment of gender question has gained momentum in view of the present empowerment and assertion movements all over the world. Gender studies now-a-days include rethinking of masculinity along with the rethinking of femininity. The treatment stress of living in the modern world, combined with the 'sex-role' strain create a tragic situation for both men and women. Feminist criticism has thus the major object of exposing the mechanism of patriarchy the socio-cultural mind-set and

exploring ways to promote a mind-shift. It states that-women are not born feminine and men are not born masculine. Thus Simon de Beauvoir the French philosopher, novelist, essayist in her well known treatise *The Second Sex*, published in 1949 says 'One is not born a woman; one becomes one'. The gender categories are rather social and cultural constructs.

Gender issues play a part in every aspect of human production and experience including the production and experience of literature, though one may consciously be aware of these issues or not. One may look at almost any literary text from the gender point of view, whether it is the Ramayana or the Mahabharata, since all men and women are portrayed in the text; secondly, since all representations are made through language, the language of the text reveals the attitude of the society towards gender issues.

Keeping all these facts in view, Bina Baruah's time-tested *Jivanar Batat* may also be taken for gender study or women's study. Bina Baruah (Birinchi Kumar Barua) was writing at a time when feminism as a theory was not there, yet some people are always ahead of their time and our author was certainly one who was progressive in his thinking. A re-reading of the attitude of the present-day readers. The treatment of feminine by the author is perceptible from the very beginning of the text itself. Through the novel is an 'Androtext (a text written by a man), yet a close reading of the text brings out the treatment of gender by the novelist clearly indicating the far-sight and the attitude of the creator towards women—the important section of the society. The story-line brings out that the character which got special delineation at the hand of the novelist is the character of Tagar and our attention to the novel would centre round the treatment of the other characters in relation to the character

of Tagar and our attention to the novel would centre round the treatment of the other characters in relation to the character of Tagar. There is no denying the fact that the novelist as an omniscient narrator has an undercurrent of compassion towards the character of Tagar. The whole novel, in-fact, seems to be women-centric as from the very beginning, female characters are getting the utmost voice and maximum space whereas most of the male characters pale into insignificance before them. The novel seems to be quite well-conceived covering diverse aspects of human life for which it has till date remained the greatest novel in Assamese literature.

The story starts with the marriage of Aimoni-the daughter of Mouzadar. Tagar is a neighbour and has a friendly relation with Aimoni. On the occasion of the marriage, Tagar's possible marriage with Kamalakanta, Mouzadar's son Krishnadutta's friend is hinted by Numoli. After the wedding of Aimoni is over, Kamalakanta has to stay back for a few days. Tagar is entrusted with the task of looking after Kamalakanta which becomes a turning point from the point of view of the plot-construction of the novel. Tagar's magnetic personality brings Kamalakanta-one of the major male characters of the novel closer to her. That Tagar is a simple-hearted girl, free from any kind of inhibition or hesitation is proved in her free entrance to Kamalakanta's room for some work while he is alone. It also proved her self-confidence and establishes that she is not a patriarchal type-cast. But unfortunately, Kamalakanta is not a strong counterpart to Tagar. He comes out to be a feeble and unimpressive character. He is the most passive character in the novel as he was simply perplexed to discover the golden ring which he had gifted to Tagar during his immature youth. The lack of determination of Kamalakanta to woo her to the last exposes the weakness of his personality and at the end

of the story Kamalakanta remains a tool in the hand of fate. But Tagar is meant to be a strong and honest character-an epitome of beauty, love, affection, patience, perseverance, sacrifice and dedication who gives vitality and energy to the whole being of Assamese society as shown in the novel. Bina Barua has tried to retain the vivid, pulsating and dynamic aspects of Assamese life and culture particularly through the character of Tagar in a beautiful poetic vein. In her unconscious mind, Tagar had always a soft-corner for her unfulfilled dream of being the wife of Kamalakanta which of course remains dormant in her but the same feeling is not found in Kamalakanta which of course remains dormant in her but the same feeling is not found in Kamalakanta ever in the story. Even his wife Suprabha is just a foil to the character of Tagar.

Women have traditionally been found to be strong enough to tackle all the challenges of life with utmost patience and tact but it is the patriarchal social system which determines the discriminatory norms for them. But of-course, patriarchy has helped in redefining the concept of gender to some extent. Traces of patriarchal attitude can be found here and there in text. Mahikanta comments with regard to his wife when she opposes his too much intimacy with Raibahadur.

"parutenu tumalukak abuj nari jati bolene?"

But Mahikanta's wife is a relatively stronger character than her two male counterparts her husband and her son Kamalakanta. She vehemently opposes the conspiracy of father-son in betraying Tagar by breaking her proposed marriage with Kamalakanta. She thus comments.

Nije chai chiti katha diya chualir biyakhan akou larai
bhangibalai jaba kihar jagarat?

But unfortunately, Kamalakanta could not exhibit his masculinity

in this regard to marry Suprabha for meeting his selfish ends. It also shows the two male characters as representations of opportunistic mentality of the middle classes. Again, patriarchal mentality is also discernible in remarks made by Mouzadarni like

chualik bechikai parhai kinu labh? Grihasthalir
kamkhini paripatikai sikilei hal.

Again she also says somewhere

uliai dibalagia jiar chuali gharat thakile mak bapekar
chinta bhavanar ur nai.... jiman sunkale pari aie
apadburak uliai diahe bhal.

Tagar's father just speaks out the patriarchal view when she says

chualir mat lai biya diar amar samajat atiyao chala
nai.

The male ego of Kamalakanta becomes prominent when not being able to communicate to Raibahadur regarding his job-prospect because of the presence of Suprabha-aibahadur's daughter, he sharply remarks,

Jimanai Naganya nahauk narir agat nijar dinata
prakash karibali purush sadai kunthits.

He becomes aware of his masculine superiority. Kamalakanta at the same time admonishes the so-called progress of women playing just a patriarchal role.

That women have to play the traditional gender roles imposed by patriarchy is shown in the comment.

Bidhata purushe Asomia tirutak sristir dinata bidhan
kori diya chutal sara, pani ana, dhan bana kumar
adinulaikeu chulidalmanu herpher haba nuare.

It also denotes the importance of Assamese women in home-

making reaffirming their powerful position in the household.

But the author's realization of the sublimity of womanhood is also reflected sometimes in the comment like

Piche janiba tirutar bhagyae purushar bhagya.

A prograssive attitude towards women can be found in Bina Barua when after the birth of a girl child to Tagar, Ahini-the mother-in-law of Tagar did not express any discrimination about sex.

The perfect representation of patriarchal outlook is found in the typical mother-in-law, daughter-in-law relationship developed in the novel. Soon after Tagar steps into Dharani's house, Ahini adopts the patriarchal role of a conventional mother-in-law giving mental harassment to the new bride by her sharp remarks at every step. It is actually a means of retaining her powerful position as a typical mother-in-law in the society. It confirms what Kate Millet argues in her treatise, *Sexual Politics* that women as much as men are responsible in perpetuating the sex-role images particularly of women. Again the attitude of Ahini also gives rise to the 'Oedipus complex', a psycho-analytical concept. The mother's too much possessiveness of her son does not permit Ahini to accept and tolerate a third person in the form of a daughter-in-law in-between them lest the son's love is divided and gets more inclined towards his wife. This particular felling is further intensified by the instigating remarks of Gosani, another patriarchal type-cast. The distressing matter is that instead of accepting Tagar as a daughter, Ahini rather took her as a competitor. She wanted to exert power over Tagar but ultimately in her attempt to transfer the activities of the household to Tagar, unconsciously she created an alternative power-centre in the household. It is established by the remark,

uchar cuburiai agardare tamultu, panbira, cunkanar

Ahinir uchar nechapi Tagararhe uchar chape..... Hat
bazarar para itu situ bastu anibar hale Dharanie
Tagarakhe sudhe; Tagarar hatat he bastukan ani
jatanai diyehi

Inspite of all her concerted efforts to please Ahini by proving herself as an ideal daughter-in-law, she could not win Ahini's love and sympathy but the good news that Tagar was expecting suddenly brought about radical change in her nature which raise her much in readers' eyes. The daughter-in-law who is so much repressed by her mother-in-law ultimately becomes instrumental in bringing back her lost status in the family. It is not that Ahini is without any love for Tagar. She, in fact, appears to be a pathetic figure at last as she becomes the victim of patriarchal social system which determines the specific gender roles for both men and women. But Tagar is another version of womanhood—the selfless, sacrificial and broad-minded. She, therefore, does never objects to the constant misbehaviour of Ahini. On the contrary, she gladly accepts everything as a sort of practical education which will come of great help in realizing the greater truths of human life. A loving attitude of the author can thus be traced in the novel towards the position of Tagar as a daughter-in-law (Buari).

Tagar takes life challengingly. She has received a number of shocks in her life but never has she demonstrated her weakness and has rather striven to overcome all the hurdles. A deeper reading of the epoch-making work of art, *Jivanar Batat* will bring out the boldness of her character. According to our reading, Tagar was never a woman who was bent on self-effacement. Her character cannot be called out and out a patriarchal type-cast. For example, Dharani's attitude towards her as a devoted wife may be apparent in the novel

but at the time of returning from the police station while Dharani was speaking of service to the Nation and participation in the liberation struggle of the motherland in an exalted language, Tagar was accompanying the husband being dumb-founded. The insult to her being as she was a woman was the greatest shock of her life. Here we discover Tagar as an embodiment of bold feminine individuality. Again Tagar could ward off the evil intentions of Kudu and had the boldness of character to protect her chastity. Similarly the blame of theft against her daughter Kamali by her neighbour Mandalani had been strongly handled by Tagar and the punishment she had given her also showed the ability of Tagar to tackle the unwanted situations. It also brought out the strength of Tagar's character. She was not feeble even after the death of her husband.

Tagar's practical approach to life comes out vividly in the remarks,

Mrita swamir karane bahi bahi binabalai Tagarar
abasar nai pat prabartanar nirlajya chinta jat
pradhan, kandi kati chakur pani tuka sai sthalat
bilasitar namantar.

Her moral strength has been proved time and again.

But the other female characters like Rangali, Mouzadami, Ahini and Jetuki etc. are just the representatives of patriarchal mind-set and thus they do not contribute to the enhancement of the cause of women which is the main concern of gender studies. Again, some male characters like Mahahar-the brother-in-law of Tagar does not share the ill motives of his father-the typical patriarchal representation regarding the ornaments Tagar. Thus the traditional gender roles dictating men as strong and repressive and women as feeble and submissive may not be applicable to all the cases in the novel. But

patriarchal ideology is all pervasive and deep-rooted and feminists are trying their best to counter this. Tagar has been a writer's favourite created quite lovingly and thoughtfully who tries to adopt a new feminine language that undermines and eliminates the patriarchal binary thinking that oppresses and silences women.

Tagar has the good potential of a future woman who is very much conscious of her womanhood. Though she is also a part of patriarchal social system, a modern reader may find out traces of a suitable gender-role of Tagar which was conditioned by the then social and cultural set-up.

Bina Baruah while conceiving the novel has definitely thought of giving women the distinct voice and women-related issues the top most priority. The epigraphs engraved in the opening of each section of the novel bear the testimony to this fact. Again, the adoption of the pseudonym of Bina Barua-the name of a woman in the novel may denote an inherent support of the author for enhancing the cause of women.

Repressive forces are still at work for undermining the moral strength of Tagar but she will have to drive them out in order to survive and we believe she will do so. As Tagar is the pivotal character in the novel, the question of gender has been treated by focusing diverse roles played by her bringing most of the other characters in close touch with her. But re-readings of the character of Tagar may unearth certain other aspects of her personality.

The paper is just an attempt to make a gender study of the text, *Jivanar Batat*. Much scope is still there for further study. ◆

Reference :

Books

- 1) Bina Barua : *Jivanar Batat* Bina Library, Guwahati, Assam. 14th Edition, January 2009.
- (2) Jeremy Hawthorn : *A Glossary Of Contemporary Literary Theory*, Arnold, London, 2000.
- 3) Gobinda Prasad Sharma : *Upanyas Aru Asomia Upanyas* Students' stores, Guwahati-1 June 1995.
- 4) K, Krishnaswamy,
John Verghese
Sunita Mishra : *Contemporary Literary Theory : A Student Companion*. Maxmillan India Ltd. New Delhi -2, Reprinted, 2005.
- 5) Leela Gogoi (ed.) : *Adhunik Asomia Sahityar Parichay*, Banalata Guwahati, November, 2002.
- 6) Lois Tyson : *Critical Theory Today : A User Friendly Guide*. Routledge, London, Second Edition. First Indian Reprint, 2008.

Journals & Magazines :

- 1) Deepti Goswami ,
Geetashree Tamuli (eds) : 'Prateeti' A Journal of Debaraj Roy College Women Forum, Vol. 1 and 2, 2009 Golaghat, Assam.
- 2) Harekrishna Deka (ed.) : 'Garioshi' Assamese Monthly Magazine, Vol. xv, no. 8, May 2008 and Vol. xvi, no 2 November 2008.

আলোচক-পৰিচিতি

- কমল চন্দ্ৰ শইকীয়া : জ্যেষ্ঠ প্ৰবক্তা, ইংৰাজী বিভাগ, ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা মহাবিদ্যালয়, পুৰণিগুদাম, নগাঁও
- দীপকজ্যোতি মহন্ত : গৱেষক, অসমীয়া বিভাগ, ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়
- সোমনাথ বৰা : জ্যেষ্ঠ প্ৰবক্তা, অসমীয়া বিভাগ, ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা মহাবিদ্যালয়, পুৰণিগুদাম
- নয়নমণি বৰুৱা : গৱেষক, অসমীয়া বিভাগ, ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়
- মল্লিকা বৰা : জ্যেষ্ঠ প্ৰবক্তা, ডক্টৰ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা মহাবিদ্যালয়, পুৰণিগুদাম
- ড° অৰ্চনা দেৱী : অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ, শিৱসাগৰ মহাবিদ্যালয়, জয়সাগৰ
- ৰূপাঞ্জলি দেৱী : জ্যেষ্ঠ প্ৰবক্তা, অসমীয়া বিভাগ, নগাঁও মহাবিদ্যালয়, নগাঁও
- দীপক কুমাৰ বৰা : জ্যেষ্ঠ প্ৰবক্তা, নগাঁও মহাবিদ্যালয়, নগাঁও
- কল্পনা হাজৰিকা গায়ন : জ্যেষ্ঠ প্ৰবক্তা, অসমীয়া বিভাগ, নগাঁও মহাবিদ্যালয়, নগাঁও

ননী নাৰায়ণ বৰা	:	গৱেষক ছাত্ৰ, অসমীয়া বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
বেণু হাজৰিকা	:	প্ৰবক্তা, অসমীয়া বিভাগ, বি. এইচ. কলেজ, হাউলী
নিৰ্মালি মালাকাৰ	:	প্ৰবক্তা, শিক্ষা বিভাগ, বি. এইচ. কলেজ, হাউলী
ধীৰাজ পাটৰ	:	গৱেষক ছাত্ৰ, অসমীয়া বিভাগ, ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়
ড° বিনীতা বৰা দেৱচৌধুৰী	:	মুৰব্বী অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ, বজালী মহাবিদ্যালয়
খগেশ্বৰী বৰুৱা	:	প্ৰবক্তা, অসমীয়া বিভাগ, শিৱসাগৰ মহাবিদ্যালয়, জয়সাগৰ
ড° মায়াত্ৰী গোস্বামী	:	অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ, শিৱসাগৰ কলেজ, জয়সাগৰ
অনুকপা চুতীয়া	:	প্ৰবক্তা অসমীয়া বিভাগ, ধেমাজি মহাবিদ্যালয়
বুদ্ধেশ্বৰ কোঁচ	:	প্ৰবক্তা অসমীয়া বিভাগ, ধেমাজি মহাবিদ্যালয়
তেজস্বিনী নাথ	:	গৱেষিকা, আধুনিক ভাৰতীয় ভাষা বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
হীৰা মান্না দাস	:	গৱেষিকা, অসমীয়া বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
বিশ্বজিৎ দাস	:	প্ৰবক্তা অসমীয়া বিভাগ, নগাঁও ছোৱালী কলেজ, নগাঁও
Anuradha Chaudhuri	:	Sr. lecturer In English, Lanka College
Anil Kumar Saikia	:	Lecturer in Economics, Lanka College

11660

